

COLECȚIA DRUM - serie nouă

21

VICTOR GABRIEL OSĂCEANU

PRIMUL RĂZBOI MONDIAL



SUB SPECTRUL MORALEI

Editura TIPOALEX
Alexandria 2016

COLECȚIA *DRUM*  – **serie nouă**

Victor Gabriel Osăceanu

**PRIMUL RĂZBOI MONDIAL
SUB SPECTRUL MORALEI**

Editura TIPOALEX
Alexandria 2016

***Carte apărută cu sprijinul Consiliului Local al
Municipiului Roșiorii de Vede și al
Direcției pentru Cultură, Educație, Creație și Sport***

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
OSĂCEANU, VICTOR GABRIEL
Primul Război Mondial sub spectrul moralei / Victor Gabriel
Osăceanu. - Alexandria : Tipoalex, 2016
Conține bibliografie
ISBN 978-606-621-093-5

94(100)

Coperta și coperta colecției: **Aurelia Bărbuț**
Tehnoredactare: **Aurelia Bărbuț, Vladimir Ion Mutu**
Ilustrație coperta I: **Sursa Internet**

Motto:

*Adevărata politică este aceea de a face
popoarele să creadă că sunt libere.*

Napoleon Bonaparte

Cuvânt înainte

Puteri imorale, războaie imorale

„Războiul este masacrul oamenilor care nu se cunosc, în avantajul oamenilor care se cunosc, dar care nu se vor masacra”

Paul Valery
scriitor francez

Războiul este fără îndoială unul dintre conceptele de bază ale istoriei. Un concept desigur negativ, dar fără de care, vrem, nu vrem, nu ne putem imagina evoluția omenirii. Un concept aflat ca și omenirea de altfel, într-o continuă transformare, în ceea ce privește complexitatea sa, a maselor umane angrenate, a tehnologiei militare și nu în ultimă instanță a numărului de victime pe care le-a cauzat. Pentru spectatorul neimplicat direct, care lasă deoparte orice considerente strict afective, sufletești și ia în considerare doar aspectele statistice și narative, războiul poate reprezenta sarea și piperul, un spectacol incitant care atrage. În zilele noastre, o bună parte a mass-media vizuale, în special filmografia, cultivă intens violența, moartea, uneori având legătură și cu istoria pură, din dorința de a o face mai interesantă în fața publicului. Spectatorul contemporan contemplă un veritabil scenariu-spectacol în care mor oameni, în care sunt distruși oameni.

Nu există și probabil că nu va exista niciodată o estimare cât de cât plauzibilă a tuturor celor care au căzut victime ale războaielor de-a lungul epocilor. Conflictele interumane au avut cauze multiple,

politice, ideologice, economice, sociale, religioase. Așa învățăm la istorie. Dar ce reprezintă de fapt acestea? Vom exemplifica. Migrațiile au avut în general cauze obiective pentru populațiile nomade, lipsa de resurse, creșterea demografică, atracția generată de spații și civilizații dezvoltate, dar care au devenit injuste, pentru popoarele din acele spații afectate de migrații. Să ne referim însă cu precădere la acele războaie, numite de cucerire sau de expansiune - cât de multe au fost! - care au avut loc din cauza dorinței celor aflați la conducere de a avea mai mult, deși nu era nevoie, de a-și dovedi puterea în fața altora, din cauza orgoliului și a trufiei lor nemăsurate, a intereselor lor subiective și meschine. Teritorii, averi, sfere de influență, într-un cuvânt putere, acestea au dus de atât de multe ori lumea în război.

Au fost însă aceste dorințe și interese și ale popoarelor, ale oamenilor de rând deveniți soldați și puși să se sacrifice la comandă? Încă din antichitate, dimensiunea politico-ideologică a conflictelor a fost ridicată la nivelul de mit. S-a creat un mit absolut normal și justificat din punct de vedere al mentalității timpului, cel al cuceritorului, al stăpânului, al celui care are tot dreptul să posede totul și să hotărască soarta oamenilor, indiferent care ar fi ei, considerați supuși. Încă din antichitate, și continuând în Evul mediu și chiar în epoca modernă, suveranul a fost privit ca un exponent al divinității, este vorba despre monarhia de drept divin. Suveranul nu a fost însă singur ci înconjurat de o elită aristocratică, nobiliară și militară cu care a condus statul, poporul sau popoarele. Chiar și mult mai târziu, spre și în epoca contemporană, când ia sfârșit noțiunea originii divine a conducătorului, aceleași interese și ambiții nu conținut, motivate acum mai ales prin arogarea dreptului „pământean”, cum ar fi cel al superiorității unui popor asupra altora, vezi nazismul, sau al instaurării unei noi orânduiri politice, economice și sociale, vezi așa zisul comunism. Mai mult de atât, credința a constituit mereu - deși n-ar fi trebuit deloc să fie așa - o constantă motivație a unor conflicte ce nu au adus salvare spirituală ci moarte.

Societatea umană a fost condamnată de la bun început la o

discrepanță uriașă între conducători sau guvernanți și mase sau popoare. Indiferent de epocă și de ideologie sau regim politic, că e democrație sau nu, popoarele sunt formate la urma urmei din supuși care au datoria de a asculta necondiționat, și de a executa, aproape în totalitate fără a fi consultați, porunci venite din partea conducătorilor și a elitelor. Popoarele au fost târâte și masacrate prin războaie pentru interese care nu erau ale lor. Desigur că există și considerentul războiului de apărare a propriei țări, a propriului teritoriu, care este în mare măsură perfect justificat, în comparație cu războiul de cucerire, de agresiune. Dar și în acest caz, oare nu sunt apărate în primul rând pozițiile și privilegiile conducătorilor și elitelor, oamenii de rând care se sacrifică, trăind în continuare la fel ?

Acest fenomen numit război a căpătat dimensiuni apocaliptice în secolul XX, un secol care poate fi definit atât ca cel mai dinamic din punct de vedere al progresului științific, tehnologic, civic, al noțiunii de drepturi ale omului, cât și ca cel al celor mai mari și nimicitoare conflagrații la nivel mondial, al maximumului politicii de genocid, de exterminare a comunităților și raselor umane. Într-un asemenea context trebuie să fie încadrat Primul Război Mondial definit și ca „Marele Război” - de la începutul căruia se împlinește aproximativ un secol la momentul apariției acestei cărți - tocmai pentru că omenirea nu mai cunoscuse până atunci un astfel de conflict, care, după statisticile maxime, a distrus viețile a aproape 20 de milioane de militari și civili, morți, răniți, dispăruți, nu mai vorbim de familiile lor îndurerate, intrate într-o iremediabilă suferință. Să spunem că imensa majoritate a combatanților au fost la urma urmei nevinovați, o parte dintre ei, îndoctrinați de o propagandă acerbă, inoculându-li-se de către conducătorii lor justetea cauzei pentru care luptă, iar altă parte pur și simplu neștiind de fapt pentru ce luptă și-și riscă viața. Popoarele au fost asmuțite unele împotriva altora, oamenii au fost asmuțiți împotriva oamenilor. Oameni care nu se cunoșteau și care nu aveau nimic personal unii cu ceilalți, din dorința de a trăi, au fost nevoiți să se ucidă între ei, la o scară nemaîntâlnită până atunci, și aceasta în numele altora.

Cultul războiului, al morții, al crimei în masă de fapt, a atins cote paroxistice, promovând ura, xenofobia, intoleranța, făcând să se manifeste și să răzbată cele mai josnice, sălbatice și instinctuale gânduri și fapte. Degradarea și desconsiderarea ființei umane nu au cunoscut nicicând până la acest eveniment tragic asemenea forme de manifestare precum cele pe care le-a scos la iveală acest război. Atât omul-soldat trimis să moară pe front precum și omul-civil obligat să sufere pe „frontul din spatele frontului”, eventual să moară și el, au devenit simple obiecte manevrabile, bune la număr, îngroșând efectivele necesare, simpli pionii pe o tablă de șah asupra cărora se aplecau și își efectuau mutările preferate „marii specialiști ai jocului de-a viața și moartea”.

*

Această introducere se dorește a fi un rechizitoriu moral împotriva celor vinovați de existența acestui dezastru umanitar și în același timp o pledoarie împotriva oricărui tip de război al cărui deznodământ principal, în condițiile nivelului complex al tehnologiei militare de astăzi și din viitor, nu poate fi decât distrugerea ființei umane, poate chiar a rasei umane.

Despre imoralitatea originilor și premiselor războiului

„Am adus fericire unei mari națiuni, da,
dar și nefericire pentru mulți ! Fără mine
n-ar fi avut loc trei mari războaie. Nu ar
fi pierit 80.000 de oameni, n-ar fi
îndoliați tați, mame, surori. Acum o să
dau socoteală lui Dumnezeu”.

Otto von Bismarck,
cancelarul Germaniei,
1898

Originile Primului Război Mondial nu trebuie căutate doar în aspecte și evenimente legate direct de momentul izbucnirii sale sau puțin anterioare, ci trebuie mers mult mai în urmă. Imoralitatea acestui război nenorocit provine din imoralitatea și greșelile care aparțin trecutului, anumitor personalități și cercuri de putere ale unor state mari puteri. Aceasta deoarece, judecând după considerentul logic, după gradualitatea evoluției istoriei, fapte, evenimente, procesele istorice care au avut loc într-o anumită perioadă au stat la baza altora într-o perioadă ulterioară. Existența multiseculară a unui imperiu, este vorba despre Imperiul habsburgic, cu atâtea popoare asuprite, a constituit una dintre principalele surse ale răului de mai târziu, de unde a pornit de fapt și episodul declanșator de la 28 iunie 1914, de la Sarajevo. Episod nefericit, care a avut ca principală cauză, de fond, lupta înverșunată dusă până la extrem împotriva imoralității dreptului

dinastiei de Habsburg de a stăpâni după bunul plac o serie de popoare precum polonezii, cehii, slovacii, croații, slovenii, românii. Și încă acest imperiu fusese cu mult mai mare, aproximativ dublu ca întindere, înglobând și alte popoare, germanii și italienii care și-au obținut în cele din urmă independența și și-au constituit statele naționale.

Pe de altă parte, o altă sursă a răului, la fel de importantă, este dorința de afirmare și expansiune a unei națiuni, cea germană, care se manifestă cu precădere de la mijlocul secolului al XIX-lea, mai întâi sub forme absolut normale și morale, când se realizează unificarea tuturor statelor germane sub egida Prusiei la 1870-1871, dar care după această dată, depășește limitele sale justificate și starea sa de necesitate istorică deja împlinită și și se transformă într-o imorală luptă politică, militară, ideologică, pe toate planurile de a conduce și stăpâni Europa și a se extinde la nivel mondial. Și astfel, în special sub pretextul ideologiei, care presupunea superioritatea rasei și civilizației germane, conducătorii politici și militari ai Germaniei vor trece rapid de la *Realpolitik*, o politică realistă, echilibrată, promovată inițial, la *Weltpolitik*, o politică mondială.

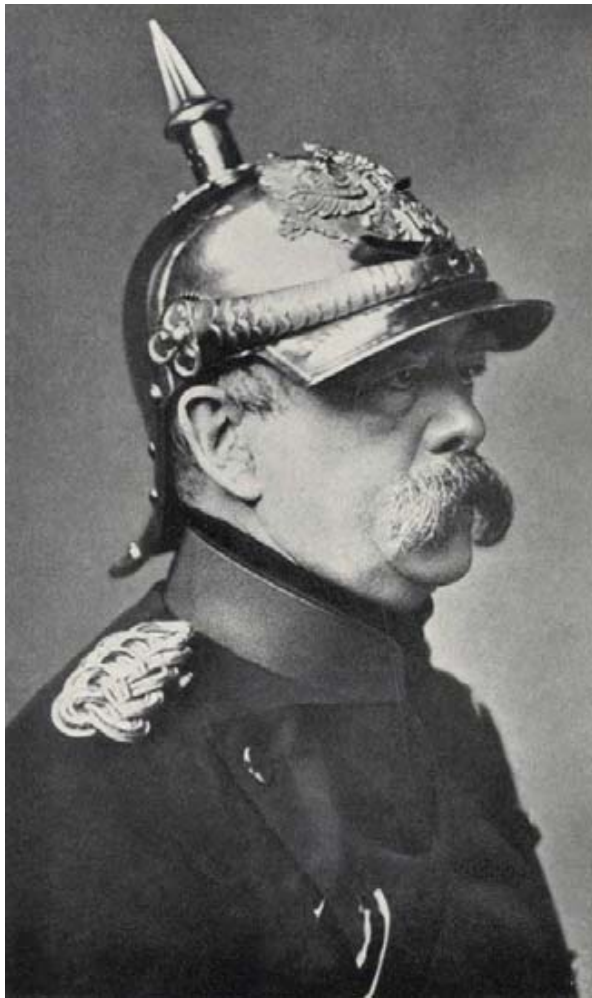
De-a lungul istoriei, marile puteri au făcut jocurile și s-au luptat pentru hegemonie. Exponenții puterii care reprezentau națiunea germană la momentul unificării au considerat că a sosit momentul ca Germania să devină principala putere europeană și mondială, au proclamat fără rezerve *Reichul*, care nu putea justifica structura statală de atunci a statului, cuprinzându-i de fapt doar pe germani. Acest eveniment a exprimat de fapt ceea ce se dorea a se întâmpla pe viitor, crearea unui imperiu în adevăratul sens al cuvântului, prin expansiune pe seama și împotriva altora. La urma urmei, proclamarea imperiului era o practică întâlnită de atâtea ori în istorie, în acel secol al XIX-lea, francezii, de două ori, prin Napoleon I Bonaparte, în 1804 și prin nepotul său, Napoleon al III-lea, în 1852, exprimând pentru primul, dorința pentru o politică de expansiune, de cuceriri teritoriale, pentru al doilea, mai mult, intenția de a obține întâietatea politică, prin poziția de arbitru, de supervisor al vieții politice europene și internaționale.

Cele două tendințe imperialiste, deși de facturi diferite, se întrepătrund și se ciocnesc violent la 1870, dând naștere unui conflict ce va deveni unul dintre principalele motive de război la 1914, din cauza adversității acerbe între cele două popoare, francez și german, întreținută ulterior prin toate mijloacele în rândul propriilor populații de către conducerile celor două state. Să scoatem în evidență câteva nume, Wilhelm I, regele Prusiei, Otto von Bismarck, cancelarul Prusiei, Napoleon al III-lea, împăratul Franței, deși nu sunt singurele care ar trebui amintite, de vinovați majori pentru tot ceea ce avea să se întâmple.

Totul se va declanșa de la o telegramă, „Telegrama de la Ems” cum a rămas ea în istorie. Deoarece nu putea accepta ca tronul Spaniei, devenit vacant din 1868, să poată ajunge în posesia lui Leopold de Hohenzollern, înrudit cu casa regală prusacă, împăratul Franței îl încredințează, în iulie 1870, pe Benedetti, ambasadorul său la Berlin, să exprime profunda sa nemulțumire în fața lui Wilhelm I și pentru a-i cere acestuia să garanteze personal că nu va fi de acord cu o astfel de soluție politică. În urma întâlnirii de la Ems, localitate unde se afla la băi, regele Wilhelm I însă, deși are inițial o atitudine oscilantă, îi garantează ambasadorului că va veni în întâmpinarea doleanței franceze. Tocmai când această problemă se părea că a fost rezolvată, Napoleon al III-lea, dintr-un orgoliu alimentat și de cei din preajma sa, a insistat pentru ca răspunsul regelui Wilhelm I să fie făcut public și să conțină faptul că niciodată monarhia prusacă nu va propune și sprijini prezența unui suveran de origine germană pe tronul Spaniei. Monarhul german are încă o întrevedere cu emisarul lui Napoleon al III-lea, care generează irascibilitatea suveranului Prusiei exprimată și în fața ambasadorului. În urma acesteia, el îi trimite celebra telegramă principalului său colaborator, cancelarul Otto von Bismarck, prin care îi prezintă situația și incidentul creat.

Bismarck, care urmărea să provoace Franța, are în acest fel pe tavă exact pretextul pe care-l urmărea. Șiretul cancelar modifică cu de la sine putere conținutul telegramei, elimină anumite paragrafe și păstrează pentru a fi dat spre publicare în presă doar acea parte din

care să reieșea faptul că regele a fost dur cu Benedetti, ambasadorul fiind dat efectiv afară de către un aghiotant al suveranului. Ideea cu apariția în presă îi aparținea astfel încât el transformă o misivă personală a suveranului într-o știre publică. De altfel, trebuie spus că machiavelicul Bismarck ținea sub ascultare presa germană, creând un fond financiar numit sugestiv „fondul reptile” din care ziariștii germani sau „reptilele”, colaboratori ai regimului erau plătiți pentru a scrie articole de propagandă în slujba acestuia.



Otto von Bismarck

Ca principal dirigiuitor al diplomației prusace, conștientiza că finalizarea operei de unificare a tuturor germanilor în jurul Prusiei ca și câștigarea rolului de hegemon pentru viitorul stat german avea să întâmpine opoziția Franței, principala putere europeană de atunci, prin urmare punea la cale anihilarea sa în urma unui război pe care și-l

imagina victorios. Efectul denaturării în bună măsură a adevărului se va produce, presupusul incident va fi considerat drept un afront în Franța, iar consecința nu putea fi decât cea așteptată de Bismarck. Are loc mobilizarea generală de război a armatei franceze și se ajunge la conflictul scontat.

Putem spune, fără riscul de a greși, că ceea ce s-a întâmplat atunci, cu aproape o jumătate de secol înainte de izbucnirea Primului Război Mondial, acest episod al „Telegrammei de la Ems”, poate fi considerat drept sursa primară, generatoare a antagonismului franco-german, element fundamental al evenimentelor a nu mai puțin de două războaie mondiale. Iată cum un act imoral, un fals, la care s-a pretat un conducător de stat, cancelarul Otto von Bismarck, supranumit „cancelarul de fier” a produs, prin prisma viitorului, atât rău Europei și omenirii ! De asemenea, și partea cealaltă, prin Napoleon al III-lea, precum și o parte a cercurilor politice și militare din preajma sa care agitau spectrul războiului, deranjate de creșterea rolului și puterii militariste a Prusiei, doreau să pună capăt acestui fenomen care amenința poziția Franței. Suveranul francez este în egală măsură vinovat pentru războiul dintre Franța și Prusia, un război care, având un asemenea pretext, nu a întârziat să vină în acel an 1870 și care va duce la o înfrângere surprinzător de rapidă a unei Franțe prea trufașe pentru care situația va deveni dramatică. Conflictul se va prelungi până la începutul anului următor și va însemna ocuparea Parisului și a Franței de către prusaci și o umilință totală pentru francezi, prin recunoașterea înfrângerii, a plății unei despăgubiri consistente și mai ales prin proclamarea în ianuarie 1871, pe propriul pământ, la Versailles, a celui de-al doilea *Reich* german și a lui Wilhelm I ca împărat al Germaniei. Și desigur, lucru care a contat enorm în conturarea atitudinii revanșarde de mai târziu a Franței și anexarea de către Germania a celor două regiuni din nord-estul Franței, Alsacia și Lorena. Germania devenea principala putere europeană și putea visa de acum înainte la mărirea sa.

În același timp, s-au produs și schimbări în evoluția jocului politic al puterilor europene. Cu excepția puterilor vestului, fiecare

având motivația ei evidentă, Marea Britanie, nefiind interesată de continentul european, ci de vastele ei posesiuni coloniale extraeuropene, Franța, având în vedere cele prezentate mai sus, celelalte forțe, Austro-Ungaria, Rusia, Italia, au început a gravita în jurul Germaniei, care devine un veritabil pol de atracție, politic, militar, financiar. Se pun în acest fel bazele alianțelor între marile puteri. Mai întâi, alianța din jurul puternicei Germanii, care-și schimbă și numele și componența, de la Alianța celor Trei Împărați, în 1873, cu Germania, Austro-Ungaria și Rusia la Tripla Alianță sau Puterile Centrale, în 1882, cu Germania, Austro-Ungaria și Italia. Apoi, ca o reacție logică, la inițiativa în primul rând a Franței, înspăimântată de creșterea influenței acaparatoare germane, se creează și tabăra adversă, Antanta, în etape, până 1907, din Marea Britanie, Franța și Rusia, ultima părăsind, nemulțumită, tabăra la care aderase inițial.

Rivalitățile de tot felul, politice, teritoriale, strategice, economice, comerciale, din ce în ce mai acerbe, între marile puteri, mai vechi între Austro-Ungaria și Rusia pentru hegemonia în Orient, în sud-estul Europei, mai nou între Marea Britanie și Germania în ceea ce privește stăpânirea mărilor și a piețelor de desfacere a propriilor produse, sau între Italia și Austro-Ungaria, pentru probleme litigioase la granițe, au făcut să se tensioneze rapid situația generală europeană.

Și deși Tripla Alianță va deveni „dublă”, prin ieșirea Italiei, divizarea Europei și crearea unei stări de antagonism între cele două părți astfel constituite ale „elitei” continentale devin realități îngrijorătoare, generatoare și vestitoare a răului care avea să macine nu numai Europa dar și lumea întreagă.

*

Nimeni nu putea, bineînțeles să anticipeze atunci ceea ce avea să se întâmple peste mai puțin de o jumătate de secol. Devenea însă tot mai evident că adversitățile create, cea mai importantă așa cum am văzut, cea franco-germană, dar nu și singura, rivalitatea din ce în ce mai accentuată dintre marile puteri, crescând direct proporțional cu rapacitatea acestora de a supune și de a stăpâni cât mai mult din

această lume, lovind în interesele celorlalți, nu va putea avea o rezolvare decât într-o confruntare de dimensiuni uriașe, care pe care, nemiîntâlnită până la acea vreme.



O Europă antagonistă și conflictuală,
cu interese „profund legitime și morale”

În loc să primeze criteriul moralității, situate și așa la o dimensiune minimă la nivel internațional, în condițiile negării principiului dreptății și egalității între state, al dreptului la libertate al multor popoare, să se oprească și să se mulțumească cu ce aveau, „stăpânii” omenirii au devenit și mai hulpavi, urmând a se devora ca niște animale înfometate.

Liniștea dinaintea furtunii

„Pacea este o stare în care frica de orice fel este necunoscută.”

John Buchan

istoric și scriitor britanic

Cu excepția conflictelor care au avut în centrul lor situația din zona balcanică, supranumită „butoiul cu pulbere al Europei” – viitorul avea să certifice din păcate această expresie, când acest butoi va exploda în 1914 - ne referim mai întâi la luptele împotriva Imperiului Otoman din deceniul al optulea, cel mai important fiind războiul ruso-româno-otoman dintre 1877-1878 și apoi la Războaiele balcanice dintre 1912-1913, Europa nu mai înregistrează niciun fel de conflict militar între 1871 și 1914. Tensiunile, divergențele și stările de război se vor strămuta din Europa în afara ei, pe celelalte continente, în mările și oceanele lumii, acolo unde, sub deviza formării sau extinderii imperiilor coloniale, puterile mai mari sau mai mici, mai vechi sau mai noi, vor încerca să-și apere posesiunile sau se vor arunca hămesite asupra a tot ceea ce rămăsese neocupat pe globul pământesc și care le-ar fi adus putere, dominație și resurse. Cel puțin în această perioadă de aproape o jumătate de secol, Europa și europenii vor avea parte de liniște. Europa occidentală, va trăi în ceea ce a fost numită „La Belle Époque”. Franța cea răvășită de războaie până atunci este cea care iradiază pacea care permite artelor și meseriilor frumoase să înflorească și să producă multe capodopere, în literatură, muzică, teatru, pictură și sculptură.

În 1889 se deschide Expoziția Mondială la umbra turnului

metalic Eiffel construit special pentru acest eveniment. Era cel mai înalt monument al vremii și devine imediat simbolul Parisului. În anul 1900 o altă expoziție universală permite baronului Haussmann renovarea străzilor Parisului producând artere largi, spații verzi și o arhitectură elegantă, opulentă. Și cartierele mărginașe sunt pavate și adaptate epocii de prosperitate.

După o serie de războaie devastatoare care au dus la distrugerea civilizațiilor, „La Belle Époque” apare ca o oază, un timp stabil în care bucuria de a trăi era marcată de o nouă cultură, de o modă optimistă, veselă, spumoasă. Ea capătă o influență globală iar instituțiile educaționale, științifice și medicale o îmbrățișează cu entuziasm.

„La Belle Époque” se bucură de un progres fără precedent în tehnologii și științe. Revoluția industrială răspândește noi produse și bunuri care fac viața mult mai interesantă. Automobile care circulau în liniște, marca Peugeot, roata pneumatică inventată de Michelin, bicicletele și scuterul sunt invențiile notorii ale acestei perioade. Francezii patentează telefonul, telegraful, iar liniile electrice încep să ilumineze străzile în locul felinarelor cu gaz. Lămpile de neon sunt tot o invenție franceză. Franța devine liderul cinematografului, prin frații Lumière care fac primele proiecții mondiale. În aviație, Franța este în primul front al experimentului. Elicopterul este pus la punct de doi francezi, un prim zbor este inaugurat în 1907. Nu-l putem neglija pe bacteriologul Louis Pasteur care descoperă antibiotice și un vaccin antirabic și nici pe Marie Curie care primește premiul Nobel pentru fizică și chimie. Franța devine centrul care iradiază cultură și civilizație.

Este perioada în care omenirea cunoaște și alte descoperiri și inovații extrem de importante, care scot la iveală produse ale unor minți extraordinare aflate astăzi în ABC-ul științei și tehnicii. Epoca s-a aflat sub semnul dezvoltării industriale și tehnologice, a inovației și progresului, amintim telegraful, electricitatea, telefonia, camera Kodak și încă altele.

Este o epocă a evoluției și schimbării mentalităților și stilurilor în artă și literatură, gândire – apare „Art Nouveau” - și care nu aducea

deloc cu psihologia trecutului zbuciumat și războinic de până atunci, care se părea că fusese îngropat. Accese izolate precum revanșardismul generalului Boulanger din deceniul al nouălea al secolului XIX, se pierd în valul care cuprinde această nouă lume. Este o perioadă în care trăiesc și creează mari artiști. Apar post-impresioniștii, simbolisții, fauviștii și primii moderniști. Olandezul Vincent van Gogh promovează un nou stil de autoportret. Între 1900-1914, expresionismul francez este studiat de germani și practicat intens la Viena.

Expresionismul se înfiripează puternic în Germania fiind reprezentat de către Ernst Ludwig Kirchner, Erich Heckel, August Macke sau Wassily Kandinsky. Expresionismul german se va constitui într-o reacție firească a unui grup de pictori germani la academism și convenții estetice rigide, dar și la autoritarismul celui de-al doilea Reich.

Apar ulterior lucrări timpurii în cubism iar arta abstractă, cândva hulită, pătrunde în saloanele de pictură. O listă incompletă a artiștilor din „La Belle Époque” ar fi compusă din: Odilon Redon, Maurice Denis, Pierre Bonnard, Édouard Vuillard, Paul Gauguin, Henri Matisse, Émile Bernard, Henri Rousseau, Henri de Toulouse-Lautrec și tânărul Pablo Picasso. În sculptură este faimos Auguste Rodin.

Artele noi își fac loc prin aderența la stil a unor pictori ca Bouguereau în Franța sau Waterhouse în Anglia. Un curent nou invită la pictură în aer liber, așa apare celebra școală de la Barbizon. Artă nouă se împrăștie treptat în Europa acoperind un spațiu vast din zona baltică și până în Ungaria sau Spania spre vest. Există și se manifestă și un expresionism abstract, cunoscut și sub numele de „pictură gestuală” sau de „action painting”, care se va manifesta peste ocean și va fi promovat în școala din New York, ca o replică la abstracționismul european, ca un fel de combinație de cubism, futurism, orfism, reionism.



Literatura cunoaște culmile sale în naturalism și realism. Guy de Maupassant și Émile Zola pun bazele tranziției de la realism la modernism care din 1890 cucerește întreaga Europă. O capodoperă a modernismului este *În căutarea timpului pierdut* de Marcel Proust, lucrare complexă, finisată în 1909. În Germania vom găsi pe Thomas Mann care devine unul din cei mai mari scriitori ai secolului. O pleiadă de talentați scriitori francezi ca de exemplu André Gide, Anatole France, Paul Bourget și mulți alții cimentează simbolismul dar și mișcarea decadentă în literatura Franceză. Poezia trece în mâna simboiștilor ca Baudelaire, care cu *Florile Răului* setează un nou stil poetic rivalizat doar de Verlaine și Rimbaud, cei doi „copii teribili ai Franței”. Rimbaud are curajul de a scrie primele poeme în vers alb, iar Mallarmé abordează trucuri tipografice cât și versul alb, anticipând

dadaismul. Apollinaire descoperă o altfel de poezie, caligramele care vor face deliciul tinerei generații. În teatru vom găsi farse ușoare, cabaret, însoțite de un decor și costume care șocau spectatorul prin conținutul sexual explicit. În muzică, o pleiadă de compozitori fac experimente cu o muzică modernă îndrăzneată. Trebuie amintiți: Stravinsky, Satie, Debussy, Massenet, Faure, Saint-Saens și elevul său, Ravel. Este o efervescentă creatoare, bineînțeles în condițiile unei vieți, a unei societăți care oferea liniștea necesară actului de creație. Mai târziu, în timpul războiului, artiștii vor fi și ei nevoiți să renunțe la vocația, talentul, măiestria lor, la aceste însușiri care preamăresc ființa umană, care aduc bucurie și încântare și să ia în primire arma care va aduce moartea altor oameni.

Este, din păcate pentru scurt timp, o epocă intensă a descoperirii limbii, culturii și bucătăriei franceze și nu numai, care, împreună cu bunele maniere deprinse în special de cei care călătoreau în Apusul Europei, și-au pus amprenta pe formarea omului modern. A fost și o perioadă de prosperitate pentru burghezie și de îmbunătățire generală a condițiilor de trai. De asemenea, bunul gust, buna cuviință, rafinamentul erau atributele modei în „La Belle Époque”, un stil care parcă nu se demodează niciodată.

Am dorit să intrăm în detalii tocmai pentru a arăta cât de multe se pot realiza pe timp de pace față de cât de multe se pot distruge pe timp de război.

Se părea că lumea, Europa mai ales, prin propagarea emancipării ființei umane, se îndreaptă spre o societate morală, demnă, care dorește să trăiască cu adevărat, să creeze, să inoveze. O lume care pare că nu mai acordă atenție acelor aspecte imorale pe care le presupun lupta pentru putere și hegemonie, pentru teritorii, pentru satisfacerea unor mari orgolii și ambiții. Trecuseră câteva decenii în care armele tăcuseră și lumea începea să se obișnuiască cu pacea. Și totuși dintr-o dată, totul se va sfârși...

E drept că, în contrapartidă cu acest ritm fericit de evoluție a societății, se manifestă tendințe întunecate, naționaliste, care înfierează stilul de viață decadent și degenerat al unei societăți

burgheze, de consum, prinde contur din ce în ce mai mult curentul antisemit care se exprimă de exemplu prin afacerea Dreyfus.

„La Belle Époque” a devenit un nume mai ales în retrospectiva generată de atrocitățile Primului Război Mondial. Nostalgia ulterioară justificată a europenilor din timpul războiului și în anii de după război, față de această perioadă de beatitudine se va baza pe prosperitatea și pacea care au însoțit această bucătică de istorie prolifică umanității.

*

Cu două fețe, așa a evoluat lumea, a se înțelege în special Europa, în perioada premergătoare Primului Război Mondial. Una din fețe, cea morală, frumoasă, care a presupus liniște, pace, progresul civilizației, dezvoltarea științei, afirmarea culturii, a sistemelor de gândire, a noțiunii de drepturi, e drept, doar în anumite zone ale globului. Cealaltă față, cea imorală, ascunsă, inaccesibilă celor mulți și care a însemnat ură, război, diplomație perfidă, înarmare excesivă, promovarea extremismului, xenofobiei și rasismului. Și această din urmă față se va arăta în toată hidoșenia ei. Ea va avea un nume, Primul Război Mondial.

Știința, oamenii de știință și invențiile lor, în serviciul războiului

„Când armele vorbesc, legile tac”

Marcus Tullius Cicero
politician, filozof și orator roman

În spatele ușilor închise armele „se ascuțeau”, potențialele militare creșteau cantitativ și calitativ, ca expresie a unei frici obsesive a fiecăruia față de foști sau posibili viitori dușmani. Iar progresul militar a fost determinat, într-o epocă caracterizată de un progres remarcabil, de importante descoperiri ale științei și tehnicii. Oameni de știință, inventatori, și-au adus în egală măsură contribuția, prin descoperirile și invențiile lor, la îmbunătățirea standardului vieții, aceasta fiind latura pozitivă, morală a rezultatului muncii lor de cercetare. Dar, în același timp, din păcate, au contribuit, deseori chiar cu acordul lor personal, și la distrugerea ființei umane, aceasta fiind latura negativă, imorală. Fie că invențiile lor au fost folosite și dirijate de către alții către producerea de arme sofisticate pentru acea vreme, fie că oamenii de știință au cercetat și creat în mod voluntar pentru industria de război, în acest din urmă caz ei purtând o mare responsabilitate morală pentru dezastrul umanitar care a urmat.

Știința și noile tehnologii au adus în slujba războiului arme noi sau mai vechi dar perfecționate precum mitraliera, dinamita, aruncătorul de flăcări, avionul, submarinul, tunul de mare calibru, tancul, gazele toxice, și lista poate continua, toate devenind mijloace „imorale”, aducătoare în masă de moarte și suferință. În următoarele rânduri să evidențiem câteva dintre acestea alături de cei care le-au „adus pe lume”.

*

Alfred Nobel, mare inventator și savant suedez al celei de-a doua jumătăți al secolului al XIX-lea, autor a nu mai puțin de 355 de invenții (!), printre care cauciucul sintetic, pielea artificială și mătasea sintetică – rămânând până în zilele noastre deținătorul unui astfel de record – aduce omenirii dinamita. „Actul de naștere” este anul 1867, iar această descoperire, pe lângă utilizarea sa pozitivă, în industrie, în special în minerit, în exploatarea petrolifere, în construcții, la spargerea blocurilor de piatră, a dus la crearea explozibililor, folosiți în cele din urmă pe scară din ce în ce mai largă în războaie.

Această invenție i-a adus în epocă o avere imensă dar și o serie de proteste din partea opiniei publice. Trebuie spus că, deși autoritățile suedeze închiseseră la un moment dat uzina familiei sale, unde se produceau explozibili, din cauza victimelor pe care le producea din ce în ce mai des în rândul minerilor, Nobel și ai săi și-au continuat afacerea, devenind furnizori de substanțe explozibile ale armatei rusești, fapt în urma căruia și-a asigurat o prosperitate vestită în Europa. În cazul lui Alfred Nobel, inteligența era coruptă de puterea banului, încă un exemplu de imoralitate a unui om de știință care și-a subjugat puterea minții profitului personal, susținând politica militară, deși aceasta presupunea moartea ființei umane.

Surprinde foarte mult lipsa de perspectivă, naivitatea chiar a marelui inventator care, cuprins de efervescenta muncii sale, a ajuns să privească în mod unilateral problema armelor și să creadă că pacea ar putea fi menținută dacă națiunile ar deține arme ucigătoare. În concepția lui Nobel, națiunile și-ar putut uni imediat forțele și să distrugă în cel mai îngrozitor mod orice agresor: „Aceasta ar fi o forță care ar face războiul imposibil”¹ s-a exprimat omul de știință care nu a cugetat deloc că cei care ar scăpa lumea de agresori ar putea foarte ușor deveni ei agresori !

¹ Silvia Constantinescu, *Alfred Nobel (1833-1896). Viața, activitatea și moștenirea*, Editura Silvia & Octavian Forlag HB, București, 2014, p.196



Alfred Nobel



și dinamita

În 1888, inventatorul a fost ținta unor critici virulente ale unei publicații franceze, care scria că «„Negustorul Morții” a murit, Dr. Alfred Nobel, care s-a îmbogățit descoperind mijloace fără precedent de a ucide alți oameni, a murit ieri»². Era, desigur, o eroare survenită dintr-o confuzie nepermisă și regretabilă, un alt frate al său, aflat într-o vizită în Franța, fiind cel care decedase. Era de fapt al doilea său frate pe care-l pierduse, primul decedând cu mulți ani în urmă, în urma unui nereușit experiment cu explozibil finalizat în mod tragic.

Se pare că în urma acestui incident de presă, care a fost în cele din urmă clarificat, profund afectat, Nobel, cuprins de remușcări, gândindu-se la victimele pe care efectele invențiilor sale le provocase și urmau să le mai provoace fără ca să el să mai poată interveni, a decis să cedeze integral după moarte averea sa uriașă administratorilor unui fond din care aveau să fie răsplățiți oameni de știință și cultură cu realizări deosebite, laureații premiului Nobel începând cu 1901. Ajungând să respingă războiul care îi adusese destul profit,

² *Ibidem*, p. 240-241

inventatorul a sugerat chiar ca unul dintre cei distinși să fie o personalitate proeminentă care lupta pentru pace. Marele inventator își întorcea, în ultimul ceas, fața spre moralitate.

Deși trebuie să recunoaștem generozitatea sa unică, ieșită din comun, se cuvine să remarcăm un fapt ciudat și anume acela că, de mai bine de un secol, ne aflăm în situația paradoxală ca, an de an, cea mai importantă distincție pentru personalitățile de excepție ale lumii, să poarte numele unuia dintre „părinții” invențiilor morții. Aceasta pentru că dinamita și alți explozibili, marca Nobel, vor fi folosite ca mijloace cumplite de luptă, urmând să provoace enorm de multe victime în Primul Război Mondial ca de altfel și în următoarele războaie ale epocii contemporane. Germania lui Hitler va extinde fabrica lui Nobel din orașul Krummel care va deveni una dintre cele mai mari uzine naziste ale morții.

Dar tot la capitolul explozibili trebuie amintit că aproximativ în același timp cu invenția lui Alfred Nobel, în 1863, un alt om de știință, chimistul german Julius Wilbrand descoperea și prepara trinitrotoluenul (TNT), inițial un colorant care îngălbenea țesăturile, însă în timp devenind un formidabil explozibil folosit cu spor în războaie. Ce-i drept, târziu, după moartea inventatorului și deci fără știrea lui, prin urmare îl absolvim de orice vină...

*

Englezul de origine americană Hiram Stevens Maxim este cunoscut prin nenumăratele sale invenții – nu mai puțin de 122 în S.U.A. și 149 în Marea Britanie! – în domeniul mecanicii și hidraulicii mai multe tipuri de mașini industriale, al electricității, a fost inginerul șef al primei companii de electricitate din S.U.A., în 1878. Aduce primul sistem de stingere cu apă a incendiilor. Dar a rămas în istorie mai ales prin faptul că, la propunerea marilor industriași din domeniul armamentului, a brevetat în 1883 mitraliera care-i va purta numele, prima de acest gen, încărcată automat prin efectul reculului, perfecționând deci pușca automată. Prolificul inventator căzuse astfel

în mrejele potențailor războiului, deturnându-și astfel sensul activității sale dedicate acelor domenii extrem de utile care îmbunătățeau viața omului și a societății în general.

Maxim inventează pușca cu repetiție, denumită mitralieră și deși destul de grea, necesitând cel puțin trei-patru persoane pentru a o transporta, ea va face ravagii în războaiele coloniale ale Marii Britanii, decimând pe sărmanii băștinași și ajungând arma momentului la sfârșitul secolului al XIX-lea și primii ani din secolul XX.



Mitraliera Maxim

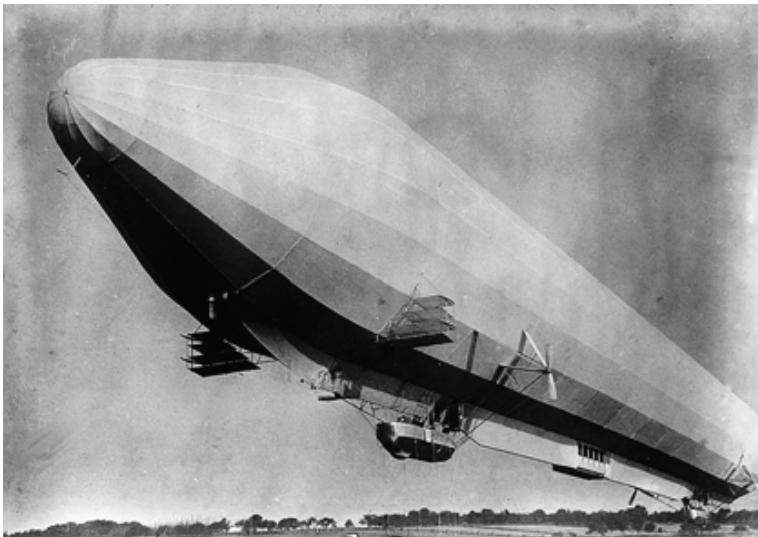


și „părintele” ei

Invenția lui Maxim va fi în scurt timp perfecționată, iar viitoarele mitraliere de tip Vickers, Model, Chauchat sau Lewis vor fi din ce în ce mai fiabile, mai mici și mult mai ușor de deplasat, cele mai multe individuale, așa încât astfel de arme nimicitoare existente în dotarea tuturor țărilor beligerante vor face prăpăd în masă în Primul Război Mondial în rândul soldaților care, ieșind din tranșee, se îndreptau spre moartea „oferită” de țevile de foc ale inamicului. Un singur om va putea semăna moartea în masă în rândul trupelor adverse. Se netezea astfel drumul pentru băile de sânge din războaiele secolului XX.

*

Germanul Ferdinand Graf von Zeppelin, un neobosit cercetător în domeniul aeronauticii în perioada de pionierat, a fost primul om din lume care în 1900, cu motorul pregătit de el, a efectuat un zbor cu un dirijabil rigid cu structură metalică. A fost folosit întâi în scop științific, pentru survolarea Mării Nordului și zonei Baltice, în 1914, Germania fiind posesoarea a 17 dirijabile folosite exclusiv în scopuri comerciale, de transport. Așteptările erau mari de la o astfel de descoperire care a creat senzație. Începea un nou secol sub auspicii promițătoare, se dovedise astfel că omul poate zbura, iar acest Icar al epocii moderne devenise un erou nu doar în Germania sa dar și în toată lumea. Efectul invenției sale a determinat intensificarea cercetărilor în domeniul aeronauticii, stimulând oamenii de știință, inginerii, să caute noi aparate de zbor superioare. Și astfel, în scurt timp, de la 1900 la 1914, apar aparatele românilor Traian Vuia și Henri Coandă, ale fraților americani Orville și Wilbur Wright, sau al olandezului Fokker. Toate proiectele aviatice nu aveau inițial niciun fel de conotație militară, nimeni nu vedea avionul care începuse să fascineze omenirea ca o armă de război. Dar totul se va schimba în scurt timp.



Dirijabilul Zeppelin

și

inventatorul său

Zeppelinul, cum a fost aparatul denumit - la fel ca și celelalte avioane ale epocii de pionierat - a ajuns în Primul Război Mondial o

armă de război importantă pentru germani. „Părintele” său, totuși militar de carieră, sprijinit financiar fiind de către autoritățile imperiale germane, sedus de planurile și programele de înarmare ale celui de-al Doilea Reich și orbit de contractele extrem de avantajoase propuse, a depus toate eforturile pentru a îmbunătăți acest aparat cu scopul de a-l adapta cerințelor războiului.

Astfel că munca inventatorului se concretizează într-un aparat de zbor destul de rapid, având multiple avantaje: putea transporta mai multe mitraliere, avea un încărcător de muniție foarte mare și o rezistență și mai mare. „Contele nebun”, așa cum a fost supranumit, care din nobila sa pasiune pentru proiectele sale științifice își cheltuisese întreaga sa avere personală, a devenit un „înger” al morții care venea din cer.

În 1915-1916, aparatele Zeppelin au lansat explozibil asupra unor orașe din Anglia și Franța, în special asupra capitalelor Londra și Paris, provocând daune și pierderi de vieți omenești, în special în rândul civililor, primele de acest gen din istorie. Și deși germanii vor renunța spre sfârșitul războiului la acest aparat de zbor, lăsând locul avioanelor mai performante de tipul bombardierelor, precursori ale celor din al Doilea Război Mondial, el și-a adus partea sa de contribuție letală.

Acest om de știință și inventator pervertit de imoralitatea militarismului german nu a mai apucat să trăiască sfârșitul războiului, înfrângerea propriei țări și a celor care folosiseră rodul muncii sale, murind în 1917. Probabil că procesul său de conștiință, asta în cazul în care ar fi avut așa ceva, generat de dezamăgirea personală pentru eșecul ambițiilor sale, l-ar fi făcut să-și regrete zelul războinic.

*

Submarinul reprezintă una din magnificele invenții care vor fi puse în slujba războiului. După o serie de proiecte mai mult sau puțin primitive, începând chiar cu secolul al XVI-lea, în 1890 a fost construit primul submarin adevărat de către doi inventatori americani rivali, John Philip Holland și Simon Lake. Ambele submarine funcționau pe baza unor motoare cu petrol sau aburi pentru navigarea la suprafața și motoare electrice pentru călătoriile subacvatice. Marina americană și cea britanică au cumpărat submarine construite de John P. Holland, în timp ce alte state, Rusia, Japonia și Germania au optat pentru cel construit de Simon Lake, Germania excelând în acest sens, lucru care se va vedea prin victimele provocate de submarinele sale în Primul Război Mondial.



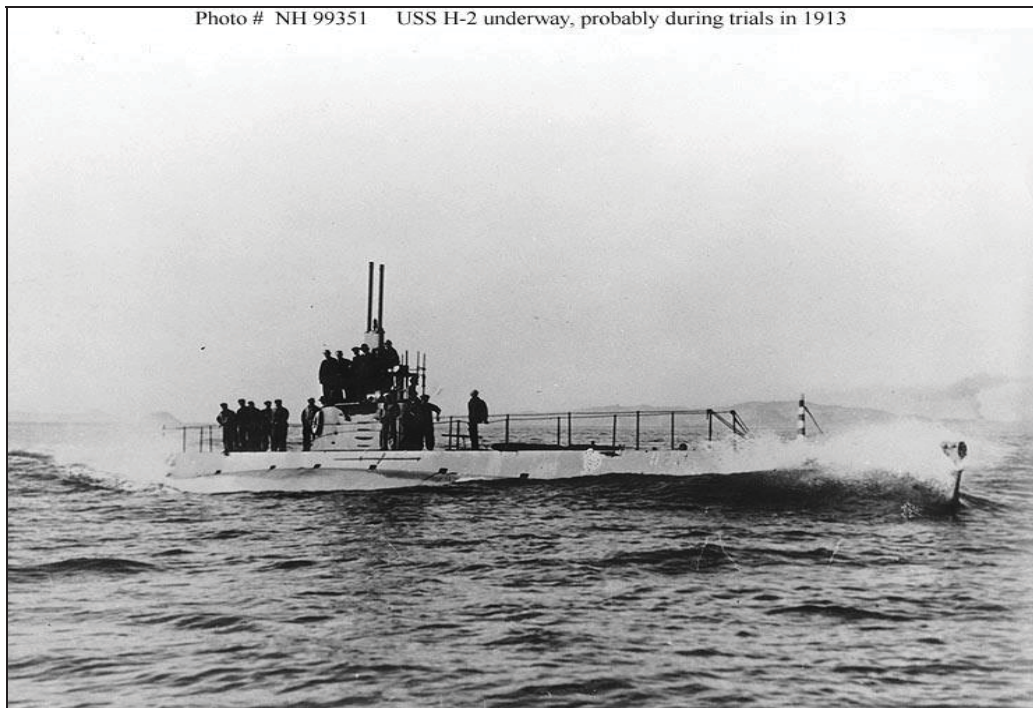
John Philip Holland



Simon Lake

Și astfel, această descoperire care făcea ca omul să circule nu numai pe apă dar și sub nivelul apei, a început să se răspândească, mai fiecare stat dezvoltat demarându-și producția de submarine. În timpul războiului, submarinul a devenit acea armă de șoc, invizibilă, nedetectabilă, care putea să surprindă și să distrugă vase puternice de război în continuă extindere, distrugătoare, cuirasate, crucișătoare.

Confruntările navale se adăugau astfel celor terestre, de bază și celor aviatice, contribuind și mai mult la amplificarea distrugerilor.



Submarinul, în preajma Primului Război Mondial

Holland nu a supraviețuit decât câteva zile începutului războiului, fiind privat de „satisfacția” constatării rezultatelor descoperirii sale. Lake însă, decedat în 1945, va trăi integral „spectacolul” încleștărilor cu tipurile sale de submarine în Primul Război Mondial cât și din al Doilea Război Mondial cu aparate perfecționate, dar care îl aveau printre promotori.

*

La loc de cinste se situează cu siguranță și descoperirile chimistului german Franz Haber, cunoscut pentru brevetarea metodei utilizate în industrie de sinteză a amoniacului din azot și hidrogen. Această invenție este de o importanță covârșitoare pentru sinteza de îngrășăminte chimice pe scară largă. De atunci și până în zilele noastre, producția alimentară depinde în mare măsură de această metodă care a dus la producerea îngrășămintelor azotate folosite în agricultură.



Franz Haber

Haber este cel care a descoperit efectul clorului lichid, care a putut fi folosit ca armă strategică mai întâi în Primul Război Mondial. El a descoperit o serie de lucruri privind utilizarea clorului, faptul că este un gaz cu grad înalt de toxicitate, care irită mucoasele, producând dificultăți în respirație, tuse, vomă, sufocare și, în final, moarte. Având în vedere aceste considerente și faptul că era destul de ieftin, clorul fiind un deșeu al industriei chimice, autoritățile germane s-au folosit de rezultatele cercetărilor sale ca armă letală în acest război. Concentrându-se la înălțime mică deasupra solului, din cauza densității sale foarte mari, efectul său distrugător se va răsfrânge cu rapiditate asupra soldaților staționați în masă în tranșee.

Încalcând în mod criminal legislația internațională care prevăzuse fără echivoc, prin Convenția de la Haga, în două rânduri, în 1899 și 1907, interzicerea folosirii în viitoarele conflicte armate a „otrăvurilor sau armelor chimice”, ignorând etica morală, conducătorii germani au decis să surprindă și să distrugă adversarul. Ypres, aprilie 1915, pe frontul vestic, reprezintă oficial prima recurgere la gazele toxice pe bază de clor și fosfogen, urmând ca alte combinații letale

precum iperita, acidul cianhidric sau bromura de benzil să fie lansate în special prin nenumărate obuze spre pozițiile adversarului.



Efectul descoperirilor lui Haber

Fritz Haber este un astfel de om de știință de valoare care își pune cunoștințele în slujba armatei și deci a războiului și o face conștient luând în considerare imensul profit pe care-l putea obține - și l-a obținut – de pe urma preluării invenției sale de către militarizatul stat german. A acceptat chiar să fie investit căpitan al armatei germane. Pentru un om de știință care trebuie să-și dedice munca, pasiunea pentru cercetare, în beneficiul vieții oamenilor, al societății, aservirea față de acei conducători neînduplecați, veritabili „îngeri ai morții” aruncă o pată urâtă, de imoralitate asupra personalității sale. Aceasta, în pofida faptului, că, ignorându-i-se acest aspect, i s-a decernat Premiul Nobel pentru chimie în 1918.

Din păcate, chiar dacă se poate spune că în legitimă apărare, aliații Antantei, Marea Britanie și Franța, care aveau acces la o astfel

de tehnologie destructivă, au recurs la gazele toxice asfixiante, care aveau să devină din 1915 unul din mijloacele de război destul de uzitate cu multe victime, morți sau răniți cu traume fizice pe tot restul vieții. A început astfel o cursă nebună pentru descoperirea celor mai bune arme chimice cu potențial militar.

*

În ceea ce privește utilizarea rezultatelor științei, a cercetărilor științifice și chiar ralierea unor oameni de știință la politica de război, istoricul Ernst Peter Fischer a afirmat, luând drept exemplu folosirea gazelor toxice ca armă a morții: „De aici încolo, știința și-a pierdut nevinovăția.[...] Până atunci, țelul științei era acela de a îmbunătăți condițiile de viață ale oamenilor, dar, deodată, ea a creat condițiile de distrugere a vieții umane”³. Iar știința și tehnica, prin evoluția extraordinară pe care au cunoscut-o de la Primul Război Mondial încoace, prin nenumăratele invenții, au devenit, din păcate deseori, din factori de progres ai omenirii, instrumente de distrugere în masă a ei și a planetei, aflate în slujba unor conducători imorali, reprezentând forțele răului.

³ Ernst Peter Fischer, *Marea carte a evoluției*, Editura Semne, București, 2010, pag. 324

Galeria marilor vinovați

„Luptăm pentru a beneficia de roadele muncii noastre pe timp de pace, pentru a ne bucura de moștenirea unui trecut glorios și pentru a clădi un viitor sigur”.

Theobald von Bethmann-Hollweg
cancelar al Germaniei

Vom prezenta pe cei care sunt la vârf, responsabili de moartea a milioane de oameni, militari și civili, vinovați în mod direct de dramele, de suferințele atâtor familii distruse, marcate pentru totdeauna de pierderea sau nenorocirea pe viață a celor dragi. Profilurile acestor „distinse” personaje, vinovate de a fi existat o asemenea conflagrație nimicitoare, scot în evidență persoane care nu ar fi trebuit și nu ar fi meritat să se afle în funcțiile atât de înalte în statele lor, să hotărască soarta popoarelor lor.

*

Să pornim de unde a început de fapt războiul, din Austro-Ungaria.

Franz Graf Conrad von Hötzendorf a fost șeful Statului-Major al armatei austro-ungare, strateg militar controversat, un propagandist înverșunat, conservator și ultrareacționar, care a planificat campaniile militare ale Austro-Ungariei în timpul războiului.



Franz Graf Conrad von Hötzendorf

Agresivitatea sa ieșită din comun a fost cu greu temperată de însuși împăratul Franz Joseph care l-a concediat pentru atitudinea sa în timpul anului 1911, cu doar câțiva ani înainte de izbucnirea conflictului. Aceasta deoarece îl hărțuia constant pe ministrul de externe, Aehrenthal, încercând să-l convingă să declare război Serbiei care nu se aliase politicii monarhiei dualiste. Totuși, datorită influenței sale în cercurile din jurul împăratului, a fost reinvestit în funcție, în contextul Războaielor balcanice din 1912-1913.

După atentatul de la Sarajevo căruia i-a căzut victimă arhiducele Franz Ferdinand, nepotul și moștenitorul său, împăratul a oscilat în privința luării unei decizii, nedorind inițial să dispună mobilizarea generală în vederea războiului.

Hotzendorf a insistat însă și, profitând de bătrânețea, de starea de epuizare fizică și mentală a suveranului, a trecut la inițierea pregătirilor militare. Acest militar neînfricat dar crud a pledat ulterior pentru soluții militare nemiloase în timpul războiului, ignorând factorii umani.

Prin greșelile făcute în funcția sa supremă de comandă, a trimis fără menajamente soldați la moarte pe toate fronturile, a ordonat masacre și represalii sălbaticе asupra civililor, a lăsat mână liberă

jafului și violențelor în teritoriile unde au acționat armatele austro-ungare, chiar de la început, de la invazia din Serbia din vara lui 1914. Comportamentul și felul său de a fi au trădat chiar o persoană cu probleme psihice, dobândite și în urma unor evenimente din viața personală. Depresia cauzată de moartea soției sale în 1907 a fost urmată de o pasiune nebună dusă până la obsesie pentru o altă femeie care l-a marcat, influențându-i modul de a se comporta și probabil și deciziile din timpul războiului. Ambiția sa de a se impune și a intra în grațiile acestuia l-a determinat să-și etaleze personalitatea masculină în toată „splendoarea” sa războinică. Dar el nu a acționat singur.



Leopold von Berchtold

Contele Leopold von Berchtold, ministrul de externe al Austro-Ungariei, a fost numit de istorici „cel mai incompetent om care a ocupat o asemenea funcție de răspundere într-o situație critică.” Incapabil de a lua, la început, o poziție oficială față de atentat, așteptând reacția venită de la Berlin, din partea kaiserului Wilhelm al II-lea, a conceput ulterior, de comun acord cu von Hötendorf, fără a mai sta prea mult pe gânduri, un ultimatum în termeni necruțători adresat Serbiei, care leza grav independența acestei țări, făcându-l inacceptabil în totalitatea sa și conducând inevitabil la război. Aceasta

chiar dacă monarhul Germaniei, puternica sa aliată și susținătoare, nu-și dorea atunci războiul, deși a dezaprobat bineînțeles cu tărie asasinatul.

Chiar dacă Franz Ferdinand a fost asasinat la 28 iunie 1914 de un naționalist slav, sârbul bosniac Gavrilo Princip, acesta era totuși un supus al Imperiului. Asta nu a mai contat, în viziunea lui Berchtold și desigur a lui Hötendorf, prestigiul Imperiului austro-ungar avusese grav de suferit, iar uciderea lui Franz Ferdinand trebuia pedepsită, fără a mai da curs și răgaz prea mult soluțiilor diplomatice.

E drept, atentatorul era membru al organizației „Mâna Neagră” aflată în legătură cu unii reprezentanți de frunte ai serviciilor de contrainformații sârbești, care au acționat însă fără ca autoritățile de la Belgrad (guvernul, regele Petru) să fie implicate. Oricum n-ar mai fi contat, adversitatea față de Serbia caracteriza politica Vienei și evident că nimic nu a mai stat în calea intențiilor sale conflictuale – care acum aveau o motivație puternică – reprezentate acum în special de cei doi lideri înverșunați menționați.



Franz Joseph

Iar despre împăratul *Franz Joseph*, de fapt liderul suprem al Imperiului, care ar fi trebuit să aibă ultimul cuvânt de spus, aflat pe

tron încă de la 1848, din timpul Revoluției, ce se poate spune ? Prea slab ca să se mai impună, neputincios și din cauza vârstei destul de înaintate, în plus neavându-l la suflet pe cel ucis a cărui căsătorie morganatică nu o aprobase, împăratul nu a mai contat deloc ca factor decizional, aprobând tacit tot ce s-a hotărât. Un venerabil conducător stăpânitor al unui imperiu multiseclar depășit de evenimente.

În acest fel, la 28 iulie 1914, la doar o lună de la asasinatul de la Sarajevo, Austro-Ungaria a declarat război Serbiei și marele măcel a început !

*

În Germania, cancelarul *Theobald von Bethmann-Hollweg* a jucat un rol esențial în declanșarea conflictului, începând cu clarificarea relațiilor dintre Germania și Austro-Ungaria în zilele imediat următoare asasinatului de la Sarajevo, asigurându-și aliații de sprijinul ferm pe care Germania era dispusă să-l ofere în privința problemei sârbe. Atunci când ministrul de externe britanic, sir Edward Grey, a sugerat o mediere între Austro-Ungaria și Serbia, trimițând în acest sens o telegramă la Berlin, Bethmann-Hollweg a modificat conținutul acestei misive, astfel încât să nu reiasă - așa cum de altfel se exprima în realitate - că Marea Britanie solicită Germaniei, în cazul în care dorește pacea, să oprească agresivitatea Vienei față de sârbi. Exact așa cum proceda pe vremuri, cu celebra telegramă de la Ems, ilustrul său înaintaș, Otto von Bismarck, aflat în aceeași funcție înaltă în stat ! Cancelarul a căutat să-l convingă pe împăratul Wilhelm al II-lea în a susține punctul de vedere și acțiunile Austro-Ungariei, deși acesta se pare că nu își dorea atunci războiul și ar fi înclinat spre înțelegere și evitarea acestuia. Fără să-l fi informat pe kaiser - aflat într-un voiaj pe Marea Nordului, în momentul tragicului eveniment de la Sarajevo - de situația reală și de ceea ce intenționează să facă, fără aprobarea acestuia, împreună cu ministrul de externe, Gottlieb von Jagow, au acordat asigurări necondiționate autorităților de la Viena în susținerea acțiunilor acestora față de Serbia.

Sursele vremii înfățișează un cancelar agitat, nervos, de-a dreptul temător în ceea ce privește reacția suveranului său, dar nu din cauza gravității deciziei pe care trebuia s-o ia în numele Imperiului german, ci mai ales din cauza posibilului refuz al acestuia față de acțiunea pe care o întreprindea în favoarea austro-ungarilor. Dându-și seama că războiul local se va transforma, cel mai probabil, într-unul mondial, prin atragerea Rusiei, cancelarul nu a dat niciun moment înapoi de pe poziția sa în favoarea războiului, fiind convins că Germania, care trebuia să-și etaleze forța sa politico-militară, trebuie să lupte împotriva Rusiei, care nu va ezita să vină în sprijinul Serbiei. Ca atare, în loc de a încerca de a găsi soluții pentru aplanarea tensiunilor, dorea să-l înverșuneze pe kaiser de necesitatea luptei alături de Austro-Ungaria împotriva Rusiei. Mai mult de atât, belicosul Bethmann-Hollweg a avut tupeul de a-și exprima nedumerirea și iritarea pentru faptul că Marea Britanie a protestat față de violarea neutralității Belgiei de către armata germană, atunci când Germania a declanșat ofensiva pe frontul vestic.



Theobald von Bethmann-Hollweg

Responsabil pentru declanșarea conflictului pe frontul vestic, cel mai sângeros de altfel, este generalul *Helmuth Johann Ludwig von*

Moltke, șeful de Stat Major al armatei germane. Contrar opticii împăratului Wilhelm al II-lea, care lua în calcul doar un război împotriva Rusiei, fiind conștient de dificultatea susținerii militare a două fronturi, estic și vestic, von Moltke, adept al unei politici agresive, antifrancez declarat, era ferm convins că, în cazul izbucnirii unui război, cel mai eficient atac al Germaniei ar fi împotriva Franței, conform a ceea ce fusese numit „Planul Schlieffen”, prin pătrunderea pe teritoriul Franței prin Belgia neutră, încălcând astfel legile și tratatele internaționale. Dar asta nu avea nicio importanță pentru von Moltke și generalii săi ! În acest fel, războiul urma să ia amploare, creând în plus un alt câmp conflictual. Nu a mai avut răbdare de a se consulta cu împăratul său, exact așa cum nu o făcuse nici cancelarul von Bethmann-Hollweg, punându-l pe acesta în fața faptului împlinit.



Helmuth Johann Ludwig von Moltke

Cu de la sine putere, a ordonat inițierea campaniei împotriva Franței, milioane de soldați fiind mobilizați și trimiși pe front într-un timp record în primele zile ale războiului. În acest fel, nici încercarea lui Wilhelm al II-lea de a oferi Franței anumite concesiuni în ceea ce privește Alsacia, în schimbul neutralității acesteia, nici demersurile

diplomatice britanice de a aplana starea conflictuală, nu au mai contat, ci doar convingerile exclusiviste și rigide ale vajnicului reprezentant al militarismului prusac. Atunci când kaiserul i-a sugerat să oprească masiva mobilizare de trupe care se pregăteau să atace Franța, șeful Statului Major a încercat din răspuțeri să-l convingă de inutilitatea stopării operațiunilor, deși acest lucru era încă posibil. Moltke a trecut peste cuvântul și decizia suveranului său și a procedat cum a crezut el de cuviință. Și atacul german s-a produs chiar înainte ca Germania să declare război Franței și Belgiei neutre !

Consecința imediată a fost faptul că Marea Britanie, care avertizase că nu va rămâne pasivă în cazul agresiunii germane, a declarat război Germaniei. Astfel, o criză regională balcanică se transforma rapid într-un război la scară europeană iar ulterior, la scară mondială. În scurt timp însă, entuziasmul și grandilocvența lui von Moltke aveau să ia sfârșit în mod surprinzător, în urma nereușitei de pe râul Marna care a dus la sfârșirea iluziei sale că va învinge fără probleme și că va ocupa triumfător Parisul. Deceționat, militarul setos de glorie, care nu cu mult timp în urmă reușea să-l domine pe suveranul Imperiului german, îi transmitea acestuia: „Majestate, am pierdut războiul !” Ce penibil, ce ridicol ! Deși nu a fost chiar așa, războiul continuând vreme de peste patru ani, demisia lui Helmuth Johann Ludwig von Moltke din funcția de șef de Stat Major în urma a doar primului eșec, la urma urmei, a însemnat sfârșitul umilitor al carierei unui personaj lipsit de rațiune și chiar de profesionalism, pus într-o asemenea funcție de conducere în stat.

Îi vine acum rândul și conducătorului Germaniei, kaiserul Wilhelm al II-lea, să răspundă în fața istoriei pentru faptele sale. E drept că are totuși circumstanțe atenuante evidente în ceea ce privește perioada premergătoare declanșării ostilităților, nefiind inițial convins de oportunitatea războiului dar acestea nu îl disculpă decât într-o mică măsură pentru vina pe care o poartă ca mare suveran ce era.

Cine a fost de fapt Wilhelm al II-lea ? Un personaj complexat încă de la problematica sa naștere, în urma căreia a rămas cu un handicap pe viață și anume schilod la mâna stângă, rămasă mai scurtă

în urma unei paralizii, fapt pe care avea să încerce tot timpul să-l mascheze, dar în mod inutil. Infirmitatea și-a pus amprenta pe evoluția personalității sale, a dezvoltării sale emoționale. A fost mereu invidios pe cei doi veri ai săi, să spunem normali din punct de vedere fizic, monarhul Marii Britanii, George al V-lea, și țarul Rusiei, Nicolae al II-lea, bănuindu-i chiar de o răutăcioasă conspirație împotriva sa. Căutând să evadeze din coșmarul imaginii propriului său beteșug, cel care a devenit împăratul Germaniei, cel mai puternic stat din Europa la acea vreme, și-a creat propria sa lume, a megalomaniei personale. A fost de la bun început convins că are menirea să conducă Germania ca monarh de drept divin, în sensul medieval al noțiunii, și să se impună ca atare în fața întregii lumi. Tulburările sale de personalitate l-au făcut însă să se comporte nestatornic în ceea ce gândea și întreprindea, fiind când crud și autoritar, când slab și neputincios. A fost autoritar când a reușit să se debaraseze în scurt timp de Otto von Bismarck, „cancelarul de fier”, pe care l-a înlăturat pentru că i se opunea și-i eclipsa personalitatea sau când ulterior a manevrat după propria dorință cu urmașii acestuia, din 7 cancelari nu mai puțin de 5 fiind eliberați din funcție la ordinul său. S-a dovedit însă slab adeseori în timpul luării unor decizii de mai mică sau mai mare importanță, fiind influențat de unii miniștri și comandanți militari care-l făceau să se contrazică și să-și schimbe deciziile.

A fost de o cruzime extremă, de neînduplecat, atunci când a ordonat în 1900 un comportament brutal al armatei expediționare germane din China pentru a participa alături de a forțe ale altor mari puteri europene la înăbușirea unei puternice răscoale populare, așa numita răscoală a boxerilor: „Iertarea nu trebuie acordată nimănui și nu trebuie luat niciun prizonier. Oricine ajunge în mâinile voastre trebuie să piară de sabia voastră. Trebuie să faceți în așa fel încât numele de German să fie amintit în China și peste 1000 de ani, ca orice chinez să nu îndrăznească să privească un German în ochi !”⁴

⁴Andreea Lupșor, *Wilhelm al II-lea și primul genocid modern*, în „Historia”, an XI, nr.(9)115/ 2011, p.23

Dar mai ales cruzimea sa s-a văzut atunci când a comandat un adevărat genocid al populației africane numite Herero, din sudul continentului, care s-a împotrivit politicii de colonizare germane în zonă: „În interiorul granițelor germane, orice Herero, găsit înarmat sau nu, cu sau fără vite, va fi împușcat.”⁵ Un asemenea om s-a aflat atunci, în 1914 și în timpul războiului mondial, la conducerea „mărețului” și „incomparabilului” Reich german, pe care propriile hotare nu îl mai încăpeau.



Wilhelm al II-lea

Ceea ce a afirmat la un moment dat către omologul său, împăratul austro-ungar Franz Joseph, în timpul războiului, rămâne drept una din cele mai clare mostre de barbarie consemnată vreodată în istorie, aparținând unui suveran în fapt al unei națiuni care se pretindea și era de fapt civilizată: „Toate trebuie trecute prin foc și sabie: bărbați, femei, copii și vârstnici trebuie măcelăriți, și niciun copac, nicio casă lăsată în picioare !”⁶ Fără comentarii ! La ce să te

⁵ *Ibidem*, p.24

⁶ *Ibidem*

aștepți deci din partea unui astfel de conducător, oricum numai la pace, înțelegere și umanitarism nu.

De o importanță covârșitoare în ceea ce privește izbucnirea conflictului au fost telegramele dintre cei doi suverani, ai Germaniei și ai Rusiei, din zilele imediat următoare celei de 28 iulie 1914, când Austro-Ungaria a declarat război Serbiei, în acest fel începând Primul Război Mondial. Acestea au rămas în istorie drept telegramele „Willy-Nicky”, după diminutivele cu care se adresau unul altuia cei doi conducători și veri în același timp. Absurditatea corespondenței a constat tocmai în faptul că, deși conținutul frazeologic al acestor misive scotea în evidență aproape în totalitate intenția de a stăvili conflictul, acest lucru nu a fost posibil tocmai din cauza caracterului slab al celor doi conducători, suspiciunea morbidă a lui Willy și gafele influențabilului Nicky anulând orice șansă ca aceștia, dintr-o postură în care, în mod evident, puteau s-o facă, să oprească implicarea propriilor imperii în radicalizarea conflictului austro-ungaro-sârb și deci provocarea iminentă a dezastrului. Ca atare, verii Willy și Nicky au avut soarta Europei și a lumii în mâinile lor și au ales în cele din urmă nu soluția bună, ci pe cea proastă, care va duce la război. Analizând concret faptele care s-au întâmplat atunci, în acele zile decisive, se poate spune că o vină mai mare o are țarul Nicolae al II-lea pentru că deși kaiserul i-a acordat un ultimatum de a opri mobilizarea totală a propriilor armate, vizând și granițele cu Imperiul german, acesta, îmboldit de pornirile războinice ale apropiaților săi, nu a făcut acest lucru. Dar chiar și așa, împăratul Wilhelm al II-lea nu poate fi absolvit de vina pe care o poartă, putând să-și țină el însuși în frâu oamenii politici și comandantii militari, lucru pe care, la rândul său, nu l-a făcut. Mai mult de atât, s-a dovedit nu numai incapabil de a opri implicarea Germaniei în război, dar și ridicol în fața propriilor subordonați, în special în fața generalului Moltke, prin faptul că nu a știut la timp de mobilizarea armatelor germane și de deplasarea lor spre granițele Franței. Eșecul insistențelor sale pe lângă Moltke de a ordona readucerea trupelor înapoi a dovedit ceea ce a fost afirmat mai sus, și anume inconsecvența patologică a comportamentului

suveranului puternicei Germanii, incapabil să-și conducă el personal - așa cum pretindea că poate s-o facă la începutul domniei sale - statul și națiunea în asemenea momente de o maximă importanță.

Încă de la începutul Primului Război Mondial incompetența strategică și tactică a împăratului devine evidentă, iar din 1916 se abține de a mai lua hotărâri, predând conducerea statului în mâna conducătorilor militari, generalii Hindenburg și Ludendorff, care în ultimii ani ai războiului instaurează dictatura militară. Persoana sa va fi una pur decorativă, kaiserul fiind în general doar informat, nu și consultat cu privire la evenimentele care se desfășurau bine sau rău pe fronturile războiului. Ieșirea sa din scenă a fost una umilitoare, abdicarea și fuga sa în Olanda neutră după capitularea Germaniei, demonstrându-i lașitatea și teama imensă de a nu fi arestat, condamnat, eventual chiar să-și piardă viața așa cum s-a întâmplat în cele din urmă cu vărul său din Rusia. Așa s-a sfârșit visul mondial al celui care a fost Wilhelm al II-lea !

*

Trecem în Rusia, stat care a jucat de asemenea un rol important în izbucnirea conflictului.

Este drept că țarul Rusiei *Nicolae al II-lea (Nikolai Alexandrovici Romanov)* nu și-a dorit un război, știind că – cel puțin în acel moment, al verii anului 1914 – țara sa nu este pregătită pentru un război împotriva Germaniei. Aceasta pentru că era evident că se va ajunge la un conflict împotriva puternicei susținătoare a Austro-Ungariei. Slab din fire, el va ceda însă în cele din urmă în fața miniștrilor săi, de externe, Serghei Sazonov, de război, Vladimir Aleksandrovich Sukhomlinov și al Șefului Statului Major, Mikhail Vasiliyevich Alekseyev, care au militat pentru implicarea Rusiei în conflictul din Balcani. Nicolae al II-lea s-a dovedit incapabil să facă față sarcinilor combinate ale conducerii țării în timpul unor situații agitate din punct de vedere politic și ale conducerii armatei ruse în cel mai mare conflict internațional de până atunci.



Nikolai Alexandrovici Romanov

Dar țarul ducea deja de mai mult timp o politică falimentară atât pe plan extern cât și pe plan intern. Rusia pierduse în mod umilitor conflictul cu Japonia (1904-1905), iar Nicolae al II-lea a fost primul responsabil de acest dezastru, printre altele și pentru că a trimis trupele și marina înarmate mai prost chiar decât adversarul asiatic, care nu ieșise de mult din epoca samurailor, dar care înțelesese necesitatea unei reformări și dotări moderne militare. A fost principalul vinovat pentru că a implicat armata într-un război fără a o fi pregătit în prealabil din punct de vedere material. Și același stadiu de stagnare, de insuficientă pregătire avea să fie dovedită și în 1914, când, după un început promițător, aveau să vină înfrângeri catastrofale. La câteva zile după ce războiul deja începuse prin invadarea Serbiei de către Austro-Ungaria, de la St. Petersburg, țarul a trimis o telegramă la Londra, vărului său George al V-lea, îndemnându-l să se implice într-un conflict pe care-l vedea doar din punctul său de vedere, în special al intereselor Rusiei și nu pentru că războiul în sine ar fi însemnat un dezastru umanitar: „Am încredere că țara ta nu va eșua în

sprijinirea Franței și Rusiei în lupta pentru menținerea balanței de putere în Europa. Dumnezeu să te binecuvânteze și să te protejeze.”⁷ În acest fel, suveranul rus, prin influența sa a avut, și pe această cale, o parte de contribuție la extinderea războiului, insistând ca Marea Britanie să intre în conflict.

Pe plan intern, regimul său se transformase, mai ales de la Revoluția eșuată din 1905, într-unul de cruntă represiune împotriva celor care începeau din ce în ce mai consistent să protesteze față de mizeria și starea de înapoiere, în care era obligată să trăiască marea majoritate a populației de pe cuprinsul imensului imperiu, „colosul cu picioare de lut” așa cum a fost botezată în epocă Rusia țaristă. Reprimarea sângeroasă, extrem de brutală, a mișcărilor de revoltă de pe cuprinsul Rusiei, a grevelor și demonstrațiilor adesea pașnice, pogromurile, deportările masive au făcut din Nicolae al II-lea un veritabil precursor al lui Stalin, un conducător detestat și urât de din ce în ce mai mulți oameni, „supuși ai Majestății Sale, Împăratul tuturor Rusiilor”. Conservatorismul său obtuz, respectul pentru tradiție și practicile înaintașilor, l-au împiedicat să adopte cu bună-credință reformele cerute de populație și de unii politicieni novatori. Doar un sistem bazat pe forță, teroare, pe primitivismul în care erau ținute popoarele Rusiei țariste, au determinat supunerea necondiționată a soldatului țaran rus sau de orice altă naționalitate față de superiorii săi, care l-au condus ulterior, nemotivat, într-un război care nu-l reprezenta nici pe departe, în timp ce familia sa trăia acasă în mizerie și întuneric. Atunci, în 1914, Rusia se afla din nou pe punctul de a fi teatrul de desfășurare al unei noi revoluții, pe care doar declanșarea Primului Război Mondial a amânat-o temporar.

Rolul major în implicarea ireversibilă a Rusiei în război, îi revine ministrului de externe *Serghei Sazonov*. De îndată ce devenise iminentă izbucnirea războiului între Austro-Ungaria și Serbia, ministrul de externe, din dorința de a se oferi garanții ferme Serbiei

⁷ Andreea Lupșor, *Criza din iulie: Oamenii care au împins lumea în război*, în „*Historia*”, an XIV, nr.(6)148/ 2014, p.12

asupra căreia Rusia exercita o influență puternică, a fost convins de importanța intrării țării sale în conflict. Astfel, după ce Nicolae al II-lea retrage primul ordin de mobilizare generală, înlocuindu-l cu unul de mobilizare parțială, în semn de bunăvoință față de kaiserul și vărul său, Wilhelm al II-lea, Sazonov va fi cel care îl va convinge pe țar să revină asupra deciziei.



Serghei Sazonov

Acest om, cu ideea sa malefică, era perfect convins de justetea demersului său și de faptul că războiul nu putea fi evitat, iar Rusia nu putea sta deoparte, pasivă la infiltrarea în Balcani, a rivalei sale, Austro-Ungaria. Privind lucrurile din perspectiva justificării politicii imperialiste a Rusiei încă de la inițierea Chestiunii Orientale, în urmă cu aproape două secole, decizia pare una „normală”. Dar tocmai această „normalitate” rusească a fost aceea care a complicat lucrurile.

În loc să contribuie, de pe poziția sa de conducător al diplomației Imperiului rus, la atenuarea stării de tensiune, insistând prin negocieri pentru o rezolvare, pe cât posibil, pe cale pașnică, Sazonov a incitat de la bun început la luptă, ca unică soluție. Mobilizarea generală și definitivă a armatei ruse va atrage apoi

declarația de război din partea Germaniei. Ca atare, acest Serghei Sazonov poate fi considerat pe bună dreptate unul dintre vinovații principali de dezastrul ce va urma.

Șeful de Stat Major al Armatei ruse, *Mikhail Vasiliyevich Alekseyev* și ministrul de război, *Vladimir Aleksandrovich Sukhomlinov*, au pus și ei „paie pe foc” prin poziția pe care au exprimat-o în fața țarului, adăugându-se la punctul de vedere militar și faptul că se asemănau cu acesta prin modul în care vedeau lucrurile, în mod tradiționalist, conservator, incapabili să se adapteze și să-și adapteze strategia schimbărilor tactice și tehnicilor pe care le presupunea un război modern.



Mikhail Vasiliyevich
Alekseyev



Vladimir Aleksandrovich
Sukhomlinov

Aceștia au fost de asemenea, incapabili să inițieze, mai ales după înfrângerea în fața Japoniei, o politică de promovare în structurile de conducere ale armatei a unor comandanți competenți, pe baza meritelor nu a originii aristocratice, spunându-și în continuare cuvântul nepotismul, favoritismele și intrigile de curte. Numeroasele decorații și medalii primite înaintea războiului de către cei doi lideri

militari din partea țarului Nicolae al II-lea și a înaintașilor săi s-au dovedit a nu avea practic nicio valoare, ele nefiind altceva decât expresia favoritismului care avea în centrul său pe cei mai fideli și slugarnici reprezentanți ai camarilei curții imperiale rusești.

Mai mult de atât, în 1916, Sukhomlinov a fost găsit vinovat de abuz de putere și chiar de trădare în favoarea Germaniei, a fost arestat, dar a scăpat miraculos și și-a sfârșit viața, după terminarea războiului, în țara pentru care ajunsese să spioneze la un moment dat. Câtă „moralitate”, câtă „integritate morală” ! Incompetența și nepăsarea față de soarta omului simplu soldat, merit a se sacrifica fără a cârti, au condus la un tribut imens de sânge în timpul războiului estimat la aproximativ 2,2 milioane de victime, un bilanț care nu poate fi etichetat cu niciun fel de superlative negative ! Cu asemenea conducători - și nu e vorba numai despre ei - care au însângerat fără milă și păreri de rău milioane de oameni, să te mai miri că a izbucnit și a reușit Revoluția bolșevică din 1917 ! Regimul țarist a fost însă nu doar opresorul propriului popor ci și cel care a favorizat, fără voia sa evident, instaurarea unui alt regim crunt și tiranic, cel bolșevic, stalinist.

*

Unul din statele care a intrat de la bun început în război a fost Marea Britanie, astfel încât se cuvine să cântărim dacă liderii săi se fac vinovați de aceeași culpă ca și toți cei trecuți până acum prin filtrul judecății morale.

Desigur, doar conflictul bilateral dintre Austro-Ungaria și Serbia nu privea strict nici Marea Britanie. Din acest punct de vedere, conducătorii săi, ca de altfel și toți ceilalți, poartă această vină. Calculele politice și strategice la nivel internațional, evidențiau însă faptul că implicarea celorlalte mari puteri, în special a Germaniei, în acest conflict, conform pretențiilor și planurilor expansioniste ale acesteia, ușor de anticipat de la o vreme, ar fi dus la amenințarea serioasă a hegemoniei mondiale economice și comerciale britanice, a

vastului său imperiu colonial. De asemenea, influența sa politică și diplomatică la scara continentului european ar fi suferit enorm în urma unei eventuale izolări în genul blocadei instituite de Napoleon Bonaparte. Ca atare, implicarea în această problemă litigioasă, a avut un argument propriu puternic logic însă nu și moral. A dictat și în acest caz principiul clasic al intereselor marilor puteri.

Sprijinul acordat Franței, în sensul respectării angajamentului luat prin tratat față de aliata sa este cât se poate de corect, fără îndoială. Însă dacă ne gândim că și în spatele semnării acestei înțelegeri – ca de fapt în spatele tuturor înțelegerilor între puterile europene - se aflau protejarea intereselor colonialiste, reglementarea posesiunilor de peste mări ale coroanei britanice cu principala sa competitoră, lucrurile nu mai stau chiar așa.

Rolul Marii Britanii ar fi fost, în circumstanțele momentelor imediat următoare datei fatidice de 28 iunie 1914, când starea tensională putea fi stopată iar mobilizările militare nu fuseseră activate, acela de a fi factorul mediator insistent, calm, lucid, convingător. Britanicii ar fi reprezentat cu siguranță singura putere europeană care ar fi putut opri războiul. Liderii săi au avut ce-i drept o poziție în favoarea păcii, încercând să tempereze elanul politicianilor și militarilor înfierbântați din Germania și Austro-Ungaria. Trebuie să punem această atitudine desigur de apreciat însă și pe seama faptului că Marea Britanie nu avea interese pe continent ci doar în afara sa, iar pretențiile teritoriale la nivel european din partea oricui ar fi venit nu o priveau direct. Își putea permite să adopte inițial o politică mai calmă, conciliatoristă, dar în momentul în care lucrurile degenerau, fapt care s-a și întâmplat, ar fi trecut logic la fapte deoarece hegemonia germană care se anunța ar fi amenințat-o, într-o etapă viitoare, pe cea extraeuropeană colonială britanică. A urmat apoi avertizarea la adresa Germaniei de a nu viola teritoriul Belgiei neutre atunci când armatele sale se puseseră deja în mișcare spre vest și erau aproape de hotarele acesteia. Au fost desigur luări salutare de poziție, pentru care putem acorda circumstanțe atenuante, dar nu mai mult de atât, după care Marea Britanie nu a binevoit să stea deoparte și s-a înscris și ea în

această horă agitată a războiului.

Astfel că, deși evident că nu în aceeași măsură cu conducătorii analizați până acum, pot fi deci priviți și cei care conduceau Marea Britanie la acel moment istoric de cumpănă, începând cu regele George al V-lea, apoi primul ministru Herbert Henry Asquith, ministrul de externe Edward Grey, precum și Herbert Kitchener, secretarul de stat în Ministerul de Război, de fapt, prin rolul jucat, adevăratul ministru de război, ca fiind vinovați, nu de declanșarea Primului Război Mondial - acesta ar fi existat oricum iar britanicii nu s-au aflat la originea lui - ci de extinderea sa deosebit de semnificativă, având în vedere ce spații implica un stat în care „soarele nu apunea niciodată”.



George al V-lea

Au reprezentat și ei brațe ale acestei „caracatițe” care a sugrumat Europa și omenirea. O analiză sinceră, obiectivă, apelând doar la aceste simple conexiuni, ne conduce la acest „verdict”. Că n-au avut intenția de a scufunda lumea în război nu-i disculpă de vina de a fi la originea suferinței a atâția compatrioți și „supuși” de peste mări ai Imperiului britanic.



Herbert Henry Asquith



Herbert Kitchener

Numai dacă ne gândim la Lordul Kitchener cum a rămas cunoscut, acesta a fost cel care a condus atât politica militară cât și, în bună măsură și propaganda furibundă de război la care ne vom referi într-un următor capitol.

*

Italia s-a implicat în Primul Război Mondial pentru anumite revendicări teritoriale, unele legitime, de ordin național, pe seama Imperiului austro-ungar, considerate a fi reminiscente, chestiuni nerezolvate în urma procesului de unificare statală din secolul al XIX-lea. Dar altele au fost pretenții teritoriale care se înscriau în politica expansionistă inaugurată prin cucerirea Tripolitaniei în urma unui război cu doar câțiva ani înainte de Primul Război Mondial. Acest din urmă lucru transformă Italia mai mult într-un stat expansionist, de factură iredentistă. Cei care au condus Italia la acea vreme au partea lor semnificativă de vină.

Situat în vârful unei politici de expansiune pe care a împărtășit-o necondiționat, regele Victor Emmanuel al III-lea, nepotul

celui care în urmă cu o jumătate de secol patrona unificarea Italiei, a luat el însuși în 1915 decizia supremă de intrare în război în condițiile în care parlamentul italian se opunea cu o majoritate consistentă ca de altfel și majoritatea italienilor. După război, s-a dovedit prea slab și pasiv față de situația dificilă în care intrase țara al cărui suveran era, acceptând tacit instaurarea și ascensiunea fascismului la putere, aprobând toate actele dictatoriale și criminale ale lui Mussolini și promulgând chiar legile antievreiești de model nazist din 1938.

Până la evenimentele din 1943 când Italia a ieșit din război în urma intrării aliaților pe teritoriul său, Victor Emmanuel al III-lea a fost un vajnic colaborator al regimurilor mussolinian și hitlerist.



Victor Emmanuel al III-lea

Nu trebuie să ne surprindă atitudinea perfect îndreptățită, morală, a noilor autorități italiene de după sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, a poporului italian, de a proclama republica, de a respinge și aboli monarhia care fusese compromisă iremediabil de acest monarh.

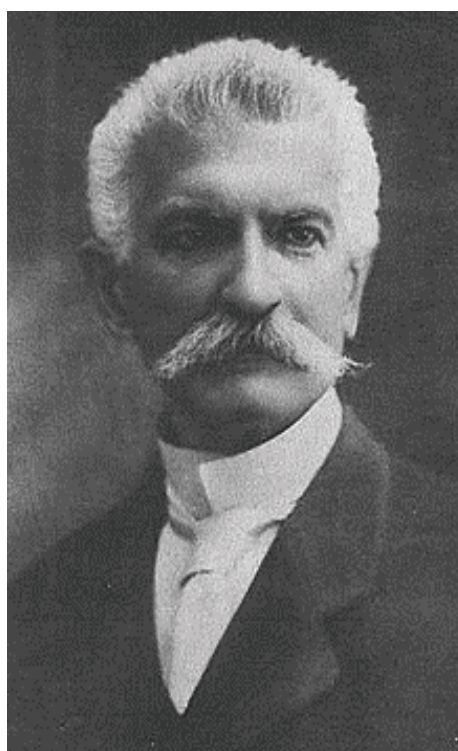
Primul ministru Antonio Salandra, venit în fruntea guvernului în 1914, de factură conservatoare, a fost inițial adept al păstrării

neutralității Italiei, fapt care s-a și întâmplat timp de aproximativ un an. Cântărind însă că avea mai mult de câștigat dacă ar fi trecut de partea Antantei, adversară a Imperiului austro-ungar, și intuind că Antanta ar fi oferit beneficii incomparabile cu cealaltă tabără din care făcea și ea parte, Salandra a trecut „dincolo”. Și deși parlamentul l-a demis în mod legal, a rămas totuși în fruntea guvernului fiind menținut în funcție de regele Victor Emmanuel al III-lea. A rămas celebru pentru expresia folosită în a justifica implicarea Italiei în război, „egoismul sacru”, care trebuia să caracterizeze pe cei care conduceau țara și care, absolviți de orice obligație de a consulta poporul, erau total îndreptățiți să ia acele decizii spre „binele Italiei”. După nenumăratele înfrângeri, Salandra a fost nevoit să demisioneze în 1916, dar va apărea din nou în politică după război, sprijinindu-l pe Mussolini să ajungă și să se mențină la putere după 1922.

Un alt personaj este Sidney Sonnino, fost prim-ministru și ministru de externe în perioada războiului, părtaș la politica probeligeranță, care a susținut în toate inițiativele sale diplomatice necesitatea războiului spre satisfacerea intereselor „vitale” ale Italiei.



Antonio Salandra



Sidney Sonnino

Conducătorii Italiei au luat decizia majoră de a se intra în război, neținând seama de acele realități care nu o recomandau pentru un act de o asemenea gravitate: o economie insuficient dezvoltată pentru a susține eforturile de război, o la fel de insuficientă pregătire a armatei, o criză socială profundă pe fondul sărăciei a unei bune părți a populației, o agitație internă în creștere manifestată prin greve, demonstrații și accese naționaliste extremiste. Exact același scenariu care de fapt va fi specific Italiei și imediat după război, aruncând-o în brațele fascismului.

*

Se observă că nu am luat în primul plan al analizei liderii politici și militari ai Franței, considerând că țara lor a fost o victimă în legitimă apărare. Asta nu înseamnă că aceștia nu au partea lor de vină pentru ce s-a întâmplat în timpul războiului, pentru unele decizii greșite care au dus la consecințe nefaste. Iar despre celelalte state combatante mai importante, putem să ne referim desigur la imoralitatea cauzei aliaților Puterilor Centrale, Turcia - îndemnată de noul său „stăpân” și mentor, Germania - și Bulgaria, care au amplificat dimensiunea acestui conflict, mânate de pretențiile lor teritoriale în Balcani, în special pe seama Greciei și Macedoniei.

Am putea judeca incriminatoriu Statele Unite ale Americii pentru participarea la Primul Război Mondial ? Și da și nu. Mai întâi nu, de partea americanilor fiind refuzul de a se implica mult timp în conflict, până în 1917, scufundarea Lusitaniei, ca parte a războiului submarin purtat cu înverșunare de Germania în Oceanul Atlantic și într-un final conspirația politico-diplomatică a lui Arthur Zimmerman, subsecretarul de stat în Ministerul de Externe german. Au fost incidente majore care au afectat uman și psihologic pe americani, determinând intrarea lor în război, apoi insistând asupra rolului major, de necontestat, pe care marea putere de peste ocean a avut-o în grăbirea sfârșitului războiului. Dar și da, deoarece, S.U.A. începuseră deja de o anumită perioadă de timp să renunțe la politica lor

neintervenționistă impusă de doctrina Monroe, ieșind din carapacea continentului american și deschizându-și către întreaga lume apetitul expansionist din ce în ce mai mare politic, economic și financiar, care o va caracteriza în epoca care va urma.

Cei pe care i-am analizat nu au fost desigur, singurii, mari și principali vinovați, adevărați călăi ai popoarelor, ale lor și ale altora. Au mai fost și alți conducători politici, militari, industriași, ziariști importanți, oameni de cultură, ierarhi ai Bisericii, oameni cu influență, care au făcut posibil Primul Război Mondial, despre unii dintre ei urmând a discuta în paginile capitolelor următoare.

Unele dintre aceste personaje „însemnate” ale istoriei nu numai că nu au știut, dar nici nu au dorit să gestioneze așa cum ar fi trebuit situația, chiar din zorii conflictului, alimentând și întreținând starea de tensiune din ce în ce mai exacerbată. Altele au contribuit la extinderea stării de conflict și la amplificarea catastrofei.

Dacă ar fi fost vorba de al Doilea Război Mondial, poate cei mai mulți dintre acești conducători, rămași în viață, ar fi fost, asemeni acoliților lui Hitler, declarați vinovați de crime de război, crime împotriva umanității și genocid, urmând a fi condamnați într-un proces răsunător, de talia celui de la Nürnberg. Nu s-a întâmplat așa și nu a fost bine, pentru că în acest fel nu s-a dat un exemplu puternic tuturor celor care ar mai fi scos și agitat „secură războiului”. La sugestia răzbușătoarei Franțe, a existat o discuție la Conferința de pace de la Paris de după război, de a judeca într-un fel de tribunal internațional pe liderii Germaniei. Era vizat în mod deosebit kaiserul Wilhelm al II-lea, însă exilul său în Olanda, o țară neutră, refuzul celorlalte state cu rol de decizie de a dezvolta această problemă, au făcut ca această intenție să fie relativ rapid îngropată.

De aceea, cred că putem fi de acord cu toții că aceste figuri imorale, deși rămân în istoria universală, pentru că evident istoria înseamnă și bine și rău, nu mai pot fi definite drept personalități decât în sensul ironic al cuvântului. Locul lor este la stâlpul infamiei, împrôscat cu disprețul etern al posterității.

*

Conducătorii politici vinovați de izbucnirea războiului nici măcar nu și-au imaginat care aveau să fie urmările deciziilor lor greșite. Însă, la puțin timp după aceea, soldații azvârliți în tranșeele morții au înțeles care era de fapt realitatea. Politicienii le înșelau așteptările, generalii îi desconsiderau, preoții îi îndoctrinau.

În timpul desfășurării ostilităților, în ciuda evidenței nenorocirilor care se întâmplau, pentru a obține sprijinul populației, politicienii au promis că războiul va deschide calea spre o lume mai bună. Cancelarul german von Bethmann-Hollweg a declarat cu cinism: „Luptăm pentru a beneficia de roadele muncii noastre pe timp de pace, pentru a ne bucura de moștenirea unui trecut glorios și pentru a clădi un viitor sigur.”⁸ Președintele Woodrow Wilson a spus, îndemnat de idealismul său, că războiul va face posibil ca „lumea să devină un loc mai sigur pentru democrație”⁹, declarație care, mai târziu, a devenit slogan. Iar liderii britanici erau convinși că „acest război va pune capăt tuturor războaielor”¹⁰. Evident că în spatele acestor afirmații se aflau obiective și interese proprii. Dar, indiferent de motivațiile și convingerile lor, s-au înșelat cu toții, în defavoarea propriilor popoare.

Conducătorii militari, mareșali, generali, ofițeri superiori, cuprinși de ambițiile lor personale nemărginite, au promis o victorie ușoară și rapidă, dar nu s-a întâmplat așa. La puțin timp după aceea, armatele combatante au ajuns într-un mare impas. Apoi, milioane de soldați s-au confruntat cu probabil cea mai cumplită tortură fizică și psihică posibilă. Deși sacrificaseră viața multor soldați, generalii au continuat să-și arunce oamenii în baricade din sârmă ghimpată și în perdele de gloanțe.

Cazul masacrului de la 1 iulie 1916, ziua care a marcat

⁸ Jacques Droz, *Istoria Germaniei*, Editura Corint, București, 2000, p.122

⁹ Gheorghe Sofronie, *Contribuție la cunoașterea Societății Națiunilor*, I.E. Toronțiu, București, 1927, p.32

¹⁰ *Ibidem*, p.33

începutul confruntării de pe râul Somme, este cu siguranță cel mai relevant. Este în principal „opera” generalului Douglas Haig, comandantul trupelor britanice de pe frontul vestic, care avea să devină unul dintre cei mai controversați conducători militari din Primul Război Mondial. Venit să-l înlocuiască, la sfârșitul lui 1915, pe generalul John French, un alt mare risipitor de vieți omenești de până atunci, noul comandant șef și-a dovedit, cu prilejul acestei mari confruntări, apetența pentru sacrificiu și sânge vărsat.

Fără să țină cont de cel mai elementar element de strategie militară și de minimele riscuri la care soldații britanici s-ar fi expus, a ordonat la acea dată, un atac masiv al armatei, care a constat în ieșiri repetate din tranșee și înaintarea infanteriei spre pozițiile adverse, fără a permite retragerea trupelor, deși acestea erau decimate din pozițiile germane. Totul s-a soldat cu un carnagiu îngrozitor, circa 20.000 de morți și 40.000 de răniți și dispăruți într-o singură zi ! Ce înseamnă să ai atâția oameni pe conștiință ! Niciun considerent, de nicio natură, de genul intenției de a sparge cu orice preț frontul vestic, pentru a veni în sprijin francezilor asediați la Verdun, deci în a respecta angajamentul față de aliatul Antantei, nu rezistă în fața realității unui asemenea masacru al propriilor soldați.

Că acest general nu a pus preț deloc pe viața oamenilor și a contat în principal pe argumentul numeric, al copleșirii pozițiilor germane cu cât mai mulți soldați, indiferent de numărul victimelor, îl trece în mod cert rândul vinovaților, în fond putem spune, al criminalilor de război. Fără să ia în mai deloc calcul tactica defensivă, nici atunci când ea se impunea, ordonând atacuri în valuri, fără menajamente, Haig a dovedit nu numai obtuzitatea viziunii sale ci și lipsa sa de umanitarism. În timpul conducerii sale, pe frontul de pe Somme, britanicii și slujitorii Coroanei britanice din Commonwealth au pierdut nu mai puțin de 400.000 de oameni și aceasta în doar câteva luni de luptă. Recordul trist, nu doar al bătăliei ci și al întregului război s-a produs evident pe 1 iulie 1916 și îi aparține.



Douglas Haig

Douglas Haig a dovedit că nu a înțeles nimic ulterior din lecția de la acea dată și, deși criticat de mulți - până și de viitorul prim-ministru Lloyd George, care a considerat la un moment dat că ar fi mai bine să demisioneze decât să mai accepte prezența lui Haig la comanda armatei britanice - a continuat să „contribuie” prin modul său de a conduce, de a da ordine care nu puteau fi comentate, prin tactica sa simplistă și sinucigașă, la creșterea îngrozitoare a numărului victimelor. A rămas însă în continuare la comandantul frontului vestic și a „patronat” și numeroasele pierderi care au urmat, precum cele de la Passchendaele din 1917. Adăugăm la victimele din timpul luptelor și execuțiile pe care le-a ordonat pe motiv de lașitate, nesupunere, neîndeplinirea ordinelor. S-a sugerat la un moment dat că „doar” cele 250 de execuții au fost prea puține pentru a fi luate în considerare. Cât cinism !

La criticile care au venit în timpul războiului dar și după sfârșitul acestuia, Haig s-a apărat deseori invocând fie că acesta a fost specificul purtării acestui conflict, valabil și pentru alte armate și comandanți militari, fie că ofițerii și soldații săi au fost lași,

nepricepuți, obosiți și nu au dat randamentul dorit în lupte. Halal fugă de răspundere din partea unui „mare strateg militar și conducător de oști” !

E drept a condus armata britanică la victoria finală din vara lui 1918, dar acest lucru s-a întâmplat în contextul general al ofensivei victorioase aliate franco-britanico-americe, să recunoaștem al aportului consistent american și al cedării armatei germane, epuizate din toate punctele de vedere.

După război, a fost avansat, a devenit mareșal și a fost înnobilit, devenind sir Douglas Haig în 1919 și baron în 1921. Câtă moralitate atât din partea sa cât și a autorităților britanice ! În loc de asumarea și recunoașterea oficială a erorilor nepermise făcute, înălțarea sa la statutul de erou... Dacă ar fi fost în tabăra învingătorilor, probabil că ar fi fost găsit vinovat de înfrângere, judecat și condamnat ca atare ! Așa însă, a fost aureolat cu laurii învingătorilor. Poate că, chinuit, nu, de remușcări, gândindu-se la partea mare de vină în ceea ce privește nenorocirea atâtor oameni, în anii '20, spre sfârșitul vieții sale, a activat în „Royal British Legion”, organizație care avea ca scop să se îngrijească de viața și întreținerea veteranilor de război, deci și a celor care se aflaseră sub comanda sa. Palidă compensație pentru dezastrul la care a contribuit, în felul său, din înalta sa funcție, în timpul războiului. Deși opiniile sunt împărțite, istoricii fiind și ei divizați în atitudinea lor față de conducătorul militar britanic, în ceea ce privește rolul său privit la modul general, este neîndoielnic că de numele său se leagă multe vieți pierdute și destine irosite, cu prea multă ușurință și nepăsare, doar în numele victoriei care trebuia să vină cu orice preț.

O mențiune aparte referitoare la armata britanică se cuvine a insera în legătură cu un aspect incredibil constând în pedepse care nu cunosc limitele cruzimii, precum „crucificarea” și munca silnică prin legarea în lanțuri. S-a ajuns ca tocmai la acest popor civilizată să-și facă loc astfel de metode de corecție împotriva soldaților „rebeli”. A fi considerat „rebel” a însemnat cel mai adesea de la a refuza executarea ordinele deseori absurde ale superiorilor până la grava faptă de a dezerta, în condițiile în care a dezerta nu a însemnat a trece la inamic,

deci a trăda propria țară, ci a evada din acel infern. Sentimentul justificat de revoltă, alienarea, traumele psihologice au împins la astfel de atitudini individuale sau în grupuri mici. Însă și greșeli nevinovate au fost pedepsite într-un mod atât de brutal. Soldați care și-au pierdut măștile de gaz au fost legați de o roată de gât, talie, mâini și picioare un anumit timp, înregistrându-se și victime. În celălalt caz, pedeapsa presupunea în primul rând încarcerarea pentru maxim trei luni și muncă executată în condiții degradante. Aceasta însemna executarea unor sarcini extrem de grele, obositoare și uneori chiar și periculoase. În plus, soldatul trebuia legat, de gât, mâini și picioare, câteva ore pe zi. Această umilire publică trebuia să servească și drept avertisment pentru ceilalți, însă deseori avea exact efectul invers, modul în care soldatul trebuia să fie legat atrăgea simpatia camarazilor. Una dintre mărturiile soldaților ne spune că „Nu cred că am văzut vreodată ceva mai dezgustător și știu că sentimentele în rândurile băieților noștri, vizavi de asemenea tratamente inumane, se apropiau de răzvrătire.”¹¹ Culmea, în ciuda protestelor apărute și în presă, în urma dezvăluirilor, comandantii militari au rămas deseori inflexibili, persistând în deciziile lor de a tortura și executa oameni. Și deși nu au fost numeroase aceste situații, chiar și acelea care au fost ne relevă gradul de degradare umană la care s-a ajuns în Primul Război Mondial și totul din cauza unor adevărate „bestii umane” pentru care viața omului nu valora mare lucru în economia războiului.

Ca atare, cu o astfel de atitudine din partea unor conducători de armate - și nu au fost puțini - nu pare deloc surprinzător că, spre sfârșitul războiului, mai peste tot au izbucnit revolte.

Cel mai răsunător caz este cel legat de numele unui alt „măcelar” - așa cum de altfel a și fost poreclit - generalul francez Robert Nivelle. În anul 1917, după sângeroasele și istovitoarele confruntări de la Verdun - unde a avut, trebuie recunoscut, un rol important în zădărnicierea ofensivei germane - și de pe Somme, comandamentul francez a considerat că trebuie să inițieze o ofensivă

¹¹ John E. Lewis, *The First World War Stories*, London, 1997, p.156

de proporții împotriva pozițiilor germane, pentru a sparge definitiv frontul. A urmat, în primăvara acestui an, așa-numita Ofensiva Nivelles, după numele comandantului șef al armatei franceze, de la Chemin de Dames, pe râul Aisne. Atacul a implicat nu mai puțin de 1,2 milioane de oameni, precedat ce-i drept – ca să comparăm cu episodul ofensivei britanice ordonate de Douglas Haig - de o masivă pregătire de artilerie și sprijinit de tancuri.

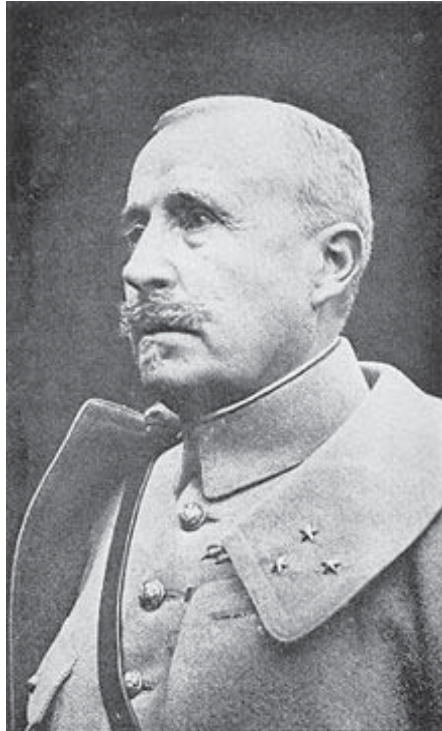
Nivelles a fost convins că planul său ar produce un șoc devastator asupra liniilor germane estimând că acestea vor fi cucerite în decurs de numai 48 de ore și cu „numai” 10.000 de victime ! Ca și în cazul altor comandanți „superiori”, școliți și decorați, cu merite „deosebite”, și pentru comandantul francez - despre care se afirmase cu tărie că la Verdun a avut grijă de soldații lui, ce cinism ! - oamenii nu reprezentau decât un număr, cu care jonglau în calculele lor tactice și pe hărțile lor strategice.

Numeroși comandanți francezi au exprimat îngrijorarea cu privire la plan, care pentru mulți a fost doar prea simplist și nu a luat în considerare pozițiile solide ale inamicului. Cu toate acestea, cel care se acoperise de glorie la Verdun a avut susținători la cel mai înalt nivel. Aristide Briand, prim-ministrul francez, a dat planului său sprijinul său deplin. Președintele Poincaré a susținut și el inițiativa generalului dar a fost de părere față de acesta că francezii ar trebui să retragă în cazul în care primul atac nu ar fi reușit. Nivelles a refuzat însă să schimbe planul, neținând cont de hotărârile care fuseseră luate de comun acord cu șeful statului, procedând după capul său.

Cu toate acestea, în timpul unui atac german asupra pozițiilor franceze a fost capturată o copie a planului francez. Prin urmare, germanii au avut o foarte bună cunoaștere a ceea ce să se aștepte și pregătit în consecință. Chiar și atunci când Nivelles a aflat de acest lucru, el a refuzat să-l schimbe. Ce mai putem spune despre un astfel de personaj, ditamai conducător militar al unei țări, căreia i se încredințase o asemenea misiune ? Acest Nivelles a sfidat orice scrupule morale dând frâu doar propriei paranoia.

Nu e de mirare că ofensiva franceză de-a lungul râului Aisne a

fost un eșec total și a dus la pierderea inutilă a atâtor vieți. Cât timp el a condus această ofensivă, până la demiterea sa firească și înlocuirea cu generalul Pétain, timp de vreo cinci săptămâni, Franța a pierdut 187.000 de oameni - în prima săptămână peste 100.000 de oameni - sau peste 5250 de oameni pe zi ! Alte cifre îngrozitoare, alt bilanț trist.



Robert Nivelle

În ciuda pierderilor din primele zile, Robert Nivelle, asemeni lui Haig pe Somme, a ordonat continuarea neîntreruptă a atacului. Această politică militară absurdă, de neînțeles, a lui Nivelle, a ajuns să genereze mari nemulțumiri și proteste în sânul trupelor franceze. Militarii unei divizii franceze, epuizați de șarjele neîntrerupte haotice, deși imposibilitatea obținerii victoriei devenise evidentă, au refuzat să execute ordinele de luptă, prezentându-se pe pozițiile de atac beți și fără arme. Făcând un scurt comentariu asupra stării de beție a acelor oameni, nu trebuie să ne și imaginăm că toți ar fi avut patima băuturii. Au fost destui cetățeni onorabili care au făcut războiul care au plecat la luptă „îmbătați” nu de alcool ci de promisiunile deșarte ale autorităților, politicienilor, comandanților militari, la început că

războiul se va termina repede, mai apoi că victoria finală nu are cum să scape, că dușmanul va fi învins iarăși repede, cu siguranță. Deziluzia, decepția profundă, lipsa speranței, mizeria, suferințele care nu mai conteneau, au dus până la urmă la abrutizarea și alienarea multor oameni, indiferent de nivelul lor de educație. Ca atare, protestul a ținut să arate superiorilor starea jalnică în care ajunseseră niște oameni înzestrați cu dreptul de a trăi.

Ofițerii nu au găsit metode pentru a pedepsi întregul efectiv al unei divizii și nu s-au luat inițial niciun fel de măsuri aspre. În locul acestora, la sugestia statului major, deci în primul rând a generalului Nivelle, s-au făcut apeluri la patriotism și datorie, a încurajat soldații să se reîntoarcă în tranșeele lor. Abia după protest, oamenilor li s-a spus că nu vor mai ataca, nu vor mai fi trimiși în focul mitralierelor și bătaia tunurilor germane, ci vor sta pe poziții defensive, că li se vor asigura mai multă hrană, îmbrăcăminte și dreptul la permisiile care le fusese interzis. Se spera astfel că cel puțin pentru moment, răzmerița va lua sfârșit, până la noi ordine. De atac, bineînțeles... Dar argumentul disperat al șefilor militari nu a mai putut păcăli pe soldați care nu s-au lăsat convinși. Patriotismul, supremă valoare morală, nu se dovedește neapărat prin acceptarea oarbă, necondiționată a morții în urma unor decizii ale unor „imbecili” iraționali.

Acest model de protest s-a răspândit în scurt timp în toate unitățile franceze, starea de revoltă generalizându-se. Ca atare, Nivelle a luat decizia de a se renunța la „blândețe” și de a se trece la măsuri represive. Nu a mai apucat însă să facă el acest lucru, fiind schimbat din funcție, însă și succesorul său, generalul Pétain, a instrumentat represiunea, au fost pronunțate 554 condamnări la moarte, chiar dacă numai 49 au fost puse până la urmă în aplicare. În general, au fost uciși, pentru că aceasta este termenul, cei care au fost considerați instigatori, capii revoltei. Vina acelor care au avut curajul să spună deschis, convingându-i pe tovarășii lor de luptă, că situația nu mai poate continua așa, că oamenii nu mai doreau să fie sacrificați în mod inutil, a fost aceea de a-și fi trădat țara aflată în impasul în care de fapt conducătorii lor militari o aduseseră. Un episod trist care a afectat

Franța, și a alterat pe moment pe nedrept sensul supremei noțiuni morale de patriotism a francezului de rând.

Cât despre Robert Nivelle, va fi rechemat la Paris, dar culmea, comisia însărcinată cu investigarea cauzelor dezastrului pe care-l patronase, nu a găsit nici un fel de erori tactice ! Și astfel, beneficiind de sprijinul unor politicieni și militari, generalul Robert Nivelle scapă de un verdict defavorabil și, discret, este numit, la sfârșitul anului, în funcția periferică de conducător armatei franceze din Africa de Nord, întorcându-se în Franța, pe ușa din dos, abia după sfârșitul războiului. Autoritățile franceze îl vor reabilita însă în scurt timp, îi vor aduce elogii, se va șterge cu buretele episodul din 1917, va fi promovat în Consiliul de Război, decorat...

Să trecem la un alt caz revoltător, pe frontul italo-austro-ungar. La comanda supremă a armatei italiene a fost generalul Luigi Cadorna. Faptul că Italia a intrat în război, în 1915, i se datorează și acestuia, generalul fiind convins că Austro-Ungaria, adversarul împotriva căruia existau revendicări teritoriale, aflată în dificultate pe frontul estic, în fața Rusiei, poate fi lovită și învinsă fără probleme.

Ca atare, Cadorna a lansat, între 1915-1917, nu mai puțin de 11 operațiuni ofensive, de-a lungul râului Isonzo, care ar fi permis intrarea pe teritoriul inamicului. Însă lipsa unei strategii militare raționale, neluarea în considerare a reliefului înalt, accidentat, de munte, fără posibilități de a face, la nevoie, manevrele necesare, a timpului nefavorabil, iarna, în care s-au inițiat o serie de atacuri majore, a dus numai în 1915, la primele patru ofensive la nu mai puțin de 250.000 de victime, fără a se obține un minim avantaj teritorial.

Dar „marele specialist” în ale războiului, a rămas neclintit de la ideile și convingerile sale, a adus trupe suplimentare, purtând războiul după aceleași criterii, rezultând alte nenumărate pierderi, cu nici o marjă de manevră. În aceste condiții, după doi ani de istovitoare și sângeroase tentative nereușite, armata italiana a devenit extrem de vulnerabilă, astfel încât contraofensiva germano-austro-ungară de la sfârșitul lui 1917 a lovit puternic la Caporetto, devastând pozițiile italiene.

A rezultat un dezastru pe care Cadorna nu a reușit să-l gestioneze, expunând în continuare și trimițând la moarte pe soldații săi, printr-o contraofensivă fără discernământ. Armata italiană a fugit în dezordine și părea pe punctul de a colapsa total. Aproximativ 275.000 de soldați s-au predat. Doar în condițiile în care aliații, Marea Britanie și Franța, au trimis întăriri, s-a evitat fără dubiu, intrarea masivă a inamicului pe teritoriul italian și eventual capitularea țării.



Luigi Cadorna

La fel ca și în cazul lui Robert Nivelle, Luigi Cadorna a fost demis, dar nici vorbă de sancționarea sa, generalul fiind trimis să reprezinte Italia la Consiliul Aliat Suprem de la Paris, ca un emisar „extrem de îndreptățit din punct de vedere moral” ca de altfel și profesional, în urma rușinii și incompetenței de care dăduse dovadă. Oare cum a fost menținut în funcție de conducătorii Italiei atâta timp ca să gireze această catastrofă ?

Un alt exemplu revoltător de comandanți militari care și-au bătut joc de propriii soldați este cel al celor doi incompetenți generali ruși Aleksandr Vassilievich Samsonov și Paul von Rennenkampf. Acești comandanți de seamă ai Rusiei avuseseră misiunea, la

începutul războiului, de a conduce două mari armate ale Imperiului țarist într-o ofensivă de proporții pe frontul estic care avea rolul de a distruge Germania, în momentul în care aceasta se concentra pentru a da o rapidă lovitură de grație Franței, pe frontul vestic. O mare greșală care fusese din start făcută de marele duce Nicolae, șeful de Stat Major al armatei ruse și unchiul țarului, a fost aceea de a încredința o sarcină de război de o asemenea responsabilitate unor comandanți care nu aveau nicio disponibilitate de a coopera pe front, în condițiile în care era de notorietate acest lucru. Rivalitatea, chiar dușmănia dintre cei doi, avea rădăcini mai vechi, în Războiul ruso-japonez din 1904-1905, atunci când în timpul decisivei confruntări de la Mukden, când a fost nevoie ca generalul von Rennenkampf să-l sprijine pe Samsonov în a tranșa lupta împotriva japonezilor, nu a făcut-o, rușii pierzând în cele din urmă bătălia și apoi războiul.



Aleksandr Vassilievich
Samsonov



Paul von Rennenkampf

Copia fidelă a aceluia eveniment s-a produs în 1914. Deși inițial campania împotriva Germaniei a avut succes, gravele, nepermisele greșeli care au fost făcute de cei doi și-au spus cuvântul. Prea

încezător în victorie, generalul Samsonov n-a dispus ca mesajele între Statul Major și conducerile diferitelor corpuri de armată să se facă criptat astfel încât germanii au putut intercepta toate instrucțiunile și informațiile strategice, pozițiile și mișcările de trupe făcute de inamic. Să adăugăm la acest aspect și faptul că Rusia, comparativ cu Germania, nu beneficia nici pe departe de o rețea de căi ferate dezvoltată prin intermediul căreia să poată fi transportate trupe, așa cum se întâmpla cu armatele germane. Numeroșii soldați ai celor două armate au fost obligați să se deplaseze sute de km pe jos în marșuri efectuate condiții extrem de grele, istovitoare, fără oprire, adesea pe teren mlăștinos.

Adăugând la slăbirea capacității de luptă a unor oameni și așa insuficient de instruiți, fără motivație și ordinele haotice ale comandanților lor, ținând cont de ignorarea reacției adversarului și amintitul individualism al celor doi lideri militari care nu se puteau suporta, avem rețeta completă a unui eșec de proporții, un dezastru militar pentru Rusia. Germanii, reușind cu rapiditate să detașeze trupe de pe frontul vestic au încercuit și au distrus la Tannenberg mai întâi armata incapabilului Samsonov și apoi la Lacurile Mazuriene pe cea a abjectului și inutilului Rennenkampf. Bilanțul a fost crud. În total, cele două armate ruse au pierdut în doar două-trei săptămâni în august–septembrie 1914, peste 300.000 de oameni, incluzând aici morți, răniți, dispăruți și prizonieri.

Nu din cauza remușcărilor, ci mai ales situației penibile în care se afla, învins, umilit, rămas fără armată, considerând că nu se poate prezenta în urma unei asemenea înfrângeri în fața țarului, Samsonov și-a aplicat singur corecția, plătind prețul nechibzuinței și ignoranței sale și alegând să-și pună capăt zilelor. Celălalt conducător n-a avut aceeași ultimă tresărire de moralitate și demnitate, s-a retras, continuând să piardă și alte confruntări, fiind în cele din urmă demis. Plata pentru ceea ce a făcut sau mai bine zis nu a făcut în acest război a primit-o din partea bolșevicilor, fiind arestat și executat în 1918. Trebuie spus că nu au fost singurii generali ai Imperiului țarist care au contribuit la asemenea catastrofe pe seama oamenilor lor, iar cei care

dețineau astfel de funcții de conducere făceau parte din rândurile aristocrației profund disprețuitoare mai ales față de țăranii care compuneau majoritatea masă a armatelor rusești și față de care așa cum am mai spus-o, nu simțeau nevoia de a le fi apropiați și a-i proteja prin ordinele date.

*

Am scos în evidență câteva cazuri semnificative de conducători militari care, prin modul în care au gestionat și dirijat operațiunile militare din posturile lor înalte de comandă, au generat atâta suferință și au dus la moartea atâtor oameni. Ca ei, au mai fost și alții, iar din punct de vedere legal, moral nu mai vorbim, pot fi declarați criminali de război pentru propriile popoare.

O precizare se cuvine a fi făcută. Numărul mare de victime pe care le-a dat acest război a fost consecința în primul rând a unei politici militare comune, care a caracterizat mai fiecare stat implicat. Este vorba despre strategia ofensivei totale, neîntrerupte, numai acest mod de a purta lupta putând aduce victoria asupra adversarului. S-a creat și s-a perpetuat la mai toate armatele aflate în conflict un veritabil cult al ofensivei. Astfel, unul dintre cei mai importanți comandanți militari din Primul Război Mondial, Ferdinand Foch, general și mareșal al Franței, considera că, la un moment dat, strategia de război trebuie să se concentreze pe bătăliile ofensive: „doar forma ofensivă (de bătălie), fie că se recurge la ea imediat, sau doar după defensivă, poate duce la rezultate, astfel că ea trebuie întotdeauna adoptată – măcar la sfârșit.”¹²

Foch sublinia și importanța moralului sau a voinței celui care luptă. Printre concepțiile sale se aflau următoarele: „o bătălie câștigată este o bătălie în care nu ne recunoaștem învinși”, „războiul este domeniul forțelor morale”, „victoria, superioritatea morală a

¹²Bold Emilian, Ciupercă Ion, *Europa în derivă, 1918-1940*, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2005, p.65

învingătorilor, criza morală a celor învinși” sau „bătălia, o luptă între două voințe.”¹³ Credința oarbă în legea supremă a ofensivei și neglijarea defensivei au reprezentat, e drept nu doar pentru celebrul militar, o mare eroare care denotă imoralitatea celor care nu se gândeau decât în mică măsură sau deloc la a-i proteja pe cei care se află în focul luptei.

Și totuși au fost și conducători care au sesizat absurditatea conflictului, de la bun început sau pe parcurs, pe măsură ce acesta se prelungea nepermis de mult. Generalul Lyautey, rezident general al Franței în Maroc declara: „Sunt complet nebuni ! Un război între europeni înseamnă un război civil, cea mai monumentală tâmpenie pe care lumea a făcut-o vreodată.”¹⁴ Dar astfel de voci s-au pierdut în corul extrem de strident vocal al celor care considerau războiul ca un mijloc de a-și satisface orgoliile lor nemăsurate, de a transforma utopica victorie finală în marele lor merit personal.

¹³ *Ibidem*, p.66

¹⁴ Larousse, *Istoria lumii de la origini până în anul 2000*, Editura Olimp, București, 2000, p. 499

Despre moralitatea unui atentat

„Crima este protestul individului
împotriva unei proaste orânduirii sociale”

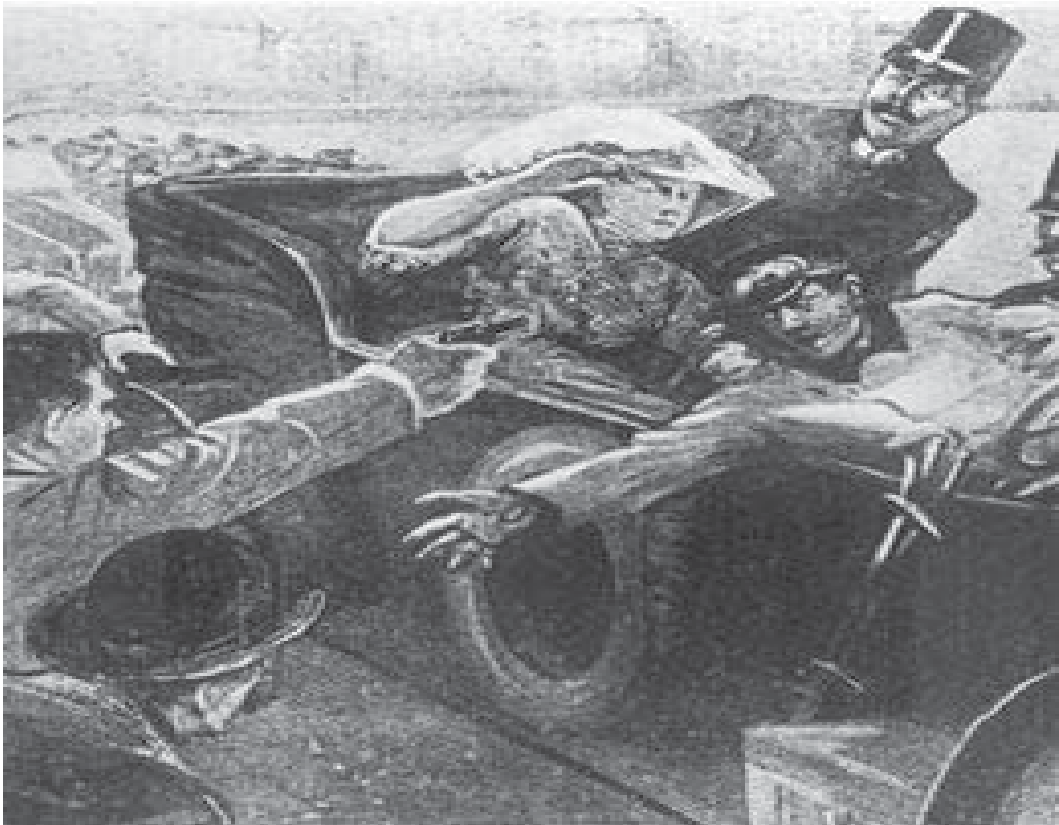
Feodor Mihailovici Dostoievski
scriitor rus

Un atentat, o crimă, pot fi ele morale ? Pot fi ele îndreptățite cumva, sub vreun anumit aspect ? Se știe că, din punct de vedere al legalității dar și al moralității, omuciderea poate fi absolvită în întregime de orice vină în cazul în care ea se săvârșește în legitimă apărare sau este rezultatul unui concurs de împrejurări care o fac necesară în condiții extreme, mai ales în caz de război, pentru interesul general al unei comunități sau al întregii societăți. Istoria este plină de atentate la nivel înalt, de monarhi, membri ai caselor monarhice, președinți, politicieni, care au căzut victime ale urii, ale răzbunării mai mult sau mai puțin legitime ale unor indivizi sau organizații fie ele anarhice, revoluționare sau teroriste, acționând sub diverse motivații, dar cel mai adesea susținând că acționează în interesul general al popoarelor. Uciderea unui om poate beneficia și de circumstanțe atenuante mai mult sau mai puțin pertinente atunci când este consecința unei imprudențe. Uciderea în masă prin intermediul războaielor de tot felul, a fost privită în general ca ceva firesc de-a lungul istoriei, se spune adeseori că așa e la război, mor oameni. Însă ce înseamnă să ucizi în numele unei cauze, fie ea dreaptă, mai ales când urmarea acestei morți este un război la nivel mondial, soldat cu milioane și milioane de victime nevinovate ? Mai poate fi privită această omucidere ca o faptă justă, corectă ? Să analizăm deci, aspectele morale ale atentatului de la Sarajevo din 28 iunie 1914,

căruia i-au căzut victime arhiducele Franz-Ferdinand și soția sa, Sofia, eveniment care a constituit, se știe, pretextul de mai apoi al izbucnirii unui război destul de puțin anticipat la acea vreme, într-o vară care părea a fi destul de liniștită.

Având în vedere faptul că pe toată durata secolului al XIX-lea, aproape toate încercările de eliberare ale popoarelor subjugate, revolte, insurecții, revoluții, mai ales cele din cadrul Imperiului habsburgic, au eșuat în cele din urmă, s-a trecut la un alt mod de luptă, cel subversiv, sau cum este catalogat astăzi, terorist. De la mișcări populare, conduse de o elită revoluționară, s-a trecut la acțiuni ale unor organizații clandestine, conspirative, cum a fost și cea numită mai sus, care susțineau că „vorbesc” în numele celor mulți, că reprezintă voința popoarelor. Ne propunem să analizăm justetea și moralitatea acestei noi forme de luptă împotriva reprezentanților „forțelor răului”.

Asasinatul de la 28 iunie 1914 a venit din partea unui grup conspirativ denumit „Tânăra Bosnie”, aflată sub directa îndrumare a organizației sârbe „Unire sau Moarte”, dar cunoscută mai mult sub numele de „Mâna Neagră”. Aceasta își propunea să lupte împotriva monarhiei habsburgice, stăpânitoare și asupritoare de popoare, pentru independența naționalităților, pentru desprinderea provinciei Bosnia și Herțegovina din cadrul imperiului și pentru unirea sa cu Serbia. Un principiu absolut just acela de a lupta împotriva stăpânirii habsburgice, pentru independența unei provincii, dar când e vorba de Bosnia, acolo unde trăiau sârbi, croați și musulmani, deci nu numai sârbi, problema unirii cu Serbia era una discutabilă, având în vedere că și celelalte etnii trebuiau consultate. Sinistra denumire „Mâna Neagră” spune totul. Și alte organizații, precum cea care îi servise ca model, „Narodnaia Volia” („Voința Poporului”) a anarhiștilor revoluționari din Rusia, își propuseseră operațiuni de lichidare a conducătorilor și ai reprezentanților de la vârful puterii, regi, împărați, prim-miniștri, șefi de armate, văzuți ca principali vinovați ai suferințelor popoarelor oprimate.



Atentatul de la Sarajevo, scânteia care a aprins războiul

Se pune întrebarea, erau vinovați acești conducători ? Așa cum am văzut în capitolul precedent, în general cei care au condus acele state sau imperii reacționare, conservatoare, au fost și veritabili călăii ai popoarelor, provocând Marele Război, așa cum provocaseră și alte conflicte sau crize politico-militare anterioare nu numai în Europa, dar și în alte părți ale lumii.

Este, să recunoaștem, pe deplin justificată ura profundă împotriva lor, setea de răzbunare. Se putea discuta sau negocia cu ei soarta oamenilor aflați sub scepstrul puterii lor arbitrare ? Puteau fi aduși oare în fața unor instanțe populare unde să se facă dreptate ? Desigur că nu. Pe aceste considerente logice dar și morale chiar și astfel de încercări extreme, mergând până la suprimare, par legitime. Altfel și Revoluția franceză, de exemplu, ar trebui, în mare parte, repudiată, ori ea este un punct de reper pozitiv al istoriei. Putem însă să delimităm strict persoana în sine, asupra căreia se revarsă ura și intenția concretă de a-l suprima, de tiparul monstruosului conducător

așa cum se conturase el în ochii multora dintre supuși ?

Dar cine era arhiducele Franz Ferdinand ? N-ar fi trebuit să fie succesor la tronul Imperiului austro-ungar, era abia al treilea în ordinea priorităților, după moștenitorul de drept, Rudolf, vărul său și fiul împăratului Franz Joseph și tatăl său, Francisc al II-lea. Însă fiul împăratului se sinucide, e vorba de drama de la Mayerling, iar tatăl său renunță, astfel încât lui Franz Ferdinand îi revine misiunea, asumată de altfel, de a prelua tronul imperial după decesul lui Franz Joseph.

Viitorul monarh intenționa să reformeze Imperiul austro-ungar, fiind conștient că soluția dualismului instituită la 1867 nu mai era viabilă, având în vedere politica excesiv de asupritoare a Ungariei asupra popoarelor care îi fuseseră atribuite, cu excepția românilor din Transilvania, fiind vorba de slavi, adică slovaci, croați, sloveni, sârbi. Arhiducele pleda pentru soluția triarhismului, prin care să se acorde și slavilor din Imperiu, priviți cu toții ca o confederație, statutul de al treilea pol de putere, alături de austrieci și unguri, așa cum Viena făcuse în 1867 cu Ungaria.



Franz Ferdinand

De asemenea urmărea crearea în sud a unei autonomii care să-i cuprindă pe sârbii bosniaci, croați și sloveni. Scopul principal era bineînțeles acela de a contrabalansa influența Rusiei, care se erija în protectoare a tuturor slavilor, în exponenta principală a slavismului. În acest fel, Franz Ferdinand își câștigase într-o anumită măsură simpatia slavilor, unii dintre fruntașii acestora exprimându-și ulterior regretul profund și sincer pentru moartea arhiducelui. Desigur că prin această politică nu se intenționa acordarea independenței slavilor, care ar fi însemnat dispariția imperiului, ci doar păstrarea dominației Vienei asupra lor, într-un cadru politic mai favorabil, mai relaxat. De fapt, viitorul moștenitor al tronului habsburgic nu era un democrat, ci mai curând un dinast convins, conștient că trebuie efectuate anumite schimbări în modul de guvernare pentru a menține autoritatea asupra popoarelor, exact ca un despot luminat din trecutul nu tocmai îndepărtat al Europei.

Punem atunci întrebarea: A meritat Franz Ferdinand să moară ?

*

Soarta Europei și a omenirii a depins iată de un eveniment neprevăzut, dar care prin specificul său, un asasinat, nu reprezenta o premieră istorică. Istoria Europei, ca să ne referim doar la bătrânul continent, unde s-au întâmplat atâtea, era deja plină de astfel de fapte, în urma cărora au pierit destui conducători de state. Atentatul de la Sarajevo a fost însă folosit la maximum, pe fondul deja existent al unor intenții și așteptări ale mai marilor Europei. Acest asasinat a servit ca pretextul cel mai potrivit, ca o mână care s-a așezat perfect pe mâinile criminale ale celor care, acolo de sus, în funcțiile lor de conducere ale destinilor popoarelor, se vor mânji de sângele a milioane de oameni nevinovați.

Gavrilo Princip, erou sau criminal ?

„Nu ești un om atâta vreme cât n-ai
găsit ceva pentru care ai accepta să mori”

Jean-Paul Sartre
scriitor și filozof francez

Vom încerca să dăm un răspuns întrebării de la sfârșitul capitolului anterior care presupune două variante, fiecare aparținând unei tabere total opuse celeilalte. Din punct de vedere strict uman, fără îndoială că Gavrilo Princip, autorul asasinatului de la Sarajevo, este un criminal. A omorî un om înseamnă o crimă, fără doar și poate, excepția care disculpă fiind dată, așa cum am mai amintit, doar de cazul legitimei apărări. Este clar, așa cum prevede și jurisdicția penală, în cazul omuciderii, că nefăcându-i lui însuși nimic rău, Princip nu avea un motiv personal de a-l ucide pe arhiducele Franz Ferdinand. Dar lucrurile nu se rezumă doar la problema raporturilor între două persoane, în speță Princip și Franz Ferdinand, pentru că altfel, nu am mai avea ce discuta. Raportul dintre atentator și victimă trebuie însă să fie privit ca extins la o dimensiune națională și chiar multinațională. Aceasta pentru că Franz Ferdinand reprezenta un Imperiu al răului, un stăpân al libertății popoarelor, aceasta nefiind deloc doar un șablon sau o sintagmă perimată. Într-o epocă a luptei și afirmării naționalităților, cum era aceea în care s-a săvârșit dramaticul eveniment, acest punct de vedere este unul normal și perfect justificat. Tânărul sârb nu a atentat la viața unei persoane particulare pe care de altfel nici nu o cunoștea, ci a unui personaj care reprezenta imaginea de vârf a unui sistem detestabil, indiferent de posibilele sale

circumstanțe mai blânde, reformatoare, într-un viitor mai mult sau mai puțin apropiat.



Gavrilo Princip

Trebuie însă luate și alte aspecte în calcul. Iar cel mai important este propaganda sau îndoctrinarea. Trebuie acceptat faptul că, în general, propaganda are rolul de a influența, distorsiona și dirija mentalitatea și sistemul de gândire al individului, al maselor, conform intereselor celor care conduc, scopul fiind acela de a obține susținerea totală, necondiționată, în ceea ce privește modul de guvernare și actele politice. Singurul tip de propagandă – dacă se poate vorbi de așa ceva - care nu poate fi încadrată în această viziune este cel al patriotismului sincer, pașnic, defensiv, nexenofob, neșovin. Ne aflăm oare în acest caz ? Gavrilo Princip provenea dintr-o familie săracă de sârbi din Bosnia, cu 9 copii, dintre care 6 muriseră la cea mai fragedă vârstă. O copilărie nefericită, dar Gavrilo a căutat să-și depășească condiția și a

încercat să-și facă un rost în viață, să studieze. Însă atitudinea sa împotriva stăpânirii manifestată prin participarea la anumite manifestații publice a condus la exmatricularea sa, astfel încât s-a refugiat în țara conaționalilor săi, în Serbia, pentru a-și continua studiile.

Iată că Princip avea, încă de la vârsta adolescenței, o viziune naționalistă clară și fermă, bazată pe principiul revoltei împotriva nedreptății și asupririi. Pe această bază, deja conturată, nu indusă, a decis să se asocieze organizației „Mâna Neagră”, mânat de dorința sa de a lupta fie și sub această formă extremă, subversivă, presupunând chiar crima, împotriva celor pe care-i considera tirani. Cam așa ar putea fi făcut pe scurt portretul acestui tânăr care va „arunca lumea în aer” prin fapta sa. Nu a fost un imatur, asta e clar, și nici influențabil decât în măsura în care a fost convins să-și pună în aplicare convingerile. A făcut ceea ce a simțit nevoia de fapt să facă. Au fost ca el mulți alți revoluționari în istorie, dar n-au ajuns în această ipostază. Din acest punct de vedere al purității morale, a cauzei luptei sale, nu poate fi condamnat.

Ceea ce a realizat Gavrilo Princip a rămas în istorie ieșit din comun prin faptul că a dat naștere unui război cum nu mai existase până atunci, război complex prin ceea ce s-a întâmplat în timpul său, dar și prin consecințele sale.

Aceasta este problema, dată de consecințele actului său extrem. Consecințe pe care, el, e drept, ar fi trebuit să și le imagineze, la fel și cei care au pus la cale atentatul, având în vedere faptul că era evident că un incident de o asemenea gravitate nu putea să rămână nepedepsit. Și nu doar în ceea ce privește persoana sa, dar și etnia sau națiunea pe care o reprezenta, nu mai vorbim de declanșarea războiului mondial, pentru că, ce-i drept, asta nu puteau să-și imagineze prea mulți atunci, nici chiar cei care au pus la cale atentatul.

Din acest punct de vedere, gestul său este condamnat, pentru că a atras prigoana asupra sârbilor din Bosnia și apoi exacerbara ostilității Austro-Ungariei față de Serbia. Este dacă vreți, stimați cititori, ceva similar – deși comportă și diferențe de context istoric –

cu asasinarea în 1942 a maleficului lider nazist Reinhard Heydrich, de către un grup de partizani cehi, care a atras distrugerea totală de către naziști, ca represalii, a satului ceh Lidice și masacrarea a sute de oameni nevinovați. Pot fi însă incriminați membrii rezistenței cehe pentru că au suprimat un monstru ? Și da și nu. Revenind la problema lui Princip, mii de sârbi bosniaci, bănuți că au legătura cu organizația catalogată drept teroristă, au fost arestați, torturați, închiși, înregistrându-se și câteva sute de condamnări la moarte. Iar acestui fapt i s-a adăugat prigoana care a venit din partea musulmanilor, care au repudiat asasinatul, dovedind în acest fel că ei acceptau în general stăpânirea habsburgică, adversitatea lor fiind față de sârbii alături de care trăiau, nu față de stăpânii austrieci. Putem deci deduce că nu este deloc ușor să judeci și să tragi concluzii, să formulezi acuzații și convingeri care să incrimineze sau să legitimeze moral pe deplin pe actorii acestui dramatic moment al istoriei. Din punct de vedere al moralității, acest asasinat este am putea spune, atât o faptă morală cât și imorală în același timp.



Procesul de la Sarajevo al conspiratorilor

De altfel și părerile istoricilor sunt împărțite. Voi da doar două exemple opuse.

„Gavrilo Princip și colaboratorii săi nu au avut în plan să omoare oameni nevinovați sau să declanșeze un haos general. Acțiunea lor a fost îndreptată numai și numai împotriva elitei politice a Imperiului Austro-Ungar. În acest sens ei nu pot fi considerați teroriști, conform definiției moderne a terorismului”¹⁵, afirmă Christopher M. Clark, unul dintre aceștia. „Astăzi, prin termenul de terorism – spune același istoric - se înțelege un amalgam de atacuri asupra unor ținte facile: femei, copii sau centre comerciale, ceea ce nu este cazul. Franz Ferdinand a fost, la urma urmei, un tiran”¹⁶. Istoricul Holm Sundhausen este de altă părere. El afirmă că, în niciun caz, Franz Ferdinand nu poate fi numit tiran, ba chiar dimpotrivă. „Acesta era un monarh reformator”¹⁷, spune el. Probabil că asasinatul de la Sarajevo va rămâne un subiect de-a pururi controversat, depinde din ce unghi se privește această chestiune.

*

Demn de relevat este faptul că o stradă din centrul Belgradului îi poartă și astăzi numele, Gavrilo Princip, omul care, în 28 iunie 1914, îl asasina la Sarajevo pe arhiducele Franz Ferdinand, moștenitorul tronului Imperiului Austro-Ungar, și pe soția acestuia ! Strada care poartă numele său nu se află întâmplător în centrul Belgradului, mulți sârbi considerându-l un erou național. Este doar o atitudine subiectivă, naționalistă prin prisma susținerii conaționalului lor sau reflectă un aspect moral de recunoștință profundă care ar trebui considerat și apreciat ca atare.

Și atunci care este adevărul, Gavrilo Princip, erou sau criminal ?

¹⁵ Christopher M. Clark, *The Sleepwalkers: How Europe went to War in 1914*, London, Allen Lane, 2012, p. 321

¹⁶ *Ibidem*

¹⁷ Holm Sundhausen, *Experimentul Iugoslavia. De la întemeiere la destrămarea statului*, Editura Pro Historia, București, 2003, p.49

Erou, dacă luăm în considerare cauza pe care a servit-o și pentru care a fost dispus să se sacrifice, criminal, din punct de vedere uman, și având în vedere tragedia pe care a declanșat-o. Este o întrebare care, evident, nu poate avea un răspuns fix.

Victimele propagandei imorale

„Războiul pare frumos numai celor
neștiutori”

Pindar
poet antic grec

Unul dintre factorii determinanți ai Primului Război Mondial a fost cu siguranță intensă propagandă de război pe care fiecare autoritate statală „a aruncat-o” asupra propriului popor (și nu numai), în funcție de specificul și argumentele implicării în conflict. Au fost state care au avut motive pertinente, justificate, este vorba în primul rând de cele agresate precum Serbia, Belgia sau Franța, invocându-se lupta în vederea apărării patriei, apoi de cele care au intrat în război având ca obiectiv realizarea unor idealuri legitime de ordin național. Este vorba desigur de România care urmărea să-și reîntregească pe cât posibil teritoriul prin revenirea la trupul țării mamă a provinciilor aflate sub stăpânirea adversarului sau iarăși Franța care dorea să redobândească Alsacia și Lorena, pământuri franceze anexate de Germania în urma războiului franco-prusac din 1870-1871. Dar chiar și în cazul Franței agresate, problema moralității modului în care s-a făcut propaganda este discutabilă. Dar pentru alte state, mari puteri, angrenate mai devreme sau mai târziu în această conflagrație care a crescut în acest fel ca dimensiune, au fost oare legitime motivele și teoriile propagandistice? Cât de legitimă a fost propaganda de război pentru Germania, Austro-Ungaria, Marea Britanie, Italia sau S.U.A., atâta timp cât ea a servit intereselor expansioniste, politico-teritoriale, economice, comerciale, financiare? Indiferent de fiecare caz în parte,

comun a fost faptul că omului de rând, indiferent din ce categorie socială provenea, i s-a inoculat în psihicul său sentimentul responsabilității, a necesității participării la război, faptul că nu putea să stea deoparte, că este o datorie patriotică aceea de a răspunde chemării la arme și de a zdrobi dușmanul.

Ce putem spune despre propaganda germană ajunsă la cote exagerate și care încă înainte de război avea ca obiectiv crearea unui cult agresiv, războinic, militarist? Germanului de rând i se insufla superioritatea națiunii din care face parte, imaginea glorioasă a celui de-al Doilea Reich, zămislit în urmă cu câteva zeci de ani, pe pământ francez. Nu a fost nevoie ca Hitler și naziștii săi să apară în Germania cu teoria rasei superioare germane ariene, exista o astfel de cultură încă înainte de Primul Război Mondial, care a prins o amploare și mai mare în timpul nazismului. Germania a fost singurul stat beligerant, care, înainte de izbucnirea războiului, dispunea de o rețea complexă de tot felul de organizații politice, diplomatice (precum *Zentralstelle für Auslandsdienst*), culturale, patriotice, agenții de știri (precum *Wolff Telegraf*), publicații, toate susținute financiar de stat, având ca scop promovarea puternică a unei imagini mărețe atât în interior cât și în străinătate. Iar atunci când „Marele Război” a început, această vastă și bine pusă la punct propagandă instituționalizată a devenit glasul forțat al imperialismului german. Propaganda avea ca scop modelarea conștiinței germanului, a mentalității societății germane, în direcția conturării legitimității acțiunilor și demersurilor politice și războinice ale conducătorilor. Trebuia creat modelul cetățeanului german ireproșabil, devotat, perfect conștient de rolul său activ, de a-și îndeplini misiunea conform cerințelor și pretențiilor avute de la el, trebuia creat prototipul soldatului german puternic, imbatabil, disciplinat, care să nu șovăie, căruia i s-a inoculat justetea cauzei luptei sale și asigurarea victoriei finale împotriva dușmanului. O propagandă care a exaltat victoriile parțiale, rolul marilor strategii de neegalat, eroismul militarilor și performanțele tehnicii de luptă germane în raport cu inamicul. Și aceasta continuând și în condițiile în care suferințele, frustrările, starea de deziluzie, atât pe front cât și

acasă, în spatele frontului, creșteau și se generalizau pe măsură ce războiul se prelungea, în totală contradicție cu mult trâmbițata izbândă fulger (*Blitzkrieg*) de la început sau resuscitată pe parcurs.

O vehementă ideologie a superiorității germane, naționalistă, rasistă, promovată de propagandă, prin politică și cultură, care se naște odată cu operele unor teoreticieni xenofobi, a fost aruncată nedrept și imoral asupra întregului popor german atât de ai săi cât și de inamicii săi.

Johannes Fichte, la începutul secolului al XIX-lea, a dat naștere unui naționalism rasist determinat de necesitatea renașterii națiunii germane, pentru a se elibera de sub tirania dominației lui Napoleon Bonaparte. El vorbește despre „misiunea Germaniei în civilizarea lumii”, pe care o consideră o misiune superioară care face din rasa germană o rasă superioară. Naționalismul este dezvoltat pe criteriu lingvistic, germana fiind considerată limba cea mai pură, perfectă, superioară celorlalte. Rolul său este unic în viitorul umanității pe care trebuie să o îndrume. Fichte fundamentează „cruciada împotriva a tot ce denaturează națiunea germană și care atacă puritatea ei.”¹⁸ „Poporul german – gândește Fichte - trebuie să fie considerat «poporul umanității».”¹⁹ Din punctul de vedere al filozofului, care se simte un „patriot național”²⁰, trebuie să fii german pentru că a fi german înseamnă omul adevărat, înseamnă umanitatea. Ia naștere astfel, dintr-un sentiment moral și nobil, al afirmării patriotismului ca reacție împotriva stăpânirii străine franceze, o concepție greșită și care se va dovedi extrem de periculoasă în viitor.

Rasa germană rămasă pură este destinată deci să conducă lumea. Aici, în concepțiile acestui filozof extremist, xenofob, își are originea teoria arianismului, a rasei superioare dezvoltată de pangermanism și nazism. Naționalismul ca ideologie este definit simplist drept ideologie a burgheziei, care susține interesele

18 José Ortega y Gasset, *Europa și ideea de națiune*, Editura Humanitas, București, 2002, p.101

19 *Ibidem*, p.106

20 *Ibidem*, p.107

burgheziei ca interese ale întregii națiuni, una dintre cele mai puternice ideologii ale lumii contemporane și subliniază importanța națiunilor în dezvoltarea socială. Caracterul național este un factor de diferențiere între ființele umane. Unitatea politică și unitatea națională devin concurente, în caz contrar lipsa concurenței duce la sentimente de frustrare și la mișcări naționaliste. Naționalismul solicită independența de stat a regiunii cuprinse între frontierele etnice, cere indivizilor loialitate față de națiunea lor și se opune cosmopolitismului.

Aceste idei nocive vor fi preluate de scriitori germani care vor întreține o dispută acerbă cu reprezentanții naționalismului extrem francez de după Războiul franco-prusac din 1870-1871, este vorba de Charles Maurras și Maurice Barrès. O mențiune aparte în studiul naționalismului german merită concepția lui Nietzsche, care o continuă de fapt pe cea a lui Fichte și care a influențat decisiv formarea mitului germanic, fiind și mai apropiată de perioada imediat premergătoare Primului Război Mondial. Formula sa ideologică „dincolo de bine și rău” a îndemnat la revoltă împotriva imperialismului și hegemoniei europene. Departe de a considera morala drept un adevăr revelat, Nietzsche a arătat că de fapt binele și răul sunt termeni care se fundamentează pe respingerea naturalului: corp, dorință și instinct. În genere, forța instinctelor umane este reprimată de o construcție ideală menită să creeze subordonare, obediență, umilință și supunere, de aceea autorul romantic consideră morala ruina lumii moderne. În discursul său filosofic, voința de putere este un instrument necesar pentru ca supraomul să dobândească emanciparea.

Moralitatea, transcendența și chiar națiunea atât de elogiată în epocă sunt forme de conștiință falsă care reprimă nevoile umane de bază. Frica și mila construiesc o aristocrație care determină binele și răul. Oricum ar fi, în conceptualizarea teoriei puterii, moralității și exterminării se aruncă un sâmbure de mitologie nordică și istorie veche a germanilor. Iată cum morala devine o piedică în calea afirmării conceptului de națiune. Imperialismul german a fost

construit prin urmare pe acest fundament al luptei împotriva moralei, deci al unei imoralități care a împins lumea în cel mai distrugător conflict de până atunci, Primul Război Mondial. Filozofii germani de renume au alimentat operele ideologilor politici precum care vor servi drept bază de inspirație pentru conducătorii Germaniei. O formulare a unui teoretician naționalist german, Johann Eduard Erdmann (1805-1892), „A fi doar german e antigerman.”²¹ sau cea aparținând doctrinarului geopoliticii germane, Karl Haushofer - cel care l-a inspirat și a condus la formarea principiilor expuse de Hitler în *Mein Kampf*, în esență a noțiunii de *Lebensraum* – care afirmă despre teoriile sale expansioniste că reprezintă „o știință aplicată și operațională”²² (!) ne arată ce direcție a căpătat acest naționalism îngust și agresiv care a constituit o premisă a declanșării războiului și a continuării sale, prin „dreptul la replică” pe care celelalte naționalisme opuse și l-au arogat.

Cultura germană de atunci a fost în mare parte acaparată de mitul și miza războiului. Intelectualii germani, în marea lor parte, s-au constituit într-o portavoce a propagandei de război, exaltând eroii germani din trecut din domeniul filozofiei, muzicii, literaturii, științelor, insistând pentru ca opinia publică mondială să admită, fără drept de contestare, superioritatea civilizației germane. Iar mesajele promovate incită la continuarea războiului. Un astfel de mesaj violent este: „Fiți siguri că în această luptă vom merge până la capăt, ca un popor civilizată, un popor pentru care moștenirea unui Goethe, Beethoven sau Kant este la fel de sacră precum ființa proprie și țara. Răspundem cu numele și onoarea noastră.”²³

Cât de morală a putut fi propaganda, e drept mult mai redusă, lansată către popoarele Imperiului Austro-Ungar care au fost îndemnate să pornească la război doar pentru a răzbuna moartea arhiducelui Franz Ferdinand, care, indiferent de caracterul său ceva

²¹ *Ibidem*, p.121

²² *Ibidem*, p.130

²³ Stéphane Audoin-Rouzeau, Annette Becker, *Războiul redescoperit, 1914-1918*, Editura Corint, 2014, p.193

mai liberal, rămânea tot un viitor conducător satrap al acestora ? Sau pentru a zdrobi și a ocupa Serbia, un stat care se opunea pretențiilor austro-ungare ?

Propaganda britanică, rapid confecționată în momentele de început ale conflictului, și-a propus să răspândească mesajele prorăzboinice pe tot cuprinsul Imperiului colonial, cel mai întins de altfel, la popoarele din numeroasele colonii, obligate să participe astfel la un război care nu le privea în mod direct, ci era o afacere personală a statului-metropolă. La urma urmei, erau periclitare prin extinderea acestui conflict, și posesiunile coloniale ale Coroanei britanice. Iar resursele umane consistente ale coloniilor, din punctele extreme ale globului, din Australia, Canada sau India, erau tocmai bune de a fi aruncate fără noimă în luptă, pentru satisfacerea intereselor Marii Britanii. Demn de remarcat este faptul că propaganda britanică a vizat în scurt timp statele neutre și mai ales S.U.A., pe măsură ce conflictul scotea la iveală semnele evidente ale unei continuități imposibil de anticipat ca durată. Aceasta, în speranța că marele vecin de peste ocean, neutru politic și militar până atunci față de problemele europene, se va implica în mod salvator. În cele din urmă avea să o depășească chiar pe cea germană ca dimensiune, arie de răspândire și din punct de vedere al mijloacelor de acțiune.

A fost înființat Comitetul pentru organizații naționale patriotice, *Comitetul Presei Neutre*, iar un rol de frunte l-au avut organizațiile politico-diplomatice *Wellington House* și *Crewe House-Departamentul de propagandă la dușman*. Au fost cooptate ca instrumente demne de a fi convingătoare, personalități culturale proeminente ca John Galsworthy, Thomas Hardy, Rudyard Kipling, H.G. Wells. Ziarele, revistele, publicațiile importante ca *The Times* sau *The Daily Mail*, cinematograful și radioul, aflate atunci în epoca de pionierat au crescut și cu poveștile și dramele războiului, afișele, cărțile poștale, manifestele, absolut toate formele de exprimare și de răspândire în masă au fost activate și direcționate obsesiv spre ideea câștigării cetățeanului în favoarea războiului, împotriva dușmanului german, a „monstrului” care amenința să „înghită”, alături de aliații

săi, Vestul și Europa în general.



Propaganda de război sau instigarea la ură și violență

Nu s-a ținut cont de faptul că, atunci când mai existau încă speranțe pentru ca acest conflict să poată fi evitat, când ostilitățile încă nu fuseseră declanșate, poziția opiniei publice britanice era în mod covârșitor una pacifistă. Chiar în primele zile de după 28 iulie 1914, la Londra, aveau loc ample manifestații în favoarea păcii și pentru neimplicarea în război, chiar dacă securitatea aliatului francez era pusă extrem de serios în pericol. Ceea ce dovedea într-un fel grăitor faptul că, majoritară era, așa cum era și normal din punct de vedere moral, atitudinea de respingere a războiului, pentru cei mai mulți cetățeni britanici, problemele lor nefiind neapărat convergente cu politica și diplomația la nivel înalt a țării lor.

Chiar și așa, fiind reprezentanții de soi ai celui mai mare imperiu al tuturor timpurilor, mulți britanici nu erau de acord că problemele litigioase trebuie să se rezolve de pe poziții de forță.



Lordul Kitchener
un simbol al propagandei

Dar va veni, imediat, în momentele acelor demonstrații pacifiste, știrea invadării Belgiei neutre, a imensei nedreptăți care fusese făcută de Germania, încălcându-se legile și tratatele internaționale. Și coroborând cu începutul unei campanii fervente de propagandă în favoarea Belgiei victimizate și împotriva monstruoasei Germanii, autoarea unor orori abominabile, totul se va schimba.

Propaganda de masă a existat în special prin elementarele afișe cu mesaj cât se poate de direct și culpabilizant de genul „Dad, what did you do in the Great War ?” sau prin mitinguri mobilizatoare. Nu-i de mirare că, procedând în acest fel, reprezentanții uneia dintre cele mai civilizate societăți europene nu s-au lăsat prea mult invitați și s-au înrolat masiv în prima parte a războiului. Militarismul britanic, prin cultivarea imaginii durului și războinicului lord Kitchner, a fost astfel incitat la maximum.

Cu totul altfel a stat situația popoarelor stoarse de resurse materiale și umane din colonii obligate să dea tributul lor de sânge. Contingente numeroase de soldați recrutați din colonii, ruși de pământul lor, au fost târâte în acest conflict, promițându-li-se că le va fi mai bine după război, invocându-li-se că luptă pentru o cauză nobilă.

Efectele imorale ale unui întreg cortegiu propagandistic nu s-au lăsat deci așteptate prea mult.

Se poate spune și că această trâmbițare nocivă în favoarea războiului a fost mult mai evidentă, mult mai susținută la statele mai înaintate ca nivel de civilizație, deci și cu mijloace mass-media ale vremii mai dezvoltate, deci cu atât mai mult ea a avut un efect distructiv. Este cazul marilor puteri, al Germaniei, Franței, Marii Britanii, Austro-Ungariei, care au târât în acest conflict zeci de milioane de soldați din propria țară sau din colonii.

În cazul Rusiei, un stat-imperiu înapoiat, „colosul cu picioare de lut”, cum a fost botezat de contemporani, primitivismul societății preponderent rurale, abia ieșită din Evul mediu, a favorizat mult timp, până în 1917, la Revoluția bolșevică, îndoctrinarea – dacă se poate vorbi de așa ceva - a se traduce îndobitocirea la comandă a popoarelor imperiului. Un rol deloc de neglijat l-a avut stimularea violenței primitive seculare rusești, a unei armate compuse în marea sa majoritate din țărani deseori fără un nivel de educație minim.

Era în interesul autorităților țariste de a îndemna pe acești soldați din popor să profite material de distrugerea dușmanului, de ceea ce avea el, ca pradă de război, și uman, fapt confirmat de exemplu, prin numărul de violuri înregistrat în estul Germaniei, în campania din 1914, făcându-i să uite în acest fel de propria sărăcie, de mizeria de acasă. Un aspect pe care conducătorii „morali” ai Imperiului rus au contat a fost folosirea, ca de obicei extrem de eficientă, a cazacilor, a căror ferocitate era destul de bine cunoscută.

Propagarea urii de rasă reprezintă un suport teoretic, ideologic, pentru practica efectivă de mai târziu pe câmpul de luptă, care sporește încrâncenarea înțeleștărilor.



Victimele propagandei,
plecând inconștient spre moarte

„Ce rasă de iloți și de sclavi ! Niciodată teama de obuze și pedepse nu i-ar împinge pe ai noștri să facă a zecea parte din ce fac ai lor. [...] Îngrozitoare, îngrozitoare rasă; cu cât îi vezi mai de aproape, cu atât îi detești mai tare. [...] E neplăcut să te lași omorât după parapet de asemenea animale. Au un miros specific, foarte puternic, de care nu mai poți scăpa când trăiești, ca noi în tranșeele lor. [...]”²⁴ Vor fi cuvintele unui soldat francez despre indivizi aparținând „rasei superioare” germane, coborâtă la nivelul instinctual, primitiv, de către adversarii săi.

De aceea nu trebuie să ne mai mire că această propagandă războinică, pornită de la oameni de cultură și perpetuată, în mod imoral, prin cultură, conturând o politologie a acelor timpuri, s-a repercutat asupra unor intelectuali, oameni de cultură, nefiind însă regula generală. Distinsul filozof francez de origine suedeză Henri Bergson va afirma că „Lupta dusă împotriva Germaniei este însăși

²⁴ *Ibidem*, p.190

lupta civilizației împotriva barbariei, a rasei civilizate împotriva rasei barbare”²⁵. Scriitorul, istoricul și criticul de artă francez Louis Dimier declară cu nonșalanță: „Ce interes ar avea umanitatea ca civilizația germană să se mențină ? De ce n-ar fi interesată, dimpotrivă, ca ea să fie ștearsă de pe suprafața pământului ?”²⁶

Prin urmare, ce pretenții să ai de la un cetățean de rând care va deveni locuitor al tranșeelor, de a putea face față acestei caracatițe propagandistice, din moment ce oameni cu studii, savanți, intelectuali rasați, sunt cei care o acceptă și o inoculează ?

Conducătorii politici și militari, marii patroni ai industriei de armament au format un sistem care au cultivat ura, violența, xenofobia, fără să țină cont de faptul că oamenii pot gândi și simți altfel decât ei, lucru care a fost pe deplin aprobat cu ocazia Armistițiului de la sfârșitul anului 1914 de pe Frontul de vest ca și cu alte ocazii asemănătoare. Henri Barbusse, scriitor francez dar și participant direct, descrie în romanul său *Focul* inspirat din evenimentele Primului Război Mondial, repulsia unor colegi combatanți față de un război care nu le reprezenta nici pe departe dorințele și interesele.

„ — Suntem făcuți ca să trăim, nu ca să crăpăm astfel !

— Oamenii sunt făcuți ca să fie soți, tați – mă rog, oameni - nu fiare care se pândesc, se gâtuie și se sfâșie...

— Păi zău așa, ce-am ajuns să fim de doi ani încoace ! Niște nenorociți, niște sălbatici, niște animale, niște tâlhari, o bandă de ticăloși...

— Cu războaiele n-are să se termine – mârâie un soldat –decât atunci când se va termina cu Germania.

— N-ai spus bine ! strigă un altul. Nu-i de ajuns să spui asta. Cu războaiele n-are să se termine decât atunci când spiritul războiului va fi zdrobit...

— Dacă spiritul războiului nu e ucis, au să fie războaie cât o fi

²⁵ *Ibidem*

²⁶ *Ibidem*, p.193

lumea.

— Trebuie să ne batem [...]

— Războiul trebuie ucis - spune primul soldat – trebuie ucis în pântecul întregii țări...

— Toate astea sunt vorbe de clacă. Unde o să ajungi gândindu-te la una, ba la alta ? Trebuie să învingem și gata !”²⁷

Concluzia ? Unii oameni, poate și cei care au fost surprinși în acest dialog, dacă au mai rămas în viață, au ascultat în continuare glasul rațiunii lor, iar dacă mai târziu pervertirea lor a fost posibilă s-a datorat constrângerilor, pierderii speranței, dorinței de a trăi. Așa cum ne lasă să surprindem sfârșitul acestei discuții aprinse purtate între câțiva soldați, oameni aflați pe o culme a revoltei și disperării.

*

Indiferent de originile sau tipul propagandei de război, de cei care au promovat-o sau cei cărora le-a fost destinată, comune au fost rasismul, disprețul etnic și social, convingerea absolută de a impune legea celui mai puternic, care merită să iasă învingător prin distrugerea celui mai slab. Dușmanul era diabolic și agresiv, drept pentru care trebuia nimicit fără milă, chiar cu sacrificiul suprem în numele patriei, al regelui, împăratului, țarului, propria tabără avea dreptate și lupta în numele celor mai nobile idealuri ale umanității și civilizației.

A fost promovat un principiu primitiv, cel al forței, care a avut ca efect faptul că pe câmpurile de luptă a acționat legea nescrisă care guvernează sălbăticia instinctuală a junglei.

Singurul aspect moral, pozitiv, dacă putem spune așa, a fost faptul că, prin propaganda destinată adversarilor cu scopul intoxicării lor, soldatului dușman i se explica faptul că nu avea niciun rost să lupte și să piară pentru conducătorii lor într-un război „oricum pierdut”. Din păcate, nu a avut niciun efect...

²⁷*Ibidem*, p.207-208

Credința, în slujba războiului și a morții

„Nu există război sfânt, numai pacea este sfântă”

Papa Ioan Paul al II-lea

Pentru ca războiul să capete o legitimitate morală, spirituală, mai ales pe măsură ce acesta se prelungea și-și dezvăluia ororile neanticipate inițial, s-a invocat credința. Aceasta a servit drept suport al menținerii înverșunării soldatului în tranșee, pe câmpul de luptă, al incitării dusă până la paroxism împotriva dușmanului „barbar”. Mobilizarea cetățeanului de rând european s-a făcut și recurgând la credință, acest fundamental și profund principiu al spiritualității și civilizației umane.

„Dieu est de notre côté”, „God with us”, „Gott mit Uns”, („Dumnezeu este cu noi”), spuneau și li se spuneau combatanților, în imensa lor majoritate creștini, găsind astfel o alinare sufletească și un imbold puternic care să le alunge starea de angoasă, de spaimă teribilă, de neliniște permanentă. „Gott mit Uns” a fost o expresie a unei viziuni care-și propunea să unească credința, tronul și poporul german. Pe cataramele soldaților germani erau deseori inscripționate aceste cuvinte care aveau nu numai rostul de a le inocula siguranța, liniștea spirituală, optimismul dar și motivația teribilă a luptei credincioșilor împotriva necredincioșilor, a „ereticeilor” din tabăra opusă.

Regăsim astfel, în mod absurd, la secole și secole distanță, aceeași practică medievală, adeseori criminală, a Bisericii catolice care, sub diferite forme – cea extremă fiind desigur Inchiziția – a dus la persecutarea tuturor celor care se depărtau de catolicism, profund

nemulțumiți și dezgustați de practicile sale imorale.



„Gott mit Uns”

o falsă și imorală deviză a militarismului german

Războiul a luat la un moment dat semnificația unei adevărate cruciade a secolului XX, în care valorile religioase ale creștinismului au fost folosite, în mod imoral, pentru a trimite oameni la luptă cu convingerea unei cauze drepte. Căci ce te poate convinge mai mult decât credința în Dumnezeu ? O imorală deturnare a credinței, pusă în slujba unei propagande abjecte care să-l facă pe omul-soldat să privească pe cel din tranșeele adverse drept dușmanul lui Dumnezeu și să-l îndemne să-lucidă. Culmea că și cel care era astfel privit trebuia să gândească la fel ! Invocarea lui Dumnezeu, a credinței, în scopul exacerbarii urii față de adversar este desigur un non-sens al firii și al logicii. Manipularea ființei umane devenită soldat a atins până și acest mod mizerabil de propagandă. Societățile aflate în război au fost în acest fel cuprinse de un sentiment religios devenit mistic și care a ajuns să definească totul, patria, comunitatea, familia, individul. Fiecare popor a ajuns să se considere drept cel ales de divinitate pentru a ieși învingător pe seama morții celor considerați mai puțin sau deloc credincioși, deci cu atât mai vinovați ! De exemplu,

francezii erau sau deveneau convinși, în urma unei asidue propagande, de faptul că dușmanii lor de moarte, germanii, sunt scoși din grațiile divinității, că ei nu pot cunoaște tainele comuniunii cu Dumnezeu.

Nu numai politicienii și militarii, evident primii ca grad de responsabilitate, au dus omenirea în acest măcel generalizat. Și din păcate, cei care au greșit adeseori, deși pare de necrezut, au fost și reprezentanții Bisericii. Preoții, indiferent de confesiune sau nație, au susținut războiul cu multă însuflețire, e drept cu justificări diferite. Fie că enoriașii lor duceau un război de expansiune fie că purtau un război de apărare a propriilor teritorii, în loc să încerce să stingă focul urii, reprezentanții Bisericilor l-au alimentat. Ce putem spune despre mesajul lansat în 1915, de nimeni altul decât de Arthur Winnington-Ingram episcopul de Londra către creștinii britanici: „La început, am văzut Belgia înjunghiată în spate și devastată, apoi Polonia, apoi Serbia, apoi națiunea armeană lichidată. [...] Pe cale de consecință, pentru a salva libertatea lumii, și Libertatea ca atare, pentru a salva onoarea femeilor și nevinovăția copiilor, pentru a salva tot ce este mai nobil în Europa, toți cei care venerază libertatea și onoarea, toți cei care pun principiile înaintea bunăstării și Viața însăși deasupra obișnuitei vieți zilnice sunt uniți într-o mare cruciadă, nu putem nega acest lucru, pentru a-i omorî pe germani. Pentru a-i omorî nu din plăcerea de a omorî, ci pentru a salva lumea. Pentru a-i omorî pe cei buni, ca și pe cei răi, pe tineri, ca și pe bătrâni. Pentru a-i omorî pe cei care s-au arătat blânzi cu răniții noștri, ca și pe monștrii demonici [...]. Pe scurt să-i omorâm ca nu cumva civilizația întreagă să fie asasinată”²⁸.

Nu mai e nevoie, credem, de niciun comentariu. Dacă o înaltă față bisericească, indiferent de confesiune, poate să se adreseze în acest fel, atunci nu mai trebuie să ne mirăm că un astfel de război a avut loc și nu a putut fi oprit. A justifica din perspectiva Bisericii, violența prin recurgerea la violență, moartea prin îndemnul la moarte, este cel puțin imoral pentru un „slujitor” al lui Dumnezeu, care trebuie

²⁸ Stéphane Audoin-Rouzeau, Annette Becker, *op.cit.*, p.39

să găsească, prin intermediul credinței, o altă cale de izbăvire.

Într-o lucrare de referință care tratează creștinismul, *A History of Christianity*, se afirmă, și cred că am putea ține cont de opiniile pertinente și dovedite la urma urmei: „Fetele bisericești n-au putut și, de cele mai multe ori, n-au vrut să pună credința creștină mai presus de naționalitate. Majoritatea lor au ales calea cea mai ușoară, punând semnul egalității între creștinism și patriotism. Soldații creștini, indiferent de confesiune, au fost îndemnați să se ucidă în numele Mântuitorului.”²⁹

Venim și spunem, a fost morală implicarea Bisericii în război, indiferent de ce parte ? În loc să militeze pentru oprirea sa, să iasă cu crucea în mâini pe câmpurile de luptă, pentru a determina soldații să nu mai iasă din tranșee pentru a se ucide între ei, mulți preoți, cu funcții înalte sau de rând, au pus paie pe foc, au instigat și ei la urma urmei și au dirijat credința în sensul opus celui normal, al propovăduirii păcii. Bisericile din fiecare țară ar fi putut opri războiul, dacă ar fi avut conștiința adevăratei lor misiuni. Doar cu inițiative răzlețe, e drept la nivel înalt, precum cele ale papei Benedict al XV-lea, nu s-a putut face nimic mai întâi pentru a interzice declanșarea ostilităților, sau măcar pentru a-l opri pe parcurs. Înalții ierarhi ai Bisericilor, indiferent de ce confesiune, s-au dovedit nu doar prea slabi dar unii dintre ei s-au lăsat – așa cum am văzut din exemplul dat mai sus - cucerii de „menirea sacră a războiului” ! Și acest lucru s-a întâmplat nu numai în Primul Război Mondial ci de fapt de-a lungul întregii istorii, implicarea Bisericii pentru a zădărnici nenumăratele războaie a fost ca și inexistentă, mai mult de atât, atât Creștinismul cât și Islamul, religiile majoritare pe glob, prin liderii lor, au incitat la lupta împotriva celorlalți, văzuți drept necredincioși. Poate fi contrazis acest lucru ? Cum stăm atunci nu doar cu morala în sine, laică, dar și cu cea creștină ?

E drept că această viziune a fost întărită și de realitatea cruntă a

²⁹ Paul Johnson, *A History of Christianity*, Touchstone edition, Cambridge University Press, 1995, p.495

războiului, aspecte reale surprinse, cu conotație religioasă. Astfel, din mărturisirile unor soldați francezi, ne apar informații despre crucificarea unor civili francezi sau belgieni. Un soldat francez, Leon Bloy ne spune că „soldații noștri, pătrunzând într-un cimitir din Flandra, se găsesc în fața unei cruci mari. În locul lui Hristos doborât, un bărbat a fost crucificat de nemți.[...]”³⁰

Astfel de relatări survenite de la locul faptei au avut darul de a induce în mentalul individual și colectiv lipsa credinței adversarului, ca atare, justificarea exterminării lui.

În presa franceză, de exemplu, apar articole bulversante, în același timp înduioșătoare dar și instigatoare la violență, având ca numitor comun credința:

„Nu mai avem casă,
Dușmanii au luat tot, au luat tot, au luat tot, până și patul
Au ars școala și pe domnul Isus Cristos [...]
Moș Crăciun, Moș Crăciun ! Nu te duce la ei, nu te mai duce
niciodată la ei,

Pedepsește-i ! Răzbună copiii Franței ! Pe micuții belgieni, pe micuții sârbi și pe polonezi...

Încearcă să ne dai din nou pâinea cea de toate zilele [...]

Moș Crăciun, ascultă-ne, nu avem cizmulițe.

Dar dă victoria copiilor Franței.”³¹

De partea cealaltă, pentru germani, e drept, printr-o tradiție care venea din secolul trecut, ideea de moarte în slujba patriei era strâns legată de Patimile lui Hristos. Războiul ajunsese, nici mai mult nici mai puțin decât „o Cină în care vinul lui Hristos este sângele german” !³² S-a ajuns astfel la o excentrică și irațională deviație de la sensul principiilor creștine, la situația absurdă ca noțiunea de război să fie asociată ca o poartă de acces spre divinitate:

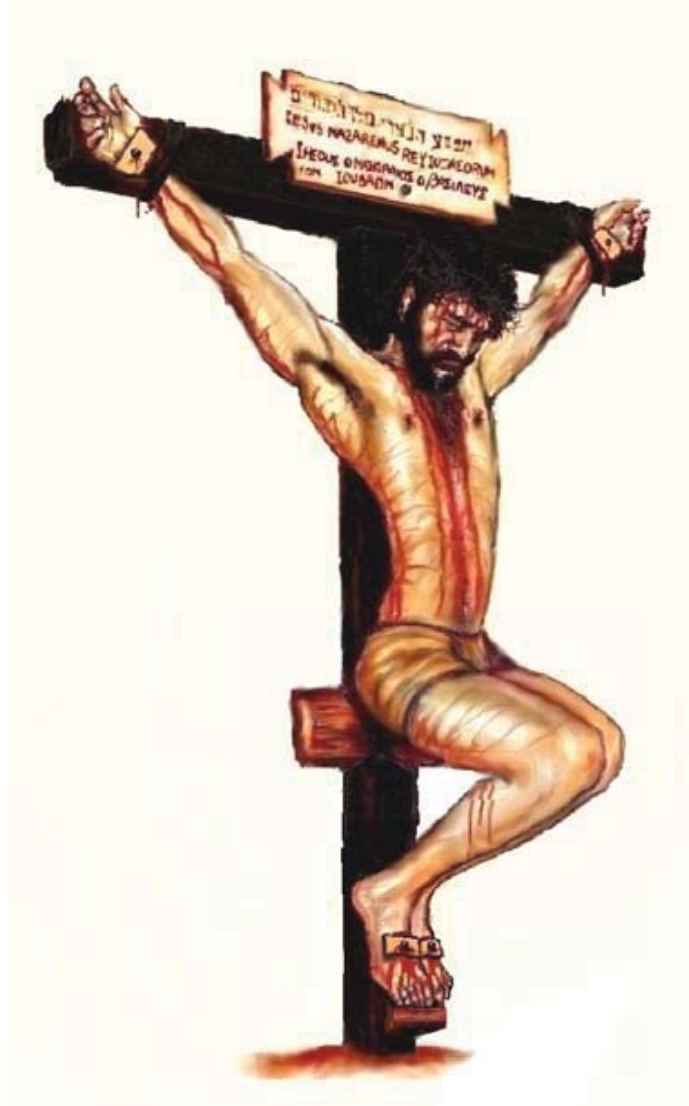
„Prin război, o ruptură s-a produs în crusta banalităților și convențiilor.[...] O deschidere s-a format, prin care oamenii puteau

³⁰ Stéphane Audoin-Rouzeau, Annette Becker, *op.cit.*, p.76

³¹ *Ibidem*, p.77

³² *Ibidem*, p.164

respire un aer încărcat de cer. [...] ³³ Sunt cuvintele unui brancardier care face astfel apologia suferinței survenite din război, a morții. Detestabil acest mod de gândire, din perspectivă religioasă, care se depărtează atât de morală ca suprem principiu al umanității cât și de morala religioasă.



Sacrificiul lui Hristos,
„simbol” al sacrificiului soldatului creștin

Evident, constatăm o deformare a sensului eticii religioase, care trebuia în acest fel să servească de la bun început drept o consolare pentru cel ajungea pe câmpul de luptă, pentru a o accepta cu

³³ *Ibidem*, p.166

seninătate. S-a ajuns la o adevărată paranoia religioasă, iar următoarele cuvinte ne arată stadiul alienării mentale prin intermediul credinței, al religiei : „Unele obiecte ale artizanatului de tranșee – de exemplu obiecte sculptate – sunt modelate pentru a se transforma și ele în cruci pe care e răstignit Isus, răsărite din Golgota câmpului de luptă. Proiectilele, deturnate de la funcția lor ucigașă, devin Hristos pe cruce, sacrificiu.”³⁴ Rămânem fără reacție în fața unei asemenea afirmații !

Mărturisiri precum „moartea mea va fi ultima mea liturghie și sângele meu îl voi uni cu cel al lui Isus vărsat pe cruce”, sau „plec în război ca într-o cruciadă, pentru că simt că este vorba de apărarea celor două cauze cărora le-am dedicat viața”, aparținând unor combatanți, denotă clar o înțelegere greșită a noțiunii de credință, arătând până unde a ajuns să se așeze netrebnica propagandă de război în mentalitatea individuală, aducând-o la o comuniune nocivă cu valorile religioase. Ne amintim ce au însemnat cruciadele medievale, dincolo de definiția lor, cum au incitat la violență, crimă, moarte, tot așa cum și Jihadul islamic, deformat în semnificația sa, a adus și aduce și astăzi din păcate, aceleași nenorociri.

Nu putem compara nici pe departe sacrificiul creștinilor din epoca persecuțiilor romane, pus în slujba unor valori de netăgăduit, cu sacrificiul orb, irațional, al luptătorilor în acest război, pus în slujba unor valori false, imorale, ale intereselor și scopurilor politice și militare. Cu toate că războiul, prin dramele și suferințele sale, prin scepstrul morții, l-a făcut pe individul-soldat să fie mai apropiat de Dumnezeu, prin prisma finalității sale, acestui lucru nu i se poate da și nu trebuie să i se dea aprecierea cuvenită. A fi mai aproape de divinitate, prin intermediul armei cauzatoare de moarte, este de fapt, o deturnare de la morală, fie ea creștină sau laică. A transforma pe Isus Hristos într-un veritabil soldat, devenit un simbol al războiului, a depășit orice sens al normalității. Pacifismul, opoziția față de război a celor care s-au manifestat deseori totuși și pe câmpul de luptă cât și în

³⁴ *Ibidem*, p.168

spatele său, au ajuns să fie privite și interpretate public ca fiind nu numai un defetism laș și antipatriotic dar și ca o negare a credinței, ca o renunțare la credință. Dumnezeu a fost „confiscat” în scopuri distructive de cei care în realitate erau adepții falsei credințe.

Chiar și rudele celor căzuți au ajuns să renunțe la a avea o atitudine civică antirăzboinică, de protest față de ceea ce se întâmpla la nesfârșit, singura reacție de ieftină autoconsolare fiind lăsată pe seama divinității: „O tânără văduvă a intrat și s-a așezat în fața mea cu chipul palid, măcinat de suferință, grav, avea o privire de «Facă-se Voia Ta !» E ceva oribil, mi se pare, în adaptabilitatea ființei umane. E cumplit când te gândești cum ne-am obișnuit cu toții cu războiul ăsta. Resemnarea creștină e o slăbiciune. De ce nu blestemă cu glas tare văduva asta, resemnată, lumea nedreaptă care îngăduie un război îngust ?”³⁵ Atitudinea pasivă, obținută și prin intermediul credinței, era de altfel și ceea ce doreau dirijorii acestui război, inexistența sentimentului de revoltă față de politica lor, acceptarea cu o resemnare totală a situației.

*

O lume alienată a fost dirijată în mod inconștient, și prin credință, spre supremul păcat al crimei. Credința a ajuns, prin manipulare și distorsionare, un mijloc imoral al acceptării și promovării conflictului. S-a întâmplat în Primul Război Mondial !

³⁵ W.N.P. Barbellion, *Jurnalul unui om dezamăgit*, Editura Humanitas, București, 2008, p.164.

Mesagerul păcii

„Ne oferim viața lui Dumnezeu
pentru pace în lume”

papa Benedict al XV-lea

Cu siguranță, cea mai proeminentă personalitate care s-a pus în slujba păcii, devenind un neobosit luptător împotriva războiului de la începutul până la sfârșitul acestuia dar și după, până la moartea sa, a fost un preot și nu oricare, conducătorul Bisericii catolice, papa Benedict al XV-lea.

Venit la conducerea lumii catolice într-o conjunctură cum nu se putea mai nefavorabilă, la doar câteva săptămâni după începutul războiului, acest papă și-a onorat cu prisosință statutul de cel dintâi servitor al lui Hristos, folosind adevărata credință pentru a pune capăt nelegiuirilor pe care le presupunea războiul. Nu a fost deloc ușor, având în vedere că Bisericile catolice dar și protestante, așa cum am putut constata, s-au făcut părtașe la susținerea și propagarea războiului, anumiți înalți ierarhi religioși incitând chiar la violență împotriva adversarilor etichetați ca necredincioși. De asemenea, Bisericile ortodoxe au asistat pasive la desfășurarea ostilităților, mărginindu-se să binecuvânteze, în spiritul tradițional care le caracteriza, propriile popoare în sensul apărării credinței strămoșești. Iar în privința Bisericii ortodoxe ruse, ea a devenit complice la măcelul revărsat asupra popoarelor din cadrul unui imperiu țarist devenit anacronic.

Dacă toate Bisericile ar fi avut și teoretic și practic o cu totul altă atitudine, și, fie separat, fie unindu-și eforturile, ar fi ieșit altfel în

față, în totalitatea lor instituțională, presând „pe teren”, cum se spune, în mod insistent și neîntrerupt regimurile politice prin autoritatea lor spirituală, ar fi existat șanse reale de a se pune capăt războiului. Însă acest lucru este de domeniul utopiei și din păcate a rămas în continuare până în zilele noastre, Biserica rămânând pasivă sau emițând doar „simple muștrări” împotriva beligeranților.

Ca o excepție de la această regulă, acest papă a făcut de fapt ceea ce trebuia să facă fiecare reprezentant al Bisericii, indiferent de confesiune, de la cei cu funcții înalte la preoții de rând.

Sub forma enciclicelor papale, mesajele sale au cerut imperios instaurarea păcii, încă din primele luni ale „îngrozitorului măcel care dezonoarează Europa”³⁶, așa cum a cum denumise războiul care deja însângerase fără milă Europa.

În noiembrie 1914, printr-o astfel de inițiativă, Benedict al XV-lea afirma: „De fiecare parte guvernează fantoma înspăimântătoare a războiului; cu greu este loc pentru un alt gând în mințile oamenilor. [...] Nu există nicio limită în măsurarea ruinei și a masacrului; zi după zi pământul este udat de noi vărsări de sânge și acoperit de trupurile celor răniți sau uciși. Cine și-ar imagina, văzându-i pe oameni plini de ură unii față de alții, că sunt membri ai aceleiași societăți umane ? Cine i-ar recunoaște ca frați, al căror Tată este în Ceruri ? [...]; zi de zi, numărul văduvelor și orfanilor crește și din cauza întreruperii comunicațiilor, comerțul este în impas, agricultura este abandonată; artele sunt reduse la inactivitate [...]; cei săraci sunt reduși la mizerie abjectă; pentru toți este un dezastru.”³⁷ Remarcăm cum folosea în mesajul său cutremurător nu numai mobilul credinței ci și argumente laice, dovedind o capacitate de înțelegere care o depășea pe cea a exaltaților conducători laici europeni.

³⁶ Claudio Rendina, *Papii. Istorie și secrete*, Editura BIC ALL, București, 2002, p.813

³⁷ Peter G. Maxwell-Stuart, *Cronica papilor. Domniile papale de la Sfântul Petru până în prezent*, Editura Rao, București, 2007, p.223-224



Benedict al XV-lea

A fost parcă predestinat ca în timp ce papa lansa un alt vibrant mesaj pentru oprirea războiului, etichetat de data aceasta ca „un prilej pentru spitale și osuare”³⁸, acest lucru chiar să se întâmple, chiar dacă pentru prea puțin timp, combatanții încetând să se mai omoare între ei de Sărbătoarea Crăciunului lui 1914: „Să cadă la pământ armele fratricide ! Să cadă până la urmă aceste arme deja prea mânjite de sânge iar mâinile celor care au trebuit să le țină să se întoarcă la muncă, în industrie sau comerț, să se întoarcă la opera civilizației și a păcii !”³⁹

Iar diatribele sale împotriva războiului care continua să devoreze umanitatea dar și umanitarismul rasei umane au continuat fără menajamente. În iulie 1916, în toiul „abatorului” de la Verdun, războiul era definit ca fiind „cea mai sumbră tragedie a urii și a demenței umane”⁴⁰.

Dar Benedict al XV-lea nu s-a mărginit la vorbe, ci a trecut și la

³⁸ Claudio Rendina, *op.cit.*, p.813

³⁹ Peter G. Maxwell-Stuart, *op.cit.*, p.224

⁴⁰ Claudio Rendina, *op.cit.*, p.813

fapte. A făcut tot ce i-a stat în putință, mobilizând exemplar pe toți confrății din Cetatea Sacră pe care o păstora în a ajuta concret pe cei afectați, pe cei năpăstuiți de soartă. Prin operațiunea „Prizonierii”, din inițiativa Vaticanului și prin intermediul țărilor neutre s-au realizat schimburi de prizonieri răniți, cu mari eforturi, reușindu-se ca aceștia să fie repatriați sau trimiși pentru a fi tratați în aceste țări neimplicate în conflict. Se estimează că a fost vorba despre aproximativ 700.000 de cereri de informații venind din partea familiilor și 40.000 de cereri rezolvate de repatriere a prizonierilor în special cei bolnavi și răniți. S-a încercat, de asemenea, și ajutorarea civililor aflați în suferință, mai ales pentru cei din zonele supuse unor sălbăticii de nedescris, de exemplu în Belgia, și a luat poziție împotriva ororilor comise împotriva armenilor. Și, fapt care pare incredibil, având în vedere trecutul papalității, acest papă Benedict al XV-lea s-a oferit să susțină și financiar pe cei afectați de război. În acest sens, este demn să subliniem că Vaticanul a susținut în primii ani ai Războiului civil pe țărani ruși cu sume apreciabile iar celor care contestau această faptă le-a răspuns iarăși cu bunătatea-i caracteristică că „este de datoria fiecărui om să alerge acolo unde un alt om moare”⁴¹.

Benedict al XV-lea nu făcea deci deosebire între oameni, între credințe, și-a îndreptat deopotrivă gândul și fapta către catolici, ortodocși sau protestanți. Câți astfel de suverani pontifi au putut gândi în acest fel, fără egoism, vanitate și interese meschine, fără să ceară nimic în schimb de la cei pe care i-a ajutat, atâta timp papalitatea a avut în trecut ca regulă generală impunerea cu forța, chiar cu prețul vieții, a catolicismului.

Rămâne ca un mare merit al său memoriul din august 1917 către toate statele combatante, intitulat „Planul celor șapte puncte” prin care invita din nou la oprirea degrabă a ostilităților și soluționarea pe cale pașnică, în numele credinței, a tuturor neînțelegerilor de până atunci. Memoriul său a precedat pe cel american, „Planul celor 14 puncte” atribuit președintelui Woodrow Wilson și echipei sale de consilieri,

⁴¹ *Ibidem*, p.814

făcut public în ianuarie 1918. Există în acest sens speculații privind cunoscutul program wilsonian care a stat la baza discuțiilor la Conferința de pace de la Paris de după război și într-o măsură importantă la organizarea postbelică a lumii. Ele contestă autenticitatea acestuia, susținând că a fost inspirat din memoriul papal și ulterior extins. Ne vom abține de la a face comentarii în acest sens dar vom spune deschis că pe nedrept oferta de pace a papei Benedict al XV-lea nu a beneficiat de atenția contemporanilor și ulterior a istoricilor.

Odată astfel implicat în politica europeană și mondială, suveranul religios de la Roma a încercat să-și păstreze neutralitatea între cele două tabere, lansând către fiecare dintre ele invitația de a abandona pornirile războinice și de a începe negocierile de încheiere a păcii. Este admirabilă declarația sa făcută cu acest prilej, într-un moment în care a decis că trebuie să se implice ca un veritabil diplomat, „așa cum se cuvine acela care este un Părinte și-i iubește pe toți ca pe fiii săi”.⁴²

Tocmai de aceea însă, fiecare dintre părți, considerând a avea dreptatea de partea sa, a ignorat propunerile suveranului pontif care, culmea, aveau să se întoarcă împotriva sa. Liderii Puterilor Centrale îl vor acuza că este de partea statelor Antantei și le reprezintă interesele iar membrii Antantei vor proceda asemănător. Astfel încât papa a fost combătut din ambele părți, pacifismul său fiind interpretat în mod răuvoitor ca un activism în favoarea inamicului. Pentru șeful Statului Major german, Erich von Ludendorff, era doar „un papă francez”, în timp ce pentru noul prim ministru al Franței, Georges Clemenceau, dimpotrivă, era un „papă neamț”⁴³.

Există ce-i drept o diferență mare între planul suveranului pontif, prin care se cerea în mod just revenirea la situația de dinainte de declanșarea războiului, la retragerea armatelor din teritoriile ocupate, ceea ce a atras acuzele Puterilor Centrale și oferta de pace din 1917 a acestora care propunea încheierea ostilităților la statu-quo-ul

⁴² *Ibidem*

⁴³ Stéphane Audoin-Rouzeau, Annette Becker, *op.cit.*, p.161

din acel an, menținându-și, cu excepția Belgiei și nord-estului Franței, regimul de ocupație din zonele invadate, nemulțumind statele Antantei. Cu atât mai mult este de apreciat valoarea inițiativei imparțiale a lui Benedict al XV-lea.

Prin atitudinea lor reprobabilă de a ignora propunerile papei, conducătorii civili și militari ai marilor puteri aflate în conflict au sfidat principiul nobil al păcii refuzând popoarelor lor șansa de a se sfârși mai devreme calvarul. Au fost și alte inițiative de pace în acest an 1917, venind fie din partea Puterilor Centrale, fie din partea Antantei, care au avut însă același deznodământ, refuzul categoric al părții adverse. Din această perspectivă, toți acei lideri care au respins orice propunere de pace, germani, francezi, britanici sau italieni, indiferent de eventualele compromisuri care le-ar fi presupus, sunt deopotrivă vinovați de genocidul pe care l-a produs în continuare „Marele Război”. Dar tot atât de adevărat este faptul că încăpățânarea conducătorilor laici de a lua în considerare varianta venită din partea Bisericii a avut o justificare – însă prea slabă pentru a-i putea disculpa - pe care o găsim în rolul nefast pe care instituția ecleziastică romană l-a jucat secole la rând, cel mai adesea încurajând războiul în numele crucii, papii și înalții ierarhi catolici implicându-se în conflicte, uneori chiar dirijate de către ei sau de partea unor suverani care le satisfăceau pretențiile și orgoliul nemăsurat. Așa au fost cruciadele, așa au fost toate expedițiile împotriva ereticilor sau războaiele împotriva unor regi sau principii care se opuneau absolutismului teocratic și pe care papii îi doreau chiar fizic înlăturați.

În mod nemeritat, acest papă a fost greșit înțeles, acuzat, ignorat, repudiat. Nu i s-a permis nici măcar, de către „moralii” învingători, prezența la lucrările Conferinței de pace de la Paris – fiind tratat la fel ca bolșevicii ! - deși ar fi meritat mai mult decât mulți alții ca vocea sa să se audă și să fie luată în seamă. Și cu toată amărăciunea pe care cu siguranță că a purtat-o în sufletul său, Benedict al XV-lea a fost constant în a sprijini, până la moartea sa, în 1922, atât pe cei care aveau nevoie de ajutor cât și toate demersurile în vederea apărării unei păci consfințite cu atâta greutate.

*

Ceea ce a făcut Benedict al XV-lea a fost la urma urmei un adevărat act „sinucigaș”, deoarece șansele pentru ca apelul său disperat și repetat în favoarea păcii să fie bine primit erau destul de mici, marile puteri nedorind să accepte ca un om al Bisericii, fie el și papa, să se amestece în treburile lor.

Cu atât mai mult trebuie să apreciem moralitatea ireproșabilă pe care a dovedit-o în suprema funcție pe care a îndeplinit-o - și nu este vorba doar despre atitudinea față de război, ci și de modul în care a trăit și și-a îndeplinit misiunea în general - o moralitate care le-a lipsit, o spunem iar, de-a lungul timpurilor, multor reprezentanți ai Sfântului Scaun. Benedict al XV-lea, fără îndoială, se înscrie în istoria universală ca o personalitate de excepție care și-a dedicat activitatea sa oamenilor pentru că doar așa înțelegea că poate să-și îndeplinească misiunea pe care și-o asumase, de a-l sluji pe Dumnezeu.

A fost mesagerul cel mai de seamă al păcii în timpul acestei mari conflagrații mondiale, din păcate un mesager învins de forțele răului, dar care, prin ceea ce a făcut, rămâne un învingător care merită tot respectul posterității.

Din dramele personale ale războiului

„În moartea unui om moare o lume
necunoscută”

Antoine de Saint-Exupéry
scriitor francez

Cât de numeroși au putut fi actorii acestei drame numite Primul Război Mondial ! Desigur în primul rând combatanții direcți, cel mai adesea aflați pe front, precum și în stare de mobilizare, soldați, ofițeri, dar și participanții indirecti, din spatele frontului, de acasă, părinți, frați, surori, soții sau iubite, cunoscuți, prieteni. Din confesiunile militarilor, cel mai adesea cuprinse în scrisorile trimise de pe front sau jurnalele de însemnări aflăm o serie variată de gânduri și sentimente, neliniști, frământări, decepții, speranțe, idealuri. Dragoste și ură, dreptate și nedreptate, viață și moarte...

Soldatul francez Henri Aimée Gauthier, proaspăt mobilizat pe front, mărturisește: „O umbră de teamă îmi acoperă sufletul. Baioneta îmi târâie prin țărână, gulerul mă sugrumă. Ce căutăm noi, soldați aici ? De ce trebuie să luptăm noi pentru niște sârbi frustrați ? Se poate muri, poți fi sfârtecat în bucăți.[...]”⁴⁴ Acest soldat scoate în evidență cum nu se poate mai bine iraționalitatea și monstruoșitatea războiului. Starea sa de spirit se schimbă însă brusc atunci când în gară, în momentele urcării trupelor în trenuri, este ținta admirației tinerelor fete care privesc acest veritabil spectacol de bravură:

⁴⁴Sian Price, *If you're reading this... Last letters from the front line*, Frontline Books, London, 2011, p.134

„Dar când mi-am ridicat privirea, am văzut o fată frumoasă. Era plină de admirație. Mi-am dat seama că arată mai bine și mi-am ridicat spinarea.”⁴⁵ Imaginea bărbăției, a curajului, va fi însă estompată nu peste mult timp, atunci când acesta, ca de altfel și toți ceilalți colegi ai săi vor lua contact cu realitatea sumbră a războiului, prăbușindu-se într-un imperiu al infernului morții. Un alt soldat, scoțian de această dată, Robert Scott McFie, se confesează în felul următor: „Este cumplit să te gândești la suferințele care au urmat după mobilizare. Cred că nimeni nu credea că va urma ceva bun. Nu vorbeam niciodată despre moarte și nici nu ne gândeam prea mult la ea.”⁴⁶ Combatantul american Bert Fielder, sergent pușcaș marin, se adresează soției sale: „Draga mea Nell, nu cred că acest război va fi atât de rău cum se așteaptă lumea, deci nu e cazul să-ți faci griji degeaba.[...]”⁴⁷. Optimismul său se va stinge însă în scurt timp pe câmpul de luptă.

De la englezul Jack Mudd, căzut ulterior în luptă, aflăm despre principiul nobil al solidarității între camarazii de suferință, dar și despre dulcea speranță a revederii ființei iubite. Astfel el îi povestește soției despre camarazii din tranșee care sunt ca frații: „Draga mea, aici suntem cu toții prieteni, ce nu are unul are celălalt, încercăm să ne împărtășim necazurile, să ne apărăm unii pe alții. [...] Bichet și micuțul de Shorty, unul dintre camarazii care m-a însoțit aici, îmi povestește despre tânăra lui iubită Hilda [...] și că o să se însoare cu ea când pleacă de aici. Mă făcea să râd cu vorbele lui, cum o iubea el pe Hilda, dar din nenorocire n-o s-o mai vadă niciodată bietul meu prieten. [...] Mă gândesc deseori la el. [...] Totuși draga mea nu vreau să te întristez. [...] E minunat să fii prieten aici. Ajută-mă Doamne că nu o să treacă mult până să se termine războiul ăsta, simt că îl împingem înapoi pe bătrânul Fritz, nu cred că mai rezistă mult în fața băieților ăștia englezi și apoi o să încercăm și o să avem și noi un cămin frumos, acum știu ce înseamnă asta.”⁴⁸

⁴⁵ *Ibidem*, p.137

⁴⁶ *Ibidem*, p.139

⁴⁷ *Ibidem*, p.157

⁴⁸ *Ibidem*, p.159



Astăzi împreună, mâine poate nu...

Locotenentul american Eric Fox Pitt Lubbock, care va muri la vârsta de 24 de ani, scrie mamei sale: „Încearcă să uiți toate greșelile mele și amintește-ți de mine doar ca fiul tău iubitor. Draga mea mamă, mă aflu pe patul de spital, într-un loc unde moartea ne amenință pe fiecare. Știu că am promis că voi fi mereu alături de tine, însă acum sunt mai aproape de moarte ca niciodată. Un singur lucru mă macină, acum, că dispariția mea îți va provoca o durere imensă, pe care nu o vei putea suporta. Mă rog acum, pe patul de moarte ca gândurile mele bune să vegheze mereu asupra ta și să știi mereu că te-am iubit enorm.”⁴⁹ Cuvinte cel puțin înduioșătoare care ne înlăcrimează ochii și

⁴⁹ *Ibidem*, p.162

care relevă durerea de nedescris pricinuită de război părinților care trebuie să accepte resemnați moartea copiilor lor nevinovați.



Suflete de oameni prinse
în vârtoarea unui război fără suflet

„Dacă mor pe câmpul de luptă, să știți că nu am regrete. Mor împăcat că i-am salvat pe cei dragi pe care-i las în urmă” este un rând din scrisoarea trimisă de locotenentul englez Eric Heaton părinților săi „Dragii mei părinți - continuă el - vă scriu în ajunul primei mele intervenții militare de proporții. Măine batalionul meu va lupta în cel mai mare atac pe care armata britanică l-a făcut până în prezent. Dacă va fi sortit să mor pe câmpul de luptă, vreau să știți că nu am alte regrete în afară de faptul că nu v-am mai îmbrățișat pentru ultima dată. Este o onoare pentru mine să lupt pentru țara mea. Mă rog să am curaj și să fiu un exemplu pentru plutonul meu.”⁵⁰, le-a scris locotenentul Eric Heaton părinților săi. A murit în crâncena luptă de pe râul Somme, la 20 de ani.

Demn de remarcat este același nobil sentiment al solidarității dar și cel al sacrificiului personal în numele patriotismului, ale acestui

⁵⁰ *Ibidem*, p.165

tânăr erou aruncat în vârtoarea unui război care i-a curmat prea de timpuriu firul vieții.

În ciuda propagandei și a comenzilor superiorilor lor, în general soldații urau războiul și se gândeau la pace, care să-i elibereze din tranșee. Astfel a apărut imnul britanic *What a friend we have in Jesus*:

„Când războiul s-o sfârși
Lupta mea gata va fi.
Cu haine mândre îmbrăcat
Ah ! ce mai vesel bărbat.
Cu slujbele s-o termina
Și cu gândul n-oi mai sta.
O permisie să-mi dea.
Pe sergent l-oi săruta.
Și de dor eu voi plângea,
Zău așa, eu voi plângea.”⁵¹

Soldatul german Marc Bloch ne înduioșează printr-o veritabilă scrisoare cu valoare de testament: „Când veți citi această scrisoare eu voi fi deja mort. În fața dușmanului. Nu vă cer să aveți curaj, știu prea bine că veți avea. Lacrimile să nu vă fie prea amare ! Am murit de bună voie pentru o cauză pe care o iubeam; m-am sacrificat, este cel mai frumos sfârșit. Aș minți dacă aș spune că nu-mi pare rău de viață; aș fi nedrept față de voi, care mi-ați făcut-o atât de frumoasă; dar m-ați învățat să pun mai presus de ea anumite lucruri.[...]”⁵²

Un alt combatant german, Robert Hertz, care avea să fie ucis, îi scrie soției sale următoarele: „Poți învinge moartea dacă consideri că face parte din planul vieții. Promite-mi că dacă, din întâmplare, destinul mă va alătura atâtor altora plecați deja, n-ai să ții doliu, ai să-ți păstrezi inima tare, vei fi senină, lucidă, mulțumită chiar, ca acum.[...]”⁵³

⁵¹ John E. Lewis, *op.cit.*, p. 112

⁵² Stephane Audoin-Rouzeau, Annette Becker, *op.cit.*, p.279

⁵³ *Ibidem*, p.280

Răscolitoare sunt însă și mărturiile rudelor celor aflați pe front, mai ales ale celor decedați.

Iată ce spune o soție devenită văduvă încă de la începutul războiului, în 1914: „A murit acolo singur, ca un câine. [...] Iar noi numim această moarte oribilă, jalnică «moarte pe câmpul de onoare» ! Ce ironie ! [...] Unde sunt onorurile pe care i le dăm sărmanului necunoscut care nu va avea nici măcar un sicriu pentru somnul de veci ? [...] Va sta zile întregi uitat pe pământul gol, cu capul sau pieptul sfârtecate, iar corbii germani îi vor fura dragile-i amintiri. Nimic ! Nu va avea nimic ! Nici măcar un mormânt, ca orice sărac, nici măcar o piatră, o cruce. Toate astea sunt prea puțin pentru Cel mort pe Câmpul de Onoare. Hristos a înviat din mormânt, a avut un mormânt. El va avea doar pământul, precum animalele.”⁵⁴



„Părinți îndoliați” (monument din Franța)

Sora unui tânăr ucis se destăinuie către un alt frate: „Trebuie să afli despre groaznicul doliu care ne-a lovit. N-am vrut să-ți spun, ar fi fost prea dureros, nu-i așa ? Căci în ciuda indiferenței tale, sunt sigură

⁵⁴ *Ibidem*, p.272

că pierderea fratelui nostru mult iubit te-a făcut să verși lacrimi amare. E groaznic, să pleci pe 2 și să fii ucis pe 23-24 la ora 11 seara de o schijă de obuz drept în inimă, n-a mai trăit decât 20 de minute, fără să-și recapete cunoștința. Trebuie să fii cu adevărat creștin ca să nu spui: el e atât de bun și serios. [...]”⁵⁵ Dar tot ea spune: „Vei spune că sunt dură și foarte severă, așa-i că-ți spun toate astea; dar văd că de câteva zile, nici mama, nici eu nu mai vărsăm nicio lacrimă pentru dragul nostru dispărut. Mai este el ce-a fost pentru noi ? Am fost noi întotdeauna ceea ce trebuia să fim ?”⁵⁶

Nu contează naționalitatea, drama pierderii celor dragi, de același sânge, este aceeași și este imensă. Sunt mărturii ale unei suferințe cu care vor trăi toată viața, chiar dacă ea va fi interiorizată sau chiar dacă ea este așezată sub masca unei tării sufletești și autoconsolări în fața unui destin implacabil; mărturii care scot în evidență deznădejdea, disperarea și degradarea umană.

*

Este desigur doar o minimă selecție din gândurile, destăinuirile, sentimentele surprinse în scrisorile, jurnalele, înscrisurile de orice fel ale participanților direcți la acest război, căruia i-au supraviețuit sau nu, cu toții martori activi, fără voia lor, sau mai precis din voia unora, la cel mai imoral eveniment de până atunci al umanității, prin prisma dimensiunii tragediei. Prea multe destine irosite, prea multe vieți curmate sau distruse iremediabil din cauza infirmităților sau traumelor psihice, prea multe familii nenorocite !

O dramă fără frontiere, care a cuprins în egală măsură pe cei care s-au aflat în același timp de-o parte și alta a baricadei, în tranșee opuse. Ce senzație ciudată, aceleași aspecte comune, de suflet, îi unește în destin pe unii cu ceilalți, însă cât de diferiți ajung să fie atunci când se află unii în fața celorlalți, când trebuie să se ucidă între ei !

⁵⁵ *Ibidem*, p.278

⁵⁶ *Ibidem*

O picătură de pace într-un ocean de război Armistițiul de Crăciun

„Ei vor război, dar noi nu-i vom lăsa în pace”

Jose Saramago
scriitor portughez

O eternitate, atât li s-a părut cu siguranță, celor mai mulți dintre combatanți, timpul petrecut în tranșeele acestui război, și nu neapărat întreaga durată a acestuia ci chiar și o singură zi. Acest timp, care pe măsura prelungirii la cote paroxistice a ostilităților, se transformase într-o noțiune amorfă, abstractă, nu mai aducea niciun fel perspectivă pentru viitorul existenței fiecăruia. Viitorul părea că se blocase la o bornă nedefinită, atemporală, ireală. Nu mai exista vreo unitate de măsură a timpului, ci doar limita invizibilă și imprevizibilă dintre viață și moarte, dintre existență și neant.

Extrem de complexă trebuie să fi fost psihologia individului pus să descopere o lume în care fusese nevoit de alții, sub diferite căi, ale forței, bunăvoinței, patriotismului înflăcărat, să plonjeze fără speranță. O lume care avea darul de a dezumaniza, de a sălbătici și a târî într-o inconștientă demență ființe luate parcă dintr-o lume idilică, așa cum părea cu siguranță, cea pe care o lăseseră acasă. Zilele treceau, una după alta, fără noimă, fără a putea dori decât să supraviețuiești, un lucru absolut firesc, în lumea până nu demult normală. Mai are vreun sens să vorbim despre noțiunea de timp, în contextul războiului? Mai existau pentru combatanți, noțiuni precum zilele săptămânii, anotimpuri, sărbători, mai aveau acestea vreo importanță? În pofida crizei psihologice profunde care a afectat în general pe combatanți,

realitatea celor întâmplate ne-a demonstrat că acest fapt a rămas posibil. Războiul nu a ucis chiar toată sensibilitatea și omenia celor nevoiți săucidă în numele unor „idealuri”.

O adevărată palmă dată promotorilor marelui măcel, din păcate nu și decisivă, a fost evenimentul înălțător care a avut loc la sfârșitul anului 1914, cu ocazia sărbătorilor de iarnă ale Crăciunului, în tranșeele de pe frontul de Vest.

În multe puncte ale frontului vestic, cei care fuseseră nevoiți până atunci să se omoare cu frenezie, unii pe alții, și-au amintit, de sărbători, că sunt totuși oameni, nu mașini de ucis. Sentimentele umane au răzbătut și au avut loc întâmplări și scene de neimaginat în condițiile de război, dar de fapt cât se poate de firești din punct de vedere uman. Se estimează că peste 100.000 de militari britanici, germani și francezi, soldați, ofițeri, au participat la armistițiul neoficial de pe frontul de vest și care s-a întins în unele cazuri, până spre Anul Nou.

Prima încetare a focului a avut loc în ajunul Crăciunului, atunci când germanii din regiunea Ypres din Belgia au decorat, corespunzător momentului sărbătorit zona din jurul tranșeelelor lor. Ei au pus lumânări pe tranșeele lor și un brad împodobit, continuând apoi sărbătoarea cu colinde de Crăciun. Din partea opusă, britanicii le-au răspuns cu colindele lor tradiționale și le-au urat adversarilor „Crăciun fericit !”

S-a demonstrat astfel, fără niciun fel de îndoială, că, de fapt, adversarii din război nu aveau nimic de împărțit între ei, ci doar erau îndemnați să se urască și să seucidă. Mărturiile de atunci ale militarilor implicați în aceste momente deosebite sunt extrem de edificatoare.

Soldatul britanic Graham Williams spune: „Apoi, brusc, au început să apară lumini de-a lungul parapetului german, care, în mod evident erau brazii, împodobiți cu lumânări aprinse, care au ars constant în aerul rece.[...] Prima oară germanii au cântat una dintre colindele lor și după aceea noi am cântat una de-a noastră. Am început să cântăm «O Come, All Ye Faithfull» și nemții ni s-au alăturat imediat în cântec. Și m-am gândit [...] acesta este într-adevăr un lucru

extraordinar - două națiuni să cânte același colind pe timp de război.”⁵⁷ Un alt combatant, soldatul Albert Moren își amintește o scenă din Ajunul Crăciunului în apropiere de satul francez La Chapelle d’Armentières: „A fost o noapte cu o lună frumoasă, gheață pe pământ, alb peste tot. La aproximativ 7 sau 8 seara era o mulțime de agitație în tranșeele germane și erau aceste lumini - nu știu ce erau. Ei au cântat «Silent Night» - «Stille Nacht». Nu voi uita niciodată, este unul dintre cele mai importante momente din viața mea. M-am gândit, ce sunet frumos.[...]”⁵⁸



Împreună, soldați germani și britanici, sau când armele tac

Josef Sewald, căpitan al armatei germane, ne mărturisește: „Am strigat la dușmanii noștri că nu vrem să tragem și că am vrea să facem un armistițiu de Crăciun. Am spus că voi veni din partea mea și vom putea vorbi unii cu alții. La început a fost un moment de tăcere, apoi am mai strigat încă o dată, i-am invitat și britanicii au strigat «nu

⁵⁷ Malcolm Brown, Shirley Seaton, *The Western Truce. The Western Front December 1914*, Pan Books, London, 1999, p.91

⁵⁸ *Ibidem*, p.94

trageți !». Apoi, un bărbat a ieșit din tranșee, am făcut și eu același lucru și ne-am dat mâna - cu prudență ! Am dat mâna, ne-am urat Crăciun Fericit și am început să avem conversații de parcă ne știam de ani de zile.[...]”⁵⁹

„Ce priveliște, grupuri de germani și britanici întinși pe tot frontul. Din întuneric auzeam râsete și vedeam lumini. Un neamț i-a aprins țigara unui scoțian și invers, schimbând suveniruri.”⁶⁰ își amintește un alt militar britanic, caporalul scoțian John Ferguson. Sergentul britanic Clement Barker îi scrie fratelui său, la patru zile după Crăciunul petrecut pe front, în 1914: „Am discutat cu germanii și toți păreau foarte sătui de război. O grămadă au dezertat. Unii s-au dat prizonieri, deci lucrurile par să ne meargă bine.”⁶¹

Să continuăm cu crâmpie impresionantă ale acestui armistițiu parcă trimis de divinitate.

„În cele din urmă, englezii au adus o minge de fotbal din tranșee și în scurt timp a urmat un meci plin de viață. Cât de minunat, dar și cât de ciudat a fost. Ofițerii englezi au simțit la fel. Crăciunul, sărbătoarea iubirii, a reușit să aducă împreună dușmanii.”⁶² își amintește locotenentul german Kurt Zehmisch. În ziua de Crăciun, unii germani și britanici au organizat înmormântări comune pentru morții lor. „Părintele nostru a aranjat rugăciunile și psalmii, iar un interpret le-a scris în limba germană. Au fost citite mai întâi în engleză de părintele nostru, iar apoi în germană de un băiat. A fost un moment extraordinar.”⁶³, se destăinuie locotenentul englez Arthur Pelham Burn.

Din jurnalele de război ale soldaților britanici aflăm că germanii au fost cei care au început armistițiu în sectorul lor, venind până la sârma ghimpată, cu intenția de a sta de vorbă cu scoțienii și de a face schimb de șepci de iarnă, decorații, insigne. Englezii le-au dat la schimb budincă de prune, foarte apreciată de germani. Drept

⁵⁹ *Ibidem*, p.97-98

⁶⁰ *Ibidem*, p106

⁶¹ *Ibidem*, p125

⁶² *Ibidem*, p118

⁶³ *Ibidem*, p.119

mulțumire, germanii au adus până în liniile britanice cadavrele soldaților scoțieni uciși cu câteva zile înainte, în timpul ultimelor lupte. S-au schimbat informații despre prizonierii căzuți în ambele tabere și despre răniții care se aflau în spitalele militare sau muriseră deja, ofițerii putând acum să anunțe comandamentul și familiile camarazilor decedați. Și ofițerii au făcut schimb de cadouri, eșarfe contra mănuși, drept mulțumire pentru informațiile obținute. S-a vorbit în limba engleză, britanicii nefiind cunoscători ai limbii germane, în timp ce limba engleză era cunoscută în tabăra germană, unii dintre ofițeri și soldați vizitând Marea Britanie sau chiar lucrând acolo, petrecându-și deci o parte din viață pe tărâm britanic înainte de război. Alți germani cunoșteau destul de bine anumite zone din Franța, fiind familiarizați cu restaurantele, cafenelele și punctele de referință ale Parisului. Apreciau și erau legați chiar sufletește de acele locuri unde aveau cunoștințe, prieteni. Însă chemarea implacabilă sub arme a conducătorilor lor îi obliga acum să lupte pentru a intra acolo ca stăpâni sub imperiul forței și violenței.

Germanii au adus între linii butoaie de bere, din care s-au servit toți cei prezenți, aliații primind și ziare germane, în care erau prezentate cu mult fast și optimism victoriile germane de pe frontul de est. Din mărturiile participanților, se observă clar că nu s-a discutat despre război sau politică, ci doar că toți doreau să ajungă acasă teferi și cât mai repede, și să se revadă ca buni prieteni după război. Un soldat britanic și-a întâlnit bărbierul din Londra, german, care l-a tuns și l-a bărbierit pe fostul său mușteriu pe loc, printre ceilalți soldați care se distrau sau jucau fotbal. Fotbalul, foarte popular și la acea vreme, era practicat de soldați chiar în spatele liniilor, în zilele liniștite. Unii soldați britanici chiar își aduseseră cu ei mingile de fotbal de acasă. De Crăciun, unde nu exista mingi de fotbal, s-a folosit cu succes ori o conservă de carne, ori un sac umplut cu paie, jocul fiind la grămadă, fără a stabili echipe, reguli și arbitri. Cei ce aveau aparate de fotografiat au făcut și poze, un ofițer britanic anunțându-i în scrisori pe cei dragi de acasă că va urma un armistițiu și de Anul Nou, fiindcă germanii vor să vadă pozele. În anumite puncte ale frontului vestic,

soldații belgieni i-au rugat pe germani să le trimită familiilor lor din zona ocupată scrisori.



O confruntare permisă între oameni

Din câte se poate limpede observa, între cei aflați de-o parte și de alta a baricadei au avut loc comportamente și atitudini cât se poate de normale, de firești. Astfel, cei care fuseseră până atunci obligați să se considere unii pe alții dușmani de moarte care trebuie răpuși fără milă, se purtau de parcă n-ar fi existat vreodată nici cea mai vagă idee de ostilitate. Expresia „toți păreau sătui de război” amintită ceva mai înainte ne demonstrează realitatea. Aceste zile minunate, dar din păcate prea puține într-un război lung și necruțător, au scos la iveală umanitarismul, adevăratele sentimente ale actorilor sacrificați ai acestui război, un spirit de camaraderie fără naționalitate și fără de frontiere, dragostea față de familiile și apropiații lor. Și de asemenea și dorința de a se cunoaște mai bine unii pe alții, de a lega prietenii și cunoștințe trainice. Partida spontană de fotbal ar fi trebuit să rămână singura formă de confruntare între adversari. Constatăm deci,

preocupări, sentimente care nu au legătura cu războiul, cu dorința de a distruge, de a ucide.

Această stare de spirit care de fapt oglindea realitatea din spatele armelor și-a spus cuvântul și atunci când s-a încercat oprirea acestor manifestări uluitoare de fraternizare spontană. Pur și simplu ofițerii, în general veniți din spatele liniilor care fraternizaseră, nu reușeau decât cu foarte mare greutate să bage soldații înapoi în tranșee.



Ce ar fi avut unul cu celălalt ?

Majoritatea doreau să continue distracția de Crăciun, între tranșee sau în adăposturi, dar laolaltă cu noii prieteni. În data de 26 decembrie, unele trupe germane au refuzat să tragă înspre englezi, motivând că acum nu mai sunt inamici, ci sunt prieteni buni, executând ordinul abia când ofițerii i-au amenințat că vor fi împușcați

pe loc ! Episoade asemănătoare s-au derulat și în liniile engleze. Forțați de ofițeri, soldații din ambele tabere au tras, dar în aer. Pe 31 decembrie, la miezul nopții, deci la pragul dintre ani, soldații au tras în aer, în mijlocul chiotelor de bucurie că au intrat în noul an. În loc de artificii au fost folosite rachete de semnalizare.

Evenimente asemănătoare au avut loc și pe frontul de est, celălalt front major, ceea ce denotă în mod evident că dorința de a nu mai lupta nu a fost specifică doar unei locații a războiului, ci a fost un fenomen mai amplu, mai răspândit și aceasta pentru că soldatul se dovedea mai întâi om și nu o mașină de ucis. Astfel, pe frontul de est, singura zonă unde nu a avut loc niciun fel de fraternizare sau chiar armistițiu a fost frontul sârbesc.

În Galiția, de exemplu, austro-ungarii au primit ordin să nu tragă decât dacă sunt provocați. Rușii au respectat însă Crăciunul sărbătorit de imperiali. Mai mult decât atât, în unele zone, rușii au pus trei brazi împodobiți în fața fortificațiilor imperiale, trimițând și un mesaj de îmbărbătare apărătorilor. În alte zone ale frontului, soldații imperiali au ieșit din tranșee, s-au întâlnit între linii și au schimbat țigări, băutură pe pâine și carne rusească. În 7 ianuarie, imperialii au respectat și ei Crăciunul rusesc, urându-le cele cuvenite, felicitări și anunțându-i că sunt bine. Și atunci, de ce să mai fie război, de ce să se mai semene moarte ? Cel mai elementar principiu moral poate, cel al respectării normalității raporturilor interumane, între ființe civilizate, ar fi trebuit să funcționeze măcar de acum înainte.

Toate secvențele, incredibile în aparență, specifice Armistițiului de Crăciun, sunt dovezi clare ale stării reale de spirit a combatanților de o parte și alta a frontului. Se întâmplase oare o minune, era un fapt inexplicabil fraternizarea lor ? Sau se dovedea în acest fel ineficiența îndoctrinării, a propagandei înverșunate a regimurilor politice care îi aruncaseră în acest război pentru propriile scopuri și interese ?

Ziarele britanice au tratat armistițiul, pe prima pagină, cu titluri pompoase și laudative la adresa celor implicați în acest gest de pace. Comandamentele armatelor erau însă cât se poate de oripilate și năucite de informațiile ajunse în presă, mai ales de fotografiile arătând

soldați britanici răsând alături de germani, bând împreună, ca în timp de pace. Presei libere trebuia să i se pună botniță. Varianta oficială a fost, în mod normal, că astfel de evenimente nu au avut loc, că dacă au avut loc au fost izolate și că toți cei care vor avea de gând să mai facă așa ceva vor suporta cele mai drastice consecințe, astfel de fapte fiind considerate trădare. Presa din Franța, supusă unei cenzuri care funcționa cu strășnicie, nu a publicat aproape nimic. Autoritățile germane au negat și ele astfel de întâmplări imposibile, totul fiind pus pe seama propagării unor bârfe, glume, șarade ale unor soldați răniți și sedați de la vreo infirmerie. Câtă falsitate ! Câtă imoralitate !

Iată că a existat deci acea șansă uriașă de a pune capăt din timp acestui măcel generalizat. Totul se putea încheia atunci, cu ocazia sărbătorilor sfârșitului lui 1914, era un prilej fericit de a se termina războiul. Însă cei aflați la conducere, manevrând hățurile acestei sarabande a morții, au ignorat nu numai glasul rațiunii dar și pe cel al sufletului, nefiind sensibili la sentimentele și dorințele celor mulți.

Ce înseamnă să te folosești de atâția oameni, să minimalizezi și să batjocorești atâtea vieți, să desconsideri dreptul la viață, la a trăi normal, al propriilor conaționali ! A te preface că nu s-a întâmplat nimic, că eforturile mârșavei propagande au eșuat, a fost nu numai imoral dar și criminal. Puterile politice și militare s-au făcut încă o dată vinovate de genocidul care avea să continue timp de încă aproape patru ani.

*

Sunt pline cărțile de istorie de mari fapte de vitejie. Există eroi ai războaielor care ne captivează și ne culeg admirația supremă prin faptele lor de arme, conducând masele de soldați, rezistând în fața dușmanului, cucerind orașe, cetăți, aureolați de marele merit al victoriei. Literatura, filmografia, le-au cultivat din plin imaginea. Dar există și altfel de eroi ai războiului. Este vorba despre militari care au avut îndrăzneala de a opri, o clipă, măcelul, pentru a fi, iarăși, oameni. Pentru a ieși din tranșee, ca să sărbătorească Crăciunul, alături de

dușmanii lor, pe care îi seceraseră până atunci fără discernământ. Pentru că de fapt nu rațiunea călăuzea pe soldați în luptă, ci teama de superiorii lor, că vor fi pedepsiți, ca de altfel și teama de faptul că vor fi uciși primii de către cei aflați dincolo. A învins ce-i drept, pentru scurt timp din păcate, eroismul de-a lăsa o clipă inima să grăiască, în plin război. De fapt acesta este adevăratul eroism, pentru că nu greșim când afirmăm că mult „mai erou” este acela care știe, are puterea să oprească războiul începând cu propria persoană, decât cel care îl promovează și-l duce mai departe, remarcându-se prin propriile fapte de arme.

Armistițiul de Crăciun este, poate, una dintre cele mai importante lecții pe care istoria a oferit-o. Miracolul de Crăciun din 1914 ne arată că umanitarismul e mai presus de glorie, victorie și câștig. Acei soldați murdari, oboșiți, îndurerați și părăsiți în tranșee ne-au dat o lecție pe care n-ar trebui s-o uităm niciodată, aceea că nu există minune mai mare decât legăturile de neînțeles ce unesc oamenii chiar și în cele mai aprige conflicte. Din nefericire, lecția nu a fost învățată așa cum trebuie.

Ororile războiului

„Poate că în ziua în care două corpuri de armată se vor putea extermina într-o secundă, națiunile civilizate vor da înapoi în fața ororilor războiului și vor trimite la vatră pe soldații lor. ”

Alfred Nobel

om de știință și inventator suedez

Nimic nu se poate parcă compara cu dramatismul acestui Prim Război Mondial, indiferent de locul încleștării, iar scenele redată în continuare nu mai au nevoie de niciun comentariu.

Pe frontul de vest, numărul răniților era extrem de mare, întrucât luptele s-au dovedit foarte îndârjite. Aflată în gara Lyon-Vaize, unde soseau trenurile încărcate cu răniți, sora de caritate Reneé de Benot, răpusă la doar 27 de ani, la sfârșitul războiului, de cumplita gripă spaniolă, descria astfel, în data de 17 septembrie 1914, în jurnalul său, situația dramatică a miilor de suferinzi: „Nu este cu putință să vezi ce vedem noi, s-auzi ce povestesc cei care se întorc de pe câmpul de luptă, fără să ți se rupă inima. Ce suferințe ! Ce cruzimi ! [...] Noi, cum sosesc trenurile, avem datoria să le schimbăm pansamentele și de a nu primi pentru câteva clipe pe cei care nu mai pot merge înainte. Suntem șase infirmiere, care lucrăm cu schimbul, două câte două, că trebuie să fim la postul nostru zi și noapte. Câteodată sosesc atât de mulți răniți, că nu mai putem schimba toate pansamentele.”⁶⁴

⁶⁴ Reneé de Benoît, *Amintiri și scrisori*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1998, p.69



Tranșeele, locul unde viața și moartea se întrepătrund

În toiul luptelor cădeau răniți ori morți numeroși ofițeri comandanți de plutoane, companii sau batalioane, care trebuiau repede înlocuiți. Aflat în cadrul unui batalion de infanterie al unui Regiment al Corpului 5 Armată francez, tânărul militar Maurice Genevoix, participant la apriga confruntare de pe râul Marna, afirma în jurnalul său, publicat după aproape două decenii, că „mai întâi la comanda batalionului din care făcea parte a revenit căpitanul Porchon, rănit ușor într-o luptă anterioară, dar a fost scos iar din luptă, fiind înlocuit cu un alt căpitan, Rive. Acesta din urmă a fost rănit de o schijă în tranșee. În locul lui a venit la comandă căpitanul Gibercy.”⁶⁵

Războiul transforma oamenii într-un fel de obiecte de strictă necesitate, depersonalizate, care, după folosirea și deteriorarea lor, sunt aruncate la coș și schimbate cu altele.

Participant la apriga bătălie din localitatea Passchendaele, militarul britanic Ulick Burke descrie astfel viața în tranșeele

⁶⁵ *Ibidem*, p.88

britanice: „Poate nu vă imaginați cum arată un om care stătuse în tranșeele acelea o săptămână, unde nu avea cum să se spele. Primeam ceai într-o cutie de tablă, în care fusese benzină la început. [...] Cea mai mare parte a rațiilor nu ajung la noi pentru că tranșeele de comunicare sunt inundate și bombardate permanent. Mâncăm cu mâinile pline de noroi, iar mulți s-au îmbolnăvit de dizenterie din cauza asta. Poți să-ți imaginezi agonia unui camarad care stătea vreme de douăzeci și patru de ore îngropat în noroi până la brâu, încercând cu două cutii de conserve să ia apă dintr-o gaură de obuz. [...] Și trebuia să stea acolo zi și noapte timp de aproape o săptămână.”⁶⁶ Mulți soldați sau ofițeri se îmbolnăveau de „febră de tranșee”, dizenterie, tifos exantematic, variolă, meningită: „Din cauza febrei de tranșee – scrie mai departe Burke – un camarad a avut febră mare. [...] „Picioare de tranșee” era o boală cauzată de apa care îți intra în bocanci. Aproape că îți putrezeau degetele înăuntru. Au murit mai mulți din aceste cauze decât de la răni.”⁶⁷ Păduchii aflați la tot pasul constituiau cauza principală a îmbolnăvirilor, apoi umezeala, dar și menținerea picioarelor încălțate perioade destul de lungi de timp, lipsa igienei elementare.

În tranșee, soldații erau deseori vizitați de musafiri nepoftiți: „Deseori - ne mărturisește același soldat - când ațipeam de la oboseală, mă trezea vreo șobolan cățarat pe umerii mei sau îi simțeam cum îmi fug peste cap.”⁶⁸

Șobolanii nu erau însă singurii parteneri de existență ai locatarilor tranșeelelor. Scriitorul Erich Maria Remarque, combatant în război, deci martor viu al realităților sale crude, prezintă în celebrul său roman *Pe frontul de vest nimic nou* această atmosferă lugubră în felul următor: „E greu să omori păduchii unul câte unul când ai cu sutele. [...] De aceea Tiaden a agățat de o sârmă deasupra unui nuc de o lumânare aprinsă capacul unei cutii de cremă. În tigăița asta arunca

⁶⁶ John E. Lewis, *op.cit.*, p.118.

⁶⁷ *Ibidem*, p.119

⁶⁸ *Ibidem*

păduchii – păduchii pocnesc și s-a sfârșit. [...]”⁶⁹

Mai spune scriitorul german că personajul său are de gând să întrebuințeze pentru uzul cizmelor grăsimea ce se aduna în căpăcelul de tablă și gluma asta îl făcea să se prăpădească de răs o jumătate de ceas. Dincolo de umorul negru al scriitorului, se desprindea o realitate de necontestat: viața în tranșee era extrem de greu de suportat de miile de combatanți, implica numeroase sacrificii din partea ostașilor. Aceștia se vedeau nevoiți să-și împartă culcușul și mâncarea cu șobolanii, câinii și pisicile care erau purtătoare de microbi și boli. Aceste animale se hrăneau cu resturi menajere stricate, cu cadavrele aflate în putrefacție, întrucât de multe ori cei morți de gloanțe ori de boli nu puteau fi îngropați ca urmare a intensității ridicate a luptelor. Remarque descrie aceste imagini îngrozitoare în cuvinte expresive: „E jalea întregii ființe. O durere sălbatică, înfiorătoare, care umple văzduhul. [...] Sunt caii răniți, câțiva galopează ceva mai încolo, cad și iar pornesc. Unul are burta spintecată și mațele îi curg afară. Calul se împiedică în ele și se prăbușește, dar se ridică iar. [...] Ne așezăm și ne astupăm urechile. Dar gemetele, mugetele și vaietele continuă să se audă, răzbat prin orice. Suntem deprinși să îndurăm multe. De astă dată ne trec sudorile. Am vrut să ne ridicăm și să o rupem la fugă, indiferent unde, dar să nu mai auzim caii.”⁷⁰

Starea precară din tranșee făcea ca mulți soldați și ofițeri să ajungă în colaps psihic. Această stare era numită de medici „șoc de bombe” și presupunea un tratament adecvat, dur, de lungă durată. Boala apărea în timpul unor bătălii de lungă durată și sângeroase.

Un chirurg șef de la un spital german raporta superiorilor în legătură cu o serie de asemenea cazuri întâlnite în lupta de la Fort Douaumont, lângă Verdun, în anul 1916: „Tulburările nervoase sunt foarte numeroase. Șoc, confuzie, pierderea vorbirii, isterie, crampe, printre care am notat în mod special debilitatea mentală. Scenele oribile de carnagiu în masă din tunelele întunecate ale fortului,

⁶⁹ Erich Maria Remarque, *Pe frontul de vest nimic nou*, Editura Signata, Timișoara, 1992, p.60

⁷⁰ *Ibidem*, p.51

imaginea cadavrelor zdrobite, peste care se suprapuneau plânsetul răniților, horcăitul celor care mureau, urletele și declarațiile nebunilor, toate acestea veneau să scoată în evidență ororile de după catastrofă la limita îndurării omenești.”⁷¹ Pe lângă acestea se mai adaugă și mugetul cailor grav răniți aflați în pragul morții.



Pentru ei, războiul s-a terminat

S-a creat, în scurt timp, un fel de „solidaritate”, de tot unitar a mizeriei frontului, după atâtea luni de război crunt, și care însemna: bombardamente, atacuri la baionetă, morți neîngropați, păduchi, șobolani, duhoare, ploaie, umezeală, traume, moartea camarazilor și prietenilor, latrina mai aproape decât bucătăria, dorul de casă, de familie, iubită, prieteni.

Bătăliile de pe frontul vestic au implicat un număr foarte mare de morți, răniți, dispăruți. Aceștia erau adunați, de regulă, în timpul nopții sau în momentele de acalmie. Pentru această operațiune se

⁷¹ Alfredo Harwig, *The First World War*, London, 1993, p. 298.

constituiau echipe formate din ostași sanitari, care părăseau tranșeele pentru a recupera victimele atacurilor inamice, morți ori răniți.

Scriitorul englez Robert Graves, combatant în război, prezintă amintita situație într-un roman autobiografic publicat în anul 1929. Cu acest prilej el amintea de asemenea patrule în felul următor: „În amurg, toți ieșeam din tranșee să aducem răniții, lăsând de pază doar santinelele. [...] Ne-am petrecut atunci toată noaptea ca să cărăm răniții din diviziile «Royal Welch», «The Middlesex», «Argayel» și «Sutherland Highlanders», care atacaseră din tranșee. Germanii au fost atunci generoși, nu-mi amintesc nici o împușcătură în noaptea aceea, deși noi ne-am făcut treaba până dimineața și la ora aceea se putea vedea bine în jur apoi au tras câteva pușcături de avertisment, după care ne-am oprit. [...] În fiecare noapte ne duceam să ridicăm morții din celelalte batalioane. Germanii au continuat să fie înțelegători, doar câțiva de-ai noștri au fost răniți în acest răstimp. După circa o zi, cadavrele se umflau și începeau să miroasă groaznic. Am vomitat de mai multe ori în timp ce supravegheam aceste transporturi.”⁷² Exista deci înțelegere tacită între combatanți pentru a-și putea aduna morții și răniții de pe câmpul de luptă. Uneori întâlnim un „armistițiu” de câteva ore, convenit de comun acord, pentru asemenea operațiuni, de fapt o dovadă de umanitarism.

Războiul a însemnat o exacerbare a violenței, între combatanți, împotriva prizonierilor, a civililor, o totală semnificație a violenței deseori fără discernământ. Violența a fost atât fizică cât și psihică. Din punct de vedere fizic, această violență fără precedent a făcut un număr incredibil de victime. Să dăm câteva exemple de statistici care nu mai au nevoie de niciun comentariu. Franța a pierdut un ofițer din trei și un soldat din patru, fiind cea care a suferit cel mai mult din punct de vedere procentual. Dacă judecăm după cifrele pierderilor, morți și dispăruți, pe unitatea etalon cea mai mică de timp, ziua, care este mai relevantă decât cea a pierderilor totale, francezii au pierdut zilnic

⁷² Robert Graves, *Goodbye To All That*, Penguin, Harmondsworth, London, 1960, p. 133

aproape 900 de oameni, germanii circa 1300, iar rușii aproape 1500 de oameni !



Nu vor mai fi niciodată ca înainte...

Luând ca punct de referință bătălia emblematică a Primului Război Mondial, cea de la Verdun, să spunem că locația câmpului de bătălie a fost nu mai mare de 10 km pătrați și din punct de vedere strategic, așa cum afirmă istoricii războiului, nu poate exista nici o justificare pentru pierderile atroce suferite de ambele părți, decât faptul că bătălia a degenerat într-o chestiune de prestigiu atât pentru francezi cât și pentru germani. Vorbim de prestigiul care le era inoculat în continuu de aceeași propagandă imorală, întreținută atât de la centru cât și de la fața locului, de conducătorii militari. Istoricii războiului spun ca în bătălia de la Verdun s-au tras peste 14 milioane de obuze, câte 200 pentru fiecare victimă. Incredibilă cifră ! Verdunul a rămas în istorie și sub numele de *Abatorul* și nu fără motiv, numărul de morți, răniți și dispăruți s-a ridicat la cifre de necrezut, aproximativ 550.000 pentru francezi și 430.000 pentru germani deși unele estimări

merg la cifre mult mai înspăimântătoare de-o parte și alta.

N-a existat practic un învingător în urma a zece luni de măcel îngrozitor, nimeni nu a dobândit niciun avantaj militar strategic important, totuși se spune că francezii sunt câștigătorii morali, prin faptul că au reușit să stopeze ofensiva extrem de periculoasă germană. Se mai spune că bătălia de la Verdun a avut un „efect moral” enorm asupra francezilor. Oare despre ce fel de moral și de ce fel de morală o fi fost vorba în acele condiții de coșmar, carnagiul continuând și în anii următori ?

Dar cea mai mare tragedie raportată la pierderile într-o singură zi este cea înregistrată în data de 1 iulie 1916, prima zi a ostilităților bătăliei de pe râul Somme, în care în urma unei ofensive criminale ordonate de comandamentul britanic, s-a produs un adevărat masacru, circa 60.000 de morți, răniți și dispăruți ! Imaginați-vă un stadion de aproximativ 60.000 de locuri, deci de dimensiuni mari, plin cu cadavre și oameni sângerând, mulți în agonie. Terifiant ! Ți se face rău numai când citești sau auzi aceste cifre. Acest lucru s-a întâmplat, din cauza iresponsabilității unor conducători militari, care au trimis o întreagă armată la sacrificare, fără să ia măsuri minime de precauție. Atâția oameni aflați la discreția unui grup de oameni fără suflet, logică și morală !

Imaginați-vă, stimați cititori, și peste 4.000.000 de oameni în cele două tabere pe aceeași locație, pe Somme, adunați precum animalele în ferme, în abatoare, timp de cinci luni pe o lungime de front de doar 40 de km, areal în care nu se poate nici locui și trăi normal pe timp de pace, dar mai ales în condiții de război.

O altă statistică tulburătoare ne spune că în acest război francezii au avut aproximativ 100.000 de combatanți răniți de trei sau patru ori, având în vedere că ei erau retrimiși pe front după ce se considera că erau vindecați. Cât de rezistent poate să fie corpul uman, carne și oase, nu metal, pentru a rezista la distrugerii repetate ? Cât să lupte natura umană, sensibilă și limitată de altfel, cu efectele unor arme de distrugere în masă, cu provocările unui război care a excelat în cruzime ? Săraca ființă umană, cum a mai fost ciuntită și

batjocorită !

Spuneam mai sus că violența nu s-a manifestat doar în timpul luptei efective, ci și împotriva prizonierilor, celor care eventual se predaseră, în momente în care armele nu mai trebuiau să vorbească.

Deseori s-a considerat, de către ofițeri și soldați, că este nu numai dificil să te ocupi de prizonieri, obositor în condițiile în care erau deja obosiți cei care ieșiseră câștigători ai confruntării, dar și extrem de periculos să ai în apropiere, deși fără arme, surse potențiale de amenințare asupra propriilor vieți. Astfel, actul de predare ajunge să fie transformat într-unul mai riscant decât lupta în sine, fapt nemaîntâlnit până la Primul Război Mondial. În timpul acestui război s-a procedat și în acest fel ! Modelul nu va rămâne însă unul singular, al Doilea Război Mondial va rămâne și prin astfel de comportamente nedemne și la urma urmei ilegale. A fost nu numai imoral dar și ilegal, contravenind normelor tratatelor internaționale în vigoare – este vorba despre Convențiile de la Haga din 1899 și 1907 - ca oamenii să moară în aceste condiții, lipsiți de apărare.

Existau așa numiții „vidanjori de tranșee”, acei soldați care aveau ca misiune să curețe pozițiile cucerite de la inamic sau propriile poziții de combatanții deveniți prizonieri de război. Însăși expresia folosită desemnează pe cineva care a cărui meserie este de a face cu evacuarea și curățirea latrinelor, haznalelor, gurilor de scurgere. Deși termenul a reprezentat desigur o figură de stil, este evident că aceasta s-a dorit a fi o batjocură adusă adversarului, de fapt omului, omului-soldat, ajuns a fi considerat nici mai mult nici mai puțin un gunoi. Ce ofensă adusă rasei umane ! Câtă imoralitate, din partea omului către om !

Soldatul brancardier francez Fernand Léger ne relatează în urma unei discuții cu un astfel de „vidanjor de tranșee”: „Nu ceruse să facă asta. Fusese desemnat. Iată ce îmi spunea: «Plec cu valurile de asalt și la prima tranșee mă opresc și împreună cu camarazii facem treaba». Tocmai această treabă mă interesa. [...] De aceea voiam să știu ce făcea el însuși. Atunci mi-a spus: «Ei ! Nu depinde numai de mine singur, depinde și de camarazi. Sigur că e extrem de neplăcut să-i cari

de acolo pentru că riști să te omoare pe drum». Am înțeles că el prefera să-i omoare, dar trebuia să vorbească totuși cu camarazii.”⁷³

Primitivismul la care se ajunsese a determinat în mare parte soldații să-și piardă rațiunea și umanitarismul, gândind adeseori instinctual și pragmatic: „Ori ucizi, ori ești ucis!” Date fiind aceste condiții, nici nu mai poate fi vorba de o realitate caracteristică speciei umane, înzestrată cu principii morale precum rațiunea, bunătatea, mila, iertarea, întrajutorarea, compasiunea, toleranța și multe altele.

Următorul fragment exprimă cel mai bine - sau cel mai rău de fapt - sloganul de mai sus, arată la ce dimensiune a violenței umane s-a ajuns, în ce ființă monstruoasă a fost transformat omul: „Și iată că astăzi am cuțitul în mână - spune soldatul Blaise Cendrars, scriitor elvețian înrolat în armata franceză - [...]. Am înfruntat torpila, tunul, minele, focul, gazele, mitralierele, toată mașinăria anonimă, demonică, sistematică, oarbă. Voi înfrunta omul. Semenul meu. O maimuță. Ochi pentru ochi, dinte pentru dinte. Între noi se dă acum lupta. Cu lovituri de pumn, cu lovituri de cuțit. Fără milă. Sar pe adversarul meu. Îi dau o lovitură cumplită. Capul e aproape desprins. L-am omorât pe Boche. Am fost mai violent, mai rapid decât el. Mai direct. Am lovit primul. Eu, poetul, am simțul realității. Am acționat. Am ucis. Ca acela care vrea să trăiască.”⁷⁴ Violența este precedată de o altă violență, cea a fricii, care transformă premeditat omul într-o armă necondiționată a morții. Au căzut victimă acestui fenomen de brutalizare până la limita animalică, nu numai oameni simpli, dar și oameni cu o educație aleasă, cum a fost și cazul celui care ne-a lăsat aceste mărturisiri macabre.

Aceste cuvinte ne pot duce cu gândul la orice numai la un comportament normal al celei mai evaluate ființe de pe această planetă, nu. Mai curând ne vine în minte o scenă cu oameni din preistorie care își aplică unul altuia, fără menajamente, lovituri de bătă sau de altfel de arme mai mult sau mai puțin contondente, cauzatoare

⁷³ *Ibidem*, p.64

⁷⁴ Stephane Audoin-Rouzeau, Annette Becker, *op.cit.*, p.63

de moarte sigură, atroce. Însă se află inserat în confesiunea combatantului și o foarte scurtă secvență care contrastează vizibil cu restul confesiunii, „Semenul meu”, ceea ce demonstrează că în ciuda alienării și decăderii mentale pe care o induce războiul, există și o fărâmă de rațiune, rămasă nealterată, dar care din păcate nu poate opri monstrul care se naște și evoluează în interiorul ființei umane, devorându-l.



Supraviețuitori și victime, actori ai aceleași drame

Este drept, ura se naște și din suferință. Ea capătă aspectul, în aparență moral, de legitimă apărare. Ofițerul francez Claude Cochin se adresează soldaților săi: „Catedrala din Reims arde. Plânsul îmi strânge pieptul. [...] Le vorbesc soldaților. Bătălia extraordinară nu mai contează. Cincisprezece secole de credință și iubire au influențat profund poporul care se simte lovit în inimă. Îmi place mânia lui. E o salvă de blesteme. Furie binecuvântată. Ura noastră va veghea pe ruine.[...]”⁷⁵ Desigur, acest militar care reprezintă nu un caz izolat de

⁷⁵ *Ibidem*, p.189

gândire și acțiune, ci prototipul generalizat, nu poate fi acuzat pe deplin de modul în care simte și se exprimă. El este o victimă a războiului, nevinovată inițial, capabilă însă ulterior de atât de multe fapte incriminabile !

De fapt, „Marele Război” a probat un absurd și malefic amestec de aspecte extreme ale caracterului ființei umane. O afirmă extrem de sugestiv, la mulți ani distanță, pe la 1970, istoricul francez Antoine Prost, fost combatant, la Institutul de Studii Politice din Paris: „Războiul a făcut din noi nu numai cadavre, infirmi, orbi. A trezit în noi, pe lângă acte frumoase, de sacrificiu și abnegație, vechi instincte de cruzime și barbarie și uneori le-a dus la paroxism. Mi s-a întâmplat mie, care n-am dat niciodată cuiva un pumn, mie, care detest dezordinea și brutalitatea, să îmi facă plăcere să ucid. Atunci când, într-o ciocnire, ne târam spre dușman ținând grenada în pumn, cuțitul între dinți ca niște asasini, spaima ne îngheța măruntaiele și totuși o forță irezistibilă ne împingea înainte. Să-l surprinzi pe dușman în tranșee, să te arunci peste el, să te bucuri de spaima omului care nu crede în diavol și-l vede totuși deodată căzând în spinare ! Momentul acela de barbarie, momentul acela cumplit avea o savoare unică pentru noi, o atracție morbidă, eram la fel ca nenorociții care, folosind stupefiante, cântăresc dimensiunea riscului, dar nu se pot abține să ia din nou otravă.”⁷⁶

Atrocitățile săvârșite nu au avut naționalitate, deși ele au fost mult mai evidente de partea Puterilor Centrale. Faptele oribile săvârșite de germani în Belgia și nord-estul Franței sau de austro-ungari în Serbia au depășit conform relatărilor oculare orice fel de limite. De asemenea, nelegiuirile săvârșite de ruși în estul Germaniei nu sunt nici ele de neglijat ca de altfel, de ce nu, și cele ale „vizitatorilor” germani, unguri, dar mai ales bulgari în România. S-a sugerat după război și există astăzi o nouă orientare în istoriografia Primului Război Mondial care susține că mărturiile despre aceste atrocități sunt mult exagerate și din cauza faptului că au fost folosite

⁷⁶ *Ibidem*, p.65

propagandistic pentru a face să crească în mentalul individual și colectiv ura și determinarea pe front împotriva inamicului. Cădem însă într-un cerc vicios și ieșim din sfera logicii dacă ne situăm pe un punct de vedere negaționist exact așa cum încearcă unii în mod asemănător să conteste și existența Holocaustului. Desigur că nu a fost un fenomen general, întâlnit peste tot și pe toată durata războiului, dar asta nu înseamnă că nu s-a manifestat, iar dacă ne gândim și asupra motivațiilor care ar fi putut duce la aceste fapte abominabile comise de soldați mai ales la comandă, totul ne pare de înțeles. Au fost prea multe mărturii în acest sens ale grozăviilor războiului și au fost în primul rând victimele mutilate ale acestor nenorociri și apoi prizonierii de război sau civilii. Ori admitem că adevărul este cel prezentat în neagra sa imagine, ori suntem de acord că, admitând unele exagerări și accese propagandistice în mod intenționat inventate, ele au condus, din partea adversarilor celor pe seama cărora s-au pus intenționat aceste fapte detestabile, de același gen. Ori și într-un caz și într-altul devenim convinși de ceea ce nu poate fi contestat și anume existența elementului de barbarie caracteristic deseori conflictelor interumane, indiferent de epoca istorică. Să ne gândim la nelegiuirile comise peste tot împotriva evreilor, de japonezi împotriva adversarilor, indiferent de originea lor, în al Doilea Război Mondial, de sovietici și de aliații lor ideologici în propriile lor GULAG-uri. Distrugerea omului, a grupurilor umane, a fost rodul în cea mai mare măsură a unui sistem odios care a îndemnat la ură și crimă.

Pe frontul estic, ura împotriva germanilor atinge de asemenea cote paroxistice. Poetul rus Maiakovski spune că:

„În apropiere de Varșovia și de Grodno i-am zdrobit
Da, i-am zdrobit și strivit pe nemți
Chiar și femeile noastre omoară ușor prusacii.”⁷⁷ (!)

Un specialist în criminalistică care a analizat psihologia individuală și colectivă a combatanților, doctorul Reiss, profesor de criminologie la Universitatea din Lausanne și autor al unui raport al

⁷⁷ *Ibidem*, p.73

atrocităților înfăptuite de trupele austro-ungare în timpul primei invazii în Serbia, s-a exprimat în felul următor: „Ajunși în teritoriu sârb și găsindu-se în fața acestor oameni care le-au fost întotdeauna prezentați ca fiind niște barbari, soldații austro-ungari s-au speriat. Și din cauza fricii, ca să nu fie ei înșiși masacrați, au comis probabil primele cruzimi. La vederea sângelui însă, s-a produs un fenomen pe care am avut ocazia de multe ori să-l observ; omul s-a transformat în brută sângeroasă. Un adevărat acces de sadism colectiv a pus stăpânire pe trupe. [...] Acțiunea de devastare a fost continuată de capi de familie care sunt, probabil, persoane blânde în viața privată.”⁷⁸ Un fragment care are darul de a confirma cele afirmate anterior despre transformările pe care războiul, propaganda de război, le-au produs în om, nu numai fizic dar și psihic, mental, deformându-i și trimițându-i la extrema opusă, caracterul și moralitatea.

„Beziak este compus din trei sate. Austriecii au omorât prin diferite procedee 54 de persoane. Majoritatea au fost spintecate cu sabia mare a prizonierilor [...], A.J., 32 de ani, ochii scoși, nasul și urechile tăiate, S.J., 14 ani, nasul și urechile tăiate [...], K.K., 56 de ani, ochii scoși, nasul și urechile tăiate [...], M.V., 21 de ani, violată de aproximativ 40 de soldați, organele genitale tăiate, părul i-a fost introdus în vagin. A fost în final spintecată. A murit imediat. L.P., 46 de ani, mână tăiată și ochii scoși. O familie: M.P., 45 de ani, sânii rezezați, D.P., 18 ani, ochii scoși, S.P., 14 ani, ochii scoși, nasul tăiat, A.P., 7 ani, urechile tăiate. Au fost găsiți în șanț, legați fedeleș împreună, și cu câinele lor.”⁷⁹ Cu greu, în mod normal, cititorul își poate stăpâni starea de șoc, indignarea și de ce nu, lacrimile. Câtă suferință înainte de moarte, adusă unor oameni nevinovați !

Nenumărate mărturii - care nu pot fi puse sub semnul îndoielii nu numai prin prisma numărului lor dar și prin procentul mare de probabilitate mergând până la limita maximă, în condițiile unui astfel de război total – ne prezintă pe frontul vestic, în Belgia și în partea

⁷⁸ *Ibidem*, p.73

⁷⁹ *Ibidem*, p.71

Franței invadată de germani, atrocități inimaginabile. Familii fugind în disperare din zonele ocupate de inamic, oameni mutilați, bărbați, femei, ținându-și copiii pe brațele înfășurate în bandaje, după ce mâinile le fuseseră tăiate, fie pentru că fuseseră prinși în bătaia focului, fie că fuseseră victime ale represaliilor, femei cu sânii tăiați, oameni crucificați, unii dintre ei din cauza faptului că se opuseseră ocupanților. Dacă ar fi să strângem imaginile reprezentând aceste orori am avea un tablou al Infernului pe care l-a adus acest război.

Evident că toate aceste fapte inumane au avut explicațiile lor; mai întâi propaganda care a acționat un timp ca un drog asupra soldaților, unii dintre ei ajungând în timp să sesizeze eroarea, minciuna în care se aflau, dar era prea târziu, trebuiau să lupte, săucidă; teama de represaliile superiorilor lor care au făcut ca mult timp mișcările de revoltă din cadrul trupelor să fie extrem de reduse; rezistența acerbă întâmpinată în teritoriile invadate cauzatoare de victime în rândurile invadatorilor și care a incitat la o violență asemănătoare, soldații pierzându-și discernământul și nemaifăcând diferența între militari și civili. Cei uciși sau răniți, mutilați erau colegi, prieteni, rude și asta a acționat asupra psihicului uman provocând, la urma urmei, un la fel de normal sentiment de răzbunare, de ură, împotriva celor considerați ucigași.

Ne putem da seama destul de bine că războiul nu este un loc de dezbateri publice, nu îți dă prea mult timp să reflectezi, să filozofezi ci să acționezi, să execuți ordine. Omul-soldat trebuie să fie pragmatic, nu e loc de sentimente și de îndurare față de adversar, altfel îl poate costa viața. În plus modul de viață mizerabil care abrutizează omul – fapt ce s-a întâmplat cu precădere în Primul Război Mondial – făcându-l să fie preocupat în mod excesiv de propria soartă, îl scoate de cele mai multe ori din sfera rațiunii. Cu toate acestea, atingerea unei limite a suportabilității a dat naștere și la unele excepții precum revolta din cadrul armatei franceze din 1917 și cazul cel mai relevant, deși provocat din exterior, împotrivirea cvasigenerală de a mai lupta și revolta împotriva propriilor ofițeri și superiori care a cuprins armatele ruse înaintea Revoluției bolșevice.

Ar mai trebui să luăm în considerare aspectul destul de important legat de nivelul de educație al combatanților. Pe câmpul de luptă au fost prezenți oameni aparținând tuturor categoriilor sociale. Nu au fost doar oameni cu școală, având o profesie, o meserie, un rost în viață, o familie, la care se puteau raporta ca punct de reper. Au fost și șomeri, elemente debusolate, declassate, respinse de societate, negăsindu-și locul în ea, în comunitate, indivizi predispuși la violență, alcoolici, borfași, violatori, pentru care viața normală nu prea mai avea un sens și care și-au regăsit în război o nouă identitate, prin care se răzbuiau într-un fel pe toate neîmplinirile vieții de acasă. Acolo în tranșee, și cei buni și cei răi au devenit dintr-odată egali, s-a creat un soi de nediscriminare negativă care a condus la distrugerea scării valorilor, la alterarea principiilor și regulilor ce țin de etica și morala unei societăți civilizate. Exemplul cel mare se numește Adolf Hitler, care s-a încadrat perfect în această din urmă categorie umană găsind în război modalitatea de evada din viața plină de decepții și frustrări care-l făcuse să părăsească Austria natală pentru a veni în Germania, acolo unde a descoperit la cote maxime viciul militarismului și a dezvoltat și mai bine sentimentele de ură și război care îl cuprinseseră. Dar indiferent de ce fel de oameni au fost în acest război nenorocit, de ce fel de caracter au avut, numitorul comun al tuturor a fost folosirea lor pe post de pioni de sacrificiu pe tabla de șah ale cărei mutări erau decise de bunul plac al conducătorilor politici și militari, de cei care și-au făcut din acest război un interes major. Din acest punct de vedere, în calitate de victime, toți pot fi considerați nevinovați.

Violența psihică a adus alienarea multora dintre combatanți ca de altfel și a familiilor lor aflate în spatele frontului. Unul din fenomenele cele mai des întâlnite a fost cel denumit „șocul obuzului” sau „obuzită”, considerându-se că explozia unui obuz schimba presiunea atmosferică din preajma soldaților, afectându-le sistemul nervos. Medicii germani au numit această stare „heimweh” iar cei francezi „maladie du pays”, ambele însemnând „boală de țară” și făcând referire la angoasa teribilă a individului care își dorește să

scape de zona de luptă și să se întoarcă acasă. Fără o minimă înțelegere din partea superiorilor lor, soldații care manifestau simptome ale acestui gen de șoc posttraumatic erau judecați ca fiind lași sau ca având o slăbiciune personală, tulburarea fiind recunoscută ca „nevroză de luptă” sau „nevroză traumatică”. Deși complet nevinovați, deveniți nefolositori și pentru a nu „contamina” și pe alții, 306 militari britanici cu asemenea afecțiuni psihice au fost executați în timpul războiului pentru lașitate. Una alt gen de crimă practică în timpul Primului Război Mondial care avea să se repete și în al Doilea Război Mondial.

De asemenea, răniții vindecați mai mult sau mai puțin erau retrimiși pe front în tranșee, mulți dintre ei acuzând spaima retrăirii obsesive a accidentului suferit.

Automutilările sau chiar sinuciderile au fost consecințe mai mult sau mai puțin conștiente ale celor care nu mai puteau rezista psihic. „Carnea e descompusă, scheletul e vizibil. Un ochi atent reține două detalii: pușca, al cărei pat se sprijină pe pământ și țeava îndreptată spre față, și un picior gol, desculț, îndreptat spre cer. De fapt e vorba de o sinucidere așa cum o făceau soldații pe front: țeava puștii fiind prea lungă pentru a permite să mâinii să acționeze trăgaciul armei, luptătorul trebuia să folosească un baston, fie să se descalțe pentru a-l acționa cu piciorul.”⁸⁰ Arma primită pentru a ucide devenea în acest fel, un mijloc de autosuprimare.

Vom încheia acest ciclu morbid de relatări și mărturii cu un fragment care ne oferă o definiție potrivită a tranșeei, această adevărată „casă” a soldatului, acolo unde se întrepătrund în permanență viața și moartea: „Iată meditația care se desfășoară în mănăstirea din tranșee. Niciun sihastru n-a făcut vreo meditație mai pasionată.[...] Care chilie, care sihăstrie oferă un asemenea spectacol de sărăcie, de părăsire, o viziune mai profundă, mai reală a morții, o singurătate atât de aspră, o societate de suflete înfrățite, susținute de o pasiune asemănătoare? Sacrificiul este complet. Că alege între

⁸⁰ *Ibidem*, p.66

cazmaua care sfarmă pământul sau lopata care îl aruncă afară, fiecare își sapă mormântul.”⁸¹

*

Aceste secvențe relevate reprezintă doar o infimă parte a ororilor războiului. Fie și doar din aceste rânduri, cititorii pot sesiza dimensiunea reală a atrocităților și a mizeriei. Tragismul, depășind orice limite ale închipuirii și ale suportabilității, a batjocorit ființa umană, noțiunea de om și de umanitate. Acest război, supranumit în mod nedrept „Marele Război”, ca și cum ar fi avut un mare merit în evoluția omenirii, a adus omul la cotele cele mai de jos ale decadenței, ale dezumanizării, nemaiîntâlnite până atunci. Și a evidențiat brutal, dacă mai e nevoie s-o spunem, imoralitatea „mai marilor” Europei, a „înțelepților” care au pus la cale acest război și l-au continuat fără sens, fără să le pese de lipsa lui de orizont.

⁸¹ *Ibidem*, p.62

O crimă la modul absolut. Genocidul armenilor

„Războiul este o violență organizată”

Georges Bataille
scriitor și filozof francez

Cu toate dramele și ororile războiului, nu greșim dacă spunem că, totuși, pata cea mai întunecată a Primului Război Mondial o reprezintă masacrarea armenilor din Imperiul Otoman. Uciderea în masă a armenilor este cu atât mai condamnabilă și imorală cu cât ea s-a răsfrânt asupra civililor lipsiți de apărare, neînarmați.

Un adevărat genocid s-a produs pe durata a mai mult de un an, între 1915-1916. Mergând la sursele sale, acestea se găsesc în faptul că armenii au fost singurul caz între popoarele asuprite ale Imperiului otoman care nu a beneficiat de-a lungul timpului de toleranță religioasă iar persecuțiile asupra lor au atins o cotă maximă spre sfârșitul secolului al XIX-lea, pe măsură ce se încropise o mișcare națională de rezistență care cerea drepturile națiunii armene. Așa cum s-a întâmplat deseori în istorie, de o astfel de mișcare de revoltă, a profitat dușmanul de moarte al Imperiului otoman, este vorba bineînțeles de Rusia țaristă. În virtutea politicii sale de expansiune orientală pe seama imperiului turcilor aflat într-o continuă decădere, Rusia a încurajat în interesul său, desigur, mișcarea națională a armenilor, folosindu-se și de faptul că alți armeni trăiau, însă tot ca popor supus, pe teritoriul său – câtă imoralitate, să faci abstracție de propria situație și să vezi doar situația similară a altuia, fapt de altfel specific Rusiei – a incitat, a trimis arme pentru cei care organizau un

fel de rezistență armată, unii armeni au trecut chiar granița și s-au înrolat în armata rusă. Dar acest fenomen prin care armenii au răspuns la provocările rusești, a fost unul destul de redus, nu unul de masă.

A fost suficient ca autoritățile turce de atunci ale regimului Junilor Turci, condus de Ismail Enver-Pașa, confruntate cu o dublă ofensivă atât în nord din partea Rusiei cât și dinspre vest din partea Marii Britanii – avea să urmeze episodul militar de la Gallipoli – să considere asta ca un fenomen periculos, acuzând de trădare, de pactizare cu inamicul, întreaga populație armeană, acționând asupra ei fără discernământ și motivând măsurile luate împotriva armenilor cu starea de urgență de război.

Astfel că, de la percheziții ale caselor fruntașilor armeni, se trece la arestări, torturări, cu scopul de a mărturisi pretinsul complot, ajungându-se la execuții ale membrilor elitei lor, sute de intelectuali fiind uciși cu sânge rece în beciurile poliției otomane. În noaptea de 24 aprilie 1915, la ordinul ministrului de interne, Talaat Pașa, autoritățile otomane au arestat circa 250 de intelectuali armeni (scriitori, profesori, medici, preoți, politicieni, avocați, jurnaliști) din Istanbul și mai apoi alții, în total 2.345 persoane, care au fost întemnițate în două lagăre din apropierea Ankarei. Majoritatea persoanelor au fost omorâte.

S-a trecut la faza următoare, cea care a generat de fapt fenomenul de genocid, la evacuări și deportări colective în teritorii depărtate, în general aride, deșertice, dar considerate sigure, ale statului otoman.

Oriunde se afla măcar o familie de armeni era expediată în tragedia deportării, rare fiind cazurile când candidații la deportare căpătau autorizația de a avea la dispoziție câteva ore sau zile ca să-și lichideze proprietățile sau bunurile din gospodărie, vânzându-le turcilor la prețuri ridicole.

Un cortegiu întreg de suferințe a rezultat de aici. Familiile au fost despărțite, bărbații considerați o amenințare, separați de femei, copii și bătrâni. Convoaie de oameni fără nicio vină, au fost cât se poate de rapid dezrădăcinați, nelăsându-se deseori nici măcar

posibilitatea de a-și lua bagaje care ar fi îngreunat deplasările, au pornit la drum spre un necunoscut înfricoșător, sub stricta supraveghere și teroare a militarilor și jandarmilor turci. Nu s-a luat niciun fel de măsură de aprovizionare pe drum, ceea ce scoate în evidență amploarea barbariei acestui fenomen.



Drumul către moarte

Ofițerul german Stange, care activa pe frontul din Caucaz, scria că „Sute și mii au fost asasinați, [...] autoritățile i-au ajutat să lase în urmă orice, case, magazine, bunuri, [...] evacuările au fost executate în condiții inumane, familiile și femeile fiind transportate departe fără nicio protecție. Urgențele militare au oferit doar pretexte binevenite.”⁸² Pe drum, fără nicio noimă, mai ales bărbații, dar nu numai, sunt din când în când omorâți, fără vreo explicație, devenind o povară, o pierdere de timp inutilă pe timp de război. Pe drum,

⁸²Alexandra Coțofană, *Genocidul din Armenia. Ideologie și negare*, Editura Lumen, Iași, 2010, p.78

torționarii jefuiau și ucideau în chinuri cumplite. Au rămas mărturii despre tineri armeni, legați câte patru, care erau împușcați pe loc, despre spânzurări publice, care aveau loc aproape zilnic, fără nici o judecată. Un exemplu cutremurător este cel al masacrării totale a întregii populații armenice din orașul Angora, locuitorii săi fiind expediați legați, în marș forțat spre Cezareea. În aceste condiții de nedescris, nu e de mirare că după numai după cinci ore de mers, oamenii nemaiputând suporta, n-au mai putut înainta, ca atare toți au fost măcelăriți într-o vale. La Trabzon, bărbații armeni au fost imbarcați în bărci pentru ca, în largul Mării Negre, jandarmii să-iucidă pe toți. Un mare număr de victime au rezultat din condițiile inumane ale deportărilor, deplasări, lipsa hranei și a apei, mizerie, boli. Chiar și atunci când ajungeau la un râu, jandarmii nu-i lăseau să bea apă. Pe un soare nimicitor, armenii arestați și deportați mureau cu sutele și miile, neputincioși.

Ambasadorul american la acea vreme în Imperiul Otoman, Henry Morgenthau - tatăl cunoscutului finanțist, cu același nume, secretar al trezoreriei S.U.A. din timpul președintelui Franklin Delano Roosevelt - descrie de la fața locului tragedia armenilor: „Ordonând deportările, autoritățile turcești au semnat, de fapt, condamnarea la moarte a unei întregi națiuni, lucru de care erau perfect conștienți și nu-și mai băteau capul să-l ascundă nici măcar în convorbirile cu mine.”⁸³

Ambasadorul, care s-a implicat alături de liderii armenilor prizoniți în salvarea a cât mai mulți deportați afirmă că: „Plutoane de jandarmi mergeau înainte, anunțând triburile kurde că li se apropie victimele și pe țăranii turci că, în sfârșit, se apropie banda pe care o așteptau de atâta timp. Iar cei care supraviețuiau și își continuau drumul mureau cu sutele și miile de sete și de foame.”⁸⁴ În acest fel, autoritățile se delimitau uneori de misiunea criminală și abandonau pe acești nenorociți ai sorții, pentru a fi jefuiți de ce mai aveau și uciși

⁸³ Henry Morgenthau, *Ambasador la Constantinopol. Memorii*, Editura Ararat, București, 2000, p.167-168

⁸⁴ *Ibidem*, p.170

sau folosiți pe post de sclavi, pe mâinile civililor și chiar a celor – ne referim la kurzi – care se dovedeau deseori rebeli față de stăpânirea otomană, dar care primind astfel de „compensații” sau chiar locuințe și pământuri ale armenilor, ar fi putut, în viziunea autorităților otomane, să nu le mai provoace probleme.

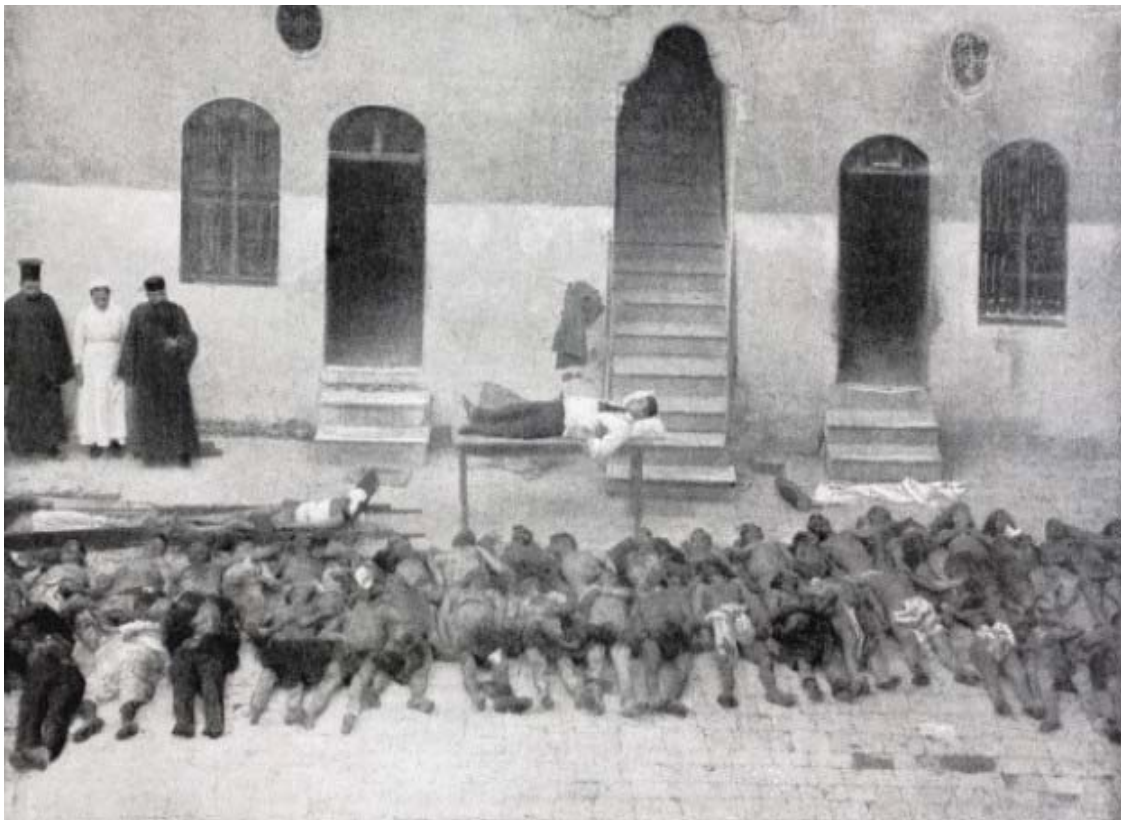
Un episod tragic este redat de mărturia unui armean, membru al organizației naționale de rezistență armată, prins de autorități, deportat, dar care a reușit să evadeze : „În luna iulie 1915, am văzut, într-o zi, un lung convoi de compatrioți armeni, conduși de jandarmi. Erau cel puțin 5000, în majoritate femei, bătrâni, copii. [...] A doua zi compania noastră a primit ordinul să traverseze muntele, ni s-a recomandat să nu uităm lopețile și târnăcoapele. [...] Abia ajunși pe vârful defileului am zărit o mulțime compactă: erau deportații armeni pe care-i văzusem în ajun, de această dată însă erau înconjurați de „tâlharii” turci și kurzi. [...] Nu mai am nici răbdarea, nici forța să vă descriu acea orgie de sânge, căci ceea ce s-a petrecut sub ochii noștri a fost oribil. Peste tot masacru, continuarea înspăimântătoare, peste tot sânge. [...] Mai multe tinere și frumoase armence, pe care șefii le aleseseră pentru haremul lor, legate împreună, priveau ca și noi măcelul, împietrite, rătăcite. Ni s-a ordonat să îngropăm imediat cadavrele și să ștergem urmele de sânge.[...] Am săpat gropi mari, însă, la nici un metru adâncime, am descoperit cadavre de soldați armeni îmbrăcați la fel ca noi. Acei nefericiți săpaseră cu câteva zile înainte gropi pentru alte victime și, la rândul lor, fuseseră masacrați.”⁸⁵

Sate întregi de armeni, de teama de a nu se isca o revoltă, au fost distruse și populația decimată. Cei care au reușit să supraviețuiască au ajuns în adevărate lagăre de exterminare, în sudul Siriei, Liban, Palestina, în nordul Irakului.

Trebuie precizat însă că nu trebuie aruncată vina asupra poporului turc în ansamblu. Trebuie să ne ferim de a generaliza, pentru că deseori de-a lungul istoriei, și în cazul acestui Prim Război Mondial, lucru relevat în capitolele acestei cărți, generalizarea a

⁸⁵ Stephane Audoin-Rouzeau, Annette Becker, *op.cit.*, p.91-92

condus la fenomene și acțiuni negative, extrem de dăunătoare, de destructive, la războaie, la masacre inutile. Au fost menționate și destule cazuri în care armeni au fost salvați de către turci sau arabi. Un urmaș al unui supraviețuitor al genocidului se destăinuie: „Unchiul meu a fost salvat, când avea un an, a fost luat de acolo de unde l-a aruncat bunica mea ca să-l salveze, pentru că asta era singura posibilitate când au fost luați în convoi și duși – l-a aruncat într-o groapă cu copii armeni uciși. Și de acolo l-a luat o prietenă de-a ei, care era musulmană, turcoaică. Familia mea a fost salvată de un arab musulman după aceea, când a fost ajutată să fugă din convoi.”⁸⁶



„Trofee” ale învingătorilor

O parte a genocidului populației, în speță exterminarea fizică a indivizilor descrisă mai sus, se suprapune și genocidului cultural, ca mijloc de atingere a obiectivului final, de ștergere a armenilor din istoria locului. Se știe că unele comunități de armeni au scăpat de la

⁸⁶ Alexandra Coțofană, *op.cit.*, p.114-115

exterminare acceptând convertirea la Islam, o primă etapă a pierderii identității naționale. Este o nouă mostră a utilizării nefaste a credinței în acest război mondial.

Toate cele descrise capătă evident caracteristicile unui genocid terifiant. Același ambasador american subliniază dimensiunea tragediei: „Sunt convins că nu a existat episod mai sinistru decât acesta în întreaga istorie a umanității. Marile masacre din trecut pălesc pe lângă suferințele îndurate de armeni în 1915.”⁸⁷



Orori ale genocidului împotriva armenilor

La protestul energic al reprezentantului diplomatic, criminalul ministru Talaat-Pașa a dat doar un răspuns cinic: „Politica noastră în privința armenilor este bătută în cuie și că nimic nu ne poate convinge s-o schimbăm. Nu mai vrem armeni în Anatolia, nicăieri.”⁸⁸ Cel care a instrumentat efectiv masacrarea armenilor avea să-și primească

⁸⁷ Henry Morgenthau, *op.cit.*, p.386

⁸⁸ *Ibidem*, p.354

răsplata după război, în 1921, la Berlin, acolo unde se refugiase, din partea unui exilat armean care l-a ucis, ținând să-și răzbune în acest fel conaționalii.

Conducătorul regimului otoman, Ismail Enver-Pașa, se face însă responsabil nu numai de moartea a aproape 1,5 milioane de armeni, ci și de uciderea aproximativ 350.000 de greci, 500.000 de sirieni și 480.000 de greci anatolieni. Prin urmare, aproximativ 3 milioane de victime. De ce s-a întâmplat asta ?



Ismail Enver-Paşa



Taalat-Paşa

În 1914, odată cu izbucnirea războiului, autoritățile otomane religioase au declarat război sfânt împotriva tuturor creștinilor care dădeau semne de nesupunere. Astfel a fost inițiată o campanie pe scară largă și bine organizată de masacrare a cetățenilor nemusulmani din imperiu. Musulmanii au fost chemați să lupte împotriva minorităților creștine cu care trăiseră ca vecini. A rezultat deci un genocid multietnic și religios, de dimensiuni cutremurătoare. „Răsplata” pentru faptele acestui lider criminal a venit tot după război, și-a găsit și el sfârșitul în 1922, fiind ucis în timpul conflictului greco-turc, ce a avut loc, pe teritoriul Turciei, după Primul Război Mondial.

Evident că marile forțe din tabăra opusă, ale Antantei, n-au ezitat să profite strategic și propagandistic de acest masacru aproape generalizat la care a recurs Turcia, unul din statele adversare în război. Printre ele, bineînțeles Rusia, ale cărei autorități își dovedeau cinismul, imoralitatea crasă, prin faptul că se îngrijorau de soarta armenilor din Imperiul otoman, în timp ce ignorau exploatarea armenilor din interiorul granițelor propriului imperiu. Sau foarte relevant, concomitent cu drama armenilor, comandau măsuri la fel de criminale împotriva populației, în special evreiești, din estul Germaniei, din Galiția. Dar ce să ne mai mirăm de atrocitățile asemănătoare comandate de autoritățile rusești în teritoriile în care intrau, din moment ce trimiteau la moarte, fără remușcări, ca soldați, milioane de țărani și oameni simpli, ținuți în sărăcie și mizerie.

Masacrarea a între un milion și un milion și jumătate de armeni, bărbați, femei, bătrâni, copii, a fost prima experiență genocidară a secolului XX.

Putem spune că, de fapt, a fost mai mult decât o explozie spontană de ură asasină, a fost chiar un plan diabolic, precis alcătuit și sistematic executat de anihilare a celor desemnați drept sub-oameni ori chiar non-oameni. O culme a imoralității ! O altă modalitate de a ucide în masă, mult mai directă și productivă, și fără riscuri, față de cele presupuse de războiul clasic, a reprezentat acest prim mare masacru al secolului XX.

Pe de altă parte, oribilul masacru al armenilor a constituit un model pentru ceea ce Hitler și regimul nazist vor întreprinde nu după mult timp pe seama evreilor, desigur Holocaustul nazist având o amploare mai mare, fiind mai „riguros” și mai „științific” instrumentat și pus în practică.

Pentru Hitler, masacrul armenilor a fost proba că umanitatea uită repede, că nu trebuie să te încurci în reticențe de ordin moral. În convorbirile cu acoliții săi, dictatorul nazist, principalul mare vinovat și călău pentru cel de-al Doilea Război Mondial, spunea, atunci când explica „necesitatea” exterminării evreimii europene:

„Cine-și mai amintește azi de lichidarea armenilor ?”⁸⁹

Mult timp, nepermis de mult timp, acest fenomen dureros pentru istoria omenirii, a rămas neclasificat. Abia în 1987, prin declarația Parlamentului European, aceste crime au fost încadrate oficial ca genocid. Poziția statului turc, indiferent de guvernare, timp de un secol, de la producerea sa, a fost la fel de inflexibilă. Germania a recunoscut Holocaustul, dar Turcia, ca de altfel și Rusia, e drept în parte, în problema Gulagului, nu vor să recunoască operele criminale produse de fostele regimuri politice.

În niciun caz, susțin reprezentanții oficiali ai Turciei, n-ar fi fost vorba – cum dovedesc documentele, mărturiile scrise, fotografiile și filmele de epocă – despre masacrarea barbară, premeditată și organizată a armenilor civili nevinovați, copii, bătrâni, femei și bărbați, produsă de către militarii, jandarmii și polițiștii turci, dar și de triburile de kurzi, instigate de primii. „Nici nu se pune problema să lăsăm să planeze asupra Turciei o umbră numită genocid”, a afirmat în 2015, cu nonșalanță, liderul de la Ankara, Recep Tayyip Erdogan. În mod similar, și prim-ministrul turc Ahmet Davudoglu a argumentat, în mod hilar am putea spune, că nu este admisibilă folosirea termenului „genocid” pentru masacrul din 1915, deoarece acest termen a fost introdus în dreptul internațional abia după cel de-al Doilea Război Mondial. Ca și cum simplul fapt că acest termen a apărut după evenimentul tragic din timpul războiului anulează evenimentul în sine !

Este deci vorba și în acest caz despre un fenomen clasic de negaționism, asemănător cu cel ulterior de negare a Holocaustului împotriva evreilor. În unele țări europene (Franța, Elveția, Grecia, Cipru, Slovacia ș.a.), au fost adoptate legi care nu permit negarea genocidului armean. Legi similare au fost adoptate și împotriva negării Holocaustului. Atunci când dovezile sunt evidente, atât de grăitoare, iar tu, conducător al unui stat nu vrei să le recunoști, deși nu îți aparțin

⁸⁹Tatevik Grigorian, *Genocidul cultural. O problemă uitată*, Editura Zamca, București, 2013, p.202

ție, ci înaintașilor tăi, nu putem vorbi doar de imoralitatea crasă a unei persoane ci de a unui întreg sistem. Aceasta deoarece este vorba de conducători ai unui stat, și ne referim mai ales la lumea de astăzi, care – ne-am dori să credem - se raportează la altfel de valori și principii față de acea perioadă. Cum mai pot arăta raporturile politice, diplomatice cu un stat ai cărui conducători, șef de stat, guvern, parlament, nu-și asumă în primul rând în numele dreptății și adevărului, faptele trecutului ? Orice considerent, de orice gen politic, economic, comercial, cultural, care definește bunele raporturi dintre state, pălește parcă din punct de vedere moral în fața nesincerității, duplicității, ignoranței, lașității. Dar sunt prea multe astfel de exemple de-a lungul istoriei, unele cât se poate de recente sau actuale, care dovedesc că se poate. Desigur că o astfel de problemă delicată a trecutului nu trebuie să impieteze asupra raporturilor bilaterale și internaționale între state. Dar cât de greu ar fi, în fond, să accepți istoria, așa cum este ea ?

Cu siguranță că actuala conducere a Turciei nu vrea să preia o imensă responsabilitate istorico-politică și o incomensurabilă culpă morală. Este mai puțin, credem, vorba despre refuzul de a șifona orgoliul istoric al Turciei imperiale de odinioară, deși acesta există și se manifestă cu siguranță, chiar dacă tacit, și nu numai în cazul turcilor, dar și în cazul altor popoare, mari și tari în trecut. Este mai mult ca sigur, teama de a nu se deschide calea sancțiunilor juridico-economice care să prevadă retrocedări și compensații către urmașii victimelor, având în vedere nu numai asasinatele și violurile, dar și jafurile sistematice care s-au produs asupra armenilor din epocă. Și chiar dacă ar fi așa și tot ar fi drept și moral. Dar extinzând și mai mult lucrurile, ce ar fi dacă Turcia de astăzi nu ar accepta și nenumăratele victime, orori și distrugerii de secole, produse de Imperiul otoman, care nu pot fi negate de nimeni, doar pentru că ar trebui dat socoteală tuturor statelor și popoarelor care au avut de suferit de pe urma expansiunii și stăpânirii otomane ?

Dacă până și la rezoluția Parlamentului European din 2015, la împlinirea unui secol, care cerea recunoașterea genocidului armenilor,

același președinte al Turciei a avut o atitudine nedemnă de un șef de stat, dovedindu-și din nou în mod cinic negativismul, ce mai putem spune ?

De altfel nu toate statele recunosc astăzi ceea ce s-a întâmplat atunci. Există desigur, interese politice, militare, economice, comerciale care fac din Turcia, prin poziția sa, mai ales în contextul actual internațional, o zonă strategică importantă. Rolul său în N.A.T.O. determină de exemplu S.U.A., liderul de necontestat al alianței, să nu sacrifice raporturile cu Turcia, doar pe considerentul trecutului istoric, de dragul armenilor, la urma urmei un popor „neînsemnat”.

Nici România nu a avut până acum o atitudine clară, nici de recunoaștere, nici de negare. România are un parteneriat strategic cu Turcia și în vreme ce armenii comemorau la Erevan, în 2015, genocidul de acum 100 de ani, ministrul român al Apărării discuta la Ankara cu omologul său despre întărirea flancului de sud-est al NATO. Relațiile dintre Turcia și România sunt evident mult prea importante pentru liderii de la București pentru a fi periclitate de o simplă „amintire istorică”. În zilele noastre, Turcia este pentru România un partener economic important, deține cheile strâmtorilor care leagă Marea Neagră de exterior și ar putea fi un client serios pentru energia electrică pe care România vrea să o exporte.

Judecând după astfel de criterii, e valabil și pentru multe alte state, desigur că pare mult mai important să nu complici situația doar de dragul principiilor morale. Din păcate, într-o lume atât de imorală cum este deseori și cea de astăzi, ignorarea genocidului armean ar putea trece ca și neobservată.

Războiul și afacerile sale murdare

„Afacerile nu se tratează pe baza sentimentelor”

Honoré de Balzac
scriitor francez

Marile puteri au fost capabile de absolut orice, renunțând la orice fel de principii pentru a câștiga războiul și în plus de a profita cât mai mult de proiectatele beneficii survenite după sfârșitul acestuia, în calitate de potențiale învingătoare. Războiul a devenit mijlocul prin intermediul căruia s-au pus la cale adevărate afaceri în spatele ușilor închise. Războiul însuși a devenit o afacere. În paginile următoare vor fi scoase în evidență cazurile cele mai răsunătoare.

*

Unul din marile aranjamente în care Marea Britanie a jucat rolul principal negativ a privit teritoriile din Orient care aparțineau Imperiului otoman. Având în vedere că rațiunea majoră a participării Marii Britanii la Primul Război Mondial era asigurarea supremației sale coloniale, interesul manifestat pentru teritorii din Orientul Apropiat apare ca fiind absolut normal. Conducătorii britanici nu puteau admite că Turcia, trecută de partea Germaniei, obstrucționa accesul dinspre Marea Mediterană spre coloniile din Asia, favorizând avansul german către acestea.

După grava înfrângere de la Gallipoli din 1915, devenise destul de clar, că, în ciuda superiorității navale, Marea Britanie se va putea

impune destul de greu în fața turcilor și aliaților lor germani. Prin urmare, soluția preconizată a fost aceea de a distruge Imperiul otoman din interior. Genocidul armenilor nu făcuse decât să alimenteze spiritul de revoltă al arabilor care constituiau imensa majoritate a supușilor imperiului la acea vreme, iar britanicii nu puteau decât profita de pe urma acestei stări de spirit.

Diplomatul britanic Henry McMahon, cel mandatat să poarte discuții cu liderii arabilor îl abordase la începutul anului 1916 pe Hussein bin Ali, emir de Mecca și reprezentant al vechii dinastii care conducea încă din secolul al XIII-lea, vasală sultanilor din momentul instaurării stăpânirii otomane. Liderului arabilor li s-a promis controlul asupra teritoriilor locuite de arabi, cu excepția unor regiuni din Siria și a Palestinei, în schimb arabii trebuiau să declanșeze o amplă insurecție sprijinită financiar de către Londra. Britanicii mai avuseseră o încercare anterioară de a pătrunde în teritoriile Imperiului dinspre Irak, încercând chiar să mituiască comandanți militari otomani, fapt care nu a reușit în cele din urmă. Cu scopul de a incita pe arabi, pentru a le dirija revolta și pentru a nu scăpa de sub control evenimentele ce urmau să aibă loc, autoritățile de la Londra au infiltrat în zonă pe ofițerul Thomas Edward Lawrence. Astfel, războiul de guerilă condus de Faisal, fiul emirului, avându-l alături pe Lawrence, împotriva autorităților otomane a început necruțător, înregistrând succese importante.

Însă cum războiul se prelungea și vital era bineînțeles și frontul vestic, oficialii de la Londra au privit cu speranță la marele vecin de peste ocean. Pentru a determina intrarea Statelor Unite ale Americii în război și a veni în sprijinul aliaților pe frontul de vest, unii oficiali de frunte ai diplomației britanice s-au gândit că ar fi o soluție extrem de binevenită ca oamenii bogați și influenți, evrei, de peste ocean să poată convinge administrația președintelui Woodrow Wilson să facă acest pas. Și într-adevăr pe lângă motivele arhicunoscute, rolul acestora în implicarea americană în Europa se pare că nu a fost deloc neglijabil. Se știa însă prea bine ce doreau evreii încă de când Theodor Hertzl, în 1896, proclamase ca obiectiv statul evreiesc din Palestina.

Marea Britanie urmă să se angajeze în a sprijini efectiv stabilirea evreilor în Palestina, teritoriu considerat leagănul poporului evreu, locuită atunci însă în marea sa majoritate de arabi, statisticile indicând la acea vreme circa 600.000 de arabi pe lângă cel mult 100.000 de evrei. În același timp, insistențele lui Chaim Weismann, cel mai important reprezentant al mișcării sioniste după moartea lui Theodor Herzl și ale omnipotentului financiar lord Lionel Walter Rotschild pe lângă oameni importanți ca primul ministru Asquith, lordul Robert Cecil, Lloyd George, ministrul munițiilor sau Edward Grey, ministrul de externe și nu în ultimul rând Arthur James Balfour, secretar în Ministerul de externe, au dat în cele din urmă roade. Cea mai mare parte a elitei politice de la Londra a fost câștigată de partea cauzei evreilor.

Dar nota de plată a venit și prin urmare trebuia venit în întâmpinarea doleanțelor evreiești. Însă având în vedere și opoziția unor politicieni britanici față de mișcarea sionistă, în cele din urmă serviciul oferit evreilor a fost unul incomplet, sprijinindu-se doar ideea constituirii unui „cămin național pentru poporul evreu” ceea ce nu echivala cu un stat evreiesc.

Printr-un simplu artificiu care amintea într-o mică măsură ce-i drept de tertipul folosit de Bismarck în „Scrisoarea de la Ems”, misiunea trimisă autorităților britanice de Rotschild a fost modificată într-un sens moderat, pe placul Londrei. Astfel încât „Palestina” a devenit „În Palestina”, scopul fiind acela de a sublinia faptul că nu toată regiunea le era destinată evreilor. Știind prea bine care era scopul evreilor sioniști, ne apare ca evident faptul că britanicii intenționau încă o dată să nu-și respecte întru totul cuvântul față de aceștia, sugerându-le o soluție de compromis, ambiguă din punct de vedere juridic.

„Guvernul Majestății Sale privește favorabil stabilirea în Palestina a unui «cămin național pentru poporul evreu» și își va folosi bunele oficii pentru a facilita atingerea acestui obiectiv; este de înțeles că nu se va face nimic ce ar putea prejudicia drepturile civile și religioase ale comunităților neevreiești existente în Palestina, sau

drepturile și statutul politic obținut de evrei în alte țări.”⁹⁰ Aceasta este partea cea mai importantă a scrisorii pe care în noiembrie 1917, Arthur James Balfour, devenit între timp ministru de externe în noul cabinet al lui Lloyd George, o trimitea drept răspuns lui Rotschild, în semn de asigurare că Marea Britanie avea să-și respecte angajamentul de a susține mișcarea sionistă.

În acest fel oficialii britanici încercau să menajeze oarecum pe arabi și să nu complice și mai mult lucrurile, mai ales în urma demascării afacerii Sykes-Picot. Aranjamente de culise urmau să rezolve această problemă delicată pe care o aveau înalții responsabili britanici.

Desigur că acest „cămin evreiesc” va fi punctul de plecare pentru statul evreu de mai târziu, data pronunțării Declarației Balfour, de 2 noiembrie 1917, fiind considerată ulterior drept sărbătoare de către evrei.

Diplomația britanică se dovedea astfel cât se poate de imorală, încălcând deci promisiunile făcute în mod similar arabilor în 1915. Bineînțeles că, având în vedere acordul secret Sykes-Picot dintre Marea Britanie și Franța din 1916, la care subscrisesse și Rusia, extrem de necesar de a fi cointeresată, prin semnătura ministrului de externe Sazonov, promisiunile făcute sioniștilor nu se dovedeau în niciun fel periculoase. „Noul cămin evreiesc” nu trebuia să reprezinte în accepțiunea britanică un stat în adevăratul sens al cuvântului, liber și independent care să pună probleme proiectatei autorități a Marii Britanii în Palestina după război.

Crezând sincer în politica celor care-l trimiseseră în teritoriile arabe, Lawrence a rămas complet dezamăgit când a aflat de rămășagul pus la cale de britanici în căldășie cu francezii și rușii, și, în semn de protest, a cerut să fie absolvit de misiunea care-i fusese încredințată. Situația s-a complicat pentru el și mai mult în momentul în care, spre sfârșitul lui 1917, în condițiile în care o mare parte a zonelor arabe

⁹⁰ Paul Johnson, *O istorie a evreilor*, Editura Humanitas, București, 2015, p.494

fuseseră eliberate cu prețul a multor victime, emirul Faisal a aflat de ceea ce plănuiau pe ascuns britanicii.

Dezgustat, nedorind să fie implicat în această treabă murdară, avea să mărturisească că „În loc să fiu mândru de ceea ce făcuserăm împreună, eram în permanență îngrozitor de rușinat.”⁹¹



Lawrence al Arabiei
un personaj mult prea moral pentru acest război

De altfel cum aceștia se exprimaseră, evident în spatele ușilor închise, campania lui T.E. Lawrence alături de arabi fusese numită „o afacere secundară a unei afaceri secundare.”⁹² Marea putere occidentală opunea imperialismului german propriul său imperialism colonial. Aflată în fruntea civilizației europene și mondiale, Marea Britanie dovedea, prin politica conducătorilor săi, că este, din punct de

⁹¹ David Murphy, *Lawrence al Arabiei*, Editura Litera, București, 2015, p.107

⁹² *Ibidem*, p.53

vedere moral, uman, inferioară „primitivilor arabi” pe care-i înșelase. Este încă o probă că de fapt conducătorii marilor puteri, indiferent că se situau în acest război, în tabăra „forțelor răului” sau în cea a „forțelor binelui” așa cum era considerată Marea Britanie, au fost toți la fel de imorali, tranzacționând soarta țărilor și popoarelor mici ca într-o afacere proprie care trebuia să le aducă profit.

Dând dovadă de un caracter integru, ofițerul, devenit extrem de popular între timp, chiar adulat de arabii care îl considerau de al lor, numindu-l Lawrence al Arabiei, a încercat cu demnitate să-și convingă superiorii să renunțe la această înțelegere oneroasă și să-și respecte angajamentul luat față de arabi. A fost special la Paris, la Conferința de pace după război, unde a susținut cauza arabilor pe lângă delegația britanică, însă în zadar, pentru că jocurile erau făcute, și a părăsit capitala Franței extrem de dezgustat. Atât de corect și demn a fost Lawrence încât a refuzat până și onoarea de cavalier al coroanei britanice pe care regele George al V-lea intenționa să i-o ofere personal la sfârșitul lui 1918 la Palatul Buckingham. Sperând că chemarea sa la Palatul Regal avea legătură cu discutarea promiselor granițe ale Arabiei independente, Lawrence a fost atât de dezamăgit încât a refuzat, în fața monarhului, această deosebită și rară distincție. Câtă diferență între acest om cu o moralitate ireproșabilă care-și mai pierduse și doi frați în război, pe frontul de vest și „distingii stăpâni” și oficiali pe care, în calitate de supus al coroanei britanice îi servea cu credință !

Imoralitatea autorităților de la Londra a căpătat dimensiuni și mai mari, sfidând absurdul, atunci când, pentru a liniști pe liderii arabi, înaltul comisar britanic al Egiptului, sir Reginald Wingate, a mințit din nou în numele țării sale, transmițându-i liderului suprem Hussein bin Ali faptul că acordul Sykes-Picot nu era decât un document de lucru, nu un tratat oficial, dându-i-se o interpretare exagerată, promisiunile făcute arabilor rămânând în continuare valabile.

În ceea ce privește modul în care a fost percepută de arabi Declarația Balfour devenită oficială prin publicare în presă în martie

1918, trebuie să apreciem atitudinea deosebită a emirului Faisal care, neabordând de loc o poziție de contestare și indignare, a afirmat: „Noi, arabii, în special cei cultivați, privim cu cea mai profundă considerație mișcarea sionistă. Reîntoarcerea acestor exilați în patria lor se va dovedi o școală spirituală și experimentală pentru frații lor [arabi], care sunt alături de ei pe câmpuri, în fabrici, comerț și toate lucrurile legate de pământ. Noi le vom ura evreilor cel mai cald bun venit acasă”⁹³. Mai mult de atât ne surprinde chiar atitudinea profund morală a conducătorului arabilor care îi îndemna pe arabii din Palestina să-i întâmpine pe evrei ca pe niște frați și să coopereze cu ei pentru binele comun. Nesinchisindu-se de declarațiile, sentimentele și dorințele legitime ale arabilor, Londra se juca în același timp și cu evreii și cu palestinienii, în realitate intenționând să-i domine într-un teritoriu care trebuia să le mărească zestrea posesiunilor coloniale. Ultima mare înșelăciune a fost în noiembrie 1918, imediat după terminarea războiului, când o declarație comună anglo-franceză asigura că cele două țări vor sprijini în Siria și Mesopotamia formarea unor guverne și administrații naționale, a căror autoritate urma să izvorască din exercitarea liberă a inițiativei și opțiunii popoarelor indigene. S-a intenționat atunci liniștirea temporară a arabilor din Imperiul otoman aflat în descompunere și tergiversarea situației până când momentul ar fi permis exprimarea adevăratelor intenții ale puterilor din vestul Europei.

Liderii arabi nu au fost nici măcar invitați la Conferința de pace de la Paris, deși popoarele lor jucaseră un rol important în distrugerea Imperiului otoman și în victoria pe frontul oriental în favoarea Antantei.

La Paris, conform principiului naționalităților, asemănător popoarelor din Europa răsăriteană aflate în componența Imperiului habsburgic, și popoarelor din Orient urma și trebuia să li se acorde dreptul la autodeterminare. A fost însă doar o lozincă propagandistică bună de a amăgi lumea arabă, însuși Balfour afirmând că sionismul

⁹³ Paul Johnson, *op.cit.*, p.500

era mult mai important prin tradițiile vechi față de prejudecățile celor aproximativ 600.000 de palestinieni care locuiau în acel moment în zonă.

Lucrările Conferinței au decurs favorabil celor care le conduceau, astfel încât Marea Britanie și Franța, recurgând la varianta „mandatului de protecție”, conferit de proaspăt înființata Societate a Națiunilor, dirijată și ea, încă de la bun început de aceleași mari puteri, „îmbrobodindu-i” până la urmă pe arabi, au pus mâna pe aceste teritorii, extinzându-și imperiile coloniale.

*

Orice este posibil în viață, cu atât mai mult în război. Aceasta este constatarea pe care o putem face, gândindu-ne la ideea sau stratagama perfidă la care au recurs germanii în Primul Război Mondial.

Rusia trebuia îngenuncheată cu orice preț. Episodul de la începutul războiului, când Germania s-a văzut confruntată cu ampla ofensivă rusă ce-și propunea atingerea Berlinului, a îndemnat pe conducătorii săi să recurgă la orice strategie pentru ca un astfel de fenomen să nu se mai repete. În afară de asta, eliminarea Rusiei ar fi însemnat victoria definitivă pe frontul estic, mai ales că pe toată durata conflictului, până în ultimele sale momente, francezii și britanicii staționați - și atât doar - în Grecia nu au dovedit deloc că le-ar provoca vreo problemă lor și aliaților lor din zonă.

Regimul țarist era din ce în ce mai nepopular, iar războiul nu a făcut decât să-i crească nepopularitatea atât în rândul populației cât și în rândul armatei. De aceea oricine, persoane, grup de persoane, organizație, care s-ar fi dovedit o forță reală de opoziție și ar fi avut șanse să submineze din interior regimul, aducându-l la colaps, ar fi devenit cu siguranță un aliat al autorităților germane cu sprijin necondiționat din partea lor. Au existat încă de la începutul războiului, în 1914, tot felul de acțiuni subversive, de spionaj și de susținere financiară a organizațiilor anarhiste, dar fără succes. În primele luni

ale lui 1917, când devenise un lucru cert că Statele Unite ale Americii vor intra în război pe frontul de vest, intenția germanilor de a anihila complet și definitiv Rusia în est, pentru a se putea concentra exclusiv pe celălalt front, a devenit o prioritate urgentă.

Totul s-a pus la cale la nivel înalt. Politicieni, militari, bancheri, după discuții susținute, au hotărât la începutul lui 1917 să se folosească de Lenin și tovarășii lui din exil care se aflau la acel moment în Elveția, considerați cei mai potriviți scopului lor, cu misiunii de a-i expedia în Rusia în vederea unei lovituri de stat antițariste. Actorii principali au fost șeful Statului Major, Erich von Ludendorff, ministrul de Interne, Diego von Bergen, secretarul de stat din Ministerul de Externe, Arthur Zimmerman – un maestru al conspirațiilor, cum a fost și demersul său împotriva Statelor Unite ale Americii - și șeful serviciului secret, Max Warburg. Planul a fost adus imediat și la cunoștința împăratului care l-a aprobat fără nici cea mai mică împotrivire. S-au stabilit împrejurările în care aveau să aibă loc acțiunea proiectată și, foarte important, resursele financiare necesare operațiunii care au crescut de la inițial 5 milioane la nu mai puțin de 40 de milioane de mărci germane.

Generalul Ludendorff avea să mărturisească în memoriile sale: „Înlesnind călătoria lui Lenin în Rusia, guvernul nostru și-a asumat o mare răspundere. Acțiunea a fost pe deplin justificată din punct de vedere militar. Trebuia să învingem Rusia.[...] Practic, guvernul sovietic există datorită nouă.”⁹⁴ Se observă că se făcea referire la justificarea exclusiv militară pe care germanii o dădeau acestei acțiuni considerate cheia succesului pe frontul de răsărit. Nu se puneau de loc preț pe considerentul politic, nu mai conta absolut deloc faptul că detestau ceea ce reprezentau Lenin și ai lui. Conta satisfacerea interesului major în război. În acest fel, prin această faptă nesăbuită, conducătorii Germaniei au contribuit major la instaurarea unui regim odios și criminal vinovat de suferința și moartea a zeci de milioane de

⁹⁴Erich Ludendorff, *My War Memories, 1914–1918*, vol. II, original apărut la University of Michigan, 1919, p.414

oameni.

În urma negocierilor dintre Lenin și autoritățile de la Berlin, prin intermediul agenților germani și a socialiștilor elvețieni seduși de această conspirație, s-a ajuns la un „troc” oneros. Germanii îl ajutau pe Lenin să preia puterea în Rusia, în schimbul promisiunii sale de încheia imediat o pace separată, în condițiile dictate de germani. Exista desigur în această înțelegere un lucru pozitiv și anume pacea care urma să pună capăt unui război absurd și nepopular pentru popoarele Rusiei, însă s-a dovedit că doar pentru foarte scurt timp pentru că Primului Război Mondial i-a luat locul un alt război, Războiul civil dintre bolșevici și adepții vechiului regim, cam de aceeași durată, care va măcina din interior Rusia și teritoriile până nu demult conduse de țarism.

Dorința lui Lenin și a revoluționarilor din jurul său de a ajunge în Rusia nu a mai ținut cont de niciun principiu solicitând instrucțiuni pentru a acționa, fiind pus în contact cu conducătorii Germaniei. În doar trei zile, bolșevicilor li s-a pus la dispoziție, de către Statul Major german, un tren special, așa numitul „tren plumbuit” cu escortă militară, cu destinația Sankt Petersburg, via Germania-Norvegia-Suedia. Transportul prețioaselor personaje a fost securizat la maxim, nepermițându-se nimănui să aibă acces la vagonul, supranumit „vagonul plumbuit” în care se aflau bolșevicii. La Berlin, trenul a staționat mai mult de 20 de ore, se pare pentru a permite unor oficiali germani să ia contact cu „distinșii” călători, gara fiind înțesată de soldați care nu au permis civililor să aibă acces la peronul corespunzător.

Astfel, marele revoluționar Lenin, mentorul comunismului mondial a devenit de fapt o unealtă manevrată de dușmanii poporului rus pe care acesta îl reprezenta. Imoralul „părinte al comunismului” a acționat împotriva propriei țări, iar fapta nu poate fi scuzată nici măcar din punct de vedere ideologic, de faptul că dorea să răstoarne un regim țarist detestat de mulți.

„Marea Revoluție bolșevică” a avut la origine planul meticulos al autorităților și serviciilor secrete germane, cu concursul bancherilor

și oamenilor de afaceri capitaliști autohtoni și străini – care sprijineau astfel în mod illogic pe comuniști - și faptul că Lenin și bolșevicii din exil au acceptat banii murdari ai inamicului mai adaugă un cap de acuzare pe lângă nenumăratele de care s-au făcut vinovați ei și succesorii lor, în frunte cu Stalin și acoliții săi.



Agentul german Lenin

Însă nu doar Lenin a fost în centrul interesului germanilor. Un alt lider bolșevic important, Troțki a fost „sponsorizat” cu sume importante. Astfel, la 21 septembrie 1917, o telegramă de la Stockholm anunța oficial deschiderea unui cont curent la „NYA Banken” „pentru acțiunile tovarășului Troțki”.

„Stockholm, 21 septembrie 1917
Domnului Rafael Scholan,

Stimate tovarășe,
Casa bancară Warburg, în urma unei telegrame trimise de președintele Sindicatului Renano-Westfalian a deschis un cont curent

pentru acțiunile tovarășului Troțki.

Un avocat, probabil domnul Kestroff, a primit muniții, al căror transport, împreună cu banii, l-a organizat.[...] Și căruia i se va da suma cerută de tovarășul Troțki.”⁹⁵

După cum se observă, „afacerea bolșevică” se derula discret prin băncile unei țări neutre. Serviciul secret german a suportat, în tot cursul anului 1917, toate cheltuielile de propagandă, (presă, manifeste), de deplasări și o parte însemnată din armamentul necesar preluării puterii prin forță. În total aproximativ 40 de milioane de mărci germane la care s-au adăugat ulterior, în 1918, încă 15 milioane de mărci, sume deosebit de substanțiale. Dar efortul organizatoric și financiar a meritat. Capul ingineriei financiare a fost același Max Warburg. Ne putem deci imagina dimensiunea și logistica importanței și suportului acordat bolșevicilor.

Și atunci când nota de plată a venit, Lenin a trebuit să facă pe plac celor care-l ajutase să preia puterea. Pacea de la Brest-Litovsk din martie 1918 a conținut termeni foarte duri pentru noul regim instaurat. Rusia trebuia să renunțe la aproape jumătate din teritoriile sale europene. Polonia, Lituania și parte din Letonia erau cedate Germaniei și Austriei. Ucraina, Finlanda, Estonia și restul Letoniei deveneau state independente sub protecție germană, în timp ce otomanii primeau regiunile armene din Caucaz. În toate aceste zone cedate, propaganda bolșevică trebuia să înceteze. Astfel, Rusia pierdea teritorii agricole importante, 80% din minele de cărbune și jumătate din instalațiile industriale. În plus, trebuia să plătească reparații de 6 miliarde de mărci ! Duritatea și intransigența oficialilor germani era susținută de puternica ofensivă a armatei germane în profunzimea spațiului adversarului din război ca de altfel și de haosul care a domnit la început în Rusia.

⁹⁵Dorin Stănescu, *Povestea trenului plumbuit care l-a adus pe Lenin din exil în fruntea Marii Revoluții Socialiste*, în „Historia”, an X, nr.10 (128) /2010, p.36-37



Revoluția „bolșevico-germană”

Ca o simplă constatare, afacerea Lenin se dovedea extrem de rentabilă din punct de vedere financiar pentru germani, profitul obținut, pe toate planurile, depășind cu vârf și îndesat suma investită. Prețul plătit era foarte mare, așa încât Lenin s-a speriat în bună măsură de consecințele acestor impuneri la care nu se așteptase și a încercat pe cât posibil să tergiverseze semnarea tratatului, în speranța că o revoluție similară va izbucni și în Germania. Prin urmare, ambele părți, mai întâi partea germană, și-au încălcat cuvântul, dovedindu-și încă o dată imoralitatea, de data asta între ele. Șansa lui Lenin și a acoliților săi de a rămâne la putere, având în vedere nemulțumirile create în urma semnării în cele din urmă a păcii în condițiile impuse a fost înfrângerea peste nu mult timp a Germaniei care a scutit regimul bolșevic cel puțin să mai onoreze plata acelei sume imense. Lenin și

bolșevicii săi au ieșit din această teribilă încurcătură mai ales datorită noilor imperative ale confruntării cu albi, susținătorii regimului țarist, sprijiniți de aliații occidentali care se temeau că noua Rusie le va da peste cap planul Sykes-Picot.

După război, făcând abstracție de Tratatul de la Brest-Litovsk, prietenia inițială bolșevico-germană a fost reactivată, în condițiile în care ambele regimuri erau ostracizate. Astfel, prin prevederile unei noi înțelegeri secrete parafate la Rappalo, în 1922, Germania, care avea serioase restricții interne de ordin militar, va găsi în Rusia, devenită Uniunea Sovietică, tărâmul necesar continuării politicii sale militare, producerii de armament, de care va profita și regimul sovietic.

S-a speculat intens pe susținerea concomitentă, dar cu alte scopuri și interese, a bolșevicilor de către bancherii internaționali din Wall-Street laolaltă cu unii oameni politici influenți americani. Prin așa zisul „Plan Marburg”, se urmărea ca prin intermediul unor contribuții financiare importante, să se ajungă la o înțelegere directă cu noul regim prin care să li se garanteze investitorilor la nivel guvernamental exploatarea pe termen cât mai lung a fabuloaselor bogății ale Rusiei. Sistemul „monopolismului de stat” al partidului unic bolșevic le-ar fi permis capitaliștilor să trateze economic și financiar direct cu guvernul sprijinit de ei. Între acești puternici capitaliști implicați sunt vehiculate nume dintre cele mai sonore : Jacob Schiff, J.P. Morgan, Otto Kahn, Paul Warburg, John D. Rockefeller, Edward Henry Harriman, Frank Vanderlip.

Este drept în sprijinul acestor afirmații vin mai multe lucruri și fapte care se leagă logic între ele. Paul Warburg a fost nimeni altul decât fratele lui Max Warburg, conducătorul serviciilor secrete ale Germaniei, iar banca prin care s-ar fi derulat fondurile destinate lui Lenin și acoliților săi ar fi fost aceeași „NYA Banken din Suedia ! De asemenea, după război, în 1923, când Uniunea Sovietică și-a creat prima bancă internațională „Ruskombank”, președintele acestei bănci, asociatul lui J.P. Morgan, bancherul suedez Olof Aschberg, asociat al lui J.P. Morgan, a devenit președintele băncii sovietice. Politicianul Averell Harriman a fondat în cooperare cu statul sovietic o firmă

maritimă de succes care a operat în regim de monopol și a obținut din partea lui Stalin și compania concesi pentru exploatarea cu deținuții din închisorile GULAG-ului a imenselor zăcăminte de mangan din munții Caucaz. Și tot el a fost unul dintre politicienii străini favoriți ai dictatorului sovietic în calitate de ambasador al Statelor Unite ale Americii la Moscova și de copărtaș la colaboraționismul din Comisia Aliată de Control, în urma căruia statele din răsăritul Europei au fost cedate în sfera de dominație a Uniunii Sovietice. Dacă mai adăugăm și faptul că însuși Troțki sau Lev Davidovici Bronstein a fost însurat cu fiica unui bancher pe nume Jivtovski, cel care îl pusese în legătură și cu cercurile bancare de pe Wall Street, în primul rând, cu bancherul Jacob Schiff - despre care se spune că ar fi susținut mișcarea bolșevică și apoi regimul bolșevic cu fabuloasa sumă de 20 milioane de dolari ! – totul pare veritabil.

Reîntorcându-ne la principii, după reușita Revoluției bolșevice, de fapt bolșevico-germane, odată ajuns cu sprijinul imperialiștilor „detestați” în fruntea unui nou imperiu comunist Lenin va afirma zgomotos: „În numele viitorului luminos, să împușcăm zece, o sută de milioane de oameni, să nu ne oprim indiferent de numărul morților, chiar dacă nu vor rămâne decât câteva sute de mii, care merită cu adevărat să fie fericite.”⁹⁶ Acesta va fi de altfel și principiul călăuzitor al dictaturii bolșevice, lichidarea adversarilor regimului. Mai aflăm din discursul, expus în 1919 la Congresul Komsomolului, al acestui monstru fals, mânat de violență și setos de răzbunare că: „Interesul maselor poate fi folosit doar în interes propriu. Împușcați masele, invocând interesele maselor ! Propovăduiți fără încetare că statul trebuie să fie condus de popor, și conduceți-l în numele lui, fără să mai consultați poporul ! [...] Unui comunist totul îi este permis. Orice ticăloșie făcută de un comunist este morală, și orice ticălos dacă-i comunist este un erou. Noi nu credem în moralitatea eternă și considerăm perimate toate poveștile despre moralitate !”⁹⁷

⁹⁶ Dmitri Volkogonov, *Lenin, O nouă biografie*, Editura Lider, București, 2000, p.138

⁹⁷ *Ibidem*, p.140-141

Un astfel de sistem imoral recunoscut ca atare chiar de mentorul său, devenit mai târziu „farul călăuzitor” al unei orânduiri care-și propunea să instaureze dreptatea, a fost propulsat pe scena istoriei de către cea mai păguboasă „afacere” din timpul Primului Război Mondial. Ca și cum n-ar fi fost de ajuns, la bilanțul catastrofal al pierderilor umane și distrugerilor materiale s-a adăugat un astfel de regim politic care avea să genereze el însuși noi catastrofe pe seama atâtor popoare.

*

În spatele ușilor închise au fost luate decizii care au influențat negativ lumea după Primul Război Mondial și care au anihilat în mare măsură șansele de instaurare a unei normalități atât de necesare. Afaceri murdare de genul celor prezentate vor exista din plin, fiind încheiate de mării „samsari” care au tranzacționat soarta popoarelor. Cea mai tare afacere a fost fără îndoială împărțirea Europei în sfere de influență în urma înțelegerilor din al Doilea Război Mondial, care a condus la „Războiul rece”. Iar principalul artizan și beneficiar a fost Stalin, urmașul agentului german Lenin.

Moral și imoral, la pacea de după „Marele Război”

„Militar, războaiele se câștigă sau se pierd. Moral, aproape toate se termină nedecis.”

Hasier Agirre
filolog și aforist spaniol

În septembrie 1918, atunci când sfârșitul conflictului se întrevedea, președintele american Woodrow Wilson afirma: „Va fi necesar ca toți cei care se vor așeza la masa păcii să fie dispuși, din toată inima, să creeze, nu fără un fel de curaj, unicul instrument care să poată garanta că clauzele acestei păci vor fi respectate și observate.”⁹⁸ Iată că sosise acel moment istoric. Cuvintele celui care a rămas în istorie ca fiind personalitatea de referință dintre toate cele aflate la masa discuțiilor și tratativelor timp de aproape doi ani, între 1919-1920, la Conferința de pace de la Paris, invitau reprezentanții statelor și popoarelor lumii la onestitate, bună credință, generozitate, la un efort colectiv în vederea zămislirii unei păci solide, durabile și foarte important, controlabile. Pentru că, așa cum președintele Wilson preciza doar reglementarea unor prevederi înscrise ca litere de tratat nu era suficientă, ci era absolut necesar ca realizatorii păcii să monitorizeze în permanență respectarea ei, bunul mers al evoluției situației internaționale. Era nevoie într-adevăr de curaj, dar acest

⁹⁸Ermil Pangrati, *Opinia publică și Societatea Națiunilor*, p.328, în „Politica externă a României”, București, 1937

termen nu trebuie privit în sensul propriu, concret al cuvântului, deoarece cei care erau chemați să întocmească pacea și ne referim în special la statele aflate în postura de învingători, nu de curaj ar fi dus lipsă, nimic nu i-ar fi oprit să decidă după dorințele lor. Este vorba în special de a-și fi asumat responsabilitatea de a dărâma un sistem de principii imorale, nedrepte, discriminatorii, care guvernaseră până atunci lumea și care țineau de domeniul trecutului și la care trebuia să se renunțe. Curajul însemna asumarea renunțării la vechea lume pentru a putea construi noua lume.

Această lume era și a lor, a celor care, în calitate de mari puteri învingătoare, Marea Britanie, Franța, Italia, dar și alte state trebuiau să ia măsuri împotriva lor înseși. Ar fi însemnat în primul rândul stoparea colonialismului, eliberarea popoarelor de sub jugul stăpânilor care printre altele, îi târâseră într-un război care nu era nici pe departe al lor. Dar doreau de fapt aceste state mari puteri să realizeze un astfel de act „sinucigaș” dar perfect moral ? Se va dovedi că, în cea mai mare parte, principiile liderului american vor rămâne doar la nivelul de intenții.

„Planul celor 14 puncte” formulat și făcut public de Wilson în ianuarie 1918, când nimic nu era decis pe câmpurile de luptă, se înfățișa ca un îndemn la moralitate, la orientarea lumii pe noi baze care urmau a se naște în cadrul juridic al păcii de după „Marele Război” și pentru care era nevoie de o voință comună, de solidaritate: „Dacă pacea de mâine trebuie să dureze, ea trebuie să fie o pace pusă în afara riscurilor de forță majoră derivând dintr-o organizație a umanității.”⁹⁹ Referindu-se la umanitate, făcea trimitere exact la solidaritatea dintre toate statele și popoarele globului.

Această noțiune extrem de importantă care este solidaritatea s-a impus totuși prin materializarea unuia dintre cele mai importante obiective dezbătute și înainte de război, devenit acum realitate, o organizație la nivel mondial a tuturor statelor lumii doritoare de pace și cooperare. A luat ființă Societatea sau Liga Națiunilor, cel mai mare

⁹⁹ *Ibidem*, p.329

câștig al reuniunii de la Paris.

Prin conținutul său, programul propus omeniții întregi a avut darul de a seduce prin generozitatea și limpezimea vederilor sale. opinia publică europeană progresistă și pacifistă care prindea contur din ce în ce mai mult. Dar lucrările Conferinței n-aveau să scoată în evidență doar lucruri bune.



Woodrow Wilson

Idealismul președintelui american, care părea a fi un conducător dispus să se dedice întregii umanități, propunea un viitor plin de speranță. În spatele său se afla însă o echipă din care făceau parte oameni „cu greutate” precum colonelul Edward Mendel House, principalul consilier pe probleme de politică externă și întemeietorul în 1921 al organizației de tip masonic Consiliul Afacerilor Externe, vârf de lance în viitor al expansiunii americane la nivel mondial sau bancherii Bernard Baruch și Paul Warburg, care reprezentau un sistem economic și financiar în expansiune și care se bazau mai puțin pe idealism și mai mult pe interesele pragmatice care aveau să caracterizeze de acum înainte marea putere mondială care va deveni

Statele Unite ale Americii. S-a și spus adeseori - și suntem înclinați să dăm dreptate acestor supoziții - că președintele Wilson a fost în bună măsură manevrat de consilierii săi, astfel încât să nu se abată, prin naivul său idealism, de la o linie politică pe care Statele Unite urmau s-o joace de acum înainte în lume, profitând de oportunitatea ce se oferise prin acest război mondial. Așadar, am greși dacă am considera complet dezinteresat și perfect moral aspectul implicării Statelor Unite în reglementarea situației internaționale după Primul Război Mondial.

Făcând deci referire la reprezentanții Statelor Unite la Conferința de pace, să recunoaștem că nu au fost întruchiparea perfecțiunii morale în politică. Prezența în delegație a unora dintre cei asupra cărora există suspiciunea că au contribuit inconștient la sprijinirea și instaurarea bolșevismului în Rusia pătează imaginea statului care a izbăvit Europa de război. Cât despre președinte, a fost de departe cel mai moral dintre toți factorii decidenți aparținând celor patru mari puteri prezente în capitala Franței și asta se prefigura încă din timpul războiului. Însă există și contradicții ale „progresismului” său care i-au caracterizat perioada mandatelor sale, un exemplu relevant reieșind în raporturile cu țările din America Centrală, unde a ordonat o serie de intervenții – amestecându-se, în special, în războiul civil mexican – astfel încât să se poată vorbi despre imperialism mascat în idealism prin „diplomația misionară”. La urma urmei, ce presupunea oare „libertatea navigației”, principiu invocat de „Planul celor 14 puncte”, decât un atac subtil la adresa supremației maritime mondiale a Marii Britanii căreia se dorea a se substitui cea americană. Au existat iată limite ale moralității politicii americane, fapt care nu trebuie deloc să ne surprindă.

În ceea ce privește principiul dreptului la autodeterminare a popoarelor se poate pune următoarea întrebare: S-a impus în mod normal, fără eforturi, dorința legitimă și morală a popoarelor din Imperiul austro-ungar ? A fost un lucru simplu de realizat destrămarea acestui imperiu care se încăpățâna să reziste ? Credem că, fără efectul produs de ororile războiului la care a contribuit și conducătorii acestuia, fără mobilizarea și presiunea reprezentanților acestor

popoare, în special cele din emigrație, care au dus la radicalizarea spiritelor și la imposibilitatea morală, psihologică a unei reacții de opoziție, fără reacția logică a învingătorilor de a pedepsi Austro-Ungaria pentru îndârjirea de a merge atât de mult alături de Germania, nu ar fi existat aceleași șanse pentru principiul naționalităților. Tot așa cum nu au fost pentru popoarele din Imperiul otoman sau pentru coloniile statelor învingătoare.

Cum se știe, lucrările Conferinței au fost conduse, dirijate și decise în finalitatea lor de patru mari puteri, Marea Britanie, Franța, Italia și Statele Unite ale Americii care au format „Consiliul celor Patru”. Nu a fost o reuniune a celor mulți decât în aparență, state care au fost aliate ale Antantei, coaliția învingătoare în frunte cu cele patru, au avut doar un statut de țări „invitate”, cu „drepturi limitate”. Acest fapt a slăbit mult din coeziunea Conferinței și a creat multora impresia devenită realitate că o nouă oligarhie conduce lumea. Prin urmare, solidaritatea mult dorită - care se părea că s-a instalat sub auspiciile Societății Națiunilor - de cei care au așteptat cu entuziasm debordant marea întâlnire a păcii și au venit la Paris cu sufletul deschis, a murit în mod efectiv de la bun început.

Din păcate, reprezentanții puterilor europene, ai Marii Britanii, Franței și Italiei, au abordat Conferința de pace cu gândul de a-și materializa interesele considerate legitime în postura de mari învingători. Wilson și consilierii săi veniți în general cu idei reformatoare la Paris, s-au lovit de intransigența acestora. O delegație britanică în fruntea căreia s-a aflat un prim-ministru britanic Lloyd George, era ferm hotărât să păstreze și să amplifice rolul hegemon de putere colonială al „perfidului Albion”. Apoi, o delegație a Franței, cu un prim-ministru francez îndărătnic, George Clemenceau, supranumit edificator „Tigrul”, nu dorea ca țara sa să rămână mai prejos, pentru a nu pierde competiția cu marea sa rivală și a insistat până în pânzele albe cu măsuri represive, revanșarde, mai mult decât ar fi trebuit, împotriva Germaniei. Și nu în ultimul rând o delegație a Italiei, condusă de primul ministru, Vittorio Orlando, a agitat în permanență scopuri iredentiste, promovând imaginea vetustă, perimată a renașterii

„îndreptățite” a unei Rome antice glorioase.

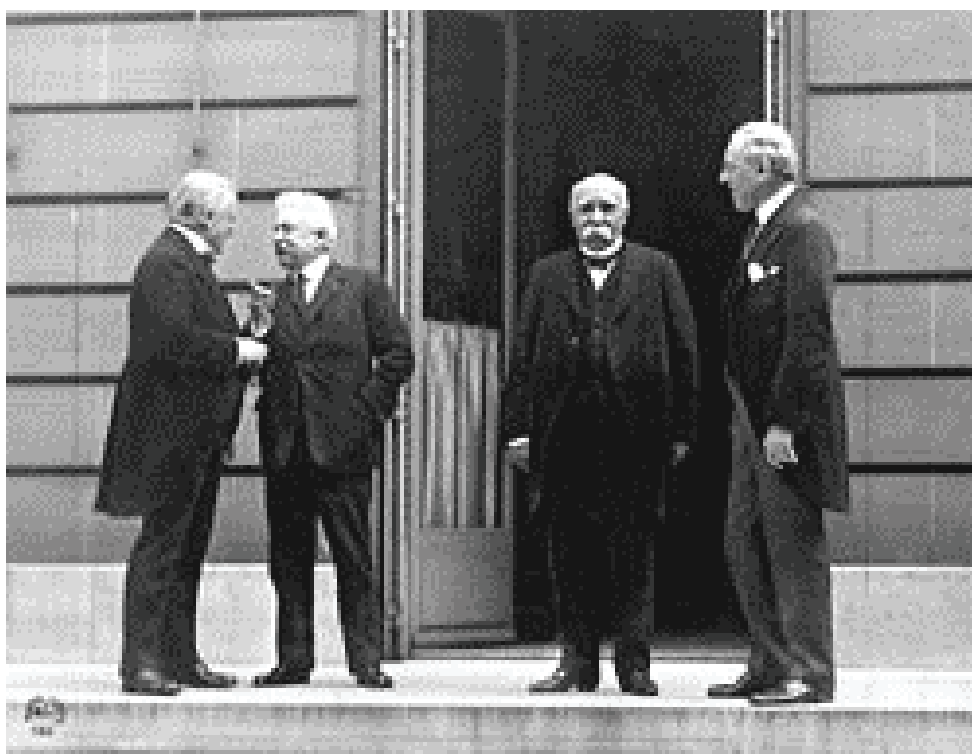
Ca atare, o bună parte a timpului, divergențele și tracasările dintre cele patru mari puteri decidente au umbrit imaginea scopului nobil al acestei întruniri cruciale. Discuțiile și negocierile au constituit adeseori o dezamăgire pentru președintele Wilson. Principiile nobile în care credea au fost intens sabotate, în măsura în care liderii europeni vedeau lucrările Conferinței de pace ca o ocazie de a construi o lume după „chipul și asemănarea lor”. Nefiind susținut până la capăt de toți oamenii săi, dispuși la a ceda aranjamentelor de culise, pentru a-și cultiva și ei propriile interese, președintelui i-a venit foarte greu să-și impună cea mai mare parte a punctelor planului său măreț. Așa se va întâmpla și după sfârșitul Conferinței, la întoarcerea acasă, când rezultatul muncii sale va fi torpilat de un Congres dominat de o majoritate ostilă republicană care va „îngropa” participarea S.U.A. la viața Societății Națiunilor al cărui mentor fusese.

În cele din urmă și Wilson și toți ceilalți, buni, răi, morali, imorali, au trebuit să accepte o serie de compromisuri la această Conferință de pace de după „Marele Război”.

Să începem cu cel mai important. Destrămarea Imperiului otoman nu a însemnat și libertatea popoarelor din fostele provincii. Conferința a dovedit că ține cont în principal de intențiile marilor puteri conturate în timpul războiului. Așa cum deja am amintit, în toiul războiului, în 1916, cu scopul de a întări alianța dintre cele trei state ale Antantei Marea Britanie, Franța și Rusia, într-un moment în care marile probleme întâmpinate pe fronturile de luptă puteau afecta soliditatea raporturilor dintre ele, s-a decis ca teritoriile Imperiului otoman să fie ulterior împărțite. Și cum Rusia nu mai exista la masa discuțiilor și a deciziilor, puterile europene occidentale au materializat între ele acest plan Sykes-Picot.

Prin urmare, așa cum se stabilise, Siria și Liban au devenit colonii franceze, Irak și Transiordania (în viitor Iordania) colonii britanice, sub masca „protectoratului” prin mandatul oferit de Societatea Națiunilor, care începea în acest fel să săvârșească greșeli primele și fapte neconforme cu misiunea sa, impuse bineînțeles de

aceleași mari puteri care de fapt o conduceau. Și deși Palestina, o zonă cu mari probleme etnice, fusese declarată inițial teritoriu sub administrație internațională, în cele din urmă Marea Britanie își va impune și aici autoritatea. Armata engleză care o ocupase în 1918, în timpul războiului, nu se va mai retrage până în 1947, după al Doilea Război Mondial. Cele mai mari imperii coloniale deveneau astfel și mai mari. A fost probabil cea mai imorală decizie care a fost luată la Conferința de pace de la Paris.



Lumea postbelică, o „afacere” în patru

Comentând acest fapt, istoricul francez Henry Laurens afirmă că „Periodic, reapare spectrul unui nou «Acord Sykes-Picot» de împărțire a Orientului Apropiat impusă din afară. Pretenția occidentală de superioritate morală fondată pe implementarea democrației și a liberalismului pare a fi o sinistră mistificare.”¹⁰⁰ Analizând cele spuse nu putem decât fi de acord cu faptul că acest acord a continuat să fie

¹⁰⁰ Henry Laurens, *La Question de Palestine*, vol. I, ed. Fayard, Paris, 1999, p.213

perceput ca fiind în vigoare nu numai în timpul existenței celor două colonialisme în Orientul Apropiat dar și după obținerea independenței acestor țări, implicarea Marii Britanii și Franței în problemele și conflictele din această zonă fiind vizibilă și astăzi.

Franța s-a impus și a putut impune o pace care să pedepsească Germania. A redobândit Alsacia și Lorena, oblojind vechea rană din urmă cu aproape o jumătate de secol. Obiectivul principal urmărit a fost acela de a se asigura că Germania nu va căuta să se răzbune în anii care urmau să vină. Pentru a asigura îndeplinirea acestui obiectiv, mareșalul Ferdinand Foch, care s-a remarcat cu pregnanță ca un factor de autoritate în urma meritelor din timpul războiului, a cerut ca pentru protecția viitoare a Franței, râul Rin să devină granița dintre Germania și Franța.

De asemenea, tot francezii au fost și cei al căror cuvânt a atârnat decisiv în stabilirea unor despăgubiri de război uriașe pe care Germania învinsă era dator să le plătească țărilor învingătoare. A fost oare bine că s-a ținut morțiș ca Germania să fie „sugrumată” ? Având în vedere umilințele la care Franța fusese supusă în 1870-1871, în războiul franco-prusac, pierderile teritoriale suferite, despăgubirea însemnată care i-a fost impusă, ne pare corectă crunta soartă rezervată foștilor învingători. Dacă ne gândim însă la faptul că o asemenea povară financiară era aproape imposibil de dus în condițiile situației dezastruoase de după război, nu ne mai pare deloc o decizie normală, în ciuda vinei evidente germane nu numai în ceea ce privește Franța dar și în general, la scara întregului război. Ca atare, imposibilitatea previzibilă a achitării acestor așa-numite „reparații de război” nu a făcut decât să crească ostilitatea și ura unei bune părți a germanilor, a alimentat xenofobia extremistă reprezentată în principal de mișcarea nazistă. Evenimentele din 1923-1925, deci la atât de puțin timp după Primul Război Mondial, când Franța va invada zona carboniferă de vest a Germaniei din zona Ruhr, a dus la apariția unei grave situații tensionale, stopate doar pentru moment. Din punct de vedere moral, răzburarea Franței poate fi privită mai mult în sensul negativ al fenomenului.

Aceasta cu atât mai mult cu cât unii dintre liderii francezi, chiar importanți, erau conștienți de exagerările făcute. Ținând seama de precedentele istorice, mareșalul Ferdinand Foch, deși partizan al înșelăciunii Germaniei, era convins că aceasta va redeveni un pericol, cu ocazia stabilirii prevederilor Tratatului de la Versailles, declarând în mod vizionar: „Aceasta nu este o Pace. Acesta este un Armistițiu pentru 20 de ani.”¹⁰¹ Și atunci de ce atâtă înverșunare în loc de încercare de a se pune capăt acestei stări de adversitate istorice, prin apropiere, cooperare, toleranță ? Ne dăm seama în acest fel de precaritatea păcii care se încheia pe malurile Senei, lucru de care erau conștienți în primul rând „artizanii” ei. Ne întrebăm prin urmare: De ce oare în special marile puteri europene, Marea Britanie și Franța, în care s-au pus ulterior, în absența participării S.U.A., speranțele în asigurarea liniștii întregii lumi, au neglijat, ba mai mult de atât au făcut ca prin atitudinea lor politico-diplomatică și chiar militară – vezi cazul Franței în criza din bazinul Ruhr – acest oracol nefericit să se și împlinească ? Cât de moral a fost ca cei care au ținut să construiască o nouă lume să pornească la drum cu concepții vechi și să-și aroge în continuare atitudinea de stăpâni inflexibili și insensibili la opiniile și dorințele celorlalți ?

Italia a primit orașele Trento, Triest și Zara, Tirolul de sud, Friuli, Istria și câteva insule din Marea Adriatică, precum și insula Rhodos și Dodecanezul, dintre acestea doar o parte fiind legitime. Marea miză a fost însă Dalmația, dar ceilalți mari, „mai mari și mai tari” decât statul italian, au considerat că este prea mult, de fapt imposibil în condițiile în care recunoscuseră dreptul popoarelor iugoslave de a-și forma un stat comun. Acest fapt a contribuit decisiv în conturarea pentru reprezentanții Italiei, pentru cei mai mulți dintre politicienii iredentiști italieni, a imaginii de stat mai mult victimă decât învingător în război, agitând sloganul unei „victorii mutilate”. Acest fapt, ca și altele de altfel s-au coroborat în a crea o stare de

¹⁰¹ Jean Baptiste Duroselle, *Istoria relațiilor internaționale*, vol. I, 1919-1947, Editura Științelor Sociale și Politice, București, 2006, p.35

insatisfacție generală față de rezultatele păcii de la Paris, de care a profitat nu peste mult timp regimul fascist al lui Mussolini.

Este clar că ideea legitimă de stat național, referindu-ne la Iugoslavia, sau regatul sârbo-croato-sloven, era incompatibilă cu cea de expansiune a unei puteri arogante numită Italia. În acest caz, moralitatea a învins imoralitatea. Dar nu pentru foarte mult timp, Iugoslavia fiind sfârtecătă și prin contribuția directă a Italiei în al Doilea Război Mondial. Dar și acest element moral de care vorbim a fost determinat de faptul că la presiunea americană, a lui Wilson și a delegației sale, marile puteri occidentale europene, Marea Britanie și Franța, care-și făcuseră partea lor, punând mâna pe teritoriile din Orient, nu au mai putut să dea înapoi de la principiul naționalităților, interesul și orgoliul lor fiind deja satisfăcute.

Japoniei i s-au satisfăcut anumite pretenții expansioniste în China - și nu doar ei, desigur - în schimbul aderării la Societatea Națiunilor, fapt care va deschide apetitul său pentru alte teritorii.

La această importantă reuniune, s-au săvârșit voit sau inconștient, erori și gafe care au dovedit rivalitate în loc de coeziune, superficialitate în loc de profunzime, indiferență în schimbul implicării benefice, chiar naivitate, credulitate în loc de viziune și înțelepciune. Am pus iată în balanță valori pozitive, morale, cu trăsături negative, imorale, iar acestea din urmă netrebuind să caracterizeze pe mulți dintre cei care au hotărât destinele lumii în prima reuniune de acest gen din istorie. Iar ceea ce au afirmat de atunci înainte învinșii sau nemulțumiții sistemului de la Versailles a condus lumea la un nou război.

Să dăm câteva exemple de atitudini neconforme cu rolul pe care trebuiau să-l joace înalții reprezentanți ai statelor mari puteri, de la care existau, în special pentru statele mici și mijlocii, așteptări enorme, în conformitate cu momentul istoric. Astfel, diplomatul Archibald Wavell, membru al delegației britanice afirma: „după ce am luptat în «războiul destinat să încheie războaiele», am avut succes la

Paris în realizarea unei «păci menite să încheie pacea»¹⁰² Diferențele dintre vorbele și faptele conducătorilor americani, britanici, francezi și italieni din acea vreme, disensiunile dintre ei și greșelile pe care le-au făcut au redus mult din valoarea sistemului păcii versailleze.

Marile puteri și-au urmărit cinic propriile interese, „imperialiste” sau de altă natură, au ținut cont, nu se poate nega, de obiectivele îndreptățite ale popoarelor din estul Europei, dar au făcut asta în contextul în care morala istorică, nu numai războiul în sine, prin sfârșitul său, o clama. Scopuri, obiective și realități morale alături de scopuri, obiective și realități imorale, o ciudată asociere a scos la iveală „marea și eficiența pace” !

Cu toate aceste remarci care coboară mult imaginea istorică a Conferinței de pace de la Paris, avem datoria să nu ometem și aspecte pozitive. A fost, cu certitudine, cea mai reprezentativă întâlnire internațională multilaterală de până la acea dată. Orice comparație din această perspectivă, a reprezentativității, cu reuniunile internaționale majore din secolul anterior, al XIX-lea (congresele de la Viena din 1814-1815, Paris din 1856 sau Berlin din 1878) nu poate fi decât în favoarea Conferinței de pace de la Paris de la finele Primului Război Mondial.

Cu toate cusururile sale, deși modelul de democrație interstatală ilustrat la Paris în 1919-1920 era foarte departe de ideal, nu se poate contesta că el reprezenta o schimbare radicală pozitivă față de trecut și întrunea premisele necesare îmbunătățirii sale. A lansat speranța unei relansări morale, în bine, a unei lumi care părea că o ia pe un alt drum. De aceea și istoria consemnează o nouă epocă, epoca contemporană, bazată pe un alt specific, odată cu sfârșitul acestui război, având ca prim eveniment această Conferință de pace. Din păcate speranțele puse în această reuniune majoră nu s-au adeverit decât în parte, deoarece modul de a vedea lucrurile de către cei de la care se așteptau totuși prea mult a rămas același din multe puncte de vedere.

Supunând atenției un alt punct de vedere, vom releva atitudinea

¹⁰²*Ibidem*, p.179

autorităților marilor învingători ai Antantei, Franța și Marea Britanie, față de celelalte popoare și cu precădere față de „propriile” popoare din colonii. Față de soldații proveniți din colonii, din Africa de nord, din Indochina, Senegal sau Madagascar, fără aportul cărora ar fi întâmpinat dificultăți insurmontabile în apărarea teritoriului național, marele stăpân numit Franța s-a comportat la fel ca și până atunci, discriminatoriu, tratându-i în continuare ca pe niște supuși sau în cel mai bun caz cetățeni de mâna a doua, făcând din ei opozanți, membri ai mișcărilor de independență națională. O atitudine similară a avut-o și Marea Britanie care a părut că uită de contribuția numerică extrem de consistentă a coloniștilor, în special din India care a contribuit cu aproape un milion de oameni la războiul metropolei. Nicio schimbare simțitoare în atitudinea celor două state învingătoare față de coloniile lor, asta deși au pretins la Conferință că susțin „dreptul popoarelor la autodeterminare” în numele cărora au luptat ! A fost vorba desigur doar de popoarele din Europa care oricum nu le aparțineau, pentru că despre ale lor s-au prefăcut că nu înțeleg această terminologie. Atunci cum poți să pretinzi că dorești să lansezi o nouă ordine internațională, care ar trebui să se clădească pe noi valori principiale și morale ?

În cadrul aceluiași efort de organizare postbelică a lumii se înscriu și alte reuniuni soldate cu conferințe internaționale, acolo unde desigur că marile puteri au fost cele care au aranjat suplimentar harta lumii. Este vorba mai întâi despre Tratatul celor patru puteri din 1921, prin care Statele Unite, Franța, Marea Britanie și Japonia își garantau reciproc posesiunile. despre Tratatul din 1922 al celor nouă puteri, Belgia, Franța, Italia, Marea Britanie, Olanda, Portugalia, China, Japonia și Statele Unite prin care independența Chinei era garantată, dublată fiind însă de perpetuarea principiului „porților deschise”, conform intereselor acestor state, exact ca și înainte de război. Dar mai ales este vorba despre Conferința de la Washington, desfășurată în perioada 1921-1922, la care s-au discutat problemele navale și cele ale Extremului Orient în prezenta delegaților din aceleași nouă state. Au fost semnate documente care reglementau chestiunile ce țineau de zona Pacificului și de stabilirea parității între puterile navale.

Încurajată de izbânda obținută la Paris, noua mare putere a Extremului Orient va solicita sfere importante de influență în Asia de sud-est și Oceanul Pacific, dar va fi refuzată de celelalte state cosemnatate care nu puteau accepta supremația Japoniei și periclitarea propriilor imperii coloniale. Iar acest fapt va conta enorm în crearea unei viitoare stări capitale de tensiuni conflictuale.

După cum se poate observa, după terminarea Primului Război Mondial, mai marii lumii au continuat să joace după propriile poftă cu teritorii și sfere de influențe, exact ca și înainte. Ce s-a schimbat așadar după mai bine de patru ani de măcel? Regulile internaționale au rămas aceleași. În capitala Franței, Marile Puteri au început să fixeze cadrul pentru o „lume nouă”. Au fost excepționi temporar învinșii în război. În pofida existenței Societății Națiunilor, doar anumite state puteau să decidă asupra problemelor de ordin internațional, iar majoritatea celorlalte state aveau dreptul de a vorbi prin emisarii lor, însă punctele lor de vedere se pierdeau în spatele ușilor închise de cei mari. În acest fapt constă marea imoralitate care a persistat și după „Marele Război”. În pofida democratizării mult trâmbițate a noilor tipuri de raporturi la nivel internațional, „aristocrația” a continuat să conducă imoral omenirea.

Consecința cea mai importantă a războiului a rezultat deci din maniera de organizare a păcii. După cum observa istoricul J.M. Roberts, „cel mai cunoscut fapt privind organizarea păcii după Primul Război Mondial este că a eșuat în prevenirea altui Mare Război.”¹⁰³ Este un lucru recunoscut faptul că al Doilea Război Mondial este o prelungire a „Marelui Război”, cei mai mulți dintre istorici, analiști, specialiști, fiind de părere că între 1914-1945, istoria a cunoscut în două episoade, un al doilea „Război de 30 de ani”, primul fiind binecunoscutul conflict din secolul al XVII-lea.

¹⁰³J.M. Roberts, O.A. Westad, *Istoria lumii. Din preistorie până în prezent*, Editura Polirom, București, 2015, p.432



Consecințele nefaste ale marilor erori postbelice

Erorile săvârșite de cei care ar fi trebuit să contribuie la apărarea păcii, la stoparea ambițiilor și politicii conducerilor statelor revizioniste, agresoare, au costat omenirea încă un război declanșat la foarte scurt timp, un și mai mare dezastru umanitar, cu mult mai multe victime și distrugeri, beneficiind de arme mult mai complexe și distrugătoare.

Nu s-a învățat din lecția trecutului, iar principiile și valorile morale au fost încă o dată date la o parte.

Războiul României, la judecata morală

„Țară de secături, țară minoră, căzută rușinos la examenul de capacitate în fața Europei...

Aici ne-au adus politicienii ordinari, hoții improvizați astăzi în moraliști, miniștrii care s-au vândut o viață întreagă, deputații contrabandiști...

Nu ne prăbușim nici de numărul dușmanului, nici de armamentul lui, boala o avem în suflet, e o epidemie înfricoșătoare de meningită morală”.

Octavian Goga, 1916

Desigur că, dacă ar fi să luăm în considerare ca atare cuvintele lui Octavian Goga, exprimate într-un moment deosebit de dificil pentru existența noastră ca neam și stat, la sfârșitul lui 1916, în urma înfrângerilor militare și a instituirii regimului de ocupație, am avea imaginea negativă la superlativ a modului în care țara noastră - nu numai în vreme de război, dar și în perioada de dinainte - a fost condusă, cu unele excepții, de o clasă politică deplorabilă. Lăsând la o parte doza de exagerare patetică a poetului, afirmațiile nu sunt însă prea departe de adevăr. Încă de la începutul vieții politice moderne românești, după 1866, pe majoritatea oamenilor politici de la noi i-a caracterizat carierismul, arivismul, demagogia, populismul, corupția, toate acele trăsături imorale care au condus în timp la îmbolnăvirea

societății noastre.

Venirea războiului a găsit România tocmai într-o astfel de situație care a cufundat-o în prăbușire și disperare la sfârșitul anului 1916, cum nu se mai întâmplase până atunci nici în cele mai tulburi epoci.

Timp de decenii, într-o Românie care pășea pe calea unei modernizări care deși necesară, era bruscă și nu se adresa majorității locuitorilor săi, autoritatea se transfera de la vechile rânduieli medievale tradiționaliste și paternaliste reprezentate de voievod și marii boieri, la politicienii de partid care, lovindu-se unii pe alții, ținteau să salte în vârful puterii.

Odată independența obținută, obiectivul național major care animase generația strălucită pașoptistă a Revoluției și a Unirii Principatelor a trecut într-un con de umbră și au devenit importante scopurile și interesele interne ale celor care dețineau pe rând puterea, în condițiile unei monarhii constituționale, cu rol de observator care, cel mai adesea a lăsat liber jocul politic sau atunci când a intervenit a făcut-o fie prin favoritism fie într-un mod lipsit de eficiență. Dincolo de realizările celei aproape o jumătate de secol de domnie a lui Carol I, din punct de vedere al vieții și mentalităților politice, s-au împământenit obiceiuri și năravuri care s-au perpetuat nepermis de repede într-un timp istoric relativ scurt, fără ca cineva sau ceva să le poată opri.

Clasa politică a ignorat și a ținut în beznă țărănimea, marea majoritate a populației, departe de școală, educație, de dreptul la vot, în mare parte de dreptul la proprietate. În 1912, doar 2% dintre români puteau să participe la luarea deciziei, cel mai mic procent electoral din toată Europa ! Dar doar peste puțin timp, în 1916, același popor de țărani care a luptat și în Războiul de independență, a trebuit să răspundă la chemarea conducătorilor, a politicienilor, să pună mâna pe arme și cel mai adesea, fără a se prețui viața lor, prost conduși, prost înarmați, hrăniți și îmbrăcați, cel puțin în prima parte a războiului, să fie sacrificați pe câmpurile de luptă. Halal moralitate !

Situația nedreaptă a țărănimii române este probată de două

statistici privitoare la regimul de proprietate asupra pământului. O statistică din anul 1903 din Vechiul regat arăta că 7780 de mari proprietari cu moșii mai mari de 50 de hectare dețineau 51% din suprafața agricolă a țării, în vreme ce peste 1.250.000 de familii de țărani dețineau restul de 49%. Alte 300.000 de familii țărănești nu dețineau deloc pământ.

Cea de-a doua statistică din 1914, care nici ea nu mai are nevoie de niciun comentariu, arată că, chiar în urma răscoalei din 1907 care demonstrase „cancerul” din societatea românească, măsurile se impuneau a se lua pentru a îmbunătăți situația generală a țăranului român au fost lipsite de consistență, în principal din cauza lipsei voinței politicianilor de a reforma și a „se reforma”, așa cum se întâmplase în mai toate țările, chiar și în spațiul balcanic. Astfel, peste un milion de gospodării țărănești stăpâneau 3,5 milioane de hectare, în timp ce doar cu puțin peste 1000 de familii boierești, de mari proprietari, între care se regăseau și destui politicieni ai partidelor, în special partidul conservator, dețineau chiar mai mult, aproximativ 4 milioane de hectare de pământ. Nu se rezolvase deci mai nimic în favoarea țăranimii.

Comparația cu Bulgaria, țară cu un trecut istoric mai dezavantajos decât al nostru prin prisma stăpânirii directe otomane de secole, pe care au realizat-o conducătorii dar și oamenii simpli, în principal țăranii soldați - în contextul surprinderii realităților rurale de la sud de Dunăre în 1913, în timpul campaniei din al Doilea Război Balcanic - este umilitoare și dezonorantă. Conducătorii țării au descoperit că țăranii bulgari o duceau mai bine, aveau mai mult pământ, gospodăriile lor arătau mult mai bine și abia atunci, în zorii izbucnirii Primului Război Mondial, au luat decizia de a înfăptui atât de necesarele reforme, care aveau în vedere mai ales împrumutarea masivă reală a țăranimii dar și acordarea votului universal. Tergiversările inerente, contrele din sânul clasei politice, apoi izbucnirea războiului, au amânat adoptarea acestor reforme, iar condiția țăranului a rămas neschimbată.

Și atunci cum să nu te miri cum, în ciuda acestei discrepanțe

revoltătoare, a amintirii recente răscoale din 1907, care - e drept, nu a vizat toată țărănimea, dar a fost îndreptată totuși împotriva ei, ca clasă socială - soldatul țaran român s-a supus necondiționat și a răspuns la chemarea „patriei”, de fapt a satrapilor care o conduceau. Este deci de neînțeles cum, cu toată motivația națională a luptei pentru Transilvania, care nu trebuie deloc generalizată, având în minte propria sa viață deloc ușoară de acasă, țaranul român a plecat entuziast la război. Țaranul nu avea habar de Consiliile de Coroană, de dezbaterile din parlament, de tratatele încheiate de conducătorii lor cu alte state, neștiind nici măcar să le citească conținutul în presă, pentru că oricum nu se omorau prea mulți să-i explice ce urma să se întâmple de fapt cu țara și cu el însuși.

Toate aceste considerente nu ne pot duce decât la o concluzie, aceea că gradul de îndobitocire a omului simplu, ținut deoparte, bun la a răspunde la comandă, atinsese nivelul maxim, comparabil poate doar cu cel din Rusia țaristă, unde mase uriașe de oameni au fost trimise într-un război care nu era al lor și al căror rost nu-l cunoșteau prea bine.

Însuși suveranul României, Carol I, a avut, în anumite rânduri, o atitudine disprețuitoare față de țărani din poporul pe care-l adoptase ca fiind al său. Este revoltătoare afirmația sa din timpul răscoalei din 1888: „La sate fierbe într-una, dar țărani au respect pentru gloanțele adevărate.”¹⁰⁴ Ca să nu mai vorbim de fapta suveranului de a face dispărute dosarele răscoalei din 1907, cu scopul de a ascunde rolul oamenilor politici în reprimare precum și mult controversata implicare a unor oficiali ai Imperiului habsburgic - cu care statul român era aliat din 1883 - în declanșarea acesteia.

A trebuit ca România să ajungă în situația disperată de la sfârșitul lui 1916, pentru ca acea clasă politică indecisă, indiferent de partid, să considere din nou această problemă ca fiind vitală, pentru supraviețuirea țării și implicit a lor. Și asta deoarece doar prin

¹⁰⁴Sorin Cristescu, *Carol I și politica României, 1878-1912*, Editura Paideia, București, 2007, p.240

rezistența îndârjită în tranșeele din Moldova a țaranului român, amăgit, batjocorit, neluat în seamă, România sau ce mai rămăsese din ea, putea supraviețui, și odată cu ea, puterea, oamenii politici cu pozițiile și funcțiile lor în stat. Țăranul devenea acum deosebit de important. Politicienii noștri de atunci deveneau extrem de morali și dreți cu poporul! În al doisprezecelea ceas, Regele Ferdinand promitea soldaților români pe front, în aprilie 1917, efectuarea după război a unei radicale reforme agrare, simțind că asta îi va mobiliza pentru a lupta în continuare. Cât de benefic ar fi fost dacă evenimentul s-ar fi întâmplat după mișcarea țărănească de la 1888, sau măcar imediat după răscoala de 1907, când, în ambele cazuri, au fost uciși și puși la respect țărani la ordinul stăpânirii. În acest fel, atât de târziu, în acea situație limită, el ne apare ca ridicol și profund imoral, ca un târg oneros propus în ultimă instanță și disperare de cauză țăranilor de către conducătorii și politicienii strâmtorați de la Iași.

Iar țăranul român a luptat și ar fi luptat credem și fără promisiunea suveranului, pentru că ei înțelegeau că luptă nu neapărat pentru „raiul” promis în care cei mai mulți poate că nu credeau, ci mai ales pentru pământul patriei, pentru puținul pe care-l aveau, apărându-și, de data aceasta - față de campania inițială din 1916 din Transilvania, purtată totuși în afara granițelor de atunci ale țării - „sărăcia și nevoile și ramul”, așa cum a făcut-o de atâtea ori de-a lungul istoriei.

Și pentru a vedea care era starea de spirit a ostașului român pe frontul rezistenței noastre din 1917 să urmărim o relatare despre tranșeele din Moldova: „Viața în tranșee e cea mai chinuitoare. Ea slăbește trupurile și uzează nervii. Soldatul e mereu la pândă cu dorința de a surprinde pe dușman spre a-l răpune și cu teama de a nu fi răpus de el. La o depărtare de o aruncătură de piatră nevăzut, ascuns ca și tine, îl știi că e acolo, spionându-ți orice mișcare, gata în tot momentul să te pedepsească moartea pentru cea mai mică imprudență. Din când în când profitând de ceața groasă sau de întuneric, o patrulă se strecoară afară din șanțuri și pornește în recunoaștere. Uneori, ca să sondeze pozițiile dușmane, spre a constata dacă e cu putință o

rectificare mai favorabilă a liniei de front. Alteori, ca să pătrundă prin surprindere în tranșeele inamicului, unde se fac prizonieri, cu ajutorul cărora să se stabilească identitatea unităților ce stau în față, să se cunoască mișcările trupelor dușmane.”¹⁰⁵

Iubirea de țară a omului simplu, înghesuit în aceste tranșee ale disperării nu a dispărut însă, din contră ea a crescut. O scrisoare primită de un soldat din județul Galați, înrolat voluntar în 1917, pe frontul din Moldova întărește acest fapt: „Dragă băiete, azi îmi aduse domnul Niculescu scrisoarea ta. Du-te dragă tată cu încrederea nestrămutată că vei învinge. Nu uita cine au fost strămoșii tăi și fă cinste numelui de român. Ție mai cu seamă îți revine datoria mai mult să lupți ca să ne putem vedea la locul nostru, care acum sângerează de ocupația boghilor (dușmanilor). Nu te îngriji de viață care nu mai aparține decât regelui și țării tale.[...] Căci a muri pentru patrie este moarte de erou. Deci înlătură de la tine gândurile ce nu se leagă de cauza sfântă a victoriei. Dă dovadă că te-ai purtat după cum ne scrii, și inima mea de părinte va binecuvânta. Mama ta și frații tăi își doresc să te vadă reîntors victorios și nicidecum nu uită să se roage pentru tine și pentru salvarea scumpei noastre țări. Salută pe frații tăi de arme în numele meu, și cu Dumnezeu înainte ! Vasilică, tată, nu uita că nimeni din familia ta n-a fost laș și că cinstea a fost deviza familiei tale.”¹⁰⁶

*

Dar cum a intrat România în război? Care au fost circumstanțele care au provocat catastrofa din 1916 și situația limită din 1917 ?

După o decizie de data aceasta cu adevărat înțeleaptă a clasei politice, luată aproape în întregime de reprezentanții de frunte ai partidelor, guvernului și parlamentului la Consiliul de Coroană din 3

¹⁰⁵ Constantin Kirițescu, *Istoria Războiului pentru întregirea României 1916-1919*, vol. II, București, 1989, p. 45.

¹⁰⁶ Valeria Bălescu, *Eroul necunoscut*, Tipografia militară, București, 2002, p.276-277

august 1914, de a rămâne în afara conflictului, au urmat cei doi ani de neutralitate în care, într-adevăr, se poate spune că autoritățile române de atunci au evitat un dezastru și mai mare al românilor. Cel puțin acest dezastru a fost amânat până în 1916. Se cuvine să apreciem pe conducătorii României la începutul războiului, este una dintre puținele ocazii când am putea spune asta, raportându-ne la istoria noastră de la 1866, de când vorbim de viață politică modernă, și până în prezent. Trebuie spus și că, la data luării deciziei, nu era deloc bine definit în mentalul individual și colectiv un eventual „război de întregire a neamului”, așa cum a rămas în istorie Primul Război Mondial pentru români, în ciuda unui puternic curent de opinie în scurt timp creat în favoarea românilor din Transilvania. A contat atunci prea puțin perspectiva întregirii teritoriale cât respingerea unui conflict care nu privea în primă instanță România și pentru care de altfel, nu era pregătită, așa cum au și invocat participanții la Consiliul de Coroană.

Și totuși, a fost neintrarea țării noastre în război un act de imorală trădare ? Obișnuindu-ne deja cu acest mod bivalent de a vedea lucrurile am putea spune și da și nu. Da, a fost trădare pentru că s-a debarasat în 1914 de Puterile Centrale ca de o „măsea stricată”, deși la 1883 această alianță, numită atunci și Tripla Alianță, a fost privită ca o adevărată „mină de aur” pentru tânărul stat român independent dar înfricoșat de prezența Rusiei la granițele sale. Tovărășia anacronică a Austro-Ungariei care exploata românii din Transilvania devenise însă acum, la aproximativ trei decenii, de nesuportat. Dar aceasta este politica, aceasta este diplomația, iar alianțele sunt făcute, nu, pentru a se încheia și a se destrăma, prietenii devin dușmani și reciproc. Dintr-o altă perspectivă, nu a fost trădare, pentru că menținerea țării într-o alianță cu un stat în care conașionalii noștri treceau printr-o suferință fără precedent era profund imorală. Inflexibilitatea, de altfel ușor de înțeles, a autorităților habsburgice ca și nonintervenția la timp a Berlinului la Viena pentru a rezolva măcar în parte situația au determinat logic conducerea României să se detașeze în timp de alianța inițială, apropiindu-se din ce în ce mai mult de puterile apusene și în special de Franța.

Pe măsură ce timpul trecea, devenea din ce în ce mai clar că această stare de lucruri nu mai putea continua la nesfârșit. Ambele tabere presau asupra Bucureștiului, dar din ce în ce prindea mai mult contur apropierea de Antanta. Nu putem acuza conducătorii de atunci pentru reorientarea politică a țării, s-a judecat atât rațional cât și sentimental, cu toate că exista o puternică tabără germanofilă care atrăgea, și pe bună dreptate, mai mult atenția asupra pericolului rusesc decât asupra măreței lupte pentru Transilvania.

Abia în perioada imediat anterioară momentului august 1916 s-a conturat din ce în ce mai pregnant interesul național prin intermediul războiului. Existau trei variante în ceea ce privește politica de urmat de către autoritățile române, dar niciuna nu oferea maximum de satisfacție și împlinire națională. O neutralitate egoistă, nepăsătoare, se părea că nu ar fi fost deloc un atu ba chiar un dezavantaj în privința formării unui stat mai mare român. De asemenea niciuna din cele două variante beligerante nu ar fi adus pe toți românii la țara mamă. În cazul unei victorii finale a Antantei, n-am fi redobândit Basarabia aflată în posesia Rusiei, iar în cazul succesului Puterilor Centrale, n-am fi putut spera la Transilvania și Bucovina. A cântărit mai mult în cele din urmă curentul majoritar pro Transilvania devenit o adevărată obsesie, Basarabia fiind surprinzător de puțin invocată și mediatizată. România a fost împărțită în două, pe de o parte antantofilii, pe de altă parte germanofilii. A fost un caz unic de țară europeană care a ajuns să fie profund divizată în condiții de război, slăbindu-se astfel coeziunea unei societăți și așa măcinată de destule aspecte negative. Este vorba însă despre clasa politică, oamenii de cultură, intelectuali, clasa de mijloc, prea puțin privind talpa țării, țăranii, oamenii simpli nevoiași de la orașe, în general analfabeți, neinformați de mersul evenimentelor și nepreocupați de această problemă. Dar propaganda de război care a funcționat după specificul românesc a rezolvat în mare măsură motivarea soldatului român, care oricum luptase într-un recent război balcanic fără să știe prea bine de ce trece Dunărea în Bulgaria.

Țăranii români erau mai degrabă îngroziți de perspectivele războiului. În 1914, România rurală, covârșitor majoritară, era profund

dezinteresată de cauza Transilvaniei, a Unirii. Constantin Argetoianu notează în memoriile sale câteva impresii din ultima campanie electorală susținută înainte de intrarea în război: „N-am putut deștepta interesul țărănimii pentru cauza națională. Satele sunt indiferente și ostile războiului, care se rezumă în două noțiuni: concentrare și rechiziții.”¹⁰⁷ Memorialistul intuia corect oroarea provocată de ideea de a merge pe câmpul de luptă, chiar și pentru cauza reîntregirii României. Nu era însă vina omului simplu că nu înțelegea momentul istoric, era vina morală a clasei politice, de sus până jos, care fusese până atunci interesată mai mult de câștigarea și păstrarea puterii și funcțiilor decât de educarea sa. Memorialistul surprinde situația, imediat după ultimul Consiliu de Coroană al lui Carol I: „București. Haosul obișnuit. [...] Teodoru îmi raportează că generalul Bogdan, pe terasa de la Capșa, făcea trecătorilor pe o hartă demonstrația succeselor franco-rusești. Generalul Iarca continuă să dăscălească pe fiecare ofițer în contra ungarilor.”¹⁰⁸

Și totuși a existat cineva care și-a asumat rolul de a face educație națională și nu demagogic, în stil clasic politicianist. Este vorba despre Nicolae Iorga, una din puținele excepții pozitive ale clasei politice de la acea vreme. Considerându-se „dator să vorbească”, Nicolae Iorga a propagat conștiința națională, încă înainte de Primul Război Mondial. A ținut nenumărate conferințe despre trecutul istoric, îndemnându-și contemporanii să fie la înălțimea înaintașilor; cu același scop a scris și publicat zeci de volume; a creat, în 1908, școala națională de patriotism de la Vălenii de Munte, cu participanți din toate teritoriile locuite de români; a întemeiat publicații istorice; a acționat în Parlamentul României. Miile de scrisori care i-au fost trimise de militarii aflați în tranșeele Primului Război Mondial, foști participanți la cursurile de la Vălenii de Munte, foști studenți ai profesorului, ascultători ai conferințelor sale sau

¹⁰⁷Constantin Argetoianu, *Memorii. Pentru cei de mâine: amintiri din vremea celor de ieri.*, vol. II, partea a IV-a 1913-1916, Editura Humanitas, București, 1991, p.164-165

¹⁰⁸ *Ibidem*, p.168

cititori ai cărților sale, sunt dovada muncii sale asidue în slujba neamului românesc. Din păcate, această propagandă patriotică a avut un efect minor asupra maselor largi de la țară, în bună măsură neștiutoare de carte și sufocate de grijile unei vieți cotidiene pline de greutate și lipsuri. Solidarizarea românului de rând cu cauza Transilvaniei s-a conturat, ce-i drept, prea târziu, în momentele declanșării războiului împotriva Austro-Ungariei.

Țara lui Nicolae Iorga se arăta însă mai mult neștiutoare, răvășită și dezorientată. Societatea românească își dovedea din plin fața sa mizerabilă. În timp ce marele român căuta să insufle adevăratele valori spirituale naționale, influențe de tot felul venite din ce în ce mai insistent în perioada neutralității din partea celor două tabere aflate în conflict găseau un tărâm prielnic.

Așa cum au scos la iveală arhivele diplomatice rusești, până și un politician de vază ca Take Ionescu intermediase tratative între diferite organizații rusești și redacții românești, ultimele beneficiind de sume importante de bani, și situația avea să continue și după retragerea forțată la Iași. Într-o capitală predată în fața Germaniei într-un mod umilitor de oameni cu funcții înalte precum vândutul pe bani general Mustață, responsabilul cu serviciile de informații ale poștei și telegrafului, se instaurează servilismul și ploconeala în fața ocupanților. Gazetele rămase la București și care beneficiaseră de exact aceleași favoruri financiare din partea Berlinului ca și cele proantantiste, desfășurau o campanie furibundă, nedemnă, împotriva autorităților din Moldova, îndemnând la capitulare.

Relevant este cazul lui Alexandru Bogdan-Pitești, unul dintre cele mai controversate și pitorești personaje ale epocii, bun prieten cu Mateiu Caragiale și Tudor Arghezi, cunoscuți pentru simpatiile lor progermane. Acest individ primise sume importante de bani de la nemți - cazul nu era singular - încă din perioada în care România își păstrase statutul neutru, dar folosisse banii în scopuri personale, fără a lansa măcar un ziar care să facă propaganda convenită. În consecință, după ocuparea Bucureștiului la finalul lui 1916, Pitești a fost arestat și dus la interogatoriu. Reacția sa antologică e descrisă de Ion Gheorghe

Duca în memoriile sale: „Domnule ofițer, sunt un escroc, dar aș vrea să știu ce v-ați închipuit când ați întreprins acțiunea de corupție la noi? Ați crezut oare că veți putea cumpăra în România oameni cinstiți? V-ați înșelat amarnic, în această țară nu puteți cumpăra decât escroci, escroci ordinari ca mine.”¹⁰⁹ Personajul demn de satira lui Caragiale și de cel puțin zâmbetul celui care l-ar fi auzit, dacă n-ar fi fost în joc soarta țării, demonstra în ce hal de degradare se ajunsese la români. Cu astfel de oameni aflați la limita extremă a josniciei și imoralității trebuia să se facă front comun în fața amenințărilor care se revărsau asupra țării.

Revenind la complexitatea situației, trebuie să recunoaștem că nu a fost deloc ușor să se ia o decizie politică finală în privința atitudinii României față de război. Ion I.C. Brătianu, în calitate sa de prim-ministru și factor decident major, trebuie înțeles pe deplin din acest punct de vedere. Nu aceasta este problema, cea a judecății implicării României în război alături de Antanta, ca act în sine motivat politic, ci modul extrem de defectuos, în ciuda celor doi ani de așteptări, constatări, analize, ale evenimentelor războiului și ale posibilităților reale de a purta acest război.

Ne aflăm într-un caz unic pentru o țară implicată ofensiv în acest război, căci la urma urmei România a atacat, nu a fost atacată. A fost un caz unic de participare la un conflict de asemenea anvergură, care-și arătase din plin tuturor calvarul și atrocitățile timp de doi ani, să te implicii într-un război fără să fii pregătit sau să ignori faptul că ești nepregătit din punct de vedere militar.

*

Starea armatei României în anii premergători declanșării războiului era una precară, fapt care urma să aibă repercusiuni grave în viitor, având în vedere că ea avea menirea de a materializa într-un

¹⁰⁹ Ion Gheorghe Duca, *Memorii*, vol. II, Editura Expres, București, 1992, p.157

conflict deciziile factorului politic. Sistemul militar românesc era la sfârșitul unei lungi perioade de pace, de aproape patru decenii, după Războiul de independență, rezultatul fiind că armata română de la începutul secolului XX avea mai mult caracteristicile unei miliții înarmate decât ale unei armate moderne. Al Doilea Război Balcanic nu fusese deloc concludent și a creat iluzia că România poate face față unei provocări în cazul unui viitor conflict.

Însuși regele Carol I spunea cu deplină convingere la un moment dat, înainte de 1900, că țara nu avea neapărată nevoie de o armată bine înzestrată, invocându-se faptul că, în cazul unei agresiuni, Germania, sprijinul nostru de nădejde, ar fi intervenit fără discuții și puternica sa armată ar fi înlăturat fără probleme pericolul. Prin urmare cel care, alături de doar câțiva oameni politici, Ion C. Brătianu, Petre P. Carp, avea cunoștința de parteneriatul țării cu alianța din care făcea parte și țara sa de origine, era încredințat că doar calitatea de aliat al Germaniei este suficientă pentru a câștiga orice fel de război ! Când conducătorul unui stat spune așa ceva, cu destulă naivitate, nu mai vorbim de aspectul jenant al afirmației, nu trebuie să mai pară surprinzător că și oamenii politici au gândit la fel. Dimitrie Alexandru Sturdza, politician de frunte, mult timp prim-ministru, care era și ministru de război în 1901, justifica aceste reduceri, spunând că „decât o mare oștire nepregătită, este mai bine să avem una numai de 100.000 oameni, dar bine pregătită.”¹¹⁰

Banii pentru înzestrarea armatei s-au scurs în realitate în campaniile murdare electorale, la conservatori sau liberali, în buzunarele corupților și ale profitorilor. Pregătirea și dotarea armatei a fost unul dintre domeniile care au suportat cele mai semnificative reduceri bugetare în această perioadă. Rezultatul a fost doar că am avut nu o mică oștire așa cum preconiza Sturdza, ci tot una mare, dar nepregătită și neechipată nici pe departe corespunzător la data intrării în război. Iar acest fenomen s-a desfășurat până în ceasul intrării

¹¹⁰Constantin Gane, *P. P. Carp și locul său în istoria politică a țării*, vol. I Editura ziarului „Universul”, București, 1936, p.288

noastre în „Marele Război”, prea mare pentru o țară așa de mică atât la propriu cât și la figurat.

Dar timpul se scurgea, iar autoritățile de la București, sperând că alții le vor rezolva problemele strategice, băteau pasul pe loc sau, în cel mai fericit caz, făceau pași extrem de mici. Nicolae Iorga afirma în 1912, în mod realist, că „noi nu puteam purta un război, neavând nimic gata.”¹¹¹

Amalgamarea unităților permanente și nepermanente, insuficiența armamentului, munițiilor și echipamentului, slaba organizarea a serviciilor, inclusiv a celor sanitare, pregătirea modestă a unei părți din corpul ofițeresc, erau trăsăturile caracteristice cu care se putea „mândri” armata română la momentul în care a izbucnit marea conflagrație.

În al Doilea Război Balcanic din 1913, starea dotării era total necorespunzătoare. Asigurarea cu muniție era insuficientă, ea ajungând doar pentru câteva zile de luptă. Nu existau arme suficiente, pentru tot efectivul total mobilizat de circa 500.000 de militari existau în jur de 378.000 de arme, înțelegând prin asta puști, iar la capitolul mitraliere, absolut necesare pentru pretențiile noului tip de război al secolului XX, situația era jalnică, fiecare regiment activ nu avea decât cel mult trei mitraliere, în timp ce regimentele de rezervă și cele de călărași nu dispuneau deloc de astfel de arme, făcând misiunea lor de luptă ineficientă și periculoasă. Dotarea cu material sanitar era destul de slabă, lipsind până și la marile unități. Iar în ceea ce privește echipamentul militar el era cât se poate de incomplet : Statistica este relevantă și prezintă o nuanță puternică de ridicol: 341.000 perechi de pantaloni, 320.000 perechi de bocanci, 308.000 ranițe, 287.000 bluze de pânză, 342.000 de mantale, 266.000 tunici, 344.000 saci de merinde, 356.000 de bidoane de apă. Prin urmare, având în vedere efectivele mobilizate atunci, constatăm cu ușurință că nu exista echipament de schimb iar mulți ostași, chiar dacă făceau parte din

¹¹¹ Nicolae Iorga, apud. Mihail E. Ionescu, *Un secol de la Al Doilea Război Balcanic*, în „Revista de Istorie Militară”, nr. 3-4 /2013, p. 3

trupele de rezervă, nu aveau cu ce se îmbrăca, cu ce se încălța, nu aveau unde-și ține și transporta proviziile, fiind nevoiți să se echipeze pe cont propriu. Astfel încât în armata română au fost și soldați încălțați în opinci !

Cum bine a sesizat scriitorul și memorialistul Ion Gheorghe Duca: „Expediția din Bulgaria din anul precedent ne dovedise că puterea noastră militară era fictivă, că armata noastră n-avea cadre suficiente, că rezervele ei nu erau organizate, că lipseau echipamentul, munițiile, armamentul, artileria grea, serviciile dinapoi, medicamentele.”¹¹²

Fondurile necesare completării dotării ori nu fuseseră alocate la timp ori fuseseră devalizate în bună măsură de corupția care domnea și în cadrul armatei nu numai în rândul instituțiilor politice și structurilor administrative.

Merită să prezentăm în acest sens răspunsul pe care în 1942 mareșalul Ion Antonescu îl dădea în scris lui Dinu Brătianu, făcând referire la situația din Primul Război Mondial, ca reacție la protestul politicianului liberal față de continuarea campaniei armatei române în Uniunea Sovietică: „Ați uitat câți au murit de foame în Moldova, câți au murit de frig la Iași, în spitale, câți au murit de boli și tifos exantematic din cauza mizeriei, lipsei de nutriție și de igienă, a frigului și dezorganizării ?[...] Ați uitat cum era îmbrăcat soldatul ? Ați uitat că el pleca la atac fără armă, cu pantalonii rupți la spate, fără ciorapi cu degetele ieșite din bocanci, fără mănuși, fără căciuli, fără cămașă și fără flanelă ? Ați uitat că armata era hrănită cu gărgărițe și tărațe ? [...] Ați uitat disprețul pe care vi-l arătau toți aceia care se ridicau din această cauză împotriva dumneavoastră din armată, de la sate, din orașe ?”¹¹³ O descriere dură, neiertătoare și realistă a halului în care românul era trimis deseori pe front dar și a nepopularității clasei politice românești în conștiința maselor. Și putem spune, fără

¹¹²Ion Gheorghe Duca, *Amintiri politice*, vol. I, Jon Dumitru Verlag, München, 1981, p.110

¹¹³Arhivele Naționale Istorice Centrale, (A.N.I.C.) fond Președinția Consiliului de Miniștri, dosar nr.61/1940, f.76.

teama de a greși, că Antonescu știa ce spune.

Din nefericire, această situație incompatibilă cu o pregătire militară adecvată, cu doar câțiva ani înaintea intrării României în război, nu a suportat schimbări semnificative în bine.

Nu se poate spune că nu au fost oferite fonduri suplimentare pentru armată. Dar ele s-au dovedit insuficiente pentru efectivele mari preconizate. Conform planului de mobilizare, în preajma intrării sale în război, România putea mobiliza cinci corpuri de armată (15 divizii, dintre care zece active și cinci de rezervă), două divizii de cavalerie și cinci brigăzi de călărași; în total, o forță de 301 de batalioane (cu 260 de mitraliere); 99 de escadroane (cu 22 de mitraliere) și 227 de baterii (din care două de obuziere grele și nouă de asediu), cu un efectiv total de 630.000 de oameni, dintre care 488.000 formau armata de operații. Circa 80% erau însă rezerviști, în marea lor parte destul de sumar instruiți, primind arme ușoare vechi, unele încă din timpul Războiului de independență ! Se poate observa foarte ușor discrepanța dintre cantitate și calitate sau înzestrare, un singur indiciu, numărul infim de mitraliere spunând totul !

Generalul erou Ion Dragalina, unul dintre conducătorii destoinici și lucizi, observa că „dacă luăm în considerare că pregătirea ofițerilor era slabă, ajungem la concluzia că armata mobilizată în 1916, înainte de toate infanteria, avea o conducere slabă.”¹¹⁴ Și cum să ai rezultate atunci când mulți ofițeri superiori nu cunoșteau ultimele noutăți de strategie militară, nu cunoșteau noile arme, în schimb erau interesați de politică și de viața mondenă ? Politica, cu jocurile sale murdare, contaminase și armata la vârf, cei care se țineau departe nu-și puteau face auzit glasul lor atunci când era ceva de sesizat, când ceva nu mergea bine.

Astfel încât, la începutul Primului Război Mondial, în 1914, România nu avea practic artilerie grea de câmp, tunurile de calibru redus erau depășite iar în dotare existau doar 449 (!) de mitraliere, un

¹¹⁴Glenn Torrey, *România în Primul Război Mondial*, Editura Meteor Publishing, București, 2014, p.31

număr absolut insuficient, în timp ce colonelul Rudeanu, însărcinat cu aprovizionarea armatei, raporta primului ministru că este nevoie de vreo 3-4000 mitraliere. Un prim contingent de mitraliere franțuzești au sosit abia atunci când România era pe punctul de a se implica în război. Armata română era îngrozitor de deficitară la capitoarele armament de calibru și cu eficiență ridicată, ceea ce o făcea extrem de expusă, de vulnerabilă în lupta cu un inamic dotat corespunzător. De asemenea, baza logistică, aparatura de comunicație (telefoane de campanie, telegraf), infrastructura, mijloacele de transport, (camioane, automobile), toate acestea fie lipseau cu desăvârșire, fie se situau la nivel de improvizație. Transportul pe front se făcea cu vehicule cu tracțiune animală, a se citi căruțe, cele mai multe rechiziționate de la țărani. Evident că nu tot așa decurgeau lucrurile și în cazul francezilor, germanilor sau al altora, ne puteam desigur compara cu rușii la acest aspect, dar nu ne puteam compara și la forța militară.

Armele auxiliare erau și ele puține. Aceasta însemna doar 30 de aparate de zbor, vechi – însemnând printre primele modele, dinainte de 1910 - și doar de recunoaștere, în timp ce adversarii noștri aveau, numai la sud de Dunăre, aproape 200 de avioane, ultimul tip, și două zeppeline, numai bune de a produce spaimă și moarte din cer. De asemenea, exista o flotilă atât la Dunăre cât și la Marea Neagră – cea de la Marea Neagră urmau să fie în mod inconștient puse la dispoziția rușilor în 1916 - însă redusă și slab înzestrată, în principal cu rol de observație.

Și cu toate aceste neajunsuri majore, s-a decis totuși intrarea României în război !

Timp de aproape doi ani, cât a durat neutralitatea, sub forma expectativei armate care obliga prin definiție la o pregătire militară serioasă, nu se poate nega că nu a existat un interes real pentru a se importa armele necesare din străinătate. Au fost încercări, negocieri susținute și contracte încheiate în străinătate, la început, în 1914, în Germania și Austro-Ungaria, dar pe măsură ce România se orienta din ce în ce mai mult de partea Antantei, în țările Antantei, Marea Britanie, Franța, și Italia. Livrările nu au început însă să sosească,

evident din Occident, decât cu foarte puțin timp înainte de august 1916 și aceasta din cauza indeciziei politice a conducerii României, a ezitării guvernului Brătianu de a promite aliaților intrarea rapidă a țării în conflict. Tocmai acest joc al amânării continue, al suspiciunii, al neîncrederii, a făcut ca armele promise să nu sosească atunci când ar fi trebuit.

Atunci când neobositul colonel Rudeanu i-a mărturisit primului ministru că în afara sumelor insuficiente oferite de statul român era nevoie de împrumuturi în afară pentru a cumpăra arme, iar Bucureștiul nu prezenta garanții de niciun fel, acesta i-a oferit „soluția” politică și financiară, mărginindu-se să-i răspundă scurt: „Pe încredere”¹¹⁵. Pe asemenea considerente s-au desfășurat în mare parte raporturile dintre români și aliații occidentali. Răspunsul emfatic dat de Brătianu ne arată cât de superficială și păguboasă până la urmă a fost politica românească care trebuia să decidă soarta unui popor în bine sau în rău.

Problema reală era de fapt aceea că această politică de aprovizionare mai serioasă a armatei române venea prea târziu, când imperativele unui război care se dovedea din ce în ce mai aspru nu mai lăsau prea mult timp de gândire. Pe de o parte statul român căuta să se înarmeze dar era privit cu neîncredere, iar cei care o conduceau sporeau neconținut această situație, drept pentru care armamentul nu era livrat. Pe de altă parte, puterile Antantei căutau să atragă statul român de partea lor dar erau privite și ele cu o doză de suspiciune fapt care aducea amânarea luării unei decizii. Se intrase într-un cerc vicios care părea fără cale de ieșire. În martie 1915, deja exasperat de presiunea aliaților Antantei, Brătianu a exprimat: „Când vezi tonul cu care aliații ne vorbesc, regret timpul când Germania avea preponderența în Europa.”¹¹⁶ Desigur că tergiversarea luării unei decizii politice de către conducătorii români, și este vorba în special de Ion I.C. Brătianu, se justifică în bună măsură întrucât era necesar să

¹¹⁵ Vasile Rudeanu, *Memorii din timp de pace și război*, Editura Militară, București, 1989, p.214

¹¹⁶Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1997, p.275

se obțină garanții ferme politice dar și militare. Și dacă s-ar fi parafat înțelegerea cu Antanta în 1914, în primele luni de război, sau în 1915, situația aprovizionării armatei ar fi fost aceeași. Însă drama umană ar fi fost cu mult mai mare. Pentru precaritatea înzestrării militare, Brătianu are, să recunoaștem partea lui de vină, dar vina cea mare nu îi aparține, el preluase această moștenire subțire de la înaintașii săi, iar o dată conflictul început, devenea mult mai greu să reușești să aduci armamentul necesar de la statele care aveau ele în primul rând nevoie vitală de el. Pentru decizia care o va lua în 1916, în calitate de conducător și dirijor al politicii românești, el este principalul vinovat.

*

Tratatativele cu reprezentanții Antantei, din ce în ce mai nervoși și iritați de indecizia autorităților de la București în frunte cu enigmaticul Brătianu s-au încheiat mai prost decât începuseră. Cedând psihic, lăsând de o parte unele argumente raționale care-l făcuseră să temporizeze până atunci, primul ministru și apropiații săi, de teama că România va rămâne pe dinafară la împărțirea beneficiilor de după terminarea conflictului, s-au angajat în război, în ciuda unor evidențe cu consecințe periculoase.

Dar pentru a demonstra imensa greșeală care s-a făcut atunci, în august 1916, trebuie să precizăm că angajamentul luat de conducerea României era de ataca Austro-Ungaria peste munți în Transilvania, fapt care a fost acceptat de aliați, și de a bara la Dunăre o foarte posibilă ofensivă a Puterilor Centrale. În același timp, prin tratat, statele Antantei se obligau în a susține militar țara noastră împotriva inamicului, în mai multe sectoare ale noului front creat, de Rusia în nord, în Galiția, la nord de Dunăre, în Dobrogea, și de Franța și Marea Britanie la sud de Dunăre, în Balcani, mai precis în Grecia.

În timpul negocierilor ajunse la paroxism în luna iulie 1916, premergătoare intrării în război, primul ministru român a refuzat să răspundă afirmativ intențiilor celor două puteri ale Occidentului de a iniția în același timp cu ofensiva din Transilvania și operațiuni la sud

de Dunăre, alături de Rusia, împotriva Bulgariei. Aici, Brătianu trebuie apreciat, rațiunea a dictat, România nu era capabilă să lupte dintr-o dată pe două fronturi, dar nu pentru că efectivele armatei române nu permiteau. România urma să angajeze 369.159 ostași pe frontul din Transilvania și 142.523 ostași pe frontul de la sud de Dunăre – la care ar fi urmat să se adauge efectivele rusești promise - împotriva a cel mult 120.000 de soldați bulgari și germani din nordul Bulgariei. Teoretic, judecând sec după aceste cifre, reprezentanții României ar fi putut să accepte această variantă, însă realitatea era alta. Acest fapt a iritat pe reprezentanții politici și comandanții militari francezi și britanici, și-așa aflați în divergență în ceea ce privește planul militar și scopul armatei comune din Grecia, de la Salonic, unde era staționată. Supărarea aliaților pe români a fost diminuată însă de atitudinea Rusiei care și-a exprimat dezacordul față de o susținere mai consistentă a României la Dunăre, astfel încât obligația țării noastre de a lupta ofensiv și pe al doilea front nu a mai fost luată în calcul.

De aici începe culpa lui Ion I.C. Brătianu, având în vedere că punctul său de vedere a fost cel care a contat în mod decisiv. S-a semnat tratatul cu Antanta la începutul lui august 1916, primul ministru obligându-se să facă uitate îndoielile pe care le avea, deși știa bine că Rusia șovăie în a interveni în sprijinul României, dându-și seama deci că nu se poate baza prea mult pe ea. Se știa încă din 1915, de exemplu, că șeful Statului Major rus, generalul Alexeev declarase public că în nici un caz nu va da 150.000 de oameni, în sprijinul României, dacă românii nu atacau Bulgaria. Iar declarațiile oficialilor politici și militari ruși continuau să curgă, vădit defavorabil românilor. Și ne întrebăm, dacă ar fi știut Brătianu de prevederile acordului Sykes-Picot, sau mai bine spus Sykes-Picot-Sazonov, prin care cele trei puteri ale Antantei, Marea Britanie, Franța și Rusia își rezervau dreptul de a împărți Imperiul otoman între ele după război, Rusiei revenindu-i strâmtorile Bosfor, Dardanele și Constantinopolul, ar mai fi intrat atunci în război alături de Antanta ? Cu siguranță că nu, având în vedere că drumul Rusiei spre strâmtori trecea prin Balcani, deci și prin România. Divulgarea acestui tratat secret a venit însă în 1917,

după ce România intrase în război. Îl poate însă salva pe Ionel Brătianu, ca de altfel și pe toți ceilalți factori decidenți necunoașterea acestui aspect care putea schimba scrierea istoriei pentru noi românii în ceea ce privește capitolul Primul Război Mondial ? Poate fi privit cel mult doar ca o palidă circumstanță atenuantă.

Și atunci cum a fost posibil, ne întrebăm în mod firesc, ca cei care au cunoscut situația să semneze cu atâta lejeritate Tratatul cu Antanta ? În același timp, ca și cum ar fi fost efectul unor resentimente față de partea română, francezii și britanicii nu au vrut să se arate deloc expliciti în prevederile tratatului, în ceea ce privește rolul armatei de la Salonic inserându-se vag că, în sprijinul românilor, ea se va lansa într-o „ofensivă bine afirmată.”¹¹⁷

Nu au fost inserate în tratat, precizări clare, cifre, amănunte tehnice, cu excepția faptului că ofensiva aliaților din Bulgaria se va produce cu opt zile înaintea celei românești din Transilvania. Nu vom mai continua cu detalii referitoare la ceea ce s-a întâmplat până la urmă, doar vom spune că, din mai multe motive, ținând de raporturile dintre aliați și din interiorul factorilor de decizie ale fiecăruia dintre aceștia, această ofensivă franco-britanică nu s-a mai realizat în sensul dorit de români. Și se va produce marea și capitala eroare a conducătorilor României, decisă de guvernul Brătianu și întărită de Consiliul de Coroană, unde adepții Antantei au decis doar cu inima nu și cu rațiunea așa cum ar fi trebuit.

„Fără îndoială că vom ieși învingători – a afirmat Ion. I.C. Brătianu la Consiliul de Coroană din august 1916 - dar nu sunt sigur, se poate să fim și învinși. De aceea, vreau să se știe bine de toți, că, chiar învinși, tot cred că țara mea trebuie în această clipă să facă acest gest. În viața națiunilor sunt afirmări de drepturi care se socotesc mai mult decât izbânzi trecătoare și sunt gesturi de abdicare, de dezertare morală, care compromit viitorul lor pentru veacuri de-a rândul. Într-o astfel de situație este astăzi românismul [...] și dacă nu azi, atunci mâine vom culege roadele acestor jertfe și acestor afirmări de

¹¹⁷ Vasile Rudeanu, *op.cit*, p.293

drepturi.[...]”¹¹⁸

Desigur, conținutul discursului ținut de primul ministru care face apel la moralitate este superb, magistral, înălțător și...vizionar, deși de la bun început, el semăna îndoiala în ceea ce privește soarta țării. Știa primul ministru de ce... Suntem de acord că dacă vrei să câștigi, mai trebuie să și riști. Dar poți risca oricum, având la urma urmei în joc viețile românilor? Având însă în vedere condițiile concrete în care se găsea țara singură și abandonată de aliați încă de la bun început, cu o armată nepregătită și nedotată, aceste cuvinte nu mai aveau însă aceeași valoare. Războiul, mai ales unul ca acela, nu putea fi câștigat doar cu declarații și sentimente supreme, ci cu arme competitive și pregătire militară adecvată. Iar acest fapt este valabil pentru toate declarațiile și discursurile mai mult sau mai puțin pompoase, mai mult sau mai puțin patriotice sau patriotarde, pe care le-au făcut conducătorii României, de la suveran și până la ultimul om politic. Am fost sublimi, să recunoaștem, la acest capitol al emoției publice, dar nu ne-a fost și de ajuns.

În condițiile în care atacul aliat nu avusese loc, nerespectându-se acel interval de opt zile în care forțele inamice de la sud de Dunăre ar fost anihilate, asigurând liniștea și protecția trupelor române care treceau munții, totuși cei care reprezentau factorii decidenți, în principal regele Ferdinand și primul ministru Ion I.C. Brătianu, au dat liber declarației de război față de Austro-Ungaria și doar la o zi distanță, operațiunilor militare din Transilvania. Speranțele într-o acțiune ulterioară a armatei de la Salonic erau și ele neîntemeiate atâta timp cât veștile venite nu erau deloc încurajatoare.

S-a făcut o mare și nepermisă greșeală care, la acel moment crucial ține mai mult de domeniul iraționalului patetic, dar pentru viitorul apropiat se va dovedi că ține și de principiul moralității, prin prisma dimensiunii efectelor negative umane pe care le-a generat. O greșeală care va conduce la o nenorocire. Iar succesul inițial facil din

¹¹⁸ Ion Mamina, *Consilii de Coroană*, Editura Enciclopedică, București, 1997, p.82

Transilvania, fără o valoare militară reală, împotriva pozițiilor austro-ungare luate prin surprindere, a întărit pentru doar câteva săptămâni această greșală, creând iluzia că totul va fi bine. O greșală care a fost recunoscută până și de unul dintre reprezentanții marilor puteri semnatare care după ce convenția militară fusese semnată, a fost surprins spunând „Am impresia că s-a comis o crimă.”¹¹⁹

Ar fi trebuit Brătianu și cei din jurul său să mai aștepte până se producea vreo acțiune militară consistentă a aliaților în sprijinul României, de altfel stipulată prin tratat ? Poate că așa ar fi trebuit, în condițiile în care o angajare militară solitară pe două fronturi echivala cu o adevărată sinucidere. Și chiar dacă nu s-ar fi produs în viitorul apropiat și tot nu ar fi trebuit procedat așa cum știm cu toții că s-a întâmplat.

Desigur, ar spune cei mai mulți, în acest fel, stând deoparte la nesfârșit, nu am mai fi reușit să ne recuperăm teritoriile, nu ar mai fi existat România Mare. Se face abstracție de faptul că urmașii celor care au trăit marea izbândă de la 1 Decembrie 1918 au judecat - și noi cei de astăzi judecăm la fel – *a posteriori*, la rece, acest episod al istoriei noastre, știind ce s-a întâmplat, ori atunci în august 1916, nu se putea anticipa nici pe departe victoria finală, fiind în schimb ușor de anticipat înfrângerea unei țări neînarmate și rămase singură într-un război care-i depășea cu mult condiția. Judecata trebuie făcută corespunzător momentului august 1916 iar criteriul care prevalează în această lucrare este cel moral, al moralității tuturor ideilor, faptelor și evenimentelor care au legătură cu acest război. Ca o paranteză, la fel gândim și pentru momentul istoric 1914, la declanșarea Primului Război Mondial, admitând clar că nu ar fi trebuit să aibă loc, deși nu, după terminarea sa s-a destrămat Imperiul austro-ungar iar popoarele din componența sa au devenit libere și și-au format statele naționale. Ne-am împotrivi oare unei astfel de realizări istorice pozitive ?

¹¹⁹ Vasile Rudeanu, *op.cit.*, pag.296



Batalioane române trec... neînarmate Carpații

Revenind la situația României, la acea dată nimic nu era sigur, în situația în care ne aflăm, mult mai de anticipat fiind scenariul dezastrului pe care l-au cunoscut românii timp de doi până la sfârșitul războiului decât o minunată victorie alături de statele Antantei care ne-ar fi adus întregirea neamului. Nimic nu era previzibil, nici Revoluția bolșevică care ne-a adus, oricât ar părea de absurd, Basarabia în 1918, nici intervenția americanilor care a adus într-un final succesul aliaților pe frontul vestic și înfrângerea Germaniei. Noi știm astăzi, au știut și cei de la 1920 sau 1935 de exemplu, că nu noi am câștigat războiul, nefiind capabili, ci alții l-au câștigat pentru noi atunci când au putut ! Și mai adaug și când au vrut, remarca este valabilă tot pentru noi bineînțeles ! Bineînțeles că acest lucru nu scade cu nimic din eroismul și vitejia soldatului român care a luptat și în 1916 și în 1917.

Și ne putem pune și următoarea problemă, care lipsește cu desăvârșire în analizele istoricilor români sau străini. Dacă Revoluția

bolșevică, precedată de agitația binecunoscută, s-ar fi produs cu un an mai devreme în 1916, s-ar mai fi pus problema războiului de către conducătorii României ? Cu siguranță că nu !

Conducătorii țării noastre s-au aflat între două variante nesigure, cu riscuri și incertitudini. Prima variantă – care a devenit realitate – era implicarea, încercând a se obține o victorie militară prea puțin probabilă, însemnând în mod evident moarte și suferință pentru mulți români, sperând în același timp într-o susținere devenită iluzorică a aliaților și o răsplată binemeritată după încheierea războiului. A doua variantă presupunea rămânerea în stadiul de neutralitate, cel puțin până când eventual, participarea la război ar fi devenit posibilă, cu șanse reale de câștig și care ne-ar fi scutit de drama trăită, de atâtea victime, dar care, într-o perspectivă a victoriei finale și ea ipotetică, ne-ar fi redus din șansele împlinirii obiectivelor naționale, având în vedere că pasivitatea noastră ar fi fost aspru sancționată de puterile Antantei. Prima varianta era morală prin prisma idealului nostru național, singurul pentru care ar fi avut rost să ne implicăm în război, dar era imorală prin prisma sângei românesc care ar fi urmat în mod necugetat să curgă din belșug. A te avânta într-un război având obiective naționale, nu de expansiune pe seama altora, cum a fost cazul marilor puteri, este moral, perfect îndreptățit, nu se poate nega, însă nu este deloc moral să trimiți în mod conștient la moarte sigură atâția oameni chiar și cu un asemenea scop nobil. A doua variantă era reversul celei dintâi. Nu întotdeauna ceea ce este rațional este automat și moral și reciproc, iar chestiunea intrării României în război este un astfel de caz controversat care, luând în considerare aceste argumente pro și contra, nu-și poate avea o rezolvare deplină și unanimă.

Ce s-ar mai fi putut face ? Negocierile autorităților române cu reprezentanții Antantei, chiar în situația în care anglo-francezii nu mai puteau interveni, ar fi trebuit continuate cu mult mai multă fermitate, atrăgându-se atenția asupra nerespectării angajamentelor de către aliați, până când măcar Rusia ar fi înțeles că de soarta României depinde în bună măsură și a ei, pe frontul răsăritean. Aceasta pentru că

cheia unui succes militar românesc se numea doar Rusia, în condițiile încremenirii aliaților occidentali pe frontul din nordul Greciei. Neinsistându-se în acest sens, făcându-se și pasul în Transilvania, s-a creat convingerea, că România are capacitatea de a purta acest război iar Rusia a jucat un rol minor în 1916 în susținerea reală a României. Îi convenea desigur această acțiune militară românească care despresura frontul din Galiția împotriva austro-ungarilor și ca atare a și fost și mai mult determinată să trimită mult mai puține trupe decât se stipula în tratat în sprijinul României.

La urma urmei, în ciuda angajamentelor scrise, erau întrunite aceleași condiții de incertitudine ca și în cei doi ani de așteptări și frământări, care nu ar fi trebuit să determine luarea unei decizii pripite, doar pe baza entuziasmului patriotic, național. Să privim, stimați cititori, în trecut și să judecăm situația comparativ cu un alt eveniment de referință în fața căruia s-au aflat românii, obținerea independenței de stat. România nu se afla în aceeași situație ca la Războiul de independență din 1877-1878, când a avut totuși alături armata rusă, chiar dacă aceasta se încurcase inițial în fața Plevnei. Atunci, Ion C. Brătianu, tatăl principalului responsabil din 1916 și Mihail Kogălniceanu, ministrul de externe, nu au făcut greșeala de a decide un război individual al României la sud de Dunăre împotriva Imperiului otoman, așteptând momentul favorabil care, ce-i drept, a venit cu șansă pentru noi, în condițiile împotmolirii rușilor la Plevna. La 1916, era același lucru ca la 1877, dar de data aceasta s-a intrat în război.

Din punctul de vedere al ceea ce era logic că se va întâmpla, pentru lipsa de rațiune, de chibzuință, cei care au decis intrarea României în conflict, doar pe cont propriu, în asemenea condiții, poartă o vină incontestabilă, care se adaugă la vina celor care, înainte, ani la rândul, au contribuit la devalizarea sectorului militar, al armatei române, și cei care din funcțiile înalte de conducere a armatei sau pe câmpurile de luptă au dat dovadă de lipsă de profesionalism, aroganță și lașitate.

La fel de adevărat este faptul că și aliații Antantei față de care ne-am angajat să facem în sfârșit pasul în război s-au comportat

imoral, dezgustător, pe parcursul războiului, uneori chiar între ei, dar mai ales, cum era și de așteptat, cu noi, românii. Intrarea României în conflict s-a făcut în urma unui șantaj mizerabil, având ca obiect nerecunoașterea, după sfârșitul războiului, a drepturilor asupra teritoriilor aflate la adversari. Așa cum unul din cele mai importante ziare franceze preciza înainte de august 1916, „Retrăgându-se prea mult timp într-o așteptare, România riscă să scape ora propice, care nu se va mai ivi niciodată. Dacă în Austro-Ungaria în plină dezagregare, iar în Germania, sortită iremediabil la înfrângere, vor apărea brusc șanse de a încheia pace, Europa nu va continua să se bată pentru realizarea programului național român.”¹²⁰

Cele exprimate reprezentau în fond viziunea conducătorilor Franței care era de fapt și a celor ai Marii Britanii. O simplă constatare ne spune că, nefiind în stare să ne impunem prin forțele noastre proprii, am ajuns la discreția altora. La urma urmei, teama lui Brătianu că neimplicându-ne am putea „pierde trenul” era generată de șantajul concret, continuu, al puterilor Antantei care a însoțit negocierile dintre 1914-1916 și de foarte posibilul șantaj al acestora de după război. Sâmburele problemei constă deci într-o sumă de imoralități a căror victimă a fost poporul român. Conducătorii români au această circumstanță atenuantă a transformării lor în victimele acestui șantaj la care s-au dat marile puteri occidentale, privit ca un fapt cât se poate de normal din punctul lor de vedere, dar nu îi absolvă complet de vina celor întâmplate.

Niciunul dintre statele Antantei nu era deloc determinat în a-și respecta angajamentul luat în mod oficial, gândindu-se, este vorba despre francezi și britanici, doar la interesele lor care presupuneau că implicarea României va slăbi presiunea germană pe frontul vestic. Ca atare, sacrificiul românesc, era nu numai scontat, așa cum s-a dovedit și prin discuțiile personale purtate între semnatarii tratatului, dar și binevenit !

¹²⁰ Ion Cristoiu, *1914-1916. Ionel Brătianu sau geniul de a aștepta*, în „Historia”, an XIV, nr.6(149) / 2014, p.76



Coloane de prizonieri români
spre lagărele suferinței și ale morții

Despre fățărnicia Rusiei țariste nu are rost practic să mai vorbim prea mult, ea nu a avut nici cea mai mică intenție să respecte ceea ce semnase, așa cum, să ne amintim, nu respectase nici Convenția din aprilie 1877, în ceea ce privește respectarea integrității teritoriale a statului român, așa cum nu a respectat alte înțelegeri, tratate, încheiate de-a lungul istoriei, nici ea, nici succesoarea sa, Uniunea Sovietică. Declarațiile imediate ale înalților comandanți militari ruși chiar în condițiile în care armata română intra în colaps, fiind copleșită de inamic, demonstau acest fapt. Rușii nu vor înțelege să sprijine România decât în momentul în care Puterile Centrale deveniseră extrem de ofensive și amenințătoare față de propriile teritorii, în 1917, când s-a consumat teribila rezistență din Moldova a armatelor româno-ruse, până la haosul și noncombatul instituite în armata rusă de către propaganda bolșevică.

Adjunctul Șefului Statului Major al armatei germane, generalul

Ludendorff, scrie în Memoriile sale că: „Rușii nu interveniseră până atunci în chip serios în luptele în care se dăduseră până atunci. O înaintare a lor la 5 decembrie (1916) la sud-estul Bucureștilor rămăsese fără nicio urmare. Nu se pot explica motivele care făceau pe ruși să lase pe români să fie bătuți, lăsându-i singuri în toate luptele; rușii ar fi putut prea bine să ia parte la luptele din Muntenia. Numai acest fapt ne-a putut da victoria. Din acel moment rușii primiră întăriri, se pare că începuseră să le fie teamă de soarta propriului flanc”¹²¹.

Spre deosebire de comandantul german, noi ne dăm seama de ce autoritățile rusești au procedat astfel, din cauza urii și disprețului pe care le nutreau față de români. Alături de astfel de „aliați” jalnici am fost nevoiți să intrăm în război, bazându-ne pe garanțiile lor fără nicio valoare; Rusia, imaginea fidelă a imoralității de-a lungul istoriei ! Un gust amar ne dă și remarca generalului care indică cu opinia sa competentă cum Rusia purta vina pentru victoria Puterilor Centrale și situația în care intrase țara noastră la sfârșitul lui 1916. Nu știa atunci, la data însemnării, probabil a aflat ulterior, cum conducătorii noștri erau și ei destul de vinovați și încă de mult timp !

Pe de altă parte, britanicii și francezii, nu s-au înțeles între ei, în ceea ce privește rolul armatei Orientului de la Salonic, fapt care a făcut-o inactivă până la sfârșitul războiului, contrar literei tratatului, spre tragedia românilor.

Așadar, ca scenariul catastrofei poporului român să fie complet, la imoralitatea în bună măsură a conducătorilor României care s-a revărsat la maximum asupra soartei românilor cu ocazia acestui război s-a adăugat imoralitatea crasă a conducătorilor Antantei. Ce tupeu să mai ai atunci, ca mare putere a Antantei, Franța sau Marea Britanie, în primăvara lui 1918, să susții că România, în totalitate lăsată de izbeliște, neputincioasă, logic capitulând, a trădat trecând de partea dușmanului, semnând Pacea de la București cu Puterile Centrale ?

¹²¹Erich Ludendorff, *op.cit.*, vol. I, p.300-301

*

Cu cine am purtat noi, românii, războiul? Cui s-a supus necondiționat, ostașul român, pe mâinile și mintea cui și-a oferit el, omul simplu de la țară sau de la oraș, soarta, viața?

Este deosebit de sugestivă afirmația regelui Ferdinand, care, în timpul războiului, scria în jurnalul său: „Generalii noștri se prăbușesc unul după altul, fie din incompetență, fie din cauza nervilor.”¹²² Aceste cuvinte, deși s-o recunoaștem, vin din partea unuia dintre vinovații pentru intrarea pripită a țării în război, reflectă aproape fidel realitatea. Nu trebuie, bineînțeles să generalizăm, românii au avut lideri militari de valoare, chiar dacă unii au mai și greșit uneori, precum Alexandru Averescu, Constantin Prezan, Eremia Grigorescu, Ion Antonescu, Ion Dragalina, David Praporgescu.

Luând un singur caz, cel al bravului general David Praporgescu, mort la datorie în prima bătălie de pe Valea Oltului, în 1916, aflăm că „era un soldat de elită, cu frumoase însușiri sufletești și profesionale. Generalul moștenise de la predecesorul său (generalul Ioan Popovici) o situație aproape disperată; el făcu eforturi mari ca să organizeze pozițiile defensive ale armatei sale, să pună ordine în unitățile Corpului român, care erau foarte amestecate, să pregătească trupa din nou pentru luptă și să-i reînălțe moralul.”¹²³

Prea mulți comandanți militari însă au dat dovadă că nu-și merită funcția și reprezintă chiar un pericol pentru propriile trupe, prin atitudinea lor, ordinele date și soluțiile concepute în momente dificile. Să ne oprim la câteva cazuri absolut revoltătoare, de-a dreptul incredibile unele, care au darul de a ne lămuri cum s-a ajuns la înfrângerea groaznică a armatei române în 1916.

Favoritismul, relațiile personale, legăturile de rudenie au devenit deseori un criteriu pentru desemnarea în posturi cheie sau de subordonare, de sus până jos. O imensă caracatiță a imoralității puse

¹²² Glenn Torrey, *op.cit.* p.142

¹²³ Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru reîntregirea României*, vol. I, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989, p. 422

stăpânire pe o mare parte din ceea ce înseamnă această instituție foarte importantă, armata.

Astfel, șeful Marelui Statului Major încă din 1914 a fost generalul Vasile Zottu, un om slab, servil, lipsit de onestitate, nepotrivit pentru această funcție înaltă, nerespectat chiar de proprii subordonați. Trădarea a fost însă poate cea mai detestabilă însușire a sa, fiind dovedit ulterior că, în perioada neutralității, a primit subsidii din partea agenților trimiși de autoritățile de la Berlin, pentru a convinge România să intre în război de partea Puterilor Centrale. Acest aspect din urmă nu l-a caracterizat din păcate doar pe el, au fost și politicieni și militari care au fost cumpărați de fiecare din tabere pentru a le susține interesele. Sustragerea planurilor militare care au ajuns la inamic, foarte posibil și cu concursul său i-a produs până la urmă o tresărire finală de conștiință care l-a împins la sinucidere, fapt care nu îl disculpă însă de păcatele sale ci din contră i le accentuează și mai mult. Un asemenea om s-a aflat în fruntea armatei române ! Ca succesor al acestui groaznic personaj, la conducerea Statului Major a fost desemnat generalul Dumitru Iliescu, pe considerentul prieteniei și colegialității din timpul studiilor cu primul ministru Ion I.C. Brătianu. El s-a dovedit, după expresia unui atașat militar francez „inutil în calitate de conducător al armatei.”¹²⁴ Dovedindu-și și el din plin imoralitatea prin faptele de corupție în care a fost implicat și care priveau aprovizionarea Ministerului de Război cu fondurile necesare, ca de altfel și prin viața sa personală – un singur amănunt, nu ezita să-și aducă soția în Cartierul General – a fost, totuși, ca și predecesorul său, menținut în funcție de Brătianu până când nu a mai putut fi posibil, până când catastrofa din 1916 a fost completă.

Un alt caz de cumetrie de data asta, este cel al maiorului Radu Rosetti, cumnat al primului ministru care, în calitate de director în Biroul de Operații al Marelui Stat Major, avea rolul de a supraveghea activitatea Biroului, precum și elaborarea variantelor de mobilizare și dispunere pe front a armatelor române. Prin deciziile care le-a luat din

¹²⁴ *Ibidem*, p.41

această funcție, care nu aveau deseori nimic în comun cu realitatea frontului, a dat curs unor situații confuze cu impact negativ.

Iată cum numai cele prezentate mai sus ne arată erorile voite, culpabilizatoare, ale unui om politic de referință a istoriei noastre care a fost Ionel Brătianu, partea imorală, mai puțin mediatizată, care a contribuit din plin la eșec.

Generalul Nicolae Petala care îi luase locul generalului David Praporgescu, căzut la datorie, s-a dovedit incapabil să facă față misiunii cu care fusese investit și ajunsese într-o stare psihică jalnică, încât, internat într-un spital fiind, i-a spus reginei Maria că nu mai știa unde îi sunt trupele. Incredibil !

Un alt general, Nicolae Arghirescu, la conducerea unui corp de armată cu un rol extrem de important, care lupta în Cadrilater, prin comenzile sale oscilante, haotice, fără noimă, când ofensive, când defensive, în zona Bazargic, împotriva forțelor bulgare care ocupaseră orașul, a ajuns să provoace până și reacția de consternare a impasibilului general rus, Zaioncikovski, conducător al trupelor țariste de la Dunăre - nu prea convinse în a lupta - nevoit în cele din urmă să-și facă datoria și să intervină decisiv, cu tot disprețul afișat față de români și soarta teritoriilor lor. Până și subordonații săi nu mai înțelegeau deloc ordinele comandantului, considerându-l „complet dezorientat [...]”¹²⁵, iar despre comandamentul său că „învăța să facă război pe spinarea noastră.”¹²⁶

Generalul Mihail Aslan, conducător al Armatei a III-a sudice, care trebuia să facă față ofensivei adversarului de la sud de Dunăre, „coordona” operațiunile militare de la renumitul cazinou „Disk Jockey” din București, unde se afla în ajunul bătăliei de la Turtucaia. Incompetentul personaj declara cu emfază în acele momente că „Turtucaia va fi Verdunul românesc.”¹²⁷

Turtucaia a rămas ca expresia cea mai fidelă a rușinii și

¹²⁵ *Ibidem*, p.84

¹²⁶ *Ibidem*

¹²⁷ ***, *Marele Cartier General al Armatei României. Documente 1916 – 1920*, Editura Machiavelli, București, 1996, p.60

umilinței supreme pentru România în Primul Război Mondial. Aceasta deoarece nu a avut loc „Verdunul românesc”, așa cum se lăuda fără temeii generalul Aslan și nici „Marna românească” după expresia primului ministru, care se dovedea atât de departe de realitate: „Este o simplă demonstrație.[...] Ei, bulgarii, nu au decât o brigadă, în vreme ce generalul Teodorescu are o divizie.”¹²⁸.

În afară de culpa ce le revine conducătorilor politici ai statului, vina militară le aparține deopotrivă conducătorului suprem al armatei a III-a, Mihail Aslan și generalului Constantin Teodorescu, conducătorul trupelor de la Turtucaia. Lipsa de informare începând de la Marele Cartier General condus de generalul Iliescu, omul lui Brătianu, total depășit de situație, și până la comandamentul local, au determinat expunerea soldaților români la o lovitură năprasnică din partea armatei bulgare, la care nu se așteptau. Astfel încât sărmanii soldați, care se simțeau oricum în nesiguranță și izolați, s-au trezit atacați, fără a putea răspunde, masacrați, uciși pe la spate în timp ce se retrăgeau panicați. De cele aproape 5000 de victime plus cei peste 25.000 de prizonieri care au îndurat ulterior un regim criminal de detenție în lagărele bulgare, mulți găsindu-și sfârșitul, sunt răspunzători și profesional și moral, acești comandanți incompetenți. În timp ce ostașii cădeau sub loviturile cumplite ale bulgarilor, generalul Teodorescu se retrăgea, cu o ambarcațiune, pe malul românesc al Dunării. Strigător la cer, desigur, chiar dacă generalul primise ordin de la Marele Cartier General de a se retrage deoarece „în niciun caz Statul Major nu trebuie să cadă prizonier.”¹²⁹ Cât de puțin importanți erau, în ochii conducătorilor, ostașii simpli, buni de sacrificat ! Evident că acest șef militar, la fel de incompetent și el ca și cei care-i trasau indicații, nu a avut demnitatea și onoarea de a proceda aidoma generalului rus Samsonov după dezastrul suferit, din vina lui în principal, de armata rusă la Tannenberg.

Această gravă înfrângere i-a prilejuit memorialistului

¹²⁸ Glenn Torrey, *op.cit.*, p.85

¹²⁹ *Ibidem*, p.88

Constantin Argetoianu următoarea afirmație: „Turtucaia înseamnă o dată mare în evoluția politică a țării noastre. [...] Cu Turtucaia a început la noi ura împotriva partidelor. Turtucaia a pus în plină lumină goliciunea oamenilor cărora țara le încredințase soarta ei, aproape fără niciun control. Cu Turtucaia a luat naștere la noi o mentalitate nouă și se poate zice că, odată cu dezastrul de la Turtucaia, s-a trezit și opinia noastră publică la conștiința datoriei ei.”¹³⁰ Deși este perfect adevărat ce afirmă, interesant și sugestiv pentru politica românească de atunci și de mai târziu este faptul că făcea afirmații acuzatoare la adresa oamenilor politici care îi erau contemporani exact cel care avea să devină cel mai mare traseist politic și aranjour de afaceri politice și financiare din perioada interbelică și din istoria politicii românești. Pentru că, nu-i așa, oportunismul a fost una din trăsăturile specifice clasei politice de pe malurile Dâmboviței care a dăunat atât de mult intereselor țării.

Ce să mai spunem despre exemplul dat de generalul Ion Basarabescu? Acesta, comandant al efectivelor militare din zona Silistra, la puțin timp după ce a încercat să intervină în ajutorul armatei române spulberate la Turtucaia, văzând pe bulgari cum înaintează cu ferocitate spre pozițiile sale, înfricoșat, și-a pierdut cumpătul și a fugit în mod dezonorant în automobilul personal, abandonându-și soldații care au dat și ei bir cu fugiții, retrăgându-se fără să lupte din calea dușmanului.

Las la urmă cazul cel mai scandalos și mai ieșit din comun, cel al trădătorului colonel Alexandru Sturdza. Fiu al fostului prim-ministru Dimitrie Alexandru Sturdza care-și dovedise imoralitatea în câteva rânduri dar mai ales atunci când îl decorase în 1895 pe Jezsensky, acuzatorul principal în procesul memorandiștilor din Transilvania, a trădat, dezertând la începutul lui 1917 și trecând la inamic, în tabăra germană. Unii istorici încearcă să-l disculpe, insistând pe „zbuciumul extraordinar” al unui om care a ales să facă

¹³⁰Constantin Argetoianu, *Pentru cei de mâine: amintiri din vremea celor de ieri*, vol. II, august 1916-iunie 1917, Editura Albatros, București, 1990, p.48

această faptă reprobabilă din cauza convingerii că renunțarea la războiul alături de Antanta și continuarea alături de Puterile Centrale ar fi fost soluția salvatoare pentru țară. Într-adevăr, faptul că ofițerul cu concepții puternice germanofile, cu studii în Germania, a fost nevoit să lupte împotriva Germaniei, pe care o admira, fiind convins că România trebuia să se afle în acest război în tabăra ei, trebuie să-i fi cauzat o traumă sufletească semnificativă. Dar cât poate conta din punctul de vedere al moralității acest lucru? Ar fi putut să-și dea demisia din armată pentru a rămâne fidel propriilor convingeri. Trebuie apreciat totuși și faptul că, chiar și așa, a luptat în 1916 împotriva germanilor, călcându-și pe inimă. Situația dramatică în care ajunsese România l-a determinat să cedeze și pornind de la ideea că armata română va fi învinsă, a trecut în tabăra pe care o considera deja învingătoare. Având în vedere ce se întâmplase până atunci cu armata română, logica era în bună măsură de partea lui, însă nu și moralitatea. Poate fi considerată acțiunea lui de a răspândi manifeste în tranșeele românilor cu scopul de a face pe soldați să dezerteze în masă și a trece de partea inamicului ca o atitudine patriotică, spre binele românilor? Din nou, putem spune, pare logic la acel moment defavorabil nouă românilor, cu mult înainte de rezistența eroică din vară care nu putea fi anticipată în condițiile succeselor continue ale Puterilor Centrale. Dar iarăși, fără discuții, este cât se poate de imoral.

Mai mult de atât, se pare că înainte de a dezerta, colonelul Sturdza a avut, ca parte a complotului său, și intenții absolut detestabile, de neiertat, față de suveranul care-l decorase cu doar câteva zile în urmă. Ion Gheorghe Duca relatează, conform spuselor generalului Alexandru Averescu al cărui subordonat era Sturdza: „Cu prilejul ultimei vizite a Regelui pe front, Sturdza înaintase atât de mult cu el înspre tranșeele inamice. Încerca, se vede, să-l expuie gloanțelor germane sau chiar să-l predea prizonier dușmanului. Așadar, fiul lui Dimitrie Sturdza era nu numai trădător, dar și asasin.”¹³¹ În aceste

¹³¹ Ion Gheorghe Duca, *Memorii*, vol. III, Editura Machiavelli, București, 1994, p. 223

condiții, nu mai contează deloc convingerile acestui trădător, chiar dacă au anumite justificări de ordin general.

Lista mai poate continua, dar ne oprim aici. Astfel de oameni, puși să conducă și să apere țara în momente critice, lipsiți de calități profesionale, de-a dreptul criminali din culpă față de proprii soldați, dar care nu și-au primit pedeapsa cuvenită, sunt demni de tot disprețul contemporanilor și al urmașilor, al nostru, celor care le citim în cărțile de istorie „mărețele” fapte de arme. Vina aparține însă nu numai lor ci și acelor conducători imorali, fără principii, care i-au promovat și i-au investit în funcții de o asemenea responsabilitate.

Războiul nu a fost pierdut în 1916 de soldatul român, luat la oaste nepregătit, neprotejat, nemâncat și neîmbrăcat cum trebuie, nici măcar deseori la limita decenței. Soldatul român, că a fost vorba de tragicul an 1916 sau de următorul an 1917, și-a probat din plin vitejia și aptitudinile militare, stropind cu sângele său pământul unei țări așa de prost conduse de „stăpânii” săi. Acest lucru a fost recunoscut cu demnitate chiar de adversar.

În 1917, atunci când cea mai mare parte a țării era ocupată de dușman și se consuma eroica rezistență din Moldova, oficiosul în limba germană *Bukarester Tageblatt* se exprima în felul următor, făcând referire la ostașul român: „Ca atacator și chiar ca urmăritor, irezolut; eroic însă, plin de sacrificiu ca apărător al pământului național.[...] A arătat în apărarea granițelor toată destoinicia sa și s-a bătut vitejește. Modul de luptă al românilor, caracteristic în atac și apărare, lasă o lumină asupra sentimentului cu care acest popor a intrat în război.”¹³² Soldatul român era pentru învingătorii lor din 1916 „vrășmaș încăpățânat”, cel care „cu extremă tenacitate și-a apărat pământul său național.”¹³³

¹³²Virgiliu Drăghiceanu, *707 zile sub cultura pumnului german*, Editura Saeculum Vizual, București, 2012, p.106

¹³³ *Ibidem*, p.107



Ostași români masacrați de armele superioare ale dușmanului
Bartolomeu-Brașov, 1916

În același ziar găsim și o referire care ne relevă sacrificiul de-a dreptul sinucigaș al românilor: „Dar, deși acolo mitralierele aduceau moarte înmiită în rândurile românilor, ei se adunară iarăși, atacară îndrăzneț, vitejește. Bravo, valahule! Germanii știu să aprecieze vitejia.”¹³⁴ Deși aceste remarci sunt extrem de apreciative la adresa eroismului ostașilor români, ne-am fi dorit ca în cazul ultimelor afirmații, ele să nu fi existat, să nu fi existat motivația pentru a fi consemnate. Iar pentru a nu exista aceste cuvinte care ne dor, ar fi fost nevoie ca soldatul român să fie în 1916 înarmat și pregătit așa cum trebuie.

Ar fi o ingrat și nedrept pentru toți eroii noștri de pe câmpul de luptă, lăudați și de inamic, ca să particularizăm. Cu toate acestea, vom scoate în evidență un caz ieșit din comun. Este cel al bravului

¹³⁴ *Ibidem*

Constantin Mușat.

După ce fusese în câteva rânduri rănit grav în luptă, fiind nevoie a i se amputa o mână, acest om de mare caracter a solicitat, în fața comisiei medicale din spitalul unde fusese îngrijit, să lupte în continuare ca grenadier. Soldatul Mușat dorea să fie folositor atât cât mai putea fi, aruncând grenade cu mâna rămasă.

Acest om simplu a reușit în mod incredibil să treacă atât peste cumplita traumă fizică cât și peste cea psihică și să-și facă în continuare datoria. Devenise o legendă printre ceilalți ostași, dar și un exemplu de renunțare la propria persoană, la propria viață, în slujba unui ideal prezent în sufletul și mintea sa.



Monument dedicat
marelui erou Constantin Mușat

Prezența unui mutilat de război în primele rânduri ale focului pe frontul din Moldova, la Oituz, în 1917, i-a mobilizat și înverșunat pe tovarășii săi întregi din punct de vedere fizic. Moartea sa care a

survenit în cele din urmă în toiul încleștării a devenit simbolul sacrificiului suprem. Există oare termeni de comparație între acest mare erou și de exemplu, generalul Mihai Aslan, comandant de mare armată, care la momentul Turtucaia își încerca norocul la cazinou ?

În 1918, în timpul capitulării României și încheierii Păcii de la București, un alt ziar, de data asta din Germania, *National Zeitung*, exprima convingerea că „România e prăbușită nu pe câmpul de bătaie, ci pe cel politic.”¹³⁵ Situația noastră internă era așa de evidentă încât ajunsese să fie percepută ca atare în mod ironic și în afara țării. Un gust amar te cuprinde gândindu-te că tocmai adversarul îți cunoaște defectele, slăbiciunile, și profită de ele.

Ideea de mai sus întărită de portretul marelui erou ostaș al armatei române ne determină să facem o comparație care se cuvine și anume că între soldatul, cu precădere țăran, și politicianul sau ofițerul de rang înalt a existat o diferență enormă. Nu, nu ne referim la educație, la starea materială, acestea sunt categoric în favoarea reprezentanților „elitei” românești. Este vorba de superioritatea de netăgăduit a imaginii morale a celui dintâi.

*

Dezorganizarea și haosul au cuprins pe români, militari, civili, în urma înfrângerilor repetate și a ocupării treptate a țării de către armatele Puterilor Centrale care se făceau remarcate și prin violențele cărora le cădea pradă populația.

În ianuarie 1917, autoritățile de la Londra primeau un raport devastator la adresa comportamentului României în Primul Război Mondial. Căpitanul J.D. Scale din Statul Major al armatei britanice, aflat în misiune în România, descrie în cele mai mici detalii situația dezastruoasă a disciplinei în armata română, condițiile sanitare precare, demoralizarea întregii societăți, care după doar șase luni de război, nu mai dorea altceva decât pacea. Acest fapt relevă două

¹³⁵ *Ibidem*, pag.185

aspecte. Primul este acela că societatea românească nu era pregătită de o asemenea provocare cum era acest război, al doilea că românii nu făceau o excepție de la regula generală, înscriindu-se pe lista nefericită a tuturor celorlalte popoare, cu „state vechi” în război care resimțeau din plin ororile sale.

Deosebit de dur și critic este la adresa autorităților și factorilor de răspundere, însă nu și referitor la soldații români pe care-i aprecia ca fiind niște victime ale unui sistem politic și organizatoric îngrozitor. În însemnările sale din ianuarie 1917, ne mărturisește: „Românii. Cea mai mare parte a acestor două luni m-a găsit printre țărani români și sunt sigur că aceștia au constituția unor soldați excelenți. Nu sunt pretențioși, muncesc din greu și au o constituție fizică excelentă, iar pentru cei care le cunosc limba este foarte ușor să se înțeleagă cu ei. Sunt niște mășăluitori excelenți. Am fost cu generalul Văitoianu la Câmpina când forțele sale s-au retras de la trecătoarea Predeal și i-am văzut trupele după un marș de 45 kilometri fără hrană sau odihnă; deși disciplina de marș a fost inexistentă, totuși trupele au continuat să meargă, și, după câte știu, au continuat marșul până la Ploiești. Ofițerii sunt nefolositori și dincolo de orice dispreț. Se pare că niciodată nu sunt alături de oamenii lor atunci când condițiile sunt neplăcute. În timpul unei întregi nopți de retragere între Câmpina și Ploiești, cu drumurile blocate de căruțe și tunuri, am văzut doar doi ofițeri români atunci când era nevoie de orice ofițer aflat la îndemână. Toată această coloană, de 700 de căruțe, cred că a fost capturată de germani a doua zi. Orașele mari ca Iași și Bârlad sunt în prezent pline de ofițeri români îmbrăcați cu fast, pudrați și machiați care nu fac absolut nimic; unii dintre ei, fără îndoială, sunt în permisie, însă majoritatea absentează de la unitățile lor. Cu un astfel de exemplu cu greu pot fi învinovați soldații simpli dacă fac și ei același lucru, iar satele sunt pline de soldați români care nu fac nimic. Cred că de curând a fost emis un ordin care cere tuturor soldaților și ofițerilor români să se alature unităților lor de îndată, anulând toate permisiile și cerând tuturor gradelor care au permisiile medicale să se prezinte pentru examinare. Ofițerii își tratează oamenii ca pe niște

câini, iar oamenii nu au niciun respect față de ofițerii lor. Armata română cu ofițerii săi cred că este mai mult decât nefolositoare, însă cu alți ofițeri și cu întăriri din partea trupelor ruse ar fi excelentă. Nu sunt neobișnuite rănilor auto-provocate. [...]”¹³⁶

Ceea ce afirmă ofițerul britanic, un martor neutru care nu ar avea de ce să mintă, să deformeze intenționat adevărul, este relevant pentru ce însemna România în acest război, în 1916, la polul opus față de ceea ce era inițial în viziunea inconștientă, nerealistă, a conducătorilor statului. Interesant de remarcat este și faptul că aceeași constatare va fi valabilă și pentru al Doilea Război Mondial, mai ales în privința corpului ofițeresc, a raporturilor dintre ofițeri și soldați, descrise ca fiind jalnice în marea lor parte.

Aflăm în continuare de la același martor lipsit de menajamente cum era situația pe front: „Printre români, disciplina de marș este foarte proastă. Transporturile se deplasează pe drumuri în orice formă, blocând orice, și nimeni nu pare să observe acest lucru, decât dacă îi este împiedicată propria deplasare. Blocajele sunt numeroase. Căruțele, deși încărcate, sunt folosite de ofițeri și trupă. Disciplina așa cum o știm noi abia dacă există. Căile ferate sunt într-o stare de haos indescriptibil din pricina transferului a mii de vagoane spre spatele frontului. Gările sunt blocate cu vagoane încărcate sau goale. Trenuri cu provizii necesare urgent sunt pierdute și chiar dacă sunt găsite este imposibil să fie mutate. Unii dintre șefii gărilor sunt germanofili cunoscuți și fac tot ce le stă în putere să înrăutățească situația. Mereu au loc accidente, drept urmare a activității agenților germani și, cu actualul control comun ruso-român, vor continua să aibă loc. [...] Gările mai mari au un comandant român și unul rus care aproape de fiecare dată au interese contradictorii. Trenurile pleacă de multe ori fără niciun fel de anunț și soldații sunt lăsați în număr mare în urmă. O călătorie de 60 de kilometri poate dura 4 sau 24 de ore. Am călătorit cu un tren al Crucii Roșii plin de răniți de la Tecuci la Bârlad – 60 de

¹³⁶ George Damian, *România Primului Război Mondial văzută de un ofițer britanic*, în „Historia”, anul X, nr.11(105) / 2010, p. 23-24

kilometri parcurși în 23 de ore. Trenul, care nu avea niciun fel de provizii la bord, a fost trimis la Tecuci unde erau făcute aranjamente pentru hrană, iar acolo a fost ținut la 5 mile distanță de gară vreme de 12 ore fără niciun motiv aparent. Proviziiile de apă se termină adesea, iar locomotivele sunt oprite din acest motiv sau trimise la alte gări pentru a se aproviziona. Pe linia Ianca-Brăila au avut loc trei accidente în doar câteva zile, în altă parte un tren rusesc de Cruce Roșie a intrat într-un tren de aprovizionare pe care l-a distrus, conductorul locomotivei a fugit.[...] Nu există niciun fel de ordine în gări, toate gările sunt pline cu trupe și refugiați care așteaptă trenuri ce ar trebui să ajungă într-o oră, care însă apar după o zi. Nici cel mai bine pregătit personal de cale ferată nu ar putea lucra în aceste condiții. Birourile sunt pline cu ofițeri și soldați, telefoanele sunt folosite în alte scopuri și toată lumea trăiește într-o stare de haos permanent. De vreme ce căile ferate au fost congestionate, drumurile au trebuit să preia transporturile armatei ca și mișcarea trupelor. În prezent, drumurile se află într-o stare de plâns; suprafața lor a dispărut și în multe locuri s-au transformat în lacuri noroioase ce ascund găuri care distrug căruțele iar pe vreme uscată se transformă în dealuri și găuri. Căruțe stricate sunt văzute adesea, cai morți zac de-a lungul drumurilor și orice tip de transport se mișcă încet și cu mare dificultate. Prin sate drumurile sunt mai rele decât oriunde și multe drumuri care altădată erau excelente pentru mașini acum sunt bune doar pentru căruțe. Drumurile din Moldova erau mai bune decât cele din sud, din jurul Buzăului și Brăilei, deoarece aveau plăci de metal, însă acum sunt practic distruse iar metalul ieșit la suprafață le face foarte proaste pentru transporturile cu cai.”¹³⁷

Iar tabloul de calvar al României în plin război poate continua, mărturiile ofițerului nu se opresc aici. Doar unele din ele vor mai fi menționate aici și arată gradul de degradare la care au ajuns românii ca popor, arătând de fapt și nivelul real de civilizație ieșit la iveală în aceste condiții nefaste: „Curățenia este imposibilă în aceste condiții.

¹³⁷ *Ibidem*, p.24-25

Oalele de noapte, hainele murdare, etc., erau aruncate de-a lungul căii ferate care a devenit astfel o adevărată latrină folosită ca atare de trupele ce călătoreau (un picior amputat a fost lăsat pe calea ferată într-o stație vreme de mai multe ore). Măruntaiele animalelor ucise erau peste tot și pe vreme umedă mirosul era dezgustător. Cai morți zac peste tot, mâncați de câini și porci. Nu am văzut niciodată o latrină de tranșee în România, iar trupele folosesc împrejurimile gărilor și marginile drumurilor sau orice loc le vine la îndemână.”¹³⁸ Chiar dacă realitățile războiului din alte părți erau dramatice așa cum le-am descris în această carte, totuși trebuie să spunem, fără nicio îndoială că ceea ce s-a întâmplat cu noi românii, ne aruncă la nivelul cel mai de jos al civilizației, al unui primitivism dezgustător.

Dacă am fi totuși tentați să credem că este o descriere subiectivă, să citim dintr-o sursă autohtonă demnă de toată încrederea, ce consemnează Ion Gheorghe Duca, unul dintre marii noștri memorialiști ai acelei perioade: „Spectacolul drumurilor era de nedescris: bărbați, femei, copii, bolnavi, bătrâni, schilozi, pe jos, în trăsuri, în căruțe, călări, umblau în ploaie, pe vânt, pe frig, pe ninsoare. Unii adunaseră în grabă ce putuseră din avutul lor și îl târau după ei. Alții nu mai puteau înainta și cădeau sleiți de puteri și lihniți de foame de-a lungul șoselelor. Alții mureau prin șanțuri și trupurile lor descompuse erau lăsate pradă corbilor. Pe lângă aceasta, exodul populației civile se amestecă cu convoiurile armatei în retragere, soldații, grăbiți să treacă spre a executa ordinele ce aveau, răsturnau tot ce le stă în cale, se nășteau astfel învâlmășeli îngrozitoare, în depărtare se auzeau focurile inamicului, copiii țipau, femeile plâneau, ploaia nu mai înceta, gerul se întetea, într-o parte un sat era bombardat, într-alta se vedeau flăcări de incendiu. Era o viziune de infern.”¹³⁹

Scenele descrise, de-a dreptul apocaliptice, ne trimit parcă în trecutul întunecat al marilor migrații barbare. Cum se mai puteau

¹³⁸ *Ibidem*, p.25-26

¹³⁹ Ion Gheorghe Duca, *Memorii*, vol. III, Editura Machiavelli, București, 1994, p.184-185

susține într-o asemenea situație progresul și modernizarea cosmetizată din ultimele decenii a unei țări încremenite în propria neputință ?

În timp ce mulți oameni obișnuiți își părăseau în grabă casele, gospodăriile, cu doar ceea ce puteau căra, pe jos sau cu căruța, de teama atrocităților săvârșite de inamic, în special de bulgari, și măcinați de regrete, boli, și restricții, luau drumul Moldovei, mulți fruntași politici căutau să-și salveze pe cât posibil averile, transportându-și bunurile de valoare în trenuri întregi. Astfel pentru a da doar câteva exemple să-l cităm pe același prim ministru Ionel Brătianu care numai pentru proviziile sale de damigene cu vin amanetase câteva vagoane. De asemenea, un om politic cunoscut pentru venalitatea sa și afacerile oneroase făcute chiar în acea perioadă critică, rămas celebru în epocă, Alecu Constantinescu, nu degeaba poreclit Porcu, își transporta tot pe calea ferată mobila și, atenție, vasele cu murături ! Asta în timp ce oamenii simpli, soldați, civili erau nevoiți să meargă sute de kilometri pe jos, cu strictul necesar, în condițiile de coșmar, amintite mai sus.

Având în vedere atât atitudinea oamenilor politici cât și așa cum s-a văzut ceva mai sus, a comandanților militari, în marea lor majoritate, de la mic la mare, față de oamenii simpli, din popor, putem spune că au devenit o vocație însumată a existenței noastre istorice, demonstrată și cu ocazia Primului Război Mondial, aceste trăsături imorale, nepăsarea, desconsiderarea și ignoranța fără limite ale conducătorilor noștri față de oameni, față de propriul popor.

Prea au fost românii obligați și obișnuiți de-a lungul veacurilor, în spiritul de turmă, să se supună fără cârtire, orice s-ar întâmpla, în fața deciziilor și ordinelor primite. O limită mai joasă a imoralității, de a aduce ființa umană atât de jos, în primul rând din vina ta și apoi și a celorlalți, aliați și dușmani, nu există.

Evident că toate aceste afirmații care ne dor și ne fac să ne simțim umiliți ca popor, întregesc imaginea expusă mai sus, aceea a unui tablou jalnic al țării noastre în Primul Război Mondial, care nu putea decât să afecteze moralul și așa din ce în ce mai scăzut al soldaților și civililor români. Oare cum or fi considerat autoritățile

române în frunte cu mult lăudatul de contemporani, istorici și memorialiști prim-ministru Ionel Brătianu că se poate duce un război de către România, de către armata română într-un asemenea haos, într-o asemenea debandadă și lipsă de pregătire, cu o populație civilă neinformată și față de care nu s-au luat nici cele mai elementare măsuri de protejare ?

Există deci suficiente motive pentru a incrimina moral pe cei care au împins România în război în condiții revoltătoare și de neînțeles, cu atâta seninătate. În frunte cu Brătianu, fruntașii noștri politici și comandanți militari la vârf, necunoscători ai realităților, trăind în lumea lor iluzorie, făcând planuri pe hârtie și în mintea lor, pe seama celor mulți, sunt deopotrivă vinovați de dezastrul care a avut loc în 1916, la fel ca și conducătorii celorlalte state implicate în război.

Remarcile lui Octavian Goga referitoare la cei care ne conduceau nu ni se par deloc deplasate: „Într-o asemenea situație tragică, cu elementele de-aici, nefiind o țară de opinie publică sau de libertate constituțională, nu se așteaptă nimeni la o schimbare de politică internă, Guvernul, care în Franța ar fi căzut din primele zile, și în Italia ar fi fost asasinat, e tot atât de sigur la locul lui.”¹⁴⁰ Departe de a aduce elogiul, de altfel nemeritate așa cum am văzut, guvernanților din acele state, trebuie să spunem clar, fără teama de a greși, că în România s-a depășit orice măsură a iresponsabilității autorităților față de populație. Iar efectul ar fi trebuit să fie demisia guvernanților români, a factorilor de răspundere pentru dezastrul din 1916 conform și unei dintre cele mai importante prevederi constituționale, cea a responsabilității guvernamentale, introduse încă din 1878 în Constituția din 1866. A fost deci nu numai moral dar și ilegal, ca guvernul Brătianu să mai rămână la putere în asemenea condiții. El va demisiona ce-i drept, ca simbol al neputinței, dar o va face abia în februarie 1918, în condiții și ele destul de oneroase. Imaginea sa ca de altfel și a politicianismului falimentar și păgubos ajunsese să fie

¹⁴⁰ Florin Constantiniu, *op.cit.*, p.281-282

percepută în folclorul popular în versuri satirice extrem de usturătoare:

„Ne-am bătut din mitraliere
Pentru ciocoi, mânca-i-ar ielele
Și pentru domnul Brătianu
Nu i-ar mai putrezi ciolanul.”¹⁴¹

Bilanțul pierderilor, situat între 200.000-250.000 de oameni în rândul militarilor, morți, răniți, prizonieri, dispăruți, în numai trei-patru luni, la care se adaugă desigur tot cam atâția morți din cauza epidemiei de tifos exantematic și a altor boli datorate mizeriei, este o adevărată catastrofă pentru o țară atât de plăpândă și au ca numitor comun superficialitatea criminală a clasei politice românești, a tuturor celor care au avut un rol de conducere dinainte de război și în timpul său.

*

Ce au mai făcut în timpul războiului politicienii români ? Au mai avut ocazia de a-și etala interesele și metehnele meschine, înguste, personale sau de partid ? A fost bineînțeles o perioadă de „îngheț” a vieții politice, problemele militare, tragedia prin care țara trecea nemailăsând oportunități pentru cei care contribuiseră în timpul guvernărilor lor la acea situație. Frunțașii politici refugiați la Iași, antantofilii, deveniseră dintr-o dată morali, erau teribil de dornici de a-și face datoria față de propriul popor, de a propune și adopta legile și reformele în favoarea celor mulți care luptau și pentru ei.

De cealaltă parte, germanofilii, rămași la București, jubilau și se dovedeau îndoielnic de morali, pactizând, unii de voie, alții de nevoie cu dușmanul, având desigur argumentul puternic și real că țara trebuia condusă. Dintr-un alt punct de vedere, obiectiv putem spune, ei se dovediseră într-adevăr integri moral, netrădându-și propriile convingeri exprimate clar până atunci, în favoarea Germaniei și

¹⁴¹ Virgiliu Drăghiceanu, *op.cit.*, p.207

Puterilor Centrale. Dar cu toate aceste considerente care vin în sprijinul lor, chiar și în sânul partidei germanofile, anumiți politicieni de frunte, prin afirmațiile care le făceau sau acțiunile întreprinse își dovedeau joshnicia caracterului lor.

Petre P. Carp, liderul de opinie al partidei germanofile, devenise acum, după înfrângerea inițială în fața antantofililor, foarte tranșant, afișându-se ca un aliat convins al celor care se instalau ca noi stăpâni la București. Își vedea împlinită dorința exprimată fără jenă în fața suveranului în Consiliul de Coroană din august 1916, ca România să fie învinsă: „Mă voi ruga la Dumnezeu ca armata română să fie bătută, căci numai astfel va putea să fie scăpată”¹⁴². Cel care a șocat cu acel prilej în disputa cu regele Ferdinand, cuprins de o ură viscerală, pricinuită și de pierderea unui fiu pe frontul din Transilvania, va ajunge să se comporte ca un satrap. Întrebat la un moment dat, în timpul unei întâlniri de Mackensen „Ce doleanțe mai ai ?, Carp a răspuns lapidar : „Să-mi iei Moldova !”¹⁴³ Venerabilul politician lăsa senzația că vorbește ca un stăpân al țării, care, luându-și revanșa împotriva tuturor, a suveranului, a adversarilor săi politici, întrona principiul autorității justițiare. Carp s-a făcut că nu vede sălbăticia și samavolniciile făcute de ocupanți asupra sărmanilor români îngroziți și expuși fără nicio reacție de apărare din partea nimănui. Crime, violuri, jafuri, nelegiuiri fără seamăn, asta a însemnat sfârșitul lui 1916 pentru mulți din românii rămași în teritoriul ocupat. Cine erau preferații înfocatului germanofil ? „Cei mai bestiali sunt bulgarii și ungurii, apoi turcii; nu sunt mult mai buni însă nici nemții care scotocesc pretutindeni și jefuiesc populația.”¹⁴⁴.

După mai multe mărturisiri primite de la bolnavi și greu răniți ce s-au întors din Germania în Franța, soarta prizonierilor români din Germania e dintre cele mai nenorocite : „Ei sunt torturați în chipul cel

¹⁴² Florin Constantiniu, *op.cit.*, p.277

¹⁴³ Virgiliu Drăghiceanu, *op.cit.*, p.111

¹⁴⁴ ****Marele Cartier General al Armatei României. Documente 1916 – 1920*, Editura Machiavelli, București, 1996, p.149

mai neomenos.”¹⁴⁵ Dintr-un convoi de 25.500 de prizonieri purtați timp de trei luni dintr-o localitate în alta, au supraviețuit doar 4502, adică sub 18% ! Din statisticile germane deținute în timpul războiului de autoritățile militare române reiese ca până în septembrie 1917 în Germania s-au aflat 53.000 de prizonieri români, din care 19.526 (37% din total) au murit, iar 16.645 (31%) erau bolnavi în spitale. Concluzia Marelui Cartier General era categorică: „În țara care știe să se laude cu starea ei sanitară, aceste exterminări în masă se datoresc numai foamei și tratamentului mizerabil,[...] în acest chip jalnic s-au prăpădit atâția din flăcăii noștri, câți n-am pierdut în bătăliile mari.”¹⁴⁶ Nu mai adăugăm și suferințele îndurate de ostașii români în sinistrele și primitivele lagăre bulgărești.

De asemenea, Petre P. Carp, ca și ceilalți germanofili de la rămași la București, au trecut cu vederea prea ușor regimul crunt de rechiziții mai ales din 1918, pe seama populației române.

Pentru toate acestea, guvernării, colaboraționiștii sunt în egală măsură vinovați cel puțin moral în fața istoriei.

Cât despre politicianul conservator, „monstru sacru” al politicii românești, cariera sa urma să se sfârșească sumbru și nedemn, în contextul acestui război.

Constantin Stere, și el un mare susținător al Puterilor Centrale, din ură față de Rusia, socotea, demonstrându-și în acest fel lipsa de demnitate și jignind propria țară și propriul popor, pe care le identifica cu politicienii, susținând că „O nație care nu știe să-și afirme puterea de viață, să-și apere ființa națională, nu e decât greutate morală în economia lumii, care îngreuiază mersul avangardelor omenirii.”¹⁴⁷ Nici că se putea o declarație mai defăimătoare la adresa propriului popor ! Răzbunarea pentru abandonarea Basarabiei în favoarea Transilvaniei ca obiectiv național îi luase mințile fruntașului basarabean. Fără să negăm nici pe departe lupta și suferința îndurată în închisorile țariste în numele patriei basarabene, trebuie să spunem că

¹⁴⁵ *Ibidem*, p.151

¹⁴⁶ *Ibidem*, p.152

¹⁴⁷ Virgiliu Drăghiceanu, *op.cit*, p.124

Stere a scăpat destul de ieftin, moral vorbind, după terminarea războiului, iertându-i-se păcatele lui ca de altfel și altor colaboraționiști înfocați, și continuându-și nestingherit activitatea politică în țara pe care o blamase. Putem oare să-l comparăm pe Stere cu Iorga care la Iași, la 14 decembrie 1916, în sala Teatrului Național care găzduia Parlamentul în exilul său forțat, a afirmat următoarele ? : „[...] Oriunde am fi, suntem hotărâți să mergem până la capăt, în credința că, dacă s-a ridicat vreodată o religie pe lume, dacă s-a vorbit de dreptate și ideal, nu se poate, cu nici un chip, ca și înaintea celei mai sălbaticе forte organizate, să piară drepturile unui popor de a trăi pe pământul în care nu este un fir de țărână care să nu fie acoperit de cel mai nobil sânge. [...] Spre noi se uită astăzi o oștire, Oștirea României, care este moralicește întregă; este mai mare chiar decât în momentul când întâiul detașament a sfărâmat cu patul puștii piatra de nedreptate la graniță. Atunci, om viu lângă om viu, ea reprezenta numai puterea fizică și încrederea în biruință; astăzi cei vii aduc cu dânșii moștenirea sufletească a celor cari au murit pe câmpul de luptă. Precum noi lăsăm la alții averea și numele nostru, aceia cari cad pentru Țară și viitorul Neamului își lasă sufletul întreg, atât de mare cum era în momentul sacrificiului lor, acelora în mijlocul cărora cad. [...] Cel din urmă soldat cu haina sfâșiată de suferințele și răbdările îndelungate față de asprimea naturii și de cruzimea dușmanului aduce în fapta sa morală pe toți acei cari nu-i vom mai vedea aievea niciodată. Și niciodată steagul românesc n-a fost mai mândru decât în momentul când a arătat celei mai superbe alcătuiți militare din Europa că pot merge țărani fără școală, fără arme moderne, înaintea oștirii înzestrată cu tot ce o cultură grozavă și înverșunată dă sclavilor înarmați cari o reprezintă. [...] Cine va fi putut spune că Armata noastră, [...] că această sfântă Armată nu și-a îndeplinit datoria ei, nu numai față de Țară, de Țara de acum, dar și față de una din cele mai glorioase moșteniri și față de generațiile care ne așteaptă pentru a ne judeca, cine va spune că țăranul român a scăzut câtuși de puțin față de strălucita vitejie care i-a fixat în generațiile precedente un rang între națiuni, aceia nu numai că săvârșesc un act de nepatriotism, dar și un

act de nedreptate față de partea cea mai sănătoasă, mai plină de făgăduieli și de viitor a Neamului nostru. Armata noastră în împrejurările de astăzi reprezintă un popor întreg. [...] Poporul Românesc se cuprinde din acei cari țin arma în mână, din acei cari li dau tot sprijinul pentru a o putea întoarce împotriva dușmanului și în acei cari trăiesc numai spre a admira acest eroism, a-i culege roadele pentru popor și de a da mâna de ajutor care este trebuitoare pentru a garanta victoria.”¹⁴⁸ Nu, desigur că nu există termeni de comparație. Constantin Stere nu își disprețuia doar neamul, așa cum foarte clar se exprimase, dar în același timp disprețuia și pe românul simplu, pe țăranul care murea pentru ea, fără a avea interesele murdare ca ale politicianului care după cuvintele lui Iorga îl trimitea la luptă „fără școală, fără arme moderne”.

Foarte controversată a rămas până astăzi personalitatea lui Alexandru Marghiloman, cel care și-a asumat funcția ingrată de prim-ministru în timpul ocupației totale a României de către Puterile Centrale, de la Pacea de la București din mai 1918 și până la sfârșitul războiului. La prima vedere, fruntașul conservator este un trădător. Trebuie spus că la cele două Consilii de Coroană din 1914 și 1916, deși adept al Puterilor Centrale, a putut trece peste simpatiile sale și a propus soluția neutralității, fiind de fapt singurul care a avut o asemenea atitudine constantă și rațională. Prin urmare, putem spune, fără nicio îndoială, că îi depășește nu numai din punct de vedere al valorii viziunii politice dar și ca aspect moral atât pe Ionel Brătianu cât și pe Petre P. Carp, susținătorii de-o parte și de alta a unei beligeranțe a României în condiții nepotrivite.

În condițiile tragice din primăvara lui 1918, când România capitulase și semnase pacea cu Puterile Centrale, Alexandru Marghiloman a devenit „mantaua de vreme rea”, care putea să amelioreze situația României în fața puternicilor ocupanți. După soluția de urgență reprezentată de generalul Averescu, Marghiloman a

¹⁴⁸Petre Țurlea, *Nicolae Iorga în viața politică a României*, Editura Enciclopedică, București, 1991, p.106-107

fost mandatat de autoritățile de la Iași, personal de Ion I.C. Brătianu pentru a prelua guvernarea. A avut deci legitimitatea de a conduce astfel încât trădarea care s-a răsfrânt asupra imaginii sale, până la moarte și după ea, nu are în cazul său amprenta imoralității. Faptul că a reușit să obțină în cele din urmă o pace care, cu toate compromisurile și cedările inerente, evita transformarea în totalitate a țării într-o zonă de ocupație politică și militară, îi atribuie un mare merit personal.

Mai imoral a fost, iarăși trebuie s-o spunem, același Brătianu, din mai multe puncte de vedere. O dată pentru că nu și-a asumat dezastrul din 1916, renunțând la putere abia când devenise clar că nu mai poate rămâne în vârful ei și revenind imediat după război în fruntea guvernului, a doua oară pentru că a jonglat atât cu Averescu cât și cu Marghiloman, fugind de responsabilitate și încercând „să scoată castanele din foc” cu mâna lor și a treia oară, după ce evident a revenit la conducere la sfârșitul lui 1918, pentru că ulterior, ca o culme a perversității politice, l-a acuzat pe Maghiloman de trădare.

Încercând să se apere în fața acuzelor care curgeau împotriva sa, în 1919, liderul conservator spunea că: „Nu am făcut pace eu ci dumneavoastră. Da, domnii mei, ați hotărât-o în decembrie (1917) și ați adus pe generalul Averescu în februarie numai ca să încheie pacea.”¹⁴⁹ Cuvintele sale reflectau fidel realitatea.

În acele momente de mare cumpănă, în care se afla țara sau mai bine zis ce mai era din ea, Ionel Brătianu trecea încă totul prin prisma interesului politic. Despre Alexandru Averescu, pe care-l desemnase în februarie 1918 prim ministru doar pentru a negocia pacea cu Puterile Centrale – dat fiind că generalul făcuse studiile în Germania și se cunoștea cu conducătorii militari în frunte cu Mackensen – pentru ca ulterior să se dispenseze de el, el afirmă: „Guvernul Averescu e primejdios. Lipsit de scrupule în formarea partidelor pe care să se sprijine.”¹⁵⁰ Un politician care-și dovedea din plin

¹⁴⁹Nicolae Peneș, *Alexandru Marghiloman. Lordul valah*, Editura Editgraph, Buzău, 2008, p.366

¹⁵⁰ *Ibidem*, p.345

imoralitatea acuza pe alții de imoralitate.

În vara lui 1918, Parlamentul de scurtă durată constituit la București sub oblăduirea puterilor ocupante de o legitimitate formula veritabile capete de acuzare la adresa guvernului Brătianu precum neorganizarea armatei, corupția reprezentanților, retribuția lor exagerată, cedarea flotei Rusiei, transportarea tezaurului în Rusia, distrugerea rafinăriilor, întrebuintarea vagoanelor în scopuri particulare în timpul retragerii în Moldova. Și deși legitimitatea acestui legislativ aflat sub oblăduirea puterilor ocupante este desigur contestabilă, pe lângă erori săvârșite oarecum de înțeles în condiții de război, se regăsesc aspecte pe bună dreptate incriminatorii asupra celor care păstoriseră perioada participării țării la război. Cu o remarcă, aceleași acuze trimise într-o anumite direcție ar fi trebuit de fapt să se întoarcă ca un bumerang asupra celor care le făceau. Profunda imoralitate a imensei majorități a clasei politice românești din epocă nu le permitea însă celor care o compuneau să-și vadă propriile nelegiuiri, arătând, după modelul tipic românesc, doar spre ograda vecinului.

S-a dovedit după război că viața politică a continuat să se desfășoare după vechile reguli care doar s-au transpus într-o nouă epocă. Și ca și cum răul provocat asupra societății românești prin erodarea coeziunii interne care a afectat țara în timpul „Marelui Război” n-ar fi fost de ajuns, aceleași trăsături de fond au permis și încurajat apariția și exacerbarea extremismelor de dreapta și de stânga, instaurarea unei conduceri ilegite și atât de imorale în persoana lui Carol al II-lea. Toate acestea au constituit permise care ne-au adus cam în aceeași situație în preajma celui de-al Doilea Război Mondial atât pe plan politic cât și militar. Același om politic Alexandru Marghiloman, făcea „mea culpa” în numele clasei politice românești: „Țara noastră a crescut, dar vaza ei nu a crescut. Prin vina noastră, n-am știut să ne adaptăm vremurilor noi. Am rămas încâlciți în politica îngustă de partide, cu polemicile de persoane, cu pismuirile ei.

A rezultat de aici o slăbire generală a acțiunii de stat.”¹⁵¹ Contestatul om politic, aflat și el între vinovați din acest punct de vedere, sintetiza cum nu se poate mai bine imaginea reală a ceea ce însemnase România la vârful.

*

Nu putem să trecem cu vederea modul în care Casa Regală, în principal regele Ferdinand, a străbătut acest război. Trebuie să admitem că printre cei vizați de acuzele aduse oamenilor politici de la cea vreme îl putem include și pe monarh. În calitate mai întâi de moștenitor al tronului și apoi de șef al statului, a fost și el în egală măsură pasiv, necunoscând în general situația dezastruoasă, cu referință la aspectul militar. A dat girul pentru intrarea în război, fără să chibzuie asupra evenimentelor din acele zile care nu curgeau deloc în favoarea țării sale. Însă suveranul a recuperat și a șters cu buretele imaginea mai mult obscură pe care a avut-o până atunci, având mult de câștigat moral de pe urma atitudinii ireproșabile pe care a avut-o în timpul războiului de la început și până la sfârșit. Deși indiscutabil o fire mult mai slabă față de înaintașul său, inflexibilul Carol I și aflat și el la distanță de realitățile nevoilor militare și sociale ale românilor, Ferdinand și-a asumat încă din momentul care a decis intrarea României în război trauma psihică - pe care unchiul său nu o putuse duce până la capăt, grăbindu-i sfârșitul, prin amărăciunea provocată - de a se desprinde și oficial nu doar formal și a se confrunța cu țara de origine, lucru care i-a adus și renegarea de către familia lui din Germania. Răspunsul dat lui Petre P. Carp, român care se dovedea mult mai germanofil decât el, la urma urmei german prin origine, legături de rudenie, și român doar prin adopție, este în măsură să releve probitatea morală a regelui:

„Ați greșit și adineauri, când ați vorbit despre interesele Dinastiei, nu cunosc decât interesele țării. În conștiința mea aceste

¹⁵¹ Stelian Neagoe, *Oameni politici români*, Editura Machiavelli, București, 2007, p. 441-446

două interese se confundă. Dacă m-am hotărât să fac acest pas grav, e fiindcă, după matură chibzuință, eu am ajuns la convingerea adâncă și neștrămutată că el corespunde cu adevăratele aspirațiuni ale neamului a căror răspundere o port în ceasul de față. Dinastia va urma soarta țării, învingătoare cu ea sau învinsă cu ea. Deoarece, mai presus de toate, să știți, domnule Carp, că Dinastia mea este română. Rău ați făcut când ați numit-o străină, germană. Nu, e românească ! Românii nu au adus aici pe unchiul meu, regele Carol, ca să întemeieze o dinastie germană la gurile Dunării, ci o dinastie națională, și revendic pentru casa mea cinstea de fi îndeplinit în întregime misiunea pe care acest popor i-a încredințat-o.”¹⁵²

Și deși putem să punem în discuție „matura chibzuință” a suveranului, ca de altfel a multora dintre cei implicați în luarea deciziei, nu avem dreptul să nu apreciem sentimentul de patriotism care reiese din cuvintele și apoi și din faptele sale.

Faptul că nu și-a schimbat atitudinea și nu a insistat absolut deloc, e drept și sub influența minunatei sale soții, regina Maria, ca România să capituleze în toamna lui 1916, ceea ce i-ar fi oferit eventual șanse de a-și păstra tronul, dar și oprobiul definitiv și irevocabil al românilor, este un argument în favoarea sa și a Casei Regale. Apoi faptul că și apoi, după ce și-a înmormântat copilașul de numai trei ani (Mircea), a abandonat totul și a plecat cu durerea în suflet în exil în Moldova, având în față un viitor extrem de nesigur, îi conferă o aureolă de martir spiritual.

Și revenim iar la cuvintele lui Antonescu din scrisoarea către Dinu Brătianu care ne arată că totuși, în pofida a ceea ce s-ar putea crede, regele României nu a trăit la Iași într-un refugiu de lux: „Ați uitat că regele stătea în frig și de pe masa lui lipseau alimentele ?”¹⁵³

Prezența frecventă a regelui în mijlocul soldaților pe frontul din Moldova pentru a-i însufleți, cunoașterea nevoilor lor, răsplătirea meritelor acestora, a dus la câștigarea simpatiei acestora. Și deși am

¹⁵² Florin Constantiniu, *op.cit.*, p.278

¹⁵³ A.N.I.C., fond citat, dosar nr.61/1940, f.76

caracterizat anunțul făcut de suveran românilor în aprilie 1917 ca fiind unul imoral prin faptul că venea atât de târziu, trebuie să spunem că acesta și-a asumat misiunea ingrată de a fi judecat ca un conducător de țară ce era de către oamenii din poporul care până atunci fusese ignorat. Omul simplu de la țară sau de la oraș făcea în acest fel diferența între regele și regina lor pe de o parte și politicienii ascunși pe de altă parte. „Deși rușii ne-au dat – spune Ferdinand - un prost exemplu pentru că mulți dintre ei au devenit bolșevici și își părăseau posturile cu miile, soldații noștri prost hrăniți, înarmați insuficient, rareori lăudați, veșnic obosiți, au rămas credincioși regelui, de neclintit în mijlocul debandadei foștilor lor aliați. Am trăit printre ei pretutindeni, în spitale, pe front, chiar și în tranșee, i-am văzut înfomețați, scheletici, renăscând la viață, redevenind ființe sănătoase și puternice. Juraseră să reziste ca un zid pentru a apăra ultima părticică de pământ românesc care era încă al nostru.”¹⁵⁴

Și mai ales să adăugăm momentele critice ale cedării din 1918, aflat fiind sub dubla amenințare, chiar cu prețul vieții, din partea instigatorilor bolșevici și a armatelor ruse molipsite de propaganda bolșevică, sub semnul inevitabilei pierderi a tronului și al teribilei judecăți din partea rudelor sale imperiale germane și a acoliților austro-ungari. Ferdinand și-a învins slăbiciunile care-l caracterizau și a rămas ferm pe poziții, neratificând tratatul cu Puterile Centrale, deși nu se știa la acea vreme cât va mai dura războiul, iar României nu i se întrezăreau niciun fel de șanse pentru a ieși din acel marasm.

Toate acestea au contribuit la crearea unei imagini extrem de pozitive, hiperbolizate, a unei monarhii române suferinde și loiale, apropiate de popor, vizibilă în perioada imediată de după război.

Peste toți domnește însă imperial personalitatea de excepție a reginei Maria, prin fapta sa unică pentru un suveran, și nu numai al acestui război, de a se afla nemijlocit pe front alături de soldați, de a avea grijă la propriu de rănile lor, de a le alina suferințele fizice și

¹⁵⁴Maria, Regina României, *Povestea vieții mele*, vol. III, Editura Eminescu, București, 1991, p.53-54

psihice. „Mama răniților” a dovedit din plin că merită dragostea poporului, a contemporanilor săi, ca de altfel respectul și admirația generațiilor care au urmat. Pentru faptul că a coborât de pe înaltul pedestal pe care se afla și nu a pregetat, cu abnegație, cu un real spirit de sacrificiu, să înfrunte ororile războiului, bolile, mizeria, alături de cei suferinzi sau pe moarte, regina Maria, indiferent ce se poate spune despre viața sa personală tumultoasă, reprezintă pentru toți un adevărat exemplu de moralitate supremă.

„Oamenii erau entuziasmați de exuberanța ei și îi admirau spiritul, în special curajul incredibil dovedit în timpul războaielor balcanice din 1913, când nu numai că a trecut nepăsătoare prin tranșeele din prima linie, sub bătaia focului, dar a manifestat un dispreț neînfricat, ieșit din comun, față de bolile contagioase din spitale. Fără să-i pese de riscuri, ea stătea la capătul soldaților tineri care mureau de holeră, vărsând lacrimi pentru fiecare din ei, ținându-l de mână ore întregi pe tânărul muribund, spunându-i cu toată sinceritatea că ea îi înlocuia mama, și apoi, când vedea că i se apropie sfârșitul, luându-l în brațe și sprijinindu-i capul pe umărul ei până când își dădea sufletul.”¹⁵⁵ Acesta a fost Maria, regina românilor.

Marea noastră suverană a făcut ceea ce distinselor doamne din înalta noastră societate nici măcar nu le-ar fi trecut prin minte. Pe lângă aceasta, tot prin voința și patriotismul său, în momentele de derivă totală din preajma capitulării, a fost printre puținii care au susținut rezistența până la capăt în fața dușmanilor. Și chiar dacă nu a reușit să-și impună opinia, a făcut ca prin influența sa asupra soțului său, acesta să nu semneze Tratatul de la București cu Puterile Centrale, fapt care ne-a făcut să fim percepuți la sfârșitul războiului ca aliat al Antantei și nu trădători, așa cum reieșea în urma Păcii de la București.

Ca dovadă a prețuirii de necomparat de care s-a bucurat, să dăm un singur amănunt și anume un gest extraordinar venit din partea celor

¹⁵⁵Arthur Gould Lee, *Elena, Regina-mamă a României*, Editura Humanitas, București, 2000, p. 86.

în mijlocul cărora s-a aflat nemijlocit în timpul războiului, mulți oameni simpli, din popor, cei mai îndreptățiți în a judeca pe conducătorii țării. În 1938, la moartea sa, înainte de a fi condusă de la Palatul Cotroceni pe ultimul ei drum, regina a fost salută de militari, unii dintre ei veterani ai războiului, cu baionetele înfipte în pământ și patul armei în sus, gest unic pe care Armata nu l-a oferit niciodată nici unui alt om. Românul a iubit pe cei care i-au fost aproape în momentele grele, a știut să facă diferența între un mare caracter cum a fost cel al reginei Maria și cei care au compus tagma imorală a politicii românești.



Regina supremei moralități, în uniformă de infirmieră

Și totuși imaginea Casei Regale a fost pătată în modul cel mai rușinos de cel în care se puneau toate speranțele viitorului țării, principele Carol. Faptul că și-a pierdut adesea nopțile în petreceri în toiul luptelor, chiar și atunci când românii se retrăgeau în toamna lui

1916 din fața ofensivei zdrobitoare a armatelor dușmane, nici n-a mai contat pe lângă actul de dezertare din august 1918, când, părăsindu-și unitatea militară pe care o conducea la Târgu Neamț, a fugit deghizat în haine de ofițer rus pentru a se căsători în secret la Odessa cu Zizi Lambrino. Viitorul monarh al României își începea astfel lista nesfârșitelor sale fapte imorale care i-au caracterizat existența. Fapta pentru care un simplu militar sau un ofițer ar fi fost fără discuții judecat sumar, condamnat la moarte și executat, a fost „pedepsită” cu o condamnare la „meditație și ispășire spirituală”, năbădăioasa odraslă regală fiind nevoită să stea un timp la mănăstire. Să-l acuzăm oare de ceva anume pe comandantul suprem al armatei, nimeni altul decât tatăl său, regele Ferdinand, pentru „blândețea” sa nețărmită ?

*

O chestiune controversată și dureroasă pentru noi români, legată de Primul Război Mondial, în fapt de ceea ce s-a întâmplat imediat după război, este cea referitoare la un pământ românesc și anume, Banatul. S-a discutat destul de mult pe tema cedării după război către Serbia a unei părți însemnate din Banatul românesc. Care este însă adevărul, privit și prin prisma moralei ?

Banatul - astfel denumit de regalitatea maghiară, după numele conducătorului, „ban” - sau mai bine zis teritoriul dintre Mureș, Tisa și Dunăre, a fost locuit încă din cele mai vechi timpuri de triburi geto-dacice și mai apoi a intrat în componența Daciei romane încă de la 106. A fost deci o zonă predilectă pentru etnogeneza românească, un teritoriu locuit mult timp doar de români cam până în secolele al XV-lea- al XVI-lea. Din acea perioadă, în condițiile expansiunii Imperiului otoman care a înghițit mai întâi cea mai mare parte a Regatului Serbiei creat de Ștefan Dușan în secolul al XIV-lea și apoi și Belgradul cu partea sa nordică, mulți sârbi, trecând Dunărea, se vor refugia în teritoriile Banatului românesc, deși, în cele din urmă nu vor scăpa de turci care vor transforma acest spațiu într-un mic pașalâc de graniță, pașalâcul de Timișoara, între 1552-1718. Astfel, Banatul a

devenit un spațiu de întrepătrundere între români și sârbi - însă cu o diferență numerică covârșitoare în favoarea românilor - la cele două popoare mai adăugându-se un mic număr de unguri încă din timpul stăpânirii mai vechi maghiare și apoi din timpul stăpânirii habsburgice, în secolul al XVIII-lea, șvabii de etnie germană, colonizați de austrieci. Un nou val de sârbi a ajuns din nou în Banat, ei fiind colonizați, ca și șvabii, de către austrieci, din dorința de a munci acest pământ deosebit de roditor și cu bogății ale subsolului, acest fapt mărindu-le într-o oarecare măsură procentul etnic. Mai adăugăm pe lângă aceștia și ceva evrei care se stabiliseră aici.

Ca atare, Banatul a ajuns un spațiu multiethnic în care totuși, românii, autohtonii de drept prin prisma vechimii istorice, au continuat să aibă cel mai mare procent, însă din păcate nu o majoritate absolută. În anul 1769, austriecii au numărat 300.000 de români, aceștia alcătuiau atunci 2/3 din populația provinciei, un sfert din ei locuind pe teritoriul regimentului XIII Grăniceri de la Caransebeș. În anul 1797, statisticile bisericești indicau 400.000 de români, în anul 1822 erau recenzați aproximativ 530.000 de români din care circa 15.000 de credincioși greco-catolici. La 1865 se găseau în Banat 600.000 de români. În secolul al XIX-lea, mai cu seamă după anul 1867, au început să fie colonizați în Banat și unguri. În general, toți acești coloniști au primit pământ în zona de câmpie, din teritoriile rezervate pentru aceștia au fost alungați în prealabil românii, siliți să se retragă spre zona montană din est. În decursul celor două secole de stăpânire habsburgică a Banatului, elementul românesc a fost permanent defavorizat în relație cu coloniștii, căci toate aceste neamuri străine aduse aici au primit pământ și proprietăți care au fost luate românilor, așa încât ei nu s-au putut bucura de bogățiile țării lor, din acestea beneficiind stăpânii austrieci și unguri, precum și coloniștii.

Și așa s-a ajuns în secolul XX, în anii Primului Război Mondial, în anul de grație 1918. Sfârșitul războiului a adus în sfârșit speranța libertății naționale atât pentru români cât și pentru sârbi. La acea dată, din populația Banatului, statistica arată că românii însemnau circa

36%, germanii aproximativ 20%, sârbii circa 17%, ungurii doar 2%, în rest un procent nesemnificativ de evrei, croați și slovaci. La sfârșitul lui octombrie 1918, în condițiile capitulării și dezagregării Imperiului austro-ungar, a fost proclamată o așa-zisă Republică bănățeană independentă.

Însă acest mic stat apărut spontan în condițiile sfârșitului războiului nu a întrunit și adeziunea românilor ai căror reprezentanți doreau să intre în cuprinsul mării României careia i se puneau bazele în acele momente sublime pentru neamul românesc. La 1 Decembrie 1918 fruntașii Unirii de la Alba Iulia au proclamat ceea ce și românii din Banat așteptau și anume „prin Adunarea Națională a tuturor românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, adunați prin reprezentării lor îndreptățiți la Alba Iulia în ziua de 18 Noiembrie/1 Decembrie 1918, decretează unirea acelor români și a tuturor teritoriilor locuite de dânșii cu România. Adunarea Națională proclamă îndeosebi dreptul inalienabil al națiunii române la întreg Banatul cuprins între râurile Mureș, Tisa și Dunăre”.

Însă sârbii aveau alte intenții. Astfel încât la 15 noiembrie 1918, trupe sârbești, au intrat, profitând și de acceptul statelor Antantei – o altă culpă ce poate fi aruncată asupra lor – în Banat și au făcut-o într-un mod extrem de violent, dedându-se la adevărate atrocități asupra populației românești, cu nimic mai prejos decât cele săvârșite cu precădere de către bulgari, în timpul războiului ca de altfel și în 1919 în Dobrogea și Cadrilater. Pentru românii din Banat, iată că războiul s-a prelungit sub forma drastică a ocupantului sârb.

După această necesară incursiune istorică intervine discuția problematizatoare. La Conferința de pace de la Paris, care a debutat în condițiile stăpânirii sârbești în Banat, reprezentanții României s-au văzut confrunțați, între impunerile nedrepte din partea marilor puteri ale Antantei, cu recomandarea devenită la un moment dat ultimatum ca o parte a acestuia să fie cedat Serbiei. „Mai marii” oficiali prezenți la Paris, ignorând adevărul istoric prezentat de delegația română au considerat mai mult problema Banatului românesc drept o posibilitate de a răsplăti și a mulțumi Serbia pentru suferințele enorme îndurate

într-un război în care fusese de la un capăt la altul de partea Antantei. Aceasta în timp ce România era, în ochii lor, un aliat mult mai puțin demn de a fi luat în seamă după neimplicarea timp de jumătate de război și „trădarea” survenită în mai 1918.

Astfel încât chiar cu încuviințarea autorităților franceze, sârbii puteau spera inițial la întreg Banatul! Însuși unul dintre cei mai importanți membri ai delegației americane, Robert Lansing, susținea pretențiile aberante sârbești. În timp însă, această variantă strigătoare la cer a început să piardă teren, pe măsură ce la Paris, pe mesele Conferinței ajungeau memoriile ferme ale românilor, germanilor, evreilor și celorlalte naționalități, evident mai puțin cea sârbă, iar protestele delegației românești conduse de Ion I.C. Brătianu erau din ce în ce mai vehemente. „Consiliul celor Patru” a susținut până la urmă varianta cedării către Serbia doar a unei părți a Banatului, cea vestică, mergându-se pe principiul simplist aplicat și României și Serbiei că ceva e oricum mai bun decât nimic. A fost un șantaj, un târg oneros al puterilor antantiste care-și încălcau astfel angajamentul luat prin tratatul din 1916 de a se oferi României întregul teritoriu de peste munți, deci și întreg Banatul. Franța, Marea Britanie, Italia, Statele Unite ale Americii se comportau la fel de parșiv, de imoral, ca și Rusia în 1877. Atunci rușii semnaseră la București Convenția de trecere a propriilor armate la sud de Dunăre, în războiul împotriva Imperiului otoman, prin care se obligau să respecte integritatea teritorială a României, dar ulterior și-au încălcat înțelegerea, luând samavolnic sudul Basarabiei.

A fost un șantaj doar pentru România nu și pentru Serbia pentru că numai ea avea legitimitatea revendicării acestui teritoriu în virtutea dreptului istoric. Un mare dezavantaj pentru cauza românească a fost însă faptul că românii nu dețineau majoritatea absolută, aspect care ar fi pus poate de la bun început capăt acestei probleme litigioase în favoarea statului român.

În afară de asta, modificarea atitudinii reprezentanților celor patru mari puteri se explică, în afară de motivele exprimate mai sus și prin faptul că s-a considerat că nu ar fi bine ca România să fie

întărită prea mult, pentru a nu se isca tensiuni nedorite într-o zonă în continuare extrem de delicată chiar în condițiile încetării războiului. Astfel că marii învingători au ajuns la sentimente mai „prietenești” și mai „morale” față de români, „lăsându-le” mai mult de jumătate, aproximativ 2/3 din Banat, fiind convinși că delegația românească va accepta. Se împăcau astfel cele două părți aflate în conflict și toată lumea urma să fie mulțumită !

În cele din urmă, oficialii sârbi, foarte zgomotoși și impertinenți la început, au trebuit să renunțe la pretențiile lor exagerate asupra întregului Banat, în fața unei evidențe, cea a majorității incontestabile a românilor, 582.000 de locuitori față de 263.000 de locuitori sârbi. După mai bine de o jumătate de an, autoritățile și armata sârbă care se instalaseră ca stăpâni în Banat, „tăind și spânzurând”, și la propriu și la figurat, au evacuat, în iulie 1919, Timișoara și teritoriul care urma să fie atribuit statului român.

Aici intervine problematizarea noastră în ceea ce privește atitudinea față de decizia marilor puteri și nu doar în privința Banatului ci și a tratatelor de pace care priveau statul român, „fabricate” fără a consulta pe români și, pur și simplu, aruncate apoi pe masă doar pentru a fi semnate, cum a fost cazul celui cu Germania din iunie 1919. Cel mai revoltător prin conținutul său era tratatul minorităților care specifica că „în tratatul de la Berlin, independența României nu a fost recunoscută decât sub anumite condiții.”¹⁵⁶ Condiționarea într-un asemenea mod, mizerabil, a semnării acestui tratat a însemnat încă un șantaj care se adăuga celorlalte, pe care reprezentanții „Consiliului celor Patru” le-au instrumentat pe seama românilor. Nu neapărat garanțiile inserate în tratatul privind respectarea drepturilor minorităților din fostul Imperiu habsburgic ar fi fost problema, aceasta a intrat ulterior sub jurisdicția Societății Națiunilor din care și noi făceam parte ca stat fondator, ci tranzacționarea oneroasă la masa tratatelor a principiului sacru al suveranității.

Același prim ministru Ionel Brătianu a fost personajul principal

¹⁵⁶ Florin Constantiniu, *op.cit.*, pag.110

care s-a făcut remarcat, de data aceasta într-un alt context. Șeful delegației românești a refuzat să accepte veritabilele impuneri, considerându-le pe bună dreptate ingerințe în problemele interne ale țării, persistând în această poziție oficială preț de câteva luni, până în iulie 1919, când, refuzând să semneze tratatul cu Austria și cel privind statutul minorităților, în semn de protest, a părăsit lucrările Conferinței, stupefiind pe toată lumea. A fost bine ceea ce a făcut Brătianu ?

A fost fără îndoială perfect moral și demn din partea sa și a delegației sale să nu accepte deciziile impuse, asta nu ar trebui contestat de nimeni, mai ales că, suplimentar, gestul său de a demisiona din fruntea guvernului, deci de a renunța la putere, l-a recomandat ca atare. Atitudinea de protest a lui Ion I.C. Brătianu față de intențiile marilor puteri reprezintă o mostră notabilă de patriotism. Făcând însă și aici o mică paranteză răutăcioasă ce-i drept, dar corectă, să spunem că această atitudine de a demisiona s-ar fi convenit în primul rând la sfârșitul lui 1916.

Dintr-un alt punct de vedere însă, întorcându-ne nu cu mult în timp, tot în 1916, și făcând o paralelă care se impune, lansăm următoarea temă de meditație: Era mai bine ca în 1916, Brătianu să se fi comportat la fel de ferm ca în 1919 și să fi refuzat să accepte intrarea țării în război în acele condiții defavorabile care au adus atâta suferință românilor sau era de preferat ca în 1919 să fi procedat la fel ca în 1916 și să semneze tot ceea ce trebuia, nepunând România într-o situație extrem de complicată, deși nu chiar ca cea din urmă cu trei ani ? Pentru cei care nu pot da răspunsul corect le sugerăm să ia în seamă faptul că istoria a demonstrat de atâtea ori, demonstrase recent Marele Război și demonstra clar și reuniunea din capitala Franței că cei care decid până la urmă sunt tot „cei mari”, fapt valabil și în zilele noastre.

Dacă în ceea ce privește supărătoarea specificație a condiționării independenței, marile puteri au cedat și nu aveau cum să nu cedeze - fiind o problemă care privea doar România nu și alte state - în ceea ce privește spinoasa problemă a Banatului era clar că Serbia

nu va fi sub nicio formă complet eliminată din această chestiune și i se va da satisfacție măcar și parțial. Și, vrând, nevrând, ne întoarcem iar la 1916. Atunci, conducătorii României aveau un atu în mână, cel al importanței strategice al spațiului românesc și aveau pe ce negocia, în schimb la 1919 războiul se încheiase, statele Antantei erau marile învingătoare și dictau condițiile păcii iar România nu mai era la fel de utilă, deci nu mai era în aceeași postură de a avea ce negocia. În concluzie, gestul lui Brătianu a fost mai degrabă neinspirat, nu imoral, căci nu se pune această problemă.

Poate fi acuzat Alexandru Vaida Voevod, noul prim ministru că a trădat interesele României, semnând tratatul cu Austria în decembrie 1919, pentru atitudinea sa, să zicem supusă, față de marile puteri ale Conferinței ? Din punct de vedere moral, judecând în comparație cu Brătianu, în mare măsură da. Însă având în vedere considerentele de mai sus, conducătorul delegației române a făcut ceea ce se impunea și nu de voie desigur ci de nevoie pentru a nu periclita recunoașterea internațională a statului național român. Până și calitatea de aliat a țării era pusă la îndoială. Exista acest pericol, o atitudine de frondă prelungită ar fi dat apă la moară ungarilor în privința Transilvaniei iar austriecilor în privința Bucovinei. Mai ales cercurile politice revizioniste din Ungaria n-au ostenit niciun moment pe durata Conferinței și chiar și după în a face presiuni puternice asupra autorităților de la Paris, Londra și chiar de peste ocean pentru a păstra Transilvania sau măcar o parte din ea. Că am fost în pericol chiar dacă Ungaria era parte a unui stat învins în război o dovedește tocmai faptul că în pofida contribuției românești în eliminarea de la putere a regimului comunist al lui Bela Kun în august 1919, ostilitatea statelor membre ale Consiliului celor Patru față de România nu se schimbase, în urma incidentului diplomatic creat prin retragerea delegației române de la Paris.

Alexandru Vaida-Voevod nu poate fi acuzat de lipsă de patriotism. Era unul dintre fruntașii transilvăneni de marcă care avusese un aport important în pregătirea și consfințirea procesului de unire a Transilvaniei cu țara, cel care și-asumase misiunea ingrată de a

prezenta la Budapesta într-un parlament extrem de ostil „Declarația dreptului la autodeterminare a națiunii române din Transilvania”. Prin urmare, nu ar fi avut de ce să cedeze decât cu strângere de inimă și cu durere în suflet, mai ales știind că o parte din Banatul pe care și el îl proiectase cu un an în urma în cuprinsul statului român întregit urma să fie cedat definitiv Serbiei.

După stingerea crizei diplomatice, a revenit și „bunavoința” dirijorilor de la Paris iar totul a venit de la sine: Bucovina și Cadrilaterul, în urma parafării tratatelor de pace cu Austria și Bulgaria și în fine Transilvania în urma Tratatului de la Trianon din 4 iunie 1920, în ciuda opoziției puternice a Budapestei. Atitudinea generală a marilor puteri ale Antantei poate fi deci caracterizată prin recurgerea la arma șantajului, la Paris a fost dată o „palmă” românilor după „pumnul” din 1916 de către liderii care decideau în acest timp soarta întregii lumi, având la mână lor idealurile și revendicările mai mult sau mai puțin legitime ale popoarelor. Constituirea României Mari s-a făcut cu prețul unui sacrificiu teritorial, o parte a Banatului, inclusă ulterior în Voivodina sârbească.

Dacă în 1916, porneam într-un război în care renunțam din start la Basarabia, deci la o Românie cu adevărat întregită, acum după război, renunțam la un alt teritoriu de drept românesc. Și pentru încă o dată în istorie, și n-avea să fie din păcate și ultima, românii erau sacrificați și nedreptățiți.

O discuție aparte merită să fie purtată pe seama unui politician de seamă, de data asta din Regat, este vorba despre Take Ionescu, care a jucat un rol mai ascuns dar semnificativ și din păcate deloc pozitiv în privința Banatului.

În ceea ce-l privește, să spunem mai întâi că, cu toate „păcatele” sale de om politic, specifice în general, așa cum am evidențiat, clasei noastre politice, nu i se poate nega nici lui patriotismul, manifestat până în 1916 prin atenția pe care a îndreptat-o spre cauza românilor din Transilvania, manifestându-se atât public, prin deosebitul său talent oratoric, cât și prin faptă. În urmă cu mai mulți ani, pe la sfârșitul secolului al XIX-lea, îl înfrunta pe inflexibilul Désider

Banffy, primul ministru maghiar la acea vreme, într-o întâlnire pe care a avut-o cu acesta chiar la Budapesta: „Pentru ce, ca vecini, n-am găsi un *modus vivendi* ? – îi reproșa în față românul - Situația pe care ați creat-o românilor din Ungaria este intolerabilă. Deși n-am niciun mandat, nu văd pentru ce, de exemplu, n-ați face o înțelegere ca aceea pe care ați făcut-o cu sașii din Ardeal, punând măcar școlile, bisericile și câteva circumscripții electorale la adăpost de persecuții și violențe.”¹⁵⁷

Și totuși acest om politic de referință care devenise cunoscut în anii premergători intrării țării în război prin apelurile repetate la idealurile naționale ale neamului românesc – secundându-l, alături de Nicolae Filipescu, pe „apostolul” Nicolae Iorga - a fost într-o anumită măsură un personaj duplicitar.

Devenit indezirabil în fața regimului germanofil din cauza atitudinii sale în favoarea rezistenței militare până la capăt, a reușit să plece în Occident în vara lui 1918, cu destinația Elveția, a ajuns apoi la Paris acolo va aduce însemnate servicii propagandistice cauzei naționale a românilor, din poziția de președinte al Consiliului Național pentru Unitatea Românilor, constituit în septembrie de către românii aflați în exil, până la sfârșitul războiului cât și la Conferința de pace de la Paris. Dar în același timp, tot de aici, din Franța, într-o anumită privință, cea a Banatului, Take Ionescu a trădat pe români.

Având și origini sârbești – bunicul său din partea mamei sale a fost sârb - politicianul român a avut, se poate spune, încă o patrie. Așadar, a fost sensibil la orice se întâmpla în legătură cu țara vecină de peste Dunăre, acest lucru fiind foarte vizibil în 1914, când a acuzat vehement în discursurile sale agresiunea și atrocitățile austro-ungarilor în Serbia. În decursul ultimei părți a războiului, când devenise un lucru aproape cert că Puterile Centrale vor fi învinse, Ionescu a întreținut legături strânse cu liderii Serbiei și în primul rând cu primul ministru Nicola Pasici. Conducătorii sârbi își exprimaseră deschis

¹⁵⁷Milton G. Lehrer, *Ardealul, pământ românesc*, Editura Vicovia, București, 2013, p.134

intenția de a lua în stăpânire teritoriul Banatului și au fost și încurajați în acest sens de ofensiva victorioasă pe frontul balcanic a armatelor franco-britanice de la Salonic care a dat posibilitatea intrării în acțiune a forțelor militare sârbești.

Take Ionescu a fost de acord, se pare încă înainte de intrarea sârbilor în Banat în noiembrie 1918 - de aici putem deduce culpa sa - cu cedarea unei părți a Banatului către statul sârb, e drept nu întreg teritoriul, ba chiar a și susținut această soluție politică, situându-se pe o poziție exact opusă lui Ion I.C. Brătianu și delegației oficiale românești la Conferința de pace, subminând astfel interesele României și întinând dorințele românilor exprimate în măreața zi de 1 Decembrie 1918 de a avea pe toți românii în hotarele aceleiași patrii. A acționat, având această motivație personală, familială, de ordin sentimental, împotriva propriilor binecunoscute principii naționaliste, a propriilor acțiuni și atitudini politico-diplomatice de susținere a cauzei românilor. Așa cum am amintit deja, acceptarea în cele din urmă a împărțirii cu Serbia a Banatului, din punct de vedere politico-diplomatic a fost o soluție regretabilă, sub imperiul politicii „pumnului în gură” dar singura soluție indicată care putea printre altele să ne scoată dintr-un nou mare impas. Asta nu îl scuză pe politician pentru insistențele sale subiective în favoarea Serbiei. În această privință, ca român, ar fi trebuit să se abțină, să nu „toarne paie pe foc” chiar dacă focul a ars oricum și fără aportul său, în sensul aproape dorit de cei care l-au pus.

Take Ionescu a fost printre extrem de puținii oameni politici români prețuiți, elogiați la modul superlativ în străinătate, apreciat de Clemenceau ca fiind „un om de stat care se poate numi european.”¹⁵⁸ de lordul Curzon prin faptul „că nu există un alt om de stat în Europa care să merite un mai mare respect și o stimă mai înaltă.”¹⁵⁹ sau de însuși președintele Camerei Comunelor și al Asociației Ziariștilor Englezi care a afirmat despre el că „a fost cel mai mare om politic al

¹⁵⁸ Stere Diamandi, *Galeria oamenilor politici*, Editura Gesa, București, 1991, p.133

¹⁵⁹ *Ibidem*, p.134

Europei de astăzi.”¹⁶⁰. Cu toate elogiile de care s-a bucurat și meritele care le-a avut, inițiatorul Miciei Înțelegeri de după război, Take Ionescu rămâne în istorie pentru noi românii și prin acest episod cel puțin neplăcut măcar din punct de vedere moral.

*

Ceea ce cititorii au lecturat în acest capitol reprezintă o radiografie severă dar obiectivă a modului în care a fost dus acest război de către conducătorii României. O analiză la rece, dincolo de superlativele devenite de-a dreptul șablonarde, cu care ne-am învățat. România nu a fost pregătită deloc pentru acest război, nici militar, ceea ce desigur era cel mai important, dar nici psihologic, ceea ce s-a dovedit imediat. Ceea ce s-a întâmplat însă în 1917, după dezastrul din 1916, ține totuși de alte trăsături specifice, pozitive ale poporului român, curajul, dârzenia, voința, abnegația, pe care le regăsește în ceasul al treisprezecelea. Dar iarăși, să fim sinceri și obiectivi, ține și de aportul altora, de fapt al celor care erau obligați să ne sprijine și nu o făcuseră atunci când trebuia. Din nou însă în 1918 s-au făcut vizibile tarele societății românești care ne-au afundat în ceea ce părea să fie cea mai mare „beznă” din istoria noastră. Dar ne-au salvat tot în ceasul al treisprezecelea, iarăși, aceiași imorali parteneri de alianță din 1916, iar războiul s-a încheiat cu bine. Un război ca o pălărie prea mare pentru capul prea mic al unei țări aidoma unui tânăr încă insuficient de matur pentru a păși în adevărata viață.

România Mare s-a clădit cu prețul unei suferințe enorme, numai dacă ne gândim la anii de război. A meritat oare ? Pentru popoarele mici marile izbânzi se obțin din nefericire prin la fel de mari jertfe. A fost valabil și în cazul românilor. Din perspectiva strădaniei, a luptei neobosite a strălucitei generații de fruntași politici și patrioți români care au făcut Revoluția de la 1848-1849, Unirea Principatelor de la 1859-1862 și Independența de la 1877-1878, s-a meritat cu prisosință,

¹⁶⁰ *Ibidem*

efortul și sacrificiul lor trebuia răsplătit prin finalizarea idealului național. Victoria finală a întregirii naționale a fost cu atât mai prețioasă cu cât acea generație politică nu mai era la momentul 1918, iar locul ei fusese luat treptat, de la 1878 și până la război, de o alta care nu se putea compara cu ea și avea să se manifeste deseori la polul opus. De asemenea, este cu atât mai mult de apreciat în condițiile total neprielnice, până la urmă de-a dreptul imposibile, pe care ni le-am creat noi înșine și pe care ni le-au amplificat alții. Din păcate pentru România Mare, nu i-a fost dat să supraviețuiască prea mult, din cauza exact aceluiași trăsături ale societății și vieții noastre politice de dinainte de Primul Război Mondial pe care le vom regăsi mai timid în anii '20 și mult mai evident în deceniul lui Carol al II-lea. Astfel încât ceea ce s-a creat la 1918 cu sacrificiul prea multor români, s-a irosit în 1940 și după al Doilea Război Mondial, făcând într-o oarecare măsură inutil acest sacrificiu.

Adevăratul învingător moral al acestei epoci a rămas însă românul simplu, omul de rând, victimă a unei istorii care, în această perioadă, s-a scris mult prea nedrept pentru el.

Epilog

„În esență, războiul este un mijloc sălbatic de rezolvare a unor probleme de viață, un mijloc nedemn pentru o națiune umană”

Ivan Petrovich Pavlov
medic, fiziolog și psiholog rus

Acum un secol, milioane de tineri, purtați de un val de patriotism, au lăsat în urmă siguranța căminului lor și au mers la război. Nu după mult timp însă, entuziasmul acestor tineri s-a transformat în amărăciune. Niciunul dintre ei nu și-a imaginat că armate puternice, supranumerice, aveau să lupte ani la rând în tranșeele de pe toate fronturile de luptă, în ceea ce istoria avea să denumească drept „Marele Război”.

Cu siguranță, Primul Război Mondial a fost mare în ce privește amploarea ostilităților, a brutalităților, a numărului victimelor, militari și civili. De asemenea, războiul a fost „mare” și prin prisma dimensiunii propagandistice, a manipulării, fiind rezultatul unor minciuni grosolane. Oamenii de stat europeni n-au putut face nimic pentru a calma situația internațională, care în cele din urmă a degenerat într-un conflict mondial. Dar și mai important este faptul că „Marele Război” a lăsat urme adânci. El a schimbat lumea atât de mult, încât efectele lui se simt și în prezent.

Ce efecte a avut Primul Război Mondial asupra societății umane? A distrus cu siguranță câteva generații bune dacă luăm în seamă și al Doilea Război Mondial care este consecința sa funestă.

Acest conflict tragic a marcat începutul celui mai sângeros veac din istoria umanității. Revoluțiile, conflictele regionale, mișcările de insurgență, de guerilă, acțiunile teroriste, au intrat treptat în cotidianul evoluției secolului XX. Din acest punct de vedere, această mare conflagrație mondială reprezintă un nefericit „deschizător de drumuri”.

Referitor la moralitatea acestui război, s-a afirmat cu gravitate: „Pretutindeni în lume, normele de comportament social, aflate deja în declin, au fost înlăturate. Și, de vreme ce politicienii și generalii au tratat milioanele de oameni aflați în grija lor ca pe niște animale duse la tăiere, ce canoane ale religiei ori ale eticii i-ar mai fi putut împiedica pe oameni să se trateze cu ferocitatea unor fiare ? [...]”¹⁶¹

Consecințele politice ale Primului Război Mondial au fost dublate de cele sociale și economice dar și profund umanitare. Șocul războiului total a fost puternic resimțit în toate statele beligerante, doar Statele Unite și Japonia având avantajul de a nu lupta pe propriul teritoriu. Bilanțul a fost catastrofal. La quantumul distrugerilor umane, a victimelor directe, morți, răniți, dispăruți, cu afecțiuni psihice grave și irecuperabile, ca și al celor indirecte, membrii familiilor victimelor, văduve, orfani, se adaugă cel al distrugerilor materiale. Se estimează că aceste costuri totale, directe și indirecte, ale celor peste patru ani de lupte ajung la fantastica sumă de 340-350 miliarde dolari, la acea vreme. Unele surse indică faptul că peste 20 de milioane de locuințe au fost distruse. Desigur, în urma folosirii noilor generații de arme au rămas vaste teritorii distruse, agricultura și industria au fost puternic afectate, ceea ce a condus, evident, în primii ani postbelici, la scăderea vizibilă a nivelului de trai.

La urma urmei, războiul total, așa cum a fost Primul Război Mondial, s-a purtat cu neglijarea moralității, a principiilor și legilor internaționale, pentru că părțile combatante au fost inspirate de dușmăniile născute de ideologiile moderne. Războiul total a presupus, pentru prima oară, mobilizarea nu numai a forțelor armate, dar și a

¹⁶¹ Jean Baptiste Duroselle, *op.cit.*, p.52

întregii populații. Cel mai important factor hotărâtor al războiului total a fost includerea răspândită, nediscriminatorie și deliberată a civililor pe lista țintelor militare legitime. Acest război profund imoral a bulversat evoluția societății umane care părea că pornise pe un alt drum, cel al progresului tehnico-științific, la care ne-am referit, de la sfârșitul secolului al XIX-lea și primii ani ai secolului XX.

Principiul moralității sau mai corect spus cel al imoralității, a fost, în toate timpurile, și a rămas unul dintre cele mai importante principii prin care noi putem analiza și judeca un război. Numai că moralitatea războiului nu a avut, nu are și, posibil, nu va avea nici în viitor pretutindeni aceeași semnificație. În timp ce, pentru unii, anumite forme ale acțiunilor reprezintă acte de eroism, pentru alții pot fi considerate crime. Fără aceste reprezentări războiul nu și-ar mai avea suportul său moral și psihologic. Punctul de vedere moral care însoțește acest episod relevant al istoriei umanității, numit Primul Război Mondial, a îmbrăcat întregul spectru de valori între da și nu, între bine și rău, între eroism și crimă. Pentru cei fără moralitate, orice lucru se transformă însă în cele din urmă într-o afacere pe spinarea propriilor popoare. Ei sunt cei care au dat semnalul acestor ostilități extrem de sângeroase, tot ei au fost aceia care au decis să le pună capăt și să-și aranjeze ulterior interesele, ca într-o afacere care trebuie să le aducă profit.

Experiențele războiului au condus către un tip de traumă colectivă națională pentru toate țările participante la conflagrație. Optimismul începutului de secol dispăruse în totalitate, iar cei care au luptat în război au devenit cunoscuți ca „generația pierdută”, pentru că cei mai mulți dintre ei nu au mai fost niciodată capabili să-și revină după grozăviile suportate pe front.

În Franța, de exemplu, țara care își număra cei aproape un milion și jumătate de victime, apar tot felul de îmbogățiți de război, care încep să facă un înfiorător de cinic comerț cu trupurile eroilor decedați, care sunt mutate de pe câmpurile de luptă, unde fuseseră inițial îngropate, în mari necropole. Acești adevărați „negustori ai morții”, cum pot fi denumiți cei care au avut marele tupeu de a face

din moarte și suferință o afacere bănoasă au pătat și mai mult din punct de vedere moral imaginea războiului.

În același timp, soldații lăsați la vatră, mulți dintre ei cu răni grave sau mutilați pe viață, au fost marginalizați de societate, nu și-au găsit de lucru și au fost adeseori tratați urât, priviți cu reticență, mai ales cei cu malformații fizice, desfigurații de război și cei cu probleme psihice. Până la sfârșitul vieții, peste 80.000 de oameni care au îndurat ororile luptei, au dus o altă luptă pentru a reveni la normalitate. Multe din victimele care au suferit acest șoc au fost tratate dur pentru că simptomele lor nu erau înțelese ori erau văzute ca un semn de slăbiciune sau de ciudățenie extremă. În mai multe unități medicale, multe dintre aceste victime au îndurat traume cu diferite tratamente dure cum ar fi izolarea, terapia prin șoc electric sau hipnoza. Imaginile tulburătoare adunate de britanici și publicate în ziarele vremii arată realitatea îngrozitoare din timpul Primului Război Mondial, care pentru mulți nu se încheiase și nu avea să se încheie prea curând sau deloc. Agitație incontrollabilă, coșmaruri terifiante și convulsii severe au fost simptome devastatoare suferite de mulți soldați care au suferit șocuri traumatice în urma războiului.

Imoralitatea pe care a presupus-o din plin Primul Război Mondial a continuat deci și după sfârșitul său prin diferite aspecte nedrepte, rănilor războiului nefiind pe deplin vindecate.

Lăsând deoparte toate aceste multiple aspecte negative care au fost prezentate pe parcursul capitolelor acestei cărți, nu putem desigur nega și lucrurile bune, aspectele pozitive majore care s-au întâmplat în urma acestui război, destrămarea imperiilor, constituirea legitimă a unor state naționale, înființarea primei organizații la nivel mondial, Societatea sau Liga Națiunilor, afirmarea drepturilor și libertăților cetățenești, emanciparea femeii, afirmarea democrației. Dar toate acestea s-au făcut cu prea multe victime, cu prea mult sânge. La aceste transformări pozitive ar fi trebuit să se ajungă nu prin intermediul unui astfel de dezastru umanitar, ci prin voința tuturor de a înțelege cursul evolutiv ascendent al istoriei, de a face loc principiilor dreptății, libertății, progresului. Un progres în care deja o parte importantă a

omenirii, e drept mai mult cea civilizată, se afla în momentul în care a survenit necruțător Primul Război Mondial. Nu a fost însă posibil decât prin război. Ceea ce, la urma urmei, ține de principiul generalizator al moralității, călcată brutal de picioarele încălțate în cizme de război.

De la Primul Război Mondial și până în zilele noastre, toate evenimentele frământate de pe glob care au presupus de multe ori și conflicte armate s-au succedat într-o strânsă legătură, fiecare generând germenii celui care a urmat. De aceea, concentrându-ne atenția asupra acestei conflagrații colosale, a doua din istorie din punct de vedere al victimelor și daunelor produse, nu o facem în mod inutil. Fără o analiză trecută prin filtrul moralei, care să creeze sentimente, impresii profunde, reacții de acceptare sau respingere a tot ce s-a întâmplat în acest război, limitându-ne doar la aspectul pur mecanic, descriptiv, informal, nu vom putea să înțelegem așa cum se cuvine acest război și nu vom trage învățăminte. Ceea ce la urmă istoria, ca știință și disciplină, este dator să transmită.

De ce a fost oare nevoie să se scrie istoria în acest fel? Vom înțelege, sper, citind și această carte al cărui cel mai potrivit mod de a o încheia ar fi un fragment din înscrisul pe mormântul unui soldat francez, aparținând îndureratei sale soții, cu observația că majusculele spun totul de la sine:

„IUBITULUI MEU SOȚ

RĂZBOIULE GROAZNIC, care mi-ai răpit iubitul, în locul căruia n-ai pus decât plânsete și care nu ne-ai vrut fericirea. M-ai făcut să las rochia de soție pentru vâlul de văduvă înecată de plâns. De ce? Erai gelos pe fericirea noastră? Soțul meu iubit, la 38 de ani ți-ai lăsat soția dragă ca să-ți răzbuni Patria, lăsându-mă fără speranțe, iar la 39 de ani, după un an de suferințe, m-ai părăsit, vai, pentru totdeauna, cu inima zdrobită. Drept consolare nu mi-a mai rămas decât să

îngenunchez pe această piatră rece. Adio, soțul meu iubit. Te voi plânge toată viața !”¹⁶²

Astfel de cuvinte, de-a dreptul sfâșietoare, n-au fost însă la fel și pentru cei care au condus lumea în „Marele Război”...

¹⁶² Stephane Audoin-Rouzeau, Annette Becker, *op.cit.*, p.27

Short reflections

This book is intended as a moral indictment against those responsible for the existence of this humanitarian disaster, and at the same time advocating against any kind of war whose main outcome can only be human destruction, even the human race.

The cult of war, of death, of mass murder actually reached paroxysmal promoting hatred, xenophobia, intolerance, and bringing forth the basest thrive, wild and instinctual thoughts and deeds. Degradation and disregard human being never to have known this tragic event such manifestations as those they revealed this war.

Such a shock destroyed the lives of between 15 and 20 million people, soldiers and civilians dead, wounded, maimed high, missing the figure varies according to different estimates made.

Let's say, however, that vast majority of combatants were after all not guilty, some of them indoctrinated by propaganda fierce, inoculating themselves by their leadership political correctness case for fighting and another party simply knowing what actually fight and risk their lives. The peoples against peoples were set some people against people. People who did not know and who had nothing personal with each other, the desire to live, they had to kill each other on a scale never seen before, and in the name of others. The cult of war, of death, of mass murder actually reached paroxysmal promoting hatred, xenophobia, intolerance, and bringing forth the basest thrive, wild and instinctual thoughts and deeds.

Certainly, First World War was higher in the scale hostilities, the brutality, the number of victims, military and civilian. Also, the war was „large” and through the dimension propaganda, manipulation, lies the result of crude. European statesmen could not do anything to calm the international situation, which eventually turned into a global

conflict.

The principle of morality or the right of me and morality was, at all times, and remained for all time present and probably future, one of the most important principles by which we can analyze and judge the war. But the morality of war had, has and possibly in the future will not have the same meaning everywhere. While for some, certain forms of action is heroics, others can be considered crimes. Without these representations - reflecting not only the meanders of political will, but also the undeniable reality - the war would not have his moral and psychological support. Morally relevant accompanying this episode of human history, called World War I, dressed full spectrum of values between yes and no, good and evil, between heroism and crime. For those without morality, but everything turns eventually into a business on the backs of their peoples. They are the ones who have signaled their extremely bloody hostilities, they were the ones who decided to halt and subsequently to arrange interests as a business.

We can not of course deny the good things that happened after that war, empires collapse, the legitimate constitution of national states, establishment of the first organization worldwide, the League of Nations, affirming the rights and liberties, women's empowerment. But they have made too many victims, too much blood. These positive changes should be reached not through such a humanitarian disaster, but by the will of all to understand the course of history upward trend, to make room for principles of justice, freedom, progress. One improvement already an important part of humanity, indeed the civilized is the time in which it occurred brutal First World War.

But even more important is that „Great War” has left deep scars. He changed the world so much that they feel its effects today.

Réflexions courtes

Ce livre est conçu comme une mise en accusation morale contre les responsables de l'existence de cette catastrophe humanitaire, et dans le même temps à plaider contre toute forme de guerre dont le principal résultat ne peut être que la destruction humaine, même la race humaine.

Le culte de la guerre, de la mort, de l'assassiner en masse réellement atteint paroxystique promotion de la haine, de la xénophobie, de l'intolérance, et la mise en avant de la plus basse à prospérer, pensées et des actes sauvages et instinctives. Dégradation et mépris de l'être humain n'avoir jamais connu cette tragiques événements de telles manifestations que ceux qu'ils ont révélé cette guerre.

Un tel choc a détruit la vie de entre 15 et 20 millions de personnes, militaires et civils morts, blessés, mutilés haute, ratant le chiffre varie selon les différentes estimations.

Disons, cependant, que grande majorité des combattants étaient après tout non coupable, certains d'entre eux endoctrinés par la propagande féroce, se inoculer par leur leadership politique au cas de justesse pour le combat et une autre partie en sachant simplement ce que fait battre et risquer leur vie. Les peuples contre les peuples ont été mis certaines personnes contre les personnes. Les gens qui ne savent pas et qui avait rien de personnel avec l'autre, le désir de vivre, ils devaient tuer les uns les autres sur une échelle jamais vue auparavant, et au nom des autres. Le culte de la guerre, de la mort, de l'assassiner en masse réellement atteint paroxystique promotion de la haine, de la xénophobie, de l'intolérance, et la mise en avant de la plus basse à prospérer, pensées et des actes sauvages et instinctives.

Certes, la Première Guerre Mondiale a été plus élevée dans les

hostilités à grande échelle, la brutalité, le nombre de victimes, civiles et militaires. En outre, la guerre était „grande” et par la propagande de la dimension, de la manipulation, et le résultat de brut. Les Etats européens, notamment les grands pouvoirs France et Grande Bretagne, n’ont presque rien fait pour calmer la situation internationale, qui a finalement transformé en un conflit mondial.

Le principe de la morale ou le droit de moi et de la morale était, en tout temps, et est resté pendant tout le temps présent et probablement l’avenir, l’un des principes les plus importants par lesquels nous pouvons analyser et juger de la guerre. Mais la moralité de la guerre n’a pas eu, n’a pas et peut-être à l’avenir n’aura pas le même sens partout. Alors que pour certains, certaines formes d’action sont héroïques, d’autres peuvent être considérées comme des crimes. Sans ces représentations - reflétant non seulement les méandres de volonté politique, mais aussi la réalité indéniable - la guerre ne serait pas avoir son soutien moral et psychologique. Moralement pertinente accompagnant cet épisode de l’histoire humaine, appelée la Première Guerre Mondiale, habillé toute la gamme des valeurs comprises entre oui et non, bien et le mal, entre l’héroïsme et de la criminalité. Pour ceux sans morale, mais tout finit par se transformer en une entreprise sur le dos de leurs peuples. Ils sont ceux qui ont signalé leurs hostilités extrêmement sanglantes, ils sont ceux qui ont décidé d’arrêter et ensuite d’organiser intérêts comme une entreprise.

Nous ne pouvons évidemment pas nier les bonnes choses qui se sont produites après que la guerre, les empires effondrement, la constitution légitime des États nationaux, mise en place de la première organisation à travers le monde, la Société des Nations, en affirmant les droits et les libertés, l’autonomisation des femmes. Mais ils ont fait trop de victimes, trop de sang. Ces changements positifs devraient être atteints non pas par une telle catastrophe humanitaire, mais par la volonté de tous de comprendre le cours de l’histoire tendance à la hausse, pour faire place à des principes de justice, de liberté, de progrès. Une amélioration déjà une partie importante de l’humanité, en effet civilisé est le moment où il est survenu brutale Première

Guerre Mondiale.

Mais encore plus important est que „Grande Guerre” a laissé de profondes cicatrices. Il a tellement changé qu’ils se sentent ses effets aujourd’hui le monde entier.

BIBLIOGRAFIE

LUCRĂRI

- *** Larousse, *Istoria lumii de la origini până în anul 2000*, Editura Olimp, București, 2000
- *** *Istoria diplomației, vol. I*, Editura Științifică, București, 1962
- *** *Marele Cartier General al Armatei României. Documente 1916 – 1920*, Editura Machiavelli, București, 1996
- *** *File din istoria militară a poporului român, vol. 12*, Editura Militară, București, 1984
- *** *Istoria militară a poporului român, vol. V*, Editura Militară, București, 1989
- *** *România în războiul mondial 1916-1919, Documente, Anexe, Vol. 1*, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, București, 1934
- Akçam, Taner, *Un act rușinos. Genocidul armean și problema responsabilității turce*, Editura Ararat, București, 2011
- Argetoianu, Constantin, *Pentru cei de mâine: amintiri din vremea celor de ieri*, vol. II, partea I, august 1916 - iunie 1917, Editura Albatros, București, 1990
- Idem, *Memorii. Pentru cei de mâine: amintiri din vremea celor de ieri.*, vol. II, partea a IV-a 1913-1916, Editura Humanitas, București, 1991
- Aron, Raymond. *Introducere în filozofia istoriei*. Editura Humanitas, București, 1997
- Audoin-Rouzeau, Stéphane, Becker, Annette, *Războiul redescoperit (1914-1918)*, Editura Corint, București, 2014

- Barbellion, W.N.P., *Jurnalul unui om dezamăgit*, Editura Humanitas, București, 2008
- Bălescu, Valeria, *Eroul necunoscut*, Tipografia militară, București, 2002
- Berstein, Serge, Milza, Pierre, *Istoria Europei, vol.4 și 5*, Editura Institutului European, Iași, 1999
- Bold, Emilian, Ciupercă, Ion, *Europa în derivă, 1918-1940*, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2005
- Brown, Malcolm, Seaton, Shirley, *The Western Truce. The Western Front December 1914*, Pan Books, London, 1999
- Cristopher M. Clark, *The Sleepwalkers: How Europe went to War in 1914*, London, Allen Lane, 2012
- Comănescu, Radu, Dobrescu, Emilian, *Francmasoneria, o nouă viziune asupra lumii civilizate*, vol. I, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 1991
- Constantinescu, Silvia, *Alfred Nobel (1833-1896). Viața, activitatea și moștenirea*, Editura Silvia & Octavian Forlag HB, București, 2014
- Constantiniu, Florin, *O istorie sinceră a poporului român*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1997
- Coțofană, Alexandra, *Genocidul din Armenia. Ideologie și negare*, Editura Lumen, Iași, 2010
- Cristescu, Sorin, *Carol I și politica României, 1878-1912*, Editura Paideia, București, 2007
- Drăghiceanu, N. Virgiliu, *707 zile sub cultura pumnului german*, Editura Saeculum Vizual, București, 2012
- Droz, Jacques, *Istoria Germaniei*, Editura Corint, București, 2000
- Duca, Ion Gheorghe, *Amintiri politice*, vol. I, Jon Dumitru Verlag, München, 1982
- Idem, *Memorii*, vol. II, Editura Expres, București, 1992
- Idem, *Memorii*, vol. III, Editura Machiavelli, București, 1994
- Duroselle, Jean-Baptiste, *Istoria relațiilor internaționale*, vol. I, 1919-1947, Editura Științelor Sociale și Politice, București, 2006

- Eminescu, Mihai, *Românii din afara granițelor țării*, Editura Saeculum L.O., București, 2000
- Fischer, Ernst Peter, *Marea carte a evoluției*, Editura Semne, București, 2010
- Florea, Vasile, Szekely, Gheorghe, *Mică enciclopedie de artă universală*, Editura Litera Internațional, București, 2005
- Gane, Constantin, *P. P. Carp și locul său în istoria politică a țării*, vol. I-II, Editura ziarului „Universul”, București, 1936
- Geiss, Imanuel, *Istoria Lumii. Din preistorie și până în anul 2000*, Editura All Educațional, București,
- Gherman, Ion, *Românii din jurul României*, Editura Vremea, București, 2003
- Goga, Octavian, *Cronicarul unei vremi trăite*, Editura Vremi, Cluj-Napoca, 2009
- Gottfried, Ficher, Riedesser Peter, *Tratat de psihotraumatologie*, Editura Trei, București, 2001
- Graves, Robert, *Goodbye To All That*, Penguin, Harmondsworth, Londra, 1960
- Harwig, Alfredo, *The First World War*, London, 1993
- Ionescu, Mihail E., Tanașoca Nicolae Șerban, *Al Doilea Război Balcanic*, Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, Institutul de Studii Sud-Est Europene al Academiei Române, Editura Militară, București, 2014
- Iordăchiță, Florin, *Alegerile parlamentare în timpul domniei lui Carol I (1866-1914)*, Editura Tipoalex, Alexandria, 2015
- Instituto Geografico De Agostini, *Enciclopedie de Istorie universală*, Editura All, București, 2007
- Johnson, Paul, *O istorie a evreilor*, Editura Humanitas, București, 2015
- Idem, *A History of Christianity*, Touchstone edition, London, 1995
- Kirițescu, Constantin, *Istoria războiului pentru reîntregirea României, 1916-1919*, vol. I și II, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989

- Lee, Arthur Gould, *Elena, Regina-mama a României*, Editura Humanitas, București, 2000
- Lehrer, Milton G., *Ardealul pământ românesc*, Editura Vicovia, Bacău, 2013
- Lemaître, Pierre, *La revedere acolo sus*, Editura Trei, București, 2013
- Lewis, John E., *The First World War Stories*, London, 1997
- Lupu, Marin A., Tudor, Paul, Bogza, Vasile, *Istoria economiei naționale a României*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1974
- Maria, Regina României, *Povestea vieții mele*, vol. III, Editura Eminescu, București, 1991
- MacMillan, Margaret, *Războiul care a pus capăt păcii. Drumul spre 1914*, Editura Trei, București, 2015
- Mamina, Ion, *Consilii de Coroană*, Editura Enciclopedică București, 1997
- Maxwell-Stuart, Peter G., *Cronica papilor. Domniile papale de la Sfântul Petru până în prezent*, Editura Rao, București, 2007
- Morgenthau, Henry, *Ambasador la Constantinopol. Memorii*, Editura Ararat, București, 2000
- Neagoe, Stelian, *Oameni politici români*, Editura Machiavelli, București, 2007
- Ortega y Gasset, José, *Europa și ideea de națiune*, Editura Humanitas, București, 2002
- Peneș, Nicolae, *Alexandru Marghiloman. Lordul valah*, Editura Editgraph, Buzău, 2008
- Price, Sian, *If you're reading this... Last letters from the front line*, Frontline Books, London, 2011
- Remarque, Erich Maria, *Pe frontul de vest nimic nou*, Editura Signata, Timișoara, 1992
- Rémond, René, *Istoria Statelor Unite ale Americii*, Editura Corint, București, 1999
- Roberts, J.M., Westad, O.A., *Istoria lumii. Din preistorie până în prezent*, Editura Polirom, București, 2015

- Rudeanu, Vasile, *Memorii din timp de pace și război*, Editura Militară, București, 1989
- Sofronie, Gheorghe, *Contribuție la cunoașterea Societății Națiunilor*, I.E. Toronțiu, București, 1927
- Spânu, Alin, *Serviciul de informații al României în Războiul de întregire națională (1916-1920)*, Editura Militară, București, 2012
- Stan, Apostol, *Putere politică și democrație în România 1859-1918*, Editura Albatros, București, 1995
- Stănescu, Maria C., Feneșan, Costin, *Lenin și Troțki versus Ludendorff și Hoffman*, Editura Rao, București, 1999
- Sundhausen, Holm, *Experimentul Iugoslavia. De la întemeiere la destrămarea statului*, Editura Pro Historia, București, 2003
- Sutton, Antony C., *Wall Street and the Bolshevik Revolution*, Edition Veritas, Morley, 1974
- Tatevik, Grigorian, *Genocidul cultural. O problemă uitată*, Editura Zamca, București, 2013
- Torrey, Glenn E., *România în Primul Război Mondial*, Editura Meteor Publishing, București, 2014
- Țurlea, Petre, *Nicolae Iorga în viața politică a României*, Editura Enciclopedică, București, 1991
- Idem, *Nicolae Iorga. Prelegeri la Vălenii de Munte*, Editura România Pur și Simplu, București, 2008
- Volkogonov, Dmitri, *Lenin, O nouă biografie*, Editura Lider, București, 2000

STUDII ȘI ARTICOLE

- *** *De-o fi pace, de-i război... Ultima lună de pace văzută la București*, în „Magazin Istoric”, an XLVIII, nr.8(569) / 2014
- *** *Tannenbergt 1914, Prima victorie germană în Primul Război Mondial*, în „Historia”, an XIV, nr.8(151) / 2014

- *** *Deportări, masacre, genocide. Armenii sub sabia sultanului*, în „Dosarele Istoriei”, an IV, nr.11(39) / 1999
- *** *Ostași, un neam întreg vă va binecuvânta !*, în „Dosarele Historia”, an. II, nr.12 (22)/2003 - nr.1(23)/ 2004
- Bulei, Ion, *De ce am rămas neutri*, în „Magazin Istoric”, an XLVIII, nr.8(569) / 2014
- Cristoiu, Ion *1914-1916. Ionel Brătianu sau geniul de a aștepta*, în „Historia”, an XIV, nr.6(149) / 2014
- Damian, George, *România Primului Război Mondial văzută de un ofițer britanic*, în „Historia”, anul X, nr.11 (105) / 2010
- Dobrescu, Ion Florentin, Dobrescu, Nicoleta-Laura, *Românii de pretutindeni, Românii din Serbia*, în „Geopolitica”, an IV, nr.1(5) / 2005
- Giurcă, Ion, *La război, fără gloanțe*, în „Magazin Istoric”, anul XLIX, NR.6 (579) /2015
- Ilie, Cornel, *Trădarea colonelului Sturdza*, în „Historia”, an XI, nr.3(109) / 2011
- Ionescu, Mihail E., *Un secol de la Al Doilea Război Balcanic*, în „Revista de Istorie Militară”, nr. 3-4 / 2013
- Ionescu, Victor, *Diplomația în pregătirea războiului*, în „Magazin Istoric”, an XLVIII, nr.6 (567) / 2014
- Iorga, Nicolae, apud. Mihail E. Ionescu, *Un secol de la Al Doilea Război Balcanic*, în „Revista de Istorie Militară”, nr. 3-4 / 2013
- Lupșor, Andreea, *Wilhelm al II-lea și primul genocid modern*, în „Historia”, an XI, nr.9 (115) / 2011
- Idem, *Primul Război Mondial : cine e de vină ?*, în „Historia”, an XI, nr.12 (118) / 2011
- Idem, *Criza din iulie: Oamenii care au împins lumea în război*, în „Historia”, an XIV, nr. 6 (148) / 2014
- Pangrati, Ermil, *Opinia publică și Societatea Națiunilor*, în „Politica externă a României”, București, 1937
- Perreux, Gabriel, *Carol al II-lea, un hoț de lux*, în „Dosarele Historia”, an III, nr.3 (25) / 2004

- Popi, Gligor, *Românii din Banatul sârbesc*, în „Magazin Istoric”, an XXXV, nr.12 (436) /2001

- Stănescu, Dorin, *Povestea trenului plumbuit care l-a adus pe Lenin din exil în fruntea Marii Revoluții Socialiste*, în „Historia”, an X, nr.10 (128) / 2010

- Tilea, Viorel. V., *Ion I.C. Brătianu a plecat supărat de la Conferință*, în „Dosarele Historia”, an I, nr.3(13) / 2003

COLECȚII DE ACTE ȘI DOCUMENTE

- Arhivele Naționale Istorice Centrale (A.N.I.C.), fond Președinția Consiliului de Miniștri

SUMAR

Cuvânt înainte. Puteri imorale, războaie imorale	7
Despre imoralitatea originilor și premiselor războiului	11
Liniștea dinaintea furtunii	18
Știința, oamenii de știință și invențiile lor, în serviciul războiului ...	24
Galeria marilor vinovați	36
Despre moralitatea unui atentat	74
Gavrilo Princip, erou sau criminal ?	79
Victimele propagandei imorale	85
Credința, în slujba războiului și a morții	97
Mesagerul păcii	105
Din dramele personale ale războiului	112
O picătură de pace într-un ocean de război. Armistițiul de Crăciun	119
Ororile războiului	129

O crimă la modul absolut. Genocidul armenilor	147
Războiul și afacerile sale murdare	159
Moral și imoral, la pacea de după „Marele Război”	175
Războiul României, la judecata morală	189
Epilog	257
Short reflections	263
Réflexions courtes	265
Bibliografie	268

Tiparul a fost executat la
S. C. TIPOALEX S. A.
Alexandria, str. Ion Creangă nr. 53
sub comanda nr. 174

„De la Primul Război Mondial și până în zilele noastre, toate evenimentele frământate de pe glob, care au presupus de multe ori și conflicte armate, s-au succedat într-o strânsă legătură, fiecare generând germenii celui care a urmat. De aceea, concentrându-ne atenția asupra acestei conflagrații colosale, a doua din istorie din punct de vedere al victimelor și daunelor produse, nu o facem în mod inutil. Fără o analiză trecută prin filtrul moralei, care să creeze sentimente, impresii profunde, reacții de acceptare sau respingere a tot ce s-a întâmplat în acest război, limitându-ne doar la aspectul pur mecanic, descriptiv, informal, nu vom putea să înțelegem așa cum se cuvine acest război și nu vom trage învățăminte. Ceea ce la urmă istoria, ca știință și disciplină, este datoare să transmită.”

Autorul

ISBN 978-606-621-093-5

